BELGE YAYINLARI

ARAŞTIRMA İNCELEME

II. Enternasyonal

James Joll

James Joll

II. Enternasyonal

JAMES JOLL

OXFORD ve Londra Üniversitelerinde uluslararası tarih konusunda ders veren James Joll, ağırlıkla Fransız ve Alman tarihi, uluslararası ilişkiler ve devrimci hareketler tarihine ilişkin kitaplar yayınladı. Diğer yapıtları arasında şunları özellikle sayabiliriz: ***"Anarchists"*** (Eyre and Spottiswoode, 1964), ***"Intellectuals in Politics*** (Weidenfeld, 1960), ***"Europe since 1870"*** (Weidenfeld, 1973).

JAMES JOLL' un siyasal tarih alanında artık klasikleşmiş bir yapıt olan çalışması, Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde yükselen Ulusararası Sosyalizmin tarih ve gelişimine anlamlı bir giriş niteliğinde. Bu çalışmanın hazırlık aşamasında partilerin kendi arşivleri ve kaynakları yanında, Sovyet, Batı ve Doğu Alman, Fransız kaynaklarına, Amsterdam'daki Sosyal Tarih Enstitüsü arşivine de ulaşıldı.

Bugün Avrupa siyasetenin temel parçalarından birini oluşturan sosyal demokrat hareketin de, komünist hareketin de köklerinde II. Enternasyonal geleneğinin önemli izleri var. Kısacası II. Enternasyonal'in yükseliş ve çöküş dinamiklerini kavramak, bir yerde bugünkü Avrupa siyasetinin determinantlarını kavramakta da büyük bir önem taşıyor. Joll'un çalışması sadece uluslararası sosyalizmin tarihinin değil, Avrupa demokrasisinin köklerininin kavranmasına da olanak sağlıyor. Yaınevimiz kuruluş döneminde, III. Enternasyonal'in Hermann Weber tarafından derlenen temel belgelerini yayınlamıştı (1979). James Joll'un siyasal tarih alanında artık klasikleşmiş olan bu yapıtından sonra I. Enternasyonal belgelerinden yapılan bir seçkiyi de yayınlayacağız.

BELGE YAYINLARI
KURAM VE DENEYİM

KİTABIN ORJİNAL ADI
THE SECOND
INTERNATIONAL
1889-1914
©James Joll, 1955 Oxford.

DİZGİ-DÜZELTİ
Kenan DÖLEK

KAPAK TASARIM
Azad Aktürk / Ayrıntı Tasarım

TEKNİK HAZIRLIK
Yusuf Aslan

OFSET HAZIRLIK MONTAJ / BASKI /CİLT
Ege Basım (0216) 472 84 01 (pbx)

BASKI TARİHİ
Aralık 2002

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Divanyolu Cad. Binbirdirek İşhanı No:15/1
Sultanahmet / İstanbul
Tel/Fax: (0212) 638 34 58

James Joll

İKİNCİ ENTERNASYONAL 1889-1914

Türkçesi
Kudret Emiroğlu

İÇİNDEKİLER

İkinci Yayıma Önsöz.....7
Teşekkür.....9
Giriş.....11

I
1889'da Sosyalist Dünya.....15

II
İkinci Enternasyonalin Kuruluşu.....36

III
Anarşistlerle Savaşım.....57

IV
Reformizm ve Revizyonizm.....74

V
Sosyalizm ve Ulusçuluk.....100

VI
Basel'in Çanları.....117

VII
1914 Yazı.....144

VIII
Sonsöz.....166

Ek
Stuttgart Kararı.....181

İndeks.....184

İKİNCİ YAYIMA ÖNSÖZ

1955'de bu kitabın ilk yayınlanışından beri, Birinci Dünya Savaşı öncesi uluslararası sosyalizmin tarihine duyulan ilgi çok artmıştır. Uluslararası bağıntılar, sosyalizmin ideolojik gelişimi ve teker teker partilerin yapısı ile işçi sınıfının gerçekleştirdiği desteğe ilişkin önemli araştırmalar yapıldı. Sovyetler Birliği'nde artık İkinci Enternasyonal önemsiz olduğu nitelemesiyle gözardı edilmiyor; Lenin, bir kez daha, içinden çıktığı yapıya karşı olarak değerlendiriliyor. Fransa'da M. Georges Haupt, hem İkinci Enternasyonal'in araştırılması için gerekli olan basılı kaynakların kaynakçasını oluşturarak ve belgeleri yayımlayarak, hem de 1914'de savaş patladığı zamanda Enternasyonal'in durumu ve yapısı ile ilgili açıklamalar yaparak çok değerli bir iş yapmıştır.[1] Mme Annie Kriegel Fransız Komünist Partisi'nin ortaya çıktığı altyapıyı incelemiş, böylece 1914'teki Fransız sosyalist hareketin yapısıyla ilgili sorunları aydınlatmıştır.[2] Almanya'da, *Historische Kommission zu Berlin*'in çalışmaları Alman işçi hareketi tarihinin sistematik olarak araştırılmasına büyük katkılar sağlamıştır.[3] Doğu Almanya'da da değer taşıyan ayrıntılı çalışmalar yürütülmektedir.

(1) Georges Haupt, *La Deuxième Internationale 1880-1914.* Essai bibliographique (Paris 1964); *Programm und Wirklichkeit* (Neuwied 1970); *Socialism and the Great War* (Oxford 1972); (ed.) *Bureau Socialiste International,* Comptes rendus, *manifestes et circulaires, c. I, 1900-1907* (Paris-Hague 1969); (ed.) *Correspondance entre Lénine et Camille Huysmans 1905-1914* (Paris-Hague 1963).

(2) Annie Kriegel, *Aux origines du Communisme Français* (2 c., Paris-Hague 1964).

(3) Bak. Süreli yayımları *Internationale Wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung.* Ed. Henryk Skrzypczak.

Amsterdam'daki Uluslararası Toplumsal Tarih Enstitüsü'nün başka yerde bulunmayan muhteşem koleksiyonları giderek öğrencilerin daha çok yararlanabildiği bir kaynak olmuştur; bir çok araştırma projesi ve monografiye esin kaynağı yaratmıştır.[4] Julius Braunthal, Viyana'da 1914'den önce başlayan uluslararası sosyalist akımın yaşam boyu süren kişisel deneyimleriyle Enternasyonalistlerin etkinlikleriyle ilgili üç ciltlik özet yayımlamış, G.D.H. Cole'un *History of the Socialist Thought* eseriyle birlikte, konunun öğrencileri için, onsuz olunamayacak bir kaynak sunmuştur.[5] Dr. Dieter Groh Alman Sosyal demokrat Partisi'nin Birinci Dünya Savaşı arifesindeki durumuyla ilgili engin bir çalışma yayımlamıştır.[6]

Yeni yayım için kitabımı gözden geçirirken, bazı paragrafları değiştirerek, genişleterek ve düzelterek son araştırmaları dikkate almaya çalıştım. Sonsözü yeniden ele alarak tekrar yazdım, kaynakçayı güncelleştirmeye uğraştım. Fakat yeni bir kitap yazmaya girişmedim; umarım kitabım gittikçe genişleyen, ilgi ve önem kazanan konuya kısa bir giriş olarak halen hizmet edebilmektedir.

James Joll
Londra 1973

(4) Bak. Özellikle *International Review of Social History.*

(5) Julius Braunthal, *Geschichte der Internationale* (3 c., Hannover, 1961-71: İng. çev. *History of the International* (2 c., Londra 1966-7).

(6) Dieter Groh, *Negative Integration und revolutionärer Attentismus* (Frankfurt-Main 1973).

TEŞEKKÜR

1914 öncesi sosyalist harekette yer almış ve şimdi çoğu ölmüş bulunan kişilere, benimle konuşmak için zaman ayırdıklarından dolayı şükran borçluyum: Başkan Karl Renner, Monsieur Bracke-Desrousseaux ve Dr. Friedrich Adler'e. Herr Willi Eichler, Dr. Oskar Pollak ve Herr Wenzel Jaksch'a, daha başkalarıyla birlikte, bende Avrupa sosyalizmine ilgi uyandırdıkları için, M. Etienne Weill-Raynal, M. Paul Louis, Herr Walter Hacker, Profesör G.D.H. Cole, Sir Isaiah Berlin, Profesör Asa Briggs, Mr Denis Healey MP ve Profesör Carl Schorske'e birçok noktalardaki yardımları için, Mr Patrick Gardiner'e provaları okuduğu için teşekkür etmeliyim. Dr. Gerhard A. Ritter belirli bölümleri okuyarak ve yayımından önce Wilhelm Almanyası'nda işçi hareketiyle ilgili çalışmasını görmem için vererek yardımcı oldu. Sir J.W. Wheeler-Bennett, 1914 olaylarıyla ilgili yayımlanmamış makaleyi kullanmamı sağlama inceliğini gösterdi. En büyük borcum ise bu kitabı yazarken üyesi olduğum kurumlaradır: The Institute for Advanced Study, Princeton, New York ve St. Antony's College, Oxford.

GİRİŞ

Sosyalizmin, İkinci Enternasyonal'in kurulduğu 1889 yılından, 1914 yılına, o kadar umut bağlanan birliğin aldatmaca olduğunun anlaşılmasına kadarki uluslararası yönünün tarihini yazmayı haklı çıkaracak bir çok neden var. Öncelikle, her tarihsel öyküde olduğu gibi, olaylara karışmış bulunan kimselerin kişilikleri ile kendilerine sunulan sorunlara verdikleri tepkilerin uyandırdığı merak söz konusu. Çünkü uluslararası sosyalizm en azından elli yıl Avrupa'daki büyük entellektüel güçlerden biri oldu; hareket, değişik zamanlarda, Lenin ve Bernard Shaw, Rosa Luxemburg ve William Morris, Jean Jaurès ve Benito Mussolini gibi çarpıcı ve farklı kişileri kapsamına aldı, hiçbir devlet adamı veya siyasal düşünür onu dikkate almak gereğinden kaçınamadı.

İkincisi, son zamanlarda konuya daha çok bu açıdan yaklaşıldığı gibi, Üçüncü Enternasyonal'in kökleri İkinci Enternasyonal'dedir. Onun zayıflıkları ve hataları Komünizmin yükselmesine katkıda bulundu; onun öğretiye ilişkin tartışmaları, Marx'ın özgün görüşleri ile bugün dokuz yüz milyon insanın resmî görüşü olan marksizm-leninizm arasındaki bağı oluşturdu.

Son olarak, Sosyal Demokrasi gerçekten uluslararası bir güçtü. Belirli sorunların İkinci Enternasyonal'e üye olan partilerin ortak sorunları olduğuna ve ortak çözümlere kavuşturulacaklarına inanılıyordu. Böylece bir sosyalist partinin taktik davranışları ve kuramsal inançları öteki partiler üstünde de derin etkiler yaratıyordu. Gerçekten, İkinci Enternasyonal'in tarihinin ana konularından biri, Avrupa'nın en güçlü Sosyal Demokrat partisinin, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin, öteki partilerin, özellikle Fransızlar'ın öğreti ve taktikleri üstünde yarattığı etkidir, öyle ki, bu etkiyle, Fransız toplumsal ve siyasal yaşamının izleyen gelişiminde talihsiz sonuçlar yaratmış olduğu düşünülebilir. Dahası, 1914'den önce İkinci Enternasyonal bütün Avrupa'da savaşın uluslararası direnişle engellenebileceğine inanan çok sayıda insanı temsil ediyordu. İkinci

Enternasyonal'in bu konudaki başarısızlığının öyküsü hem dokunaklı hem öğreticidir.

Bu kitap Avrupa sosyalist partilerinin tarihi olarak düşünülmemiştir. Sosyalist siyasal kuramın gelişim tarihi de değildir.[7] Avrupa sosyalizminin, İkinci Enternasyonal'in kongrelerinde ve öteki etkinliklerinde örgütlü ifadesini bulan değerlendirilmesi girişimidir.[8] Bu nedenle, İngiltere'de İşçi Partisi'nin yükselmesi ve Birleşik Devletler'de sosyalist hareket kitapta yer almamıştır. Britanya İşçi Partisi Avrupa'nın öteki sosyalist partilerinden daima uzak durmuştur. Sınıf mücadelesi kavramının günü gününe İngiliz siyasal yaşamına uygulanmasının nadir oluşu, bu talihin sonucudur. Kıtadaki, özellikle Almanya'daki parti toplantılarında o kadar zaman alan öğreti kavgalarından da bu sayede uzak kalmıştır. İngiliz işçi hareketi Enternasyonal'de temsil edilmiş, 1896 Enternasyonal Kongresi Londra'da toplanmıştır; bireysel olarak kişiler, özellikle James Keir Hardie uluslararası tartışmalarda önemli rol oynamışlardır. Fakat İşçi Partisi hiçbir zaman devrimci ve marksist olmamıştır. Sosyal Demokratik Federasyon gibi azınlıklar ve onların daha sonraki dalları bu değerlendirmenin dışındadır ve yabancıların gözünde abartılı bir önem taşımaları belki de bu nedenledir.

İkinci Enternasyonal üstüne bir çalışma en çok Fransız ve Alman sosyalist partileri ve onların etkileşimini konu edinmelidir. Çalışma, kısmen, Alman sosyalizminin Avrupa'nın geri kalanı üstündeki etkisinin, farklı geleneği nedeniyle Fransızlar'ın buna direnme girişimlerinin ve sonuçta güçsüzleşmiş Alman Sosyal Demokratların 1914'de Fransa'ya karşı savaş açılmasını önlemekteki başarısızlıklarının öyküsüdür. Birinci Enternasyonal'in Marx'ın ona egemen olma girişimleri nedeniyle çökmesi ve Üçüncü Enternasyonal'in Sovyetler Birliği hükümetinin bir aracı olarak sona erdirilmesi gibi, İkinci Enternasyonal de, ne kadar iyi niyetli olursa olsun, Alman sosyalistlerin, kendi kuramlarını ve eylem (ve ey-

(7) Konunun bu yönü için bknz. John Plamenatz, *German Marxism and Russian Communism* (Londra 1954); G. D. H. Cole, *History of Socialist Thought* (c. I ve II, Londra 1953-4.)

(8) Enternasyonal merkezinin bu döneme ilişkin dosyalarının yok oluşu nedeniyle bu açıdan bile eksik kalacaktır.

lemsizlik) kurallarını öteki üye partilere dayatmasıyla yok olmuştur. Birinci Enternasyonal'de tiranlık yalnızca kuramsaldı; pratik siyaset üstünde pek etkisi olamazdı. Fakat sosyalizm kitle partilerinin inancı olduğunda, kuram ve taktiklere ilişkin kararlar siyasal gelişimi çok daha geniş biçimde etkilemiştir. Rus Komünist Partisi'nin Üçüncü Enternasyonal'in öteki üyelerine müdahalesinin yıkıcı etkileri bilinmektedir. Belki Alman sosyalizminin öteki Sosyal Demokrat partiler üstündeki etkisinin de talihsizlik olduğu ve gerileticiliği ileri sürülebilir. Örnek olarak, Fransız sosyalizmi özel bir gelişim göstermiş, Üçüncü Cumhuriyet'de bazı en yetenekli adamlarını yıllarca görev dışında tutmuş, Fransız Sosyalist Partisi'nin önemli kesiminin uzun yıllar elini kolunu bağlayan katı bir marksizm uygulamasına cesaret vermiştir. Siyasal konuları kişisel bağlamda değerlendirmekten hoşlananlar için, Jaurès ve Bebel yalnız iki rakip sosyalizm biçimi değil, fakat siyasete iki farklı bakış açısı için de savaşım veren kahramanlar olarak görülebilir.

[I]

1889'DA SOSYALİST DÜNYA

Tarihte, uzun süredir aydınlar arasında tartışılan düşüncelerin siyasal gerçeklik kazanmaya başladığı, yeni güçlerin sınıflar ve ülkeler arasındaki güç dengelerini bozma yeteneği göstererek ortaya çıktığı, eski öğreti ve pratiklerin yavaş yavaş terkedildiği ve toplumun yeni çağa ayak uydurmaya çalıştığı anlar vardır. Avrupa 1880'lerde böyle bir durumdaydı.

Önceki on yılın büyük bunalımı büyük sonuçlar doğurmuştu. Serbest ticaret artık yüzyılın ortalarındaki gibi ekonomik yaşamın doğal hedefi olarak görülmemeye başlanmıştı; Almanya'da 1879 gümrük tarifeleri liberal dönemin ekonomik olduğu kadar siyasal olarak da sona erdiğini göstermekteydi; III. Napolyon'un Cobden'in düşüncelerine uyarak 1860'da indirdiği gümrük tarifeleri yeni cumhuriyet tarafından yükseltilmişti; serbest ticaretin Britanya'nın zenginliğinin belitsel temeli sayılan İngiltere'de bile, bazı akademik ekonomistler ve siyasetçiler, çarpıcı bir slogan arayışı ile *Fair Trade (Dürüst Ticaret)* yandaşı olmuşlardı. Bütün Avrupa'da toprak sahipleri ve köylüler Kuzey Amerika'daki gelişimin sonuçlarından etkilenmeye başlıyorlardı. Artan nüfusun daha büyük talep yarattığı bir dönemde Orta Batı'da geliştirilmiş tarım ve nakliye ile Amerika büyük ürün elde ediyor, ve İngiliz veya Prusya çiftçilerinin dayanamayacağı ucuzlukta bir fiyatla Avrupa'ya satış yapıyordu. Sanayiciler gibi çiftçiler de koruyucu gümrük istemeye başlamış, ekonomik amaçlarına ulaşmak için her iki grup da siyasal etki ve örgütlenmeye yönelmişti.

Serbest ticaret inancından halkı vazgeçirmeye çalışan güçler, liberal ekonomi politiğin öteki öğretileri hakkında da kuşkular uyandırıyorlardı. Özellikle Almanya'da ağır sanayinin görünen hızlı gelişimi yeni kentli proletaryayı yaratmıştı ve eğer imparatorluk yaşayacaksa bunların Bismarckçılık içinde özümlenmesi ge-

rekiyordu. Profesörler ve siyasetçiler sanayi toplumunun sorunlarıyla uğraşabilmek için devletin önlemler alması gereğinden söz eden öğretiler yayıyorlardı. İngiltere'de bu sorunlar yeni değildi fakat gittikçe artan sayıda insan, işçi sınıfının durumunun gönüllü yardımseverlikle yumuşatılmış doğal ekonomi kurallarıyla iyileştirilemeyeceğini düşünmeye başlamıştı. Varolmanın asgari standartını güven altına alacak devlet müdahalesinin zorunlu olduğu inancından temellenen yeni bir siyasal kuram oluşuyordu. Sanayi devriminin bütün sonuçlarıyla henüz hissedilmediği Fransa ve İtalya'da bile *"Toplumsal Sorun"* geniş biçimde tartışılmaktaydı. Dahası, otuz veya kırk yıl önce aydınlar ilk kez 'Toplumsal Sorun'un varlığından haberdar olurken, şimdi eğitimin yaygınlaşması ve basının güçlenmesiyle artan oranda insan tartışmalarda yer alıyordu.

Ekonomik düşünce iklimindeki bu değişikliklere siyasal değişiklikler eşlik etmekteydi. Fransa'da 1848'den beri erkekler için oy hakkı vardı. Almanya'da, tek tek devletler halen sınırlı oy hakkında diretseler de, Emperyal Parlamento üyeleri yirmi beş yaşın üstündeki bütün erkeklerin oylarıyla seçilmekteydi. İngiliz Parlamentosu bütün erkek yurttaşlara oy hakkı tanımak için 1832'de başlatılan çalışmaları 1884'te sonuca erdirmişti. Böylece yeni siyasal örgütlenmelerin doğması ve meclise temsilcilerini göndermeleri olanağı doğmuştu. Özellikle işçi sınıfı partileri ortaya çıkıyordu. Ekonomik ve siyasal kuramcıların öğretisi olan sosyalizm, kitle partilerinin inancına dönüşüyordu. Yeni siyasal etkinliklerin gelişimi yanında sanayi işçileri de başka amaçlar için örgütlenmeye başlamışlardı; 1780'lerin bunalımı ve doğurduğu işsizlik bu tür örgütlere acil zorunluluk yaratmıştı. İngiltere, Fransa ve Almanya'da eski moda işçi örgütlerinin yerini profesyonel standartlar ve karşılıklı yardımlaşma üstünde duran ve toplu pazarlığı amaçlayan sendikalar alıyordu. Bu tür yeni sendikalar, 1889'da Londra dok grevinde veya aynı yıl Ruhr kömür madenleri grevinde olduğu gibi, kitle halinde iş bırakılmasını gerçekleştirerek ekonomik güçlerini gösterebilmekteydiler.

Uluslararası eğilim bu yöndeydi ve sosyalist örgütlerin biçimi, büyüklüğü ve temsil yöntemleri büyük farklılıklar gösterse de, yeni partilerin önderleri de, mevcut düzenin yandaşları da durumu böyle kavrıyorlardı. 1880'lerde Almanya, sosyalist kitle ha-

reketinin en önemli ve çarpıcı örneklerini ve bu tehdide karşı nasıl hükümet önlemleri alınabileceğini yaşadı. Hem Prusya'nın siyasal gelenekleri hem de yeni imparatorluğun ekonomik ve toplumsal koşulları sosyalizmin gelişiminden yanaydı. Prusya'da *laisser-faire*'ci siyasal ekonomi yanında, hattâ ona karşı devlet müdahalesi geleneği vardı. Almanya'da Fichte gibi yazarlar, sanayi devrimi daha böyle bir zorunluluk duyurmadan yurttaşların ekonomik yaşamına devletin müdahale etmesinin faziletinden söz ediyorlardı. Gerçekten, Alman sosyalizminin en yetkin Fransız gözlemcilerinden biri bu geleneğin eskiliğini Luther'e kadar vardırır.[9] 1860'dan beri nüfusta büyük artış ve sanayide korkunç genişleme olmuştu. Dolayısıyla dünyanın en büyük sosyalist partisi Almanya'daydı ve aynı zamanda hükümet en ileri toplumsal güvenlik programını uygulamaya başlıyordu; sosyalist partinin işçi sınıfını üye yazmasını ve örgütlenmesini engellemeyi amaçlayan yasal düzenlemeler de aynı anda yapılmıştı.

1880'e gelindiğinde Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin öğretisi, pratik ajitasyon geleneği, parlak önderleri ve kitle desteği vardı. Öğretiyi Marx ve Engels, ajitasyon geleneğini Lassalle sağlamıştı. 1875'de Gotha Kongresi'nde, marksist kuramdan Lassalle izleyicilerinin bazı ödünleri sayesinde bir program oluşturularak Alman sosyalistleri birleşik bir parti kurdular. Bu ödünlerden dolayı program, Londra'daki Usta'nın öfkeli eleştirilerine uğradı. 1864'de bir düelloda öldürülen Lassalle, kuramcıdan çok ajitatördü, Marx gibi özgün bir düşünür değildi. Fakat genel oy hakkı altında büyük bir işçi partisi yaratma olanağından yararlanmıştı. Prusya'nın birleşik Almanya'da yönetim hakkı olduğunu savunmuş ve yeni toplumsal düzenin sonuçta kollektivist amaçlar için devlet makinasının ele geçirilmesini sağlayacağını düşünmüştü. Böylelikle Gotha Programı, örnek olarak, devlet yardımıyla üreticilerin kooperatif birlikleri kurulması isteğini içermekteydi; 'ücretin demir yasası' veya, işçi sınıfı dışında bütün sınıfların yalnızca 'gerici bir kütle' olduğu gibi Lassallecı parçalar da programda yer alıyordu.

(9) Jean Jaurès, *De primis socialismi germanici lineamentis apud Lutherum, Kant, Fichte et Hegel* (Latince Tez, Toulouse 1892). Fransızca çev. *Les origines du socialisme allemand, Jaurès, Oeuvres'de*, ed. Max Bonnafous, Etudes Socialistes, I (Paris 1931).

1891'de Erfurt Kongresi'nde saf marksist bir programın ve öğreti ifadesinin benimsenmesiyle bu istekler ve cümleler ortadan kalktı. Daha 1875'te bile, önderlerinin ölümünden sonra, Lassalle'ın izleyicileri arasında göze çarpan bir kişilik yoktu, bölünmüşler ve girişimciliği marksist rakiplerine kaptırmışlardı. Gene de Alman sosyalizmindeki Lassallecı ve ulusçu eğilim önemliydi ve daha sonra marksist ortodoksluk katılığını yitirince canlanacaktı.

Kısa süre içinde o zamandan beri tanındığı *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* (SPD) adını alan partinin iki önderi Wilhelm Liebknecht ile August Bebel'di. Çok farklı insanlardı. Daha yaşlı olan Liebknecht 1825'te doğmuştu. Soyu Reformasyon dönemine kadar uzanan akademisyen ve serbest meslek sahibi bir aileden geliyordu.[10] Parlak bir genç olarak çok geçmeden ailesinin geleneklerinden koptu ve 1848 devrimini izleyen romantik devrimci harekete katıldı. Devrim patlayınca Paris'e gitti ve hastalığı nedeniyle sonbahara kadar Almanya'ya dönemedi, dönüşte Baden silahlı ayaklanmasına katıldı ve izleyen ayları hapiste ve yitirilen devrimden birşeyler kurtarabilmek için son umutsuz gayretler içinde geçirdi. 1849'dan 1863'e kadar sürgünde, İsviçre ve İngiltere'deydi, Karl Marx'ın arkadaşı ve öğrencisi oldu. İngilizce ve Fransızca'yı çok iyi konuşuyordu, dışarda geçirdiği yıllarda yabancı sosyalizm ve uluslararası işçi hareketiyle ilgili sağlam bir anlayış edinmişti. Almanya'ya dönüşünde Leipzig'e yerleşti (çünkü Prusya'dan hemen sınırdışı edilmişti) orada kendisinden ondört yaş genç bir marangoz olan August Bebel'le tanıştı.

Bebel işçi kökenliydi ve öyle yetişmişti. Çocukluğu zorluklar içinde geçmiş, pek eğitim görmemişti. Babası Prusyalı erbaş, annesi Wetzlar'lı hizmetçiydi. Cologne dışındaki kışlada doğmuştu. August üç yaşındayken babası öldü, annesi kısa süre içinde kayınbiraderiyle evlendi fakat üç yıl sonra hapishane müdürü bu adam da öldü. Yedi yıl sonra, Bebel on üç yaşındayken, iki oğlunu yetiştirmek için kendini harap eden kadın da öldü. Yanlarına verildiği dayısıyla yengesi onu hemen bir marangoza çırak verdiler. Beş yıl sonra, yetenekli bir gezgin olarak Almanya'yı dolaşmaya

(10) F. Mehring, *Geschichte der deutschen Sozialdemokratie* (Stuttgart 1897), I, s. 421.

başladı ve sonunda marangozluk yapmak üzere Leipzig'e yerleşti. 1861'de burda, yerel işçi sınıfı siyasetine atıldı.

Bebel'in marksist oluşu Liebknecht'le tanışmasıyla oldu. Üstünde büyük etki yaratmıştı: *"İşte birşeyler öğrenebileceğiniz adam"*, ilk ve tipik tepkisi buydu.[11] 1867'de ikisi de Kuzey Almanya Diyetine seçildiler ve siyasal kişiliklerini oluşturdular. Siyaset pratiklerini yalnız Bismarck'la değil Lassalle izleyicileriyle de mücadele ederek geliştirdiler fakat ikisinden daha esnek olan Liebknecht'ti; marksist ortodoksluk romantik devrim ateşini hiçbir zaman söndürememişti. Liebknecht'in uluslararası deneyimine, uçucu tabiatına ve entellektüel ilgilerine sahip olmayan Bebel ise bu ilk yılların derin etkisinde kalmıştı. Lassalle'ın ajitasyonunun işçi sınıfını Almanya'da harekete geçirdiği dönemde köktenci siyasete girmiş, 1875'e kadar Lassalle'ın izleyicileriyle öğreti ve taktik savaşımı temel uğraşı olmuştu. Bebel'in gerçek siyasal deneyimini kazandığı yer, hâlâ görece önemsiz olan tartışmaların yapıldığı gruplardı. Daha sonraki gelişiminde ön plana çıkan bu etken oldu; 1869 Eisenach Kongresi'nde, muhaliflerini beceriyle ve acımasızca saf dışı etti. Kongre yönetmek, gündem hazırlamak, daha sonraki marksist belegatının örneği üç saatlik konuşmalarla görüşlerini başkalarının kafalarına sokmak onun çok iyi bildiği işlerdi. 1875'de Sosyal Demokrat Parti birleşik bir örgüt olarak ortaya çıktığında, büyüklüğündeki artış, disiplin ve etkinliğin büyük kısmını Bebel'e borçluydu.

Bebel ve Liebknecht Almanya dışında da ün kazanıyorlardı. Lassallecıların tersine Almanya'da Prusya egemenliğinin oluşmasına şiddetle karşı çıkıyorlardı. 1866 savaşına muhalefet etmişler, 1870'de daha da etkili protestoda bulunmuşlardı. Bu yılın Temmuzunda Fransa'ya karşı savaş için istenilen kredilerin oylamasına katılmaktan kaçındılar. Muhalefet etmek yerine kaçınmayı yeğlediler, çünkü III. Napolyon'un yanında yer alır konuma da düşmek istemiyorlardı. 1870 Kasımında Kuzey Almanya Diyetindeki iki arkadaşlarıyla birlikte Alsace-Lorraine'nin ilhakını protesto ettiler. Bebel Viyana'daki Fransa konsolosundan utandırıcı teşekkür mektubu aldı. Ulusal heyecanın aşırı arttığı bir dö-

(11) "Donnerwetter, von dem kann man was lernen": August Bebel, *Aus Meinem Leben* (New ed. Berlin 1946), I, s. 117.

nemdeki bu davranışları onların enternasyonalist olarak ün kazanmalarına yol açtı ve yurt dışında görecekleri sayfayı da kısmen açıklıyor. Ertesi yıl Bebel etkinliklerinden dolayı hainlik kışkırtıcılığından dört yıl hapse mahkûm edildi. Hapis cezası insafsız değildi, Bebel, ciddi çalışmalara girişti, Eflatun, Aristo, Macchiavelli, Darwin, Ludwig Büchner ve Liebig'i okudu; Liebknecht onu ziyaret ediyor ve İngilizce, Fransızca dersleri veriyordu. En büyük kuramsal çalışması *"Geçmiş, Bugün ve Gelecekte Kadın"*ı Bebel bu dönemde kaleme aldı. Fakat o siyaset kuramcısı değildi, Marx'ın kuramını etkin kitle hareketi siyasetine temel yapabilmek asıl uğraşıydı.

Almanya'da, en azından Reichstag seçimleri için genel oy hakkının kabulü, kentli proletaryanın artışı ve 1870'lerin tehlikeli ekonomik gelişimiyle birleşince, çok geçmeden sosyalist önderler gereksinim duydukları desteği buldular. 1875'den itibaren Almanya'da ciddi siyasal güç haline geldiler. Bu durum hükümetin endişelenmesi için yeterliydi ve 1878'de Bismarck, İmparatora yönelik iki suikast girişiminin yarattığı bahane ve atmosferi de kullanarak, yeni partinin faaliyetine ciddi sınırlamalar getiren sosyalizm karşıtı yasaları çıkarttı. Suikast girişimlerinin sosyal demokratlarla ilişkisini gösteren hiçbir kanıt yoktu fakat 1871 Paris Komünü'nün yangın ve yağması halkın gözünde halen canlıyken her türlü terörist saldırıyı onlara yıkmak kolaydı. Yeni yasalarla bir siyasal partinin bütün normal faaliyetleri çok zorlaştırılmış, hattâ olanaksızlaştırılmıştı. Toplantılar yasaklanmış, gazeteler baskı altına alınmış, yerel sosyalist birlikler kapatılmıştı, "kamu güvenliği ve düzen için tehlikeli olabilecek kişiler", yani gerçekte profesyonel sosyalist siyasetçiler, yaşadıkları yerden sürülebileceklerdi.[12] Anti-sosyalist yasa 1890'a kadar yürürlükte kaldı; Bismarck, Reichstag'ı yasanın yenileştirilmesine ikna edemeden düştü. Bu önlemlerin sonucu, birkaç yıl önce Roma Katolik kilisesine karşı benzer önlemler alındığında olduğu gibi, kurbanların irade ve örgütlenmelerini kuvvetlendirmeleri oldu ve onlara davaları için verilmiş şehitler listesi kazandırdı. Gerçekten de

(12) Anti-sosyalist yasa hükümleri Bertrand Russell tarafından *German Social Democracy* kitabında (Londra 1896, s. 100-2) başarıyla özetlenmiştir.

ne anti-sosyalist yasa, ne de Bismarck'ın bunun hemen arkasından yürürlüğe soktuğu toplumsal güvenlik programı Sosyal Demokrat Parti'nin ilerleyişini durduramadı. Üyeleri artan sayıda Reichstag'da yer almayı sürdürdüler, kitle destekleri arttı. 1890'da otuz beş koltuğu ve yaklaşık bir buçuk milyon oyu vardı. Oyların beşte biri sosyalistlerindi.

Önderlerinin, 1883'te ölene kadar Marx'la kişisel temas halinde oldukları ve 1896'da ölene kadar (her zaman uyuşma olmasa da) sürekli Engels'den öğüt aldıkları bu korkutucu parti, şimdi üyelerinin anti-sosyalist yasa nedeniyle çektiklerinden dolayı prestijini arttırmış, kaçınılmaz olarak başka ülkelerdeki sosyalistlerin saygısını kazanmıştı. Birinci Enternasyonal döneminde kurulup dağılmış olan küçük gruplar bir araya gelerek, geniş oranda Alman biçimini model alan partiler oluşturmaya başladılar. 1885'deki *Parti Ouvrier Belge* veya 1888'deki Avusturya ve İsviçre Sosyal Demokratik Partileri gibi. Fakat İsviçre ve Belçika gibi ülkeler, kitle partisi için gerekli toplumsal ve ekonomik koşulların bulunmasına karşın, sosyalist partilerinin Almanya'dakine eşit bir güçte olmaları için çok küçüktüler. Avusturya ve Macaristan ise, sosyalistlerin iç siyasette etkin olmalarına elvermeyecek kadar, siyaset ve sanayi açısından geriydi. İmparatorluğun Avusturya kanadında genel oy 1907'ye kadar kabul edilmemiş, Macaristan'da ise, söz verilmiş olmasına karşın 1918 sonrasına kadar gerçekte uygulamaya konmamıştı. Dolayısıyla bu küçük partiler Almanya'ya öncü olarak bakıyor, birçok durumda mali yardım bekliyorlardı. Ama Belçikalılar, kısa süre içinde iç siyasette ne kadar güçlü olduklarını gösterdiler ve kendi çizgilerini geliştirmeye başladılar. Alman Sosyal Demokrat Partisi'yle karşılaştırılacak güçte bir işçi partisi ve gelenek üretebilecek tek ülke Fransa'ydı.

Almanların örgütsel yetenek ve kazanımlarına karşı Fransızlar'ın yaşayan devrimci şiddet gelenekleri vardı. 1871 Komünü yüzyılın büyük devrimci hareketi olarak yerini almıştı ve marksist tarihçiler, bir ayaklanmanın yapısına ilişkin öğretilerine uyarlamak için bu ayaklanmayla ilgili gerçekleri harmanlamaya çoktan başlamışlardı. Fakat Komün sonrası baskılar Fransız işçi sınıfı hareketini dağıtmıştı ve ancak yavaş yavaş yeniden toparlanabiliyorlardı. Yetmişlerin sonunda Bismarck, anti-sosyalist yasayı savunurken, Fransa'da sosyalizmin ölmüş olduğu görüşünü kanıt ola-

rak gösteriyordu, oysa Almanya Avrupa'da sosyalizmin merkezi durumuna gelmekteydi. Thiers, 1877'de ölümünden kısa süre önce seçmenlerine şöyle diyordu: "Artık hiç kimse, haklı olarak, sosyalizmden söz etmiyor. Ondan kurtulduk."[13] Komün'den sonra alınan önlemler, 1872'de çıkarılan bir yasayla zaten dağılmış bulunan Enternasyonal'e üyelik suç kabul edilmiş, ayaklanmada yer alan 9.000 kişi ölüm cezasına çarptırılmış, sınır dışı edilmiş veya hapse atılmıştı; yasa etkili olmuşa benziyordu. "Enternasyonal'in Fransa şubesi dağılmış, devrimciler vurulmuş, hapse atılmış veya sürgün edilmiş; klüpler yok olmuş ve toplantılar yasaklanmış; terör, kıyımdan kurtulabilen birkaç kişiyi gizli arka odalarda kıstırmış: Komünden hemen sonra proletaryanın durumu buydu."[14] Ama 1879'da mahkûm edilenlerin çoğu affedildi, yaklaşan seçimlerde halk desteği almak isteyen hükümet, ertesi yıl genel af çıkardı. Solun sürgündeki önderleri döndüler ve son birkaç yıldır gelişme göstermeye başlayan işçi örgütlerine yeni bir atılım kazandırdılar.

Fransa'da işçi sınıfı hareketinin yeniden canlanmasının Alman modelinde olduğu gibi güçlü ve birleşik kitle partisi oluşumuna doğru gitmemesinin birçok nedeni vardır. İki ülkedeki sosyalist örgüt kavramlarının farklılığı, *Ecole Normale Supérieure* kütüphanecisi ve Fransız sosyalistlerinin birkaç kuşak boyunca günah çıkaran papazlığını yapmış olan Lucien Herr, idealist biçimde de olsa çok güzel ifade eder. 1890'da şöyle yazıyordu:

> "Alman Sosyalist Partisi her şeyden önce disiplinli hiyerarşidir; bizimki, itaat değil güvenle birbirine bağlanan insanların gönüllü ve özgür birliğidir. Disiplinli birlikleri onların gücüdür, onlar adına seviniyorum. Fakat biz buna ne uyabiliriz ne de bunu isteriz. Bunu yapamayız çünkü onlardan farklıyız, çünkü siyasal militarizm bile bizim için tiksindiricidir. Bizim için güç yaratan, grupların oluşumundaki özgürlük ve kendiliğindenliktir;

(13) "On ne parle plus de socialisme, et I'on fait bien. Nous sommes debarrassès du socialisme", A. Zévaès, *De l'introduction du Marxisme en France* (Paris 1947) s. 70'den alıntı.

(14) F. Pelloutier, *Historie des Bourses du Travail* (Paris 1921), s. 69, Jean Maitron, *Historie du Mouvement Anarchiste en France* (Paris 1951), s. 78.

güçlü birlik bunun sonucudur, gruplara egemen olma değil... Almanlar bir ordudur ve güçleri buradan gelir. Belki de bu aynı zamanda onların zayıflığıdır. Çünkü üç tehlike daima bir orduyu tehdit eder: aşırı güvenden gelen gevşeklik, önderler arasında bölünme ve ilk başarısızlığın getirdiği moral yıkımı."[15]

Gerçekten Fransız sosyalist hareketinde herhangi türden bir birlik yoktu. Gelenekler farklılaşmıştı: Fourier'in ütopyacı sosyalizmi, Saint-Simon veya Louis Blanc'ın toplumun ekonomik olarak yeniden örgütlenmesi planları, Proudhon'un anarşizmi, Auguste Blanqui'nin temsil ettiği, herhangi bir öğretiyle koşutluğu olmayan ayaklanma geleneği. Bütün bunlar içiçe geçmişti ve şimdi Marx ve Bakunin'inkiler gibi dışardan gelen düşüncelerle de zaman zaman çatışıyordu. Sonuç olarak 1889'da, Fransız işçi sınıfının bağlılığını kazanmak için savaşım veren bir çok grup vardı. Üstelik işçi sınıfı, dikkatle araştırıldığında, çok büyük değildi. 1886'da nüfusun ancak yüzde 35.9'u şehirli olarak sınıflandırılmıştı. 1911'e gelindiğinde bile, sendikalar güçlerini kanıtlamak için büyük çaba gösterdiklerinde, İngiltere'nin üç milyon veya Almanya'nın 1895'de 269.000 iken 1909'da ürkütücü sıçramayla üç milyona çıkan işçisinin yanında yalnızca bir milyon örgütlü işçi vardı.

Bir marksist sosyalist parti, *Parti Ouvrier Français*, öteki grupların, özellikle anarşistlerin oylamayla dışarda bırakmasıyla Marsilya'da 1879'da kuruldu. Ertesi yıl partinin en önemli üyesi Jules Guesde Londra'ya gidip ustayı ziyaret ettiğinde, yeni parti ve programı Marx'ın resmî onayını aldı. 1845'de doğmuş olan Guesde gelecekteki kırk yıl hem Fransa'da hem de uluslararası sosyalist harekette en önemli kişiliklerden biri oldu. Fakir orta sınıf bir aileden, iyi eğitim görmüş biriydi, yaşamını gazeteci, ajitatör ve siyasetçi olarak geçirdi. İmparatorluk döneminde kısa süre için hapiste kalmış, Komün'den sonra beş yıl süreyle sürgün edilmiş, bu dönemde İsviçre ve İtalya'daki anarşistlerle bağlar kurmuştu. Fakat ilk dönemdeki anarşist eğilimleri ve bundan kaynaklanan Marx'la olan görüş farklılıklarına karşın, Marx'ın damadı Lafargue ile birlikte, Fransa'da marksizmin en önemli bayraktarı olmuştu. Kibirli, onurlu, bağnaz, kişisel çekiciliği olmayan fakat enerji dolu, dürüst

(15) Charles Andler, *Vie du Lucien Herr* (Paris 1932), s. 102.

biriydi ve kendi çıkarını gözetmeyişi ona güç katıyordu. Zola onu tanımlamıştır: "Sesi sıcak, kaba ve yürek paralayıcıydı... Kollarıyla her türlü ateşli hareketi yapardı... Biraz kıllı, kambur ve aralıksız öksürürdü."[16]

Fakat marksistlerin birleşik Fransız sosyalist parti kurmaktaki kolay başarıları uzun ömürlü olmadı. Küçük işyerlerinde ve özellikle Paris'te yetenek gerektiren işlerde çalışan Fransız işçi kitle partileri ve kitle sendikalarına sıcak bakmıyordu. Proudhon'un küçük birimler olarak merkezileşmemiş örgütlenme ülküsü onlara marksist veya Lassallecı devlet sosyalizmi kavramlarından daha çekici gelmekteydi. Aynı zamanda, Komüncülerin affedilmesi ve cumhuriyetçilerin zafer kazanmasıyla, sosyalist önderler burjuva cumhuriyetinin savunusundan ciddi yarar bekliyorlar, bu tür düzenlemelerin olanaklı olduğu kadar çabuk gerçekleştirilmesine çalışıyorlardı. Anarşistlerin marksist yönergeleri reddetmesi ve pratik siyaseti en kısa sürede etkileyebilme arzusu POF'deki ilk bölünmenin nedenleri oldu. 1882'de hem anarşistleri hem de 'Olanakçılar' *(Passibilists)* olarak adlandırılan eğilimi bir araya getirebilen bir adam ayrılarak yeni bir parti, *Fédération des Travailleurs Socialistes de France*'ı kurdu. Bu adam Paul Brousse (1844-1912) idi. Tıp doktoru Brousse sürgündeyken Barselona ve İsviçre'de anarşist eylem içinde olmuş, anarşist bir gazete yayımlamış, 1878'de Alman İmparatoru'nun öldürülmesi girişimlerini savunan makaleleri nedeniyle hapsedilmiş ve sınır dışına atılmıştı.[17] Marx'ın uluslararası sosyalist harekete emir verme girişimlerine güven duymuyordu. "Londra'da yetenekli iki insan var, Marx ve Engels. Fakat bu adamların kabul edilemez bir hak iddiaları var: Bütün sosyalist hareketi kendi beyinlerinin sınırları

(16) Dolléans, *Historie du Mouvement Ouvrier* (Paris 1946), II, s. 21.

(17) Mahkemede Brousse İsviçreli suçlayıcılara yüklenmeye çalışmıştı: "Ve Giyom Tel, Baylar, niçin efsanevi bir kahramandır? Her yerde yaşıyor: sanatçının kamışında, kaleminde, keskisinde; onun oku Rossini'nin müziğinde ıslık çalıyor, onun adı şarkılarınızda ve resmi söyleminizde çınlıyor! Ve bu ihtişam neden? Tam tamına Tel Gessler'i öldürerek ün kazandığından." Alain Sergent ve Claude Harmel, *Histoire de l'Anarchie* (Paris 1949), 1. bölüm, s. 444.

(18) Brousse, *Le Marxisme dans l'Internationale;* Zévaès, *De l'introduction du Marxisme en France* (Paris 1947).

içinde tutmak."[18] Bu eleştiri gelecekteki Fransız sosyalist harekette sürekli kendini gösterecek olan Alman kontrolüne duyulan kuşku ve hoşnutsuzluğu yansıtıyor. Olanakçılar da cumhuriyetin yararlarını görüyorlardı; General Boulanger'in iktidarı ele geçirme girişimine karşı koyma durumundaydılar. Oysa Guesde burjuva savaşımı olarak değerlendirdiği olaylara bulaşmak istemiyordu; Dreyfus olayında da böyle yapmıştı. Brousseciler öteki partilerle sınırlı işbirliği siyasetini benimsemeye hazırlanmaktaydılar, belediyelerle birliktelik kuracaklardı; marksistlerle bu konuda da ayrı düşüncede olmaları, Enternasyonal'de de uzun yıllar sürecek karakteristik çatışmalardan biriydi.

Fransız sosyalist hareketin birlik oluşturamayışına neden olan başka gruplar da vardı fakat bir çok durumda kişisel nefret ve rekabet siyasal öğreti perdesinin arkasında saklanıyordu. Anarşistler ve olanakçıların yanında, marksizm öncesi devrimci geleneğin izleyicileri de vardı. Örnek olarak yaşamının üçte ikisini hapiste geçirmiş olan ve Paris'in 1848 ve 1871'deki muhteşem devrim günlerinin anılarıyla yaşayan Auguste Blanqui vardı ve 1881'de Merkezi Devrimci Komite'yi kurdu. Kısa süre sonra yetmiş altı yaşında ölünce bu hareketin önderliği Edouard Vaillant'a geçti, partinin adı *Parti Socialiste Revolutionnaire* olarak değiştirildi. Vaillant dikkat çekici biriydi, hem tıp, hem mühendislik öğrenimi görmüş, herkes gibi sürgüne gitmiş, 1884'de Paris belediye meclisine seçilmişti. *'Blanquisme'* bir öğreti olmaktan çok siyasal bir davranıştı. Siyasal felsefe değil, devrimci örgütlenme yöntemiydi. Kökeni Babeuf'a kadar çıkartılabilecek hareket, doğrudan devrimci eylemle, gerçekte leninist pratikle de çok benzerliği olan, devrimi yönlendirecek küçük bir *elitin* önemine olan inancı bağdaştırıyordu. Fakat Vaillant'ın sınıf savaşı öğretisinde ısrar etmesi ve devrimleri planlayıp örgütlemesi zorunluluğu gerçekte onun doğal olarak marksistlere daha sıcak bakmasını getirmiştir. Vaillant'ın kendisi 1915'de ölene kadar uluslararası sosyalist harekette bağımsız ve cesur bir rol oynamasına karşın, partisi, sonunda marksistlerle birleşecektir.

Fransız sosyalist ve devrimci hareketin sahip olduğu değerler, gelenekleri, canlılığı, üyelerinin inancı, Guesde, Brousse ve Vaillant gibi (en dikkat çekicileri olan Jean Jaurès 1889'da halen köktenci bir milletvekiliydi ve sosyalistlerle ancak dört yıl sonra bir-

leşecekti) parlak önderleri bulunuşu, zayıflıklarını ortadan kaldıramıyordu; Fransız sanayisi geriydi ve siyasal birlik yoktu. Sosyalist partilerde parçalanma daha sonra da devam edecekti. Dolayısıyla Fransa siyaseti söz konusu olduğunda pratik önemi azdı. 1889 seçimlerinde parlamentoya çeşitli sosyalist eğilimlerde ancak yedi üye girebilmişti (oysa 1890 seçimlerinde Alman sosyal demokratlar otuzbeş koltuk kazanmışlardı). Gene de Fransızlar'ın uluslararası itibarları yüksekti, Paris hâlâ uluslararası sosyalist kongreleri için doğal yerdi ve bu kongreler ne olursa olsun Fransız ve Alman sosyalistlerine dayanmak zorundaydılar.

Alman modeline göre Belçika, İsviçre ve Avusturya'da kurulan partiler uluslararası harekete önderler kazandırarak katkıda bulunmuş olsalar da, kendileri uluslararası önem kazanamayacak kadar zayıftılar. İtalya ve İspanya'daki durum Fransa'dakine benzemekteydi, fakat işçi sınıfını zayıflatan nedenler daha güçlüydü; ekonomik gerilik ve öğretide birlik bulunmayışı bu ülkede sosyalizmin çok önemli olamayışına yol açıyordu. Bu iki ülkede Bakunin'in etkisi çok daha derin ve sürekli olmuştu. Anarşistler İspanya'da inisiyatifi ele geçirmişlerdi ve uzun yıllar İspanyol işçi sınıfı içinde en önemli güç oldular. İtalya'da da marksizm Marx'ın yaşamı boyunca önemli bir güç olmamıştı. Marx'ın kendisi Enternasyonal'in İtalya şubesinin 'müşterisiz avukatlar, bilgisiz veya hastasız doktorlar, bilardo oynayan öğrenciler, gezgin tüccarlar, ve şöyle veya böyle yavan, sakınmasız basının gazetecileri'nden oluştuğunu yazıyordu.[19] Fakat 1887'ye gelindiğinde sosyalizm daha nitelikli destekleyiciler buldu ve Fransa'dakine benzer çizgilerle tartışma ve bölünmelerden sonra 1892'de belirsiz biçimde marksist fakat kesinlikle anarşizm karşıtı sosyalist bir parti kuruldu. Kısa süre içinde soldaki başka partilerle işbirliği yaparak mecliste biraz etkinlik kazanabildi.

Avrupa'nın öteki ülkelerinde sosyalizmin önemi, uluslararası açıdan Almanya veya Fransa'nınki kadar değilse de, oralarda da işçi sınıfı partileri benzer çizgilerde gelişiyordu. İki ülke bu genel hareketin geniş oranda dışında kalmıştı; Rusya ve İngiltere. Rusya elbette, Avrupa'daki bütün liberaller için otokrasinin tam kendisiydi. Dahası, 1881'de Çar II. Aleksander'ın öldürülmesinden

(19) W. Hilton-Young, *The Italian Left* (Londra 1949).

sonra hükümete karşı muhalefeti örgütlemek çok daha zorlaşmıştı. Kitle hareketinin varlığı söz konusu olamazdı, devrimci hareketin önderleri sürgüne zorlanmıştı ve örgütlenme, öğreti, siyasal etkinlik tartışmaları dışarıda daha çok da İsviçre'de yürütülebiliyordu. 1905 devrimiyle aniden ortaya çıkana kadar Rus devrimci hareketi yabancı sosyalistler için dersler çıkarılacak bir örnek olamazdı. Ancak 1917 Ekim'inden sonra Rus marksistler uluslararası sosyalist hareketin önderliğini ele geçirdiler. O zamana kadar uluslararası toplantılara katıldıklarında Rus devrimciler ancak özel bir sevgi ve kahramanca direndikleri tehlikeler nedeniyle saygı görüyorlardı. İçlerinden biri ise, George Valentinoviç Plehanov, kısa sürede marksist öğretinin yorumlayıcısı ve açıklayıcısı olarak uluslararası üne kavuşmuştu.

Plehanov 1856'da doğdu, küçük toprak sahibi bir ailenin oğluydu. Çocukluğundan itibaren köylü yığınlar için sevgi beslemiş, ve bu onun devrimci gelişimini beslemişti. St. Petersburg Madencilik Enstitüsü'nde eğitim gördü, ama zamanının çoğunu devrimci hareketin kuramsallaştırılması üstüne harcamaya başlamıştı. 1880'de bu etkinlikler Rusya'da yaşamını sürdürmesini olanaksızlaştırdı, yurt dışına çıktı. Yaşamının neredeyse sonuna kadar sürgünde yaşamak zorunda kaldı. Çünkü, 1918' de, devrimle birlikte geri dönebildikten sora öldü. Plehanov kuramcıydı, yapı olarak akılcıydı ve Rus devrimci hareketini düşündüğünde, *'Toprak ve Özgürlük'* hareketindeki arkadaşlarının çoğunluğunun tersine olası devrimci güç olarak köylüyü değil şehirli işçiyi temel alıyordu. Akılcı bir kuram ve örgüt arzusu onun hem terörist bir örgütten (Halkın İradesi-*Narodnaya Volya*) ayrılmış olan Toprak ve Özgürlük örgütünden, hem de köylülük ve idealize edilen Rus geçmişine duyulan duygusal heyecandan kopmasına yol açmıştı. Marx'ın eserleri Rusya'da çok erken tanınmıştır. Gerçekten *Das Kapital*'in çevrildiği ilk dil Rusça'dır. Plehanov da, Marx'la uyuşmamasına ve Bakunin'e yakınlık duyan bir çevrede yetişmiş olmasına karşın giderek Marx ve Engels'in yazılarının daha fazla etkisine girmiştir. 1882'de Komünist Manifesto'nun çevirisine yazdığı giriş bütünüyle marksist hava taşımaktadır. Sonunda kendisini tatmin edecek kuramsal bir sistem bulmuştur

Marksizmi kabul etmek Plehanov'u kaçınılmaz olarak Rus toplumuna marksist çözümlemelerin nasıl uyarlanabileceği sorununa

vardırmıştır. Rusya diyalektik süreçte bir adım atlayarak feodalizmden doğrudan doğruya proletarya diktatörlüğüne geçebilir mi, burjuva kapitalizmi dönemini yaşaması gerekmeyecek midir? Plehanov önce sanayi toplumunun oluşması gerektiğini, kitle partisinin temelini sanayi işçilerinin oluşturacağını düşünüyordu. Tartışma çok uzun sürdü; Fransa'daki, olanakçı çatışmanın Rus biçimiydi. Plehanov'un görüşüne göre mevcut koşulların iyileştirilmesi için girişimde bulunmak gereksizdi, çünkü bu ancak kitlelerin devrime hazır olabilecekleri günü gereksizce ertelerdi. Ama bu tartışmalar gelecekte ortaya çıkacaktı. 1880'lerde Rus devrimci hareketindeki bölünme, özellikle siyasal göçmenler arasında, devrimin tek tek kahramanların eylemleriyle mi yoksa kitlelerin yavaşça uyanması ve kitle partisinin oluşumuyla mı gerçekleşeceği görüşlerinden kaynaklanmaktaydı.

Plehanov, *"Rus sosyalizminin Avrupalılaştırılması"* ve çekirdek olarak Marksist Sosyal Demokrat Parti oluşturulmasında önemli rol oynamıştır. 1883'de Plehanov, Vera Zazuliç ve Paul Borisoviç Akselrod, İsviçre'de *"Emeğin Kurtuluşu"* grubunu kurdular. Vera Zazuliç (1852-1919) askerî devrim çalışmalarının deneyimini ve St. Petersburg polis şefine suikast girişiminden beraatinin kazandırdığı ünü getirdi. Fakat Plehanov yeni grubun kuramsal çerçevesini ve Vera Zazuliç pratik devrimci deneyimin çekiciliğini sağladıysa da, örgütlenmenin başarılması gerçekte Akselrod'un (1850-1928) becerisiydi. En koyu yoksulluğu bilen biriydi, sadakaya muhtaç bir Yahudi ailenin oğluydu. Sürgünde yurt dışında olduğu yıllarda Almanya'yı ziyaret etmiş, İsviçre'de anarşist toplantılara katılmıştı. Alman sosyalizminin Lassallecı kanadından etkilenmişti. SPD'nin örgüt gücüne saygı duymuştu. Bu saygıyı Emeğin Kurtuluşu grubunun öteki üyeleri de Alman Sosyal Demokrasisi Bismarck yasalarıyla aynı zamanda baskı gören şehitler partisine dönüşünce paylaştılar. Böylece 1883' de hem Akselrod hem Plehanov Alman modelinde bir marksist parti kurmaya hazırdılar. Gerçi Rusya'da henüz kitle desteğini kazanma umudu yoktu. Fakat Marx'ın görüşleri Bakunin'inkilere baskın çıkmaya başlamıştı. Halen tek tek terör eylemlerinin gerekliliğine ve Rus karakter, kurum ve konumunun tekilliğine inanan, devrimin köylü hareketini temel alması zorunluluğunu savunan öteki gruplarla birlikte artık Batı modelinde bir sosyal demokrat partinin çekirdeği oluşmuştu ve bütün bu gö-

rünümlerin aksine, Rusya'daki gelişimin Marx'ın Batı Avrupa için öngördüğü çizgide gelişeceği umuluyordu.

İngiltere'de durum bunun tam tersiydi. Burada, Almanya ve ABD'deki hızlı gelişime karşın sanayi halen dünyanın en gelişmiş sanayisi idi ve Marx'ın ünlü öngörüsü yanlışlanıyordu. Sınıf savaşından halen pek iz yoktu ve yönetici sınıf köktenci toplumsal düzeltimler yapmaya yeteneği olduğunu göstermişti. İşçi sınıfı örgütlerinin güçlendiği doğruydu, yeni sendikalar korkutucu bir güce dönüşmüşlerdi. Fakat bunlar işverenlerle toplu pazarlık yürütmek isteyen örgütlerdi, bağımsız siyasal işlevleri yoktu. Birkaç orta sınıf kökenli aydın, H.M. Hyndman ve William Morris gibi, marksizme ilgi duymuşlar ve iç çekişmeleri sosyalizmin kıtadaki gelişimiyle koşut partiler kurmuşlardı. Belki yabancı sosyalistlerin onları olduklarından daha fazla ciddiye almasının nedeni de buydu. Hyndman 1881'de Demokratik Federasyon'u kurdu (1883'de Sosyal Demokratik Federasyon oldu); Morris (Marx'ın kızı Eleanor ve onun hareketli arkadaşı Edward Aveling'le birlikte) 1884'de Sosyalist Lig'den koptu. 1883'de bir başka grup aydın Fabian Derneği'ni kurdular. Ama bu dernek uluslararası işçi hareketinden çok İngiliz toplumundaki acil düzeltimlerle ilgileniyordu. Gene de *"sahip olduğu üyelerin oranına göre İngiliz sosyalizmi üstünde büyük bir etki yaratmayı başarmıştı"*.[20] İngiliz işçi sınıfı bu hareketten pratik düzeltimler programını almış, İngiliz faydacı geleneğin devamı bir felsefeyle hem kuram hem pratik açısından marksist Avrupalılar'dan farklılaşmıştı. İskoçya'da, dudakları Komünist Manifesto'dan çok İncil'den cümleler okumaya yatkın bir kömür madencisi, James Keir Hardie 1888'de İskoç İşçi Partisi'ni kurdu; emeğin temsil edileceği ayrı bir meclisin oluşturulmasını sağlamayı umuyordu. Parlamentoya seçilen ilk üç bağımsız işçi temsilcisinden biriydi ve çok yetenekli bir ajitatördü. Kıtadaki siyasal düşüncenin çok uzağında bulunmasına karşın İngiliz işçi önderleri içinde uluslararası sosyalist harekette önem kazanıp yer edinebilen neredeyse tek kişi oldu. Fakat o da, bazı ardılları gibi, uluslararası etkisi arttıkça içerdeki itibarını yitirdi ve Avrupalı ça-

(20) G. D. H. Cole, *British Working Class Politics 1832-1914* (Londra 1941), s. 121.

lışma arkadaşları gibi, uluslararası rol oynamaya hazırlanan birleşik bir partinin önderi olarak uluslararası bir toplantıya katılamadı.

II

Uluslararası İşçi Birliği (Birinci Enternasyonal) Marx tarafından 1864' de kurulmuş ve Philadelphia'da Temmuz 1876' da resmen dağılmıştı. Gerçekte 1872 Hague Kongresi'nde Marx ve Bakunin'in izleyicileri arasında anlaşmazlık çıkıp marksist kanat Genel Konseyi Amerika'ya taşıdığından beri Enternasyonal etkin ve uyumlu bir örgüt olma niteliğini yitirmişti. Pratik siyasette hiçbir zaman etkin bir güç olmamıştı fakat en azından gelecek için büyük önem taşıyordu. Yalnız Marx ve Bakunin'in kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayan bir örgüt olarak kalmamış, aynı zamanda bütün Avrupa'da uluslararası işçi eyleminin olanaklılığını hissettirmişti. Engels'in 1877' de, "Enternasyonal görevini tamamlamıştır, büyük amacına ulaşmıştır, proletaryanın bütün dünyada kendisini ezenlere karşı birleşmesini sağlamıştır" diye övünmesinde en azından bu açıdan haklılık payı vardır. [21] Paris Komünü, yönetici sınıf için gizil bir tehdit oluşturarak proletaryanın siyasal iktidarının simgesi olmuştu. Ortaya çıkışının Enternasyonal'le doğrudan bir ilişkisi olmamasına karşın, kısa süre sonra, Marx'ın Uluslararası İşçi Birliği Genel Konseyi'nde 30 Mayıs 1871' de yaptığı konuşma [22] veya Lissagaray'ın 1876' da basılan *"1871 Paris Komünü"* adlı kitabında olduğu gibi, taraftarları bu iddiada bulunmuşlardır. Fransız hükümetinin, olayı, Paris halkının kötü koşulları ve coşkulu yurtseverliği yerine, uluslararası maceracıların entrikaları olarak açıklama isteğine de bu iddialar uyuyordu. Dolayısıyla yok olmasının arifesinde Enternasyonal, hiçbir zaman sahip olmadığı güce efsanevî olarak sahip olmuştu. Düzmece olarak uluslararası devrimci eylemin kahraman geleneğine sahip oluyordu.

(21) 1877'de *Labor Standard* 'da çıkan bir makalede. Gustav Mayer, *Friedrich Engels* (Hague 1934), s. 382.

(22) 1892'de *The Civil War in France* Engels'in girişiyle yeniden basıldı.

(23) Ayrıntılı açıklama için bknz. Leo Valiani, *Dalla prima alla seconda Internazionale* (*Movimento Operaio* VI, no 2, Mart-Nisan 1954).

Bundan dolayı 1880' lerde çeşitli ülkelerde işçi hareketi güç kazanmaya başladığı zaman, yeni kitle desteğinin taze kan katacağı uluslararası bir örgütün yaratılması için kafa yormaları doğaldı.[23] Eski Enternasyonal'den kalanlar bu amaç için pratik adımlar atmaya başlar başlamaz iki zorlukla karşılaştılar: Hükümetler uluslararası işçi örgütünün herhangi bir biçimine artan bir düşmanlık besliyorlardı ve Birinci Enternasyonal'i çökerten marksistlerle anarşistler arasındaki temel bölünme sürüyordu. Hükümetlerin düşmanlığı Almanya'daki anti-sosyalist yasalarla veya Fransız hükümetinin 1878' de Paris'te toplanması tasarlanan uluslararası sosyalist kongreyi yasaklamasıyla görülüyordu. Bu güçlükler aşılabilirdi, sosyalistler geleneksel olarak konuksever davranan İngiltere, İsviçre gibi ülkelerde toplanabilirlerdi. Komüncülerin affından sonra Fransa hükümeti daha liberalleşmişti. Fakat marksistlerle anarşistler arasındaki bölünme daha büyük bir güçlüktü; Birinci Enternasyonal'in sonunu getirdiği gibi ikincisinin de ilk yıllarında önemli sorunlara neden olacaktı.

Aralarındaki bu farklılıklar siyasal taktikler konusunda doğan ince anlaşmazlıklardı, ve daha sonra bunlar İkinci Enternasyonal'in kongrelerinde ciddi tartışmaların konusunu oluşturacaktı; bazı ülkelerde ise, özellikle Fransa ve İspanya'da, anarşizm, toplumsal ve ekonomik örgütlenmeyi kapsayan bütünlüklü bir sistem ve felsefe olarak gelişiyordu. Bu belirgin ayrımlar yanında psikolojik bir ayrım vardı, siyasal tutuma ilişkin zıt tipler söz konusuydu.

"Anarşist", akılcı "bilimsel" felsefe ile disiplinli bir siyasal parti oluşturmaya yönelik marksist düşünceyi reddeden herkese verilen ada dönüştü. Daha sonra basitçe küfür olarak kullanılacaktı. Daha sonraki marksist sövgünün ilk örneklerinden biri olarak, örneğin, Avusturyalı sosyalist önder Victor Adler, Enternasyonal'in 1893 Kongresi'nde, Avusturya delegelerinin "Çek-Nasyonalist-Şovenist-Anarşist"leri aralarından attığını övünerek açıklıyordu.[24]

Ama gerçekten kimin anarşist olduğu sorunu 1889' da da çözüme kavuşturulamamıştı, anarşist öğretinin belirsiz yapısı ve engin sınırı kararı zorlaştırıyordu. Anarşizm, E.H. Carr'ın ifa-

(24) Sosyalist Enternasyonal Zürih Kongresi tutanakları, Çarşamba, 29 Temmuz 1893.

(25) E. H. Carr, *Michael Bakunin* (Londra 1937), s. 434.

desiyle *'romantik öğretinin mantıksal sonucu'* ydu. [25] Bireye verilen büyük önemi koruyordu, olağan siyasal etkinliğin bıktırıcı disiplininden hoşlanmayanlar ve Bakunin'in kendisi gibi gizli suikast derneklerinden hoşlananlara sesleniyordu. Bireycilik, siyasal örgütlerin bütün biçimlerine duyulan nefret ve insanın doğuştan iyiliği ve mükemmelliği inancında temelleniyordu. İnsanın tek gereksinimi kendisi olarak ortaya çıkabilmek için mevcut kurumların tiranlığından kurtulmasıydı. Bakunin "her devlet, her teoloji gibi, insanı temel olarak kötü ve günahkar sayar" ve "iktidarın her türlü uygulanışı sapkınlığa yol açar ve otoriteye her türlü boyun eğiş küçültür" diyordu.[26] Bir uçta kendini geliştirmenin yumuşak, ütopyacı inancı, öbür uçta isterse şiddete dayansın (gerçekte ne kadar şiddet kullanılırsa o kadar iyiydi) her türlü araçla, mevcut toplumun kendinden hoşnutluğunu sarsma inancı olan bir öğretiydi. Anarşizm, merkezin olmayışı, gevşek yapı ve saf siyasal araçlarla eylem yerine *"le propagande per le fait"*nin etkinliğine inançtı.

Komün'ün yol attığı sorunlar ve Hague Kongresi'nde 1872'de Marksistlerle anarşistlerin kopmasından sonra, birbirinden kopuk ve merkez olmadan gizli küçük gruplar olarak varlıklarını sürdürmeleri kolay olduğu için Anarşistler büyük oranda zarar görmediler. Fakat bunun bile zorluğu vardı, öğretideki farklılıkları Anarşistleri Marksistlerden ayırdığı kadar kendi içlerinde de bölüyordu. Enternasyonal'in Anarşist kanadı ancak 1877' ye kadar toplantılarını sürdürebildi, Bakunin'in kendi sadık izleyicileri, *Fédération Jurassienne*, 1880' de toplandı. Gene de Enternasyonal ülküsü canlı tutulmuş, 1881' de önde gelen anarşistler, Kropotkin, Elisée Reclus, Johann Most ve Errico Malatesta öncülüğünde Fransa, İtalya ve Amerika'da şubeleri olan *Aliance Internationale Ouvrière* (Kara Enternasyonal) örgütlenmişti. Fakat hem anarşist öğretinin yapısı gereği, hem de eski Enternasyonal'de Marx'ın kurduğu egemenliğin anısı nedeniyle, Anarşist Enternasyonal bağımsız federasyonların gevşek birliği olmaktan öteye gidemedi. Bilgi alışverişi için uluslararası büro oluşturulduysa da gerçek bir varlığa kavuştuğu söylenemezdi.[27] Fransa ve Almanya' da da bir çok anarşist öteki devrimci hareketlerle birleşme umudundan vaz-

(26) Carr, s. 436.

(27) Maitron, s. 103-4; Dolléans, II, s. 90.

geçmemişti. Fransa'da Marsilya Kongresi'nde yenilgiye uğradılar; Almanya'da ise 1887' deki sosyalist kongresinde (anti-sosyalist yasa nedeniyle kongre İsviçre'de St. Gallen' de toplanmıştı) dışarı çıkartıldılar. SPD'nin ilk kongrelerinden beri bu tavır neredeyse gelenekselleşmişti. Anarşist düşüncenin uluslararası sosyalist hareket üstündeki etkisi gene de uzun zaman devam etti; 1896' da nihayet saf dışı edildiler ve marksist ortodoksluk zafere erdi.

Marksistler de, 1870' lerin ilk yıllarındaki baskılardan ve hiziplerden kurtularak uluslararası bağıntıları canlandırmaya başlamışlardı. Önderlerin sürülmüş olması, Cenevre ve Zürih'in hoşgörülü atmosferinde, garip devrimci yaşam içinde birbirlerini kişisel olarak tanımalarına olanak sağlamıştı. Guesde 1877' de *L'Egalité* adlı kısa süre yaşayan haftalık bir gazete kurdu, yurtdışındaki sosyalist önderlerin katkısını sağladı. Bunlar arasında Bebel, Liebknecht ve Belçika sosyalist hareketinin önderlerinden[28], iki kanat arasındaki bölünmeyi gidermek için boşuna önerilerde bulunmuş Birinci Enternasyonal' den kalma César de Paepe vardı. Cenevre, Zürih, Londra, Brüksel, Milano [29] gibi başka yerlerde de yurtdışıyla yazışmaya önem veren ve sosyalist düşünce alışverişini canlandıran gazeteler yayımlanmaya başlamıştı. 9 Haziran 1878'de *L'Egalité* anti-sosyalist yasanın yürürlüğe girmesiyle Alman sosyalistlerine duyulan sevgiyi dile getirdi: "Babeuf, Fourier, Delescluze ve Varlin'in [30] ülkesinden sonra işte Karl Marx ve Lassalle'ın ülkesi toplumsal devrim savaşında yerini alıyor."[31] Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yayın organları *Vorwärts* ve

(28) 1877'de kurulan Felemenk Sosyalist Partisi ile *Parti Socialiste Brabancon* 1879'da *Parti Socialiste Belge* adıyla marksist bir parti olarak birleştiler. 1885'de de Paepe, Volders ve Anseele Birleşik İşçi Partisi *Parti Ouvrier Belge* 'i kurdular. *"Belçika sosyalist hareket tarihinde çok ender olan gerçekçi oportünizmin ilk eylemiydi bu'*. Bkz. E. Vandervelde, *Le cinquentenaire du POB* (Brüksel 1936), s. 28.

(29) Mayer, *Friedrich Engels*, II, s. 383.

(30) Charles Delescluze (1809-1871), Komünün barikatlarda ölen üyelerinden. Eugène Varlin (1834-1871), anarşist, Birinci Enternasyonal'in kurucularından, Komün üyesi. 1871'de idam edildi.

(31) Zévaès, *Introduction du Marxisme*, s. 84.

(32) Zévaès, s. 86.

Berliner Freie Presse'nin, Bismarck'la savaşımın dayattığı ılımlılıkla Fransız makalesinin devrimci tonuna ilgisiz kalması, Fransız ve Alman sosyalizmleri arasındaki ilişkinin belirgin özelliğidir.[32]

Almanlar kendilerinin başlatmadığı uluslararası girişimlerden kuşku duyuyorlardı, Marx ve Engels'in uzlaşmazlığının özendirdiği bir yaklaşımdı bu. Birinci Enternasyonal'in başarısızlığından ikisi de dersler çıkarmışlardı ve bir yenisine kısa süre içinde girişmeye isteksizdiler. Umutları, şimdi sosyalistlerin zulüm görmeye başlamasıyla Almanya'da veya 1881'de Çar II. Aleksander'ın nihilistlerce öldürüldüğü Rusya'da devrimin patlak vermesiydi. Bu durumda dünya devrimci hareketine önderliklerini kabul ettirme şansları doğacaktı. Engels 1882'de "Kararlı bir etki yaratacağı an gelene kadar bu tür gösterilerden kaçınmalıyız" diyordu, "Bu an da Avrupa'daki olayların kışkırtıcılığıyla olur. Yoksa gelecekteki etkimizi boşuna harcamış ve havayı dövmüş oluruz (*und tun einen Schlag ins Wasser*)".[33]

Marx'ın ölümünden sonra Engels, belki pratikten çok kuramla ilgilendiği ve gerçek siyasete çok fazla karışmakta isteksiz olduğu için, başkalarının eylemlerini eleştirirken, uluslararası kongreler konusunda kuşkucu davranıyordu. Fakat uluslararası bağıntıların yeniden oluşturulması için resmi istekler artıyordu. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin uluslararası ilişkilerinden tek başına sorumlu olan Liebknecht bu zorunluluğa ikna olmuştu. St. Gallen'deki parti kongresinde Ekim 1887'de girişimde bulunmak ve uluslararası sosyalist kongre toplanması için plan yapmak kararlaştırıldı.

Bu konuda adım atmak için zamanın geldiğini düşünenler yalnız Almanlar değildi. Paul Brousse ve Fransız Olanakçılar uluslararası ilişki arayışı içindeydiler ve doğal olarak mevcut toplumda olanaklı düzeltimler için çalışan işçi önderlerini yeğlediklerinden İngiliz sendikacılara yöneldiler. Girişim gerçekte İngilizler'ce başlatılmıştı. 1887 Eylülü'nde Swansea'da toplanan Sendikalar Kongresi'nde sekiz saatlik işgünü için uluslararası konferans düzenlenmesi kararı alınmıştı. Kasım 1888'de Sendikalar Kongresi'nin Parlamento Komitesi'nin davetiyle Londra'da bir toplantı düzenlendi. Yurtdışından da birçok delege toplantıya katılmıştı. Brousse'in

(33) Mayer, II, s. 383.

kendisi ve birçokları yanında Belçika'dan Anseele oradaydı. Keir Hardie o zaman şöyle yazıyordu: "İşçilerin yanında yer aldığı için altı ay hapiste kalmış, fakat bu onu hiç yıldırmamış! Konuşma gücü şaşırtıcı ve her cümlesinin sonunda dudaklarını öyle bir büzüşü var ki 'İşte! diyeceğimi dedim ve düşüncem bu' diyor."[34] Bu, Keir Hardie'nin yabancı sosyalistlerle ilk ilişkisiydi ve etkilenmişti: "Bu yabancılar neyin peşinde olduklarını biliyorlar" diyordu.[35] Almanlar Londra toplantısına katılmadılar, fakat katılmayışlarını açıklayan ve haklı çıkaran bir broşür yayınlamayı da değer buldular. Bu toplantının sonucu ertesi yıl tam anlamıyla uluslararası bir kongre toplanması kararı oldu.

Hem Almanların hem de Fransız Olanakçı arkadaşlarıyla birlikte İngiliz sendikacıların, birbirlerinden bağımsız olarak ve aynı zamanda uluslararası kongre kararı vermesi, hemen, bu kongrenin ne tür bir toplantı olacağı sorununu doğurdu. Siyasal örgütlerin mi yoksa sendikaların mı toplantısı olacaktı? İşçi sınıfı hareketinin bütün kanatlarını, Gusd'ciler ve Brousse'ciler, İngiliz sendikacılar, Alman Marksistler, Anarşistler vb, kapsamına alacak mıydı ve aralarındaki farklılıkları en azından maskeleyerek birleşik Enternasyonal yaratmaya mı çalışılacaktı? Yoksa kaçınılmaz olarak Almanların egemenliğine girecek olan Marksist Sosyal Demokrat bir kongre mi olacaktı? Birinci Enternasyonal'in ölümünü hazırlayan çatışma ruhu ikincinin doğumu çevresinde dolanmaya başlamıştı.

(34) William Stewart, *James Keir Hardie* (new ed. Londra 1925), s. 50-1.
(35) Stewart, s. 49.

[II]

İKİNCİ ENTERNASYONAL'İN KURULUŞU

Uluslararası devrimci kongre için 1889 yılı doğaldı, yer de doğal olarak Paris kentiydi. Bu yıl Fransız Devrimi'nin yüzüncü yılıydı, Paris'te kutlamalar için büyük bir sergi açılmıştı. Fransa Cumhuriyeti için kalıcılığını ve Fransız ulusu için 1870 yenilgisini atlattığını göstermenin iyi fırsatıydı. Bu koşullarda Fransız sosyalistlerin uluslararası sosyalist kongrenin evsahipliğini yapması doğaldı, fakat tek sorun şuydu, bunu sosyalistlerin hangi kanadı yapacaktı?

İlk harekete geçen Brousse ve Olanakçılar oldu; bir önceki sonbahar Londra toplantısına katılmalarının da sonucu olarak 11 Mart 1889'da Temmuz ayında uluslararası sosyalist kongrenin yapısıyla ilgili birkaç aydır süren tartışmalar böylece alevlendi. Tartışma Fransız sosyalist grupların uluslararası düzeye yaklaşımları arasındaki ayrımdan doğuyordu gerçekte. Guesde ve destekleyicileri Brousse ve Olanakçılarla uzlaşmıyorlardı, iki taraf da uluslararası bir kongreyi toplama ve yürütme ayrıcalığını ötekine kaptırmak istemiyordu. Öte yandan Almanlar, özellikle Liebknecht, önerilen kongrenin olanaklı olduğu kadar bütün sosyalistleri kapsamına almasından ciddi rahatsızlık duyuyordu. Sendikalar Kongresi ve Fransız Olanakçılar desteğinde uluslararası toplantı yapılması için İngilizler'in önerisini duyduklarında St. Gallen'de kararlaştırdıkları kongre için plan yapmayı bırakarak İngiliz sendikacılarla görüşmeye başladılar. Bebel ve Eduard Bernstein sorunu İngiliz komite ile ve daha önemlisi Engels'le görüşmek üzere Londra'ya gönderildi.[36] Kısa sürede görüşülenlerin tasarlanan kongreye Almanlar'ın katılmasından yana olmadıkları ortaya çıktı. İngilizler

(36) Mayer, II, s. 392-3.

yalnızca sendika temsilcilerinin katılmasında ısrarlıydılar; güçlerini siyasal örgütlerinden alan Almanlar ise Alman ve Avusturya Sosyal Demokrat Partilerinin katılmasını istiyorlardı. Engels bu tartışmaları kuşkuyla izledi ve uzlaşılamamasından memnun kaldı. Ama Liebknecht yurt dışındaki çeşitli sosyalist gruplarla uzlaşabilme umudundan hemen vazgeçmedi. 28 Şubat 1889'da Hague'da bir toplantı yapıldı. SPD, Marksist ve Olanakçıların bir araya getirilebilmesi ve Avrupa sosyalistlerinin aynı anda iki ayrı kongre toplayarak kapitalist dünyaya bölünmüşlüklerini sergilememesi için son bir gayret gösterdi. Girişim başarısız oldu çünkü söz konusu tarafların en önemlilerinden biri, Olanakçılar, katılmayı reddederek kendi kongreleri için hazırlanmayı sürdürdüler. Fransa'dan gelen delegeler yalnızca Marksistlerdi. Fakat Hague'daki küçük partiler, İsviçreliler ve Belçikalılar birleşik cephe kurulması konusunda o kadar istekliydiler ki Alman arkadaşlarını gene de uzlaşmaya varılabilir umuduyla kendi kongrelerini ertelemeye ikna ettiler. Fakat Hague'da önerilen koşullar, --kongreyi Olanakçıların toplaması, kendi ülkelerindeki koşulları elveren işçi ve sosyalistlerin kongreye katılmakta serbest bırakılması ve kimlerin katılabileceğine kişi ve ulusal grupların değil bütün olarak kongrenin karar vermesi- Olanakçılar tarafından reddedildi. [37] Bu koşulları herhalde (ve haklı biçimde) kongrenin Marksistlerle dolup taşması ve kendi disiplin ve kurallarını egemen kılma girişimi olarak görmüşlerdi.

Dolayısıyla 11 Mart'ta bir duyuru yayınlayan Olanakçılar bu alanda ilk adımı atanlar oldular. Marksistlerin tepkisi çok hızlı ve şiddetli oldu. Eduard Bernstein, eski banka katibi ve Sosyal Demokrat Parti gazetesinde editörlük yapan ve adını duyuran gazeteci, Engels'in ısrarıyla, bir broşür yayınlayarak, Olanakçılara, sosyalist çekişmede çok adileştiklerini, hükümetlerinin ajanı olduklarını ve eğer kongre toplayacaklarsa bunun polis korumasında olabileceği, oysa Marksist bir kongrenin ise ancak düşman polis gücünün kuşkulu gözleri altında toplanabileceğini yazarak sal-

(37) Victor Adler, *Die Gründung der neuen Internationale* (Festschrift zum 10 Internationalen Sozialistenkongress, Viyana 1914), Victor Adler, *Aufsätze, Reden und Briefe* (Viyana 1929), VII, s. 60'da yeniden basıldı.

dırdı.[38] Artık uluslararası bir kongre istiyorlarsa marksistlerin kendi kongrelerini örgütlemeleri gerekeceği açıktı. Fakat o zaman bile Alman Sosyal Demokrat Partisi'ndeki ilk bölünme işaretleri belirmeye başlamıştı. Daha sonra "Reformistler" olarak tanınacak olan, Olanakçılar'ın Alman eşdeğerleri, Ignaz Auer ve Max Schippel hâlâ Paris toplantısına katılma yanlısıydılar. Oysa Engels çok sertti, uluslararası bir kongre ya marksistlerin gözetiminde olurdu veya olmazdı. Gerçekten, iki rakip kongre düşüncesini kabul ediyordu: "Eğer yan yana iki kongre rakip güçlerin, bir yanda Olanakçılar ve Londra kliği, öteki yanda birinciler sayesinde Marksist olarak değerlendirilen Avrupa sosyalistlerinin ortaya çıkmasına ve böylece dünyaya gerçek hareketin nerede yoğunlaştığını ve dolandırıcılığın nerede olduğunu göstermesine yararlı olmak gibi bir amacı sağlayacaksa bu yeterlidir."[39]

Guesdeciler de kendi kongrelerini toplamaya yönelmişlerdi ve iki rakip kongre Bastil baskınının tarihsel ve heyecan uyandırıcı yüzüncü yıldönümünde, 14 Temmuz'da toplanacaktı. Marksistler Salle Petrelle, rue Petrelle'de toplanırken, Olanakçılar ve sendikacılar rue de Lancry'de toplandılar. Paris'te en azından altmış dokuz uluslararası toplantının yapıldığı bir zamanda[40], iki rakip kongre örgütlü sosyalist dünya dışında pek ilgi çekmedi. Olanakçı kongre The Times'da yer aldı, Marksist kongreden ise söz edilmiyordu; editörün ikinci bir kongre toplandığından haberdar olmadığı anlaşılıyordu.[41] O yaz toplanan tek uluslararası işçi kongresi de bunlar değildi, ayrıca, Paris'te küçük bir uluslararası basımevi kongresi toplanmıştı. Bu kongreye on yedi delege katılmıştı, fakat izleyen yirmi yılda değişik ülkelerin sendikaları arasında önem kazanacak olan gevşek bağların ilkindendi.[42]

Rue Petrelle ile rue de Lancry arasındaki rekabetten doğan heyecan görülmeye değerdi. Kötü Olanakçıların istasyonlarda taş-

(38) Bernstein, *The International Working Men's Congrees of 1889* (Londra 1889), Mayer, II, s. 392.

(39) Engels'ten Sorge'e. Mayer, II, s. 393.

(40) Louis L. Lorwin, *Labor and Internationalism* (New York 1929), s. 69,

(41) *The Times* 18 Temmuz 1889'daki baş makaleye bknz.

(42) Dolléans, II, s. 106.

radan gelen delegeleri bekledikleri ve kuşku taşımayan adamları yanlış kongreye götürmek istedikleri dedikodusu çıkmıştı.[43] Kişisel çatışmalar kimin hangi kongreye katılacağında belirleyici olmuş, sonuç olarak daha büyük kavgalar doğurmuştu. Böylelikle Hyndman, bütün Marksist inançlarına karşın, Olanakçılar Kongresine katıldı. Çünkü Sosyalist Lig'den rakipleri William Morris ve Eleanor Marx-Aveling rue Petrelle'deydiler. Başına dert açıldı: İtalyan sosyalist Costa "şans eseri bana bulvarda rastladı ve Fransızca'nın bana karşı duyduğu sosyalist duygularını açıklamakta yetersiz kalacağını görerek, sesinin en yüksek perdesiyle, seçkin İtalyancayla beni dönme ve hain ilan etti. Başımıza kalabalık topladı, fakat anımsamaktan memnunum ki sinirlerimi bozmadı, daha sonra daha iyi koşullarda karşılaşmak üzere görece barış içinde ayrıldık." [44] Hyndman kendisinin Eton'da bulunmuş üst orta sınıftan bir İngiliz olduğunu hiçbir zaman unutmamıştı.

Durum gerçekten de karışıktı. Delegeler bir kongreden ötekine kaçıyorlardı. Anarşistler iki kongreyi de rahatsız ediyorlardı. Marksistler, Olanakçılardan çok onların başlarına dert olduğunu iddia etmekteydiler. [45] Anarşistler ise sonunda Olanakçıların kongresinde kendilerini "saygıyla ve sabırla" dinlettirdikleri iddiasındaydılar. [46] Ve hâlâ birliğin sağlanabileceğini uman birçok insan vardı. Engels, Liebknecht'in böyle haince bir istek göstermesinden kuşkulanıyordu ve yanında onun Olanakçılarla flört etmesini engelleyecek Edouard Vaillant'ın bulunmasından memnun olmuştu. [47] Salle Petrelle'deki kongrenin ilk iki gününü çoğunlukla birleşme sorunu doldurdu. Çok geçmeden Guesde'cilerin, birliği ancak kendi koşullarıyla kabul edecekleri, bu koşulların da onlara Brousse'ci delegelerin çoğunu kongreye sokmama olanağı

(43) *Internationale Sozialisten Kongress zu Paris* (Nuremberg 1890.) 17 Temmuz Çarşamba tutanakları. Tutanakların aslı değil özeti Kongreden sonra Almanca ve Fransızca yayımlandı. Bu ve daha sonraki Sosyalist Entarnasyonal Kongrelerinin tutanakları *Tutanak* olarak anılacaktır.

(44) H.M. Hyndman, *Reminiscences of an Adventurous Life* (Londra 1911), s. 442.

(45) *Tutanak*, 1889, Cumartesi 20 Temmuz.

(46) *The Times*, 19 Temmuz 1889.

(47) Mayer, II, s. 394-5.

vereceği ortaya çıktı. Böylece ikinci gün Fransız delegelerin burjuva köktenciliği ve fırsatçılığı ile hiç mi hiç işbirliği olanağı bulunmadığını bildirmelerinden sonra Liebknecht, birliğin sağlanamamasından duyulan üzüntüyü dile getirdi. Sözlerini şöyle sürdürüyordu: "Proletaryanın kurtuluşu için birliğin zorunlu koşul olduğunu iddia ediyoruz. Dolayısıyla bölünmenin ortadan kaldırılması için katkıda bulunacak her adımı atmak, her sosyal demokratın görevidir. Şimdi bile Kongre, öteki Kongrenin, bizim Kongremizdeki bütün üyelerce kabul edilecek olan bu anlayışta bir kararı benimsemesi durumunda anlaşma ve birliğe hazır olduğunu bildirir." [48] Bu boşa umuttu, çünkü Brousse ile Guesde'den ayıran, daha çok marksist dayatmadan hoşlanmayışıydı. Öte yandan, Guesde ve yandaşları, William Morris ve yandaşları gibi, rakipleri Brousse ve Hyndam'ı eşitleri olarak kabul edecekleri hiçbir koşula razı olmamaya kararlıydılar. Dolayısıyla Olanakçılar da, öteki kongreden kendilerine katılan herhangi bir delegenin vekaletnamesini inceleme haklarını saklı tutan bir önergeyi kabul ettiler. Liebknecht'in önergesi, uluslararası toplantılarda çoğunlukla olduğu gibi, hararetle kabul edilmesiyle, istenildiğini iddia ettiği harekete noktayı koymuş oldu.

Olanakçı Kongre, bütün kişisel saldırılardan kaçındıklarına ve birlik için yapabilecekleri her şeyi yaptıklarına, Marksist Kongrenin hayalî ulusları temsil eden, hayalî delegelerin de katılımıyla toplandığına yabancı delegeleri inandırmaya çalıştıktan sonra, düzenli biçimde emek koşullarının düzeltilmesi için gerekli ayrıntılı önlemleri tartışmaya başladı. 1891'de kongre toplanmasını kararlaştırdılar ve örgütlenmesi işini Belçikalılara verdiler. Fakat delegeleri Marksist Kongre'ye kaçmaya başlamıştı bile. Örnek olarak, bir ay sonraki dok grevinde öncü rol oynayacak olan, çok sonralarının ise hareketsiz liberal bakanı, İngiliz sendika önderi John Burns Kongre bitmeden taraf değiştirmişti. Sonraki uluslararası kongre fiilen Marksist anlayışın himayesi altında toplanacak ve Paris'te Olanakçılar Kongresinde yer alan çok kişi, Hyndman da içlerinde, bu kongreye katılacaktı.

Salle Petrelle'de toplanan kongrenin yeni Enternasyonal'in kurucu kongresi olduğu böylelikle iddia edilebilir. Bütün Avrupa'dan

(48) *Tutanak*, 1889, Salı 16 Temmuz.

ve ABD'den sosyalist partilerin temsilcileri kongreye katılmıştı; Polonya ve Bohemya gibi henüz bağımsız varlıkları olmayan ülkeler de içinde olmak üzere yirmi ülkeden yaklaşık 400 resmen tanınmış delege kongrede yer almıştı.[49]

Çeşitli sosyalist partilerin büyüklükleri yanında, uzaklık ve masraflar da bazı heyetlerin küçüklüğüne neden olmuştu. En büyük grup 221 üyeyle Fransızlar'dı, onu 81 üyeyle Almanlar izliyordu.[50] Almanlar en uyumlu ve sağlam temellere sahip gruptu fakat Fransız sosyalist hareketindeki bölünmelere karşın, Blanqui'ci müttefikleriyle birlikte Guesde'ciler de (POF) önemli bir güçtü. Öteki heyetler henüz kurulmuş partileri temsil ediyorlardı, Avusturya, İsveç, Belçika ve İsviçreliler gibi; kalanlarsa henüz birleşik parti oluşturamamış çeşitli gruplardan ibaret dağınık heyetlerdi. İngiliz, Hollandalı ve Amerikalı gruplar örnek olarak bu durumdaydılar. Yeraltı örgütlerinin üyeleri veya kendileri katılamadıklarından sürgündeki üyeleriyle temsil edilen başka gruplar da vardı. Delegelerin çoğunun vekaletnameleri kuşku vericiydi. Tutanaklara resmen geçen 391 delegenin dışında kongreye katılan, müdahale eden, protestoda bulunan ve gösteri yapan başkaları da vardı. Fakat Avrupa'nın en önemli sosyalist önderleri kongrede bulunmaktaydı ve seçkin, çok renkli bir topluluk oluşturuyorlardı.

Marx ailesinden üç kişi, Eleanor Marx-Aveling ve kayınbiraderi Paul Lafargue ile Charles Longuet toplantının Birinci Enternasyonal'in devamı ve havarilerin ardıllığı gibi görünmesine yol açmıştı. Önde gelen Fransız, kuşkusuz Edouard Vaillant'tı. Guesde sonbahardaki genel seçimler nedeniyle seçim kampanyası ile meşguldü, toplantıda ancak bir kez görünebilmişti. Vaillant ve Wilhelm Liebknecht birlikte başkan seçildiler ve el sıkışmaları büyük tezahürat içinde oldu. Fransız ve Alman sosyalizminin dayanışması ve burjuvazinin düşmanlığına karşı, birleşik proletaryanın karşı çıkışı olarak hissedilmişti bu an. Kongrenin harekete geçirici ruhu kaçınılmaz olarak Liebknecht'ti. Dili kullanma yeteneği, Birinci Entarnasyonal ve büyüyen Alman Sosyalist Par-

(49) 1887'de Brno kongresinde Çek Sosyal Demokrat Partisi kurulmuştu.

(50) Kongrenin resmi Fransızca ve Almanca kayıtlarında her ulusal grubun sayısı farklı verilmiş olduğu için delegelerin kesin sayısını belirlemekte zorluk çıkmaktadır.

tisi'nin kazandırdığı deneyim ve hepsinden önemlisi uluslararası konulara yaklaşımındaki derinlik ve içtenlik onu toplantının önde gelen kişisi yapmıştı. Kongre başkanlığına seçildiğinde, yaşamının gurur duyduğu anında olduğunu söylediğinde gerçeği ifade ettiğinden kuşkulanmak için bir neden yoktu. Onunla birlikte Alman heyetinde Bebel, Bernstein, iki yıl sonra SPD'nin katı taktiklerinden hoşnutsuzluğunu dile getirecek olan Bavyeralı eski subay Von Vollmar ve kadınlar arasında sosyalist kampanyanın önderliğini yapan, kadın haklarının enerjik savunucusu, uzun yıllar yaşayacak ve 1932 Eylülünde son serbest seçimlerde Reichstag'a seçilecek en yaşlı komünist olacak olan Klara Zetkin vardı.

En etkili İngiliz William Morris'ti. Sosyalizmi, insanı yitirilmiş hayali ortaçağ dünyasına götüren bir yol olarak değerlendiren bir şairdi, aynı zamanda bireysel yaratıcılığın ve kişisel ilişkilerin değerine inanan sıcakkanlı bir toplumsal reformcuydu. Fakat siyasetçi olarak etkisi büyük değildi, hayal gücü yönetici yeteneklerine ağır basıyor, duyarlı yapısı Paris'te olduğu gibi açık kişisel düşmanlıklardan hoşnutsuzluğunu doğuruyordu. İngiliz temsilcilerden Keir Hardie henüz önemli uluslararası role sahip değildi, o günkü önemli katkısı İngiltere'deki sendikacılığın kısa açıklamasını yapması ve yabancı göçmenlerin neden olduğu, İskoç madencilerle rekabetten şikayet etmesi olmuştu. *The Times*' ın adlandırdığı biçimiyle "aristokratik sosyalist ve züppe kovboy" [51] Cunninghame Graham ve East Finsbury Radikal Klubü gibi örgütlerin temsilcileri olarak toplantıya katılan öteki üyelerin tartışmalara bir katkısı olmadı. Birçok meselede, uluslararası alanda kendilerine yurt içinde sahip olduklarından daha fazla hareket alanı sağlamak isteyen küçük partilerin liderleri (tıpkı daha sonra Milletler Cemiyeti ve benzeri uluslararası örgütlerde görülen küçük ülkelerin temsilcileri gibi) daha büyük önem taşıyorlardı.

Avusturya heyetinin başkanı tıp doktoru, Viyana Yahudi aydınlarından, cesur, zeki ve çarpıcı Dr. Victor Adler'di (1852-1918); sosyalist önderlerin çoğunda bulunmayan yaratıcı yeteneğe, yazı ve konuşmalarında açık seçikliğe sahipti. Öğrencilerinden birinin sözleriyle:

(51) D.F. Tschiffely, *Don Roberto* (Londra 1937), s. 212'den alıntı.

"İşçileri doktor gözüyle görüyordu. Yetersiz beslenme, aşırı çalışma, kötü barınma koşullarının gövdelerine, bir başkasının hizmetinde öldürücü mekanik çalışmanın ruhlarında yarattığı zararların, proletaryanın ezilmesinin neden olduğu zararların farkındaydı. Bu insanları bir başka varoluş biçimine yöneltmek, sağlık, kültür, özgürlük, onur için mücadeleye yöneltmek, kendisi için görev olarak kabul ettiği bir tutumdu." [52]

Sosyalizmin Avusturya'daki mimarı Adler'di. Avusturya sosyalizmi ise kaçınılmaz olarak Alman'dı; destekleyicilerinin çoğunluğu Viyana, Aşağı Avusturya ve Styria gibi sanayi bölgelerindendi, ayrıca Bohemya' da gelişen sanayi işçileri ve Çek Sosyal Demokrat Partisi ile ilişkileri de gerilime yol açmaktaydı. Dolayısıyla Victor Adler kişisel olarak ve öğreti bakımından destek ve teşvik bekliyordu. Dahası, Liebknecht gibi, 1866 savaşını Avusturya Almanları'nı Reich' daki kardeşlerinden ayıran doğallık dışı ve şiddetli kopma olarak değerlendiriyordu. Avusturya Sosyal Demokratlığı'nda daima alttan alta *Grossdeutsch* (Büyük Alman) duygusu vardı. Ama Adler, belki Viyana kökenli olduğu için, Alman önderlerin yoksun bulunduğu yumuşaklık ve mizah yeteneğine de sahipti. Genç köktenci partiyi *"şaşkınlığın yol açtığı despotizm"*in [53] yasal labirentlerinden geçirebilecek (Avusturya-Macaristan monarşisini kendisinin tanımlamasıydı bu) en uygun insandı. Liebknecht'in ölümünden sonra farklı ülkelerin sosyalist partileri arasında uzlaşma ve ciddi anlayış birliği sağlamak için sürekli çalışmasıyla uluslararası konferanslarda önemli bir rol oynayacaktı.

Hollanda heyetinin önderi Domela Niewenhuis daha şaşırtıcı ve çelişkili bir kişiliğe sahipti. İlahiyatçı bir aileden Protestan papaz olan Niewenhuis kendi kariyerini "Hristiyandan Anarşist" diye tanımlamıştı.[54] Beceriksiz söylevleri içtenliğiyle etkili oluyordu. Basitliği zaman zaman açık aptallığa dönüşse de, başka kimsenin yüz-

(52) Otto Bauer, Giriş bölümü, Adler, *Aufsätze*, VI, s. xxxiii.

(53) Despotismus gemildert durch Schlamperei' *Tutanak* 1889, s. 43. Adler, *Aufsätze*, VI, s. 18. Bu ünlü cümlenin sahibi Adler gibi görünüyor.

(54) *Van Christen tot Anarchist* (Amsterdam 1911).

leşemediği hoşa gitmeyen gerçekleri dile getirmesine yol açıyordu. 1889 Kongresi'nde her iki niteliğine de ilişkin örnekler bulunabilir. Parlamenter etkinliğe karşı kampanyasını desteklemek için parlamento sözcüğünün kendisinin düzenbazlık içerdiğini *(parlement)* söyleyecek kadar kötü şaka yapabiliyor, öte yandan, iki rakip kongrenin birleşmesinin ateşli savunucusu olarak, Marx'ın "bütün ülkelerin sosyalistleri birleşin" diye değil, "bütün ülkelerin işçileri birleşin" diye dediğini bağırıyordu.[55] Siyasal bir alana taşıdığı sıkı protestanlığı, kendisine göre mükemmel olan doğası ve ideali ile işçiler arasına giren bütün siyasal partileri ve siyasetleri hor görmesine yol açıyordu. Bu yapısının sonucu olarak hızla sosyalizmden anarşizme kaymaktaydı, fakat daha yedi yıl uluslararası kongrelere katılacak ve rahatsızlık yaratacaktır.

Kongrenin pratik kazanımlarının, simgesel değeri veya katılanların kişisel seçkinliği düzeyinde olması beklenmiyordu. Gerçekten üstünde tartışılan konular hiç de etkileyici görülmeyebilir. Yirmi beş yıl sonra Victor Adler, "Dört yüzden fazla delege küçük bir salona toplanmıştı ve her kafadan bir ses çıkan umarsız bir kalabalık oluşturuyordu" diye anımsayacaktı.[56] Örgütleyiciler uluslararası bir kongreyi yönetme tekniklerinden henüz tam anlamıyla haberdar değillerdi. Tutanakların yazılması ve gündemin düzenlenmesi için yeterli hazırlıkları yoktu. Çeviriler, yapabildikleri kadarıyla, katılan üyeler tarafından, örnek olarak Liebknecht, Lafargue, Eleanor Marx-Aveling tarafından, yapılıyordu. Çevirinin aşırı serbestliğinden şikayet eden üyelerin sürekli müdahalesine yol açan bir ortam vardı.[57] Gerçek karışıklığa ve soruna yol açan ise, kimin katılma ve oy kullanma hakkı bulunduğunun saptanmasında ortaya çıkıyordu. Birçok uluslararası kongrede olduğu gibi bu kongrede de delegelerin vekaletnamelerinin incelenmesi ve oy kullanma yönteminin saptanması çok zaman aldı. Açılıştan sonra bu iki sorun tam iki gün kongreyi meşgul etti (14 Temmuz Pazar ve 15 Temmuz Pazartesi). Rakip kongrenin varlığı bu sorunları daha da karmaşıklaştırmıştı. Sandalyelerin üstünden at-

(55) *Tutanak* 1889, Cumartesi 20 Temmuz, Salı 16 Temmuz.

(56) Adler. *Aufsätze*, VII, s. 60.

(57) Bknz. Costa'nın müdahalesi, Tutanak, Salı 16 Temmuz.

layan, bağıran, sosyalist önderlerin proletaryanın düşmanı olduğu suçlaması yazılı pankartlar açan Anarşistlerle uğraşmanın güçlüğü yanında, henüz birleşik sosyalist partisi olmayan ülkelerin delegelerinden kimlerin resmen kabul edilmesi gerektiği zorluğu vardı. Alman ve Avusturyalılar için zorluk yoktu. Guesde'cilerin muhalifleri rue de Lancry'de olduklarından Fransızlar'dan da sorun çıkmıyordu. Fakat özellikle İtalyanlar sorun olmuşlardı. Bazı delegeleri ortodoks sosyal demokratken, atılgan ve değişken mizaçlı Dr. Saveiro Merlino bir an müdahaleci Anarşistlerin önderi olarak, bir an sonra da İtalya işçi sınıfının koşullarıyla ilgili rapor hazırlayıcısı olarak görünmüştü. Öteki delegelerin çoğuna saldırmak için kışkırtıcı anarşist bir konuşma yapma fırsatıydı bu da. (Merlino, ertesi gün aynısını öteki kongrede de tekrarlamıştı.)

İlk kongrede bu zorluklar, vekaletnameler konusunda çok titizlik yapmamak ve delegelerin birey olarak oy kullanmalarına izin vererek aşıldı. Daha sonraki kongreler bu açılardan çok daha katı oldu ve bu tartışmalar sosyalist hareketin yapısıyla ilgili düşünceler ileri sürülmesine yol açtı. Bu kongrede farklılıklar, Anarşistlerin şiddetle protesto edilmesi dışında, uluslararası dayanışma atmosferi içinde gizlendi. Olanakçılara karşı birleşik cephe görünümü sunma zorunluluğu da vardı. Ayrıca, oya konulan önergeler çok genel ve yumuşak nitelikteydi, oybirliği sağlayacak kadar herkes tarafından desteklenecek içerikteydiler. Bu Kongrenin en önemli işlevi Komün'den beri Sosyalist önderlerin içine düştüğü yalıtılmışlığı kırması ve sosyalist hareketlerin durumu hakkında bilgi alışverişine olanak sağlamasıydı. Yönetim sorunları çözüme kavuşturulunca, Kongre sonraki üç gününü temsil edilen ülkelerin raporlarını dinlemeye verdi.

Raporlar çok değişken nitelikteydi. Bebel, SPD tarihi ile söze başlayıp anti-sosyalist yasanın getirdiği acılarla devam etti ve 'yürekten bir alkış fırtınasıyla' selamlandı. Guesde, *Parti Ouivrier Français* lehine yavan Marksist sözler etti, müttefikleri Blanquici *Commitée Revolutionnaire Centrale* ve *Fédération Nationale des Syndicats Ouvriers de France*'ı da unutmadı. Rusya için, marksistler adına Plehanov, Narodyana Volya adına Peter Lavroviç Lavrov raporlar sundular. Lavrov askerî akademide matematik öğretmeniyken sürülmüştü, yirmi yıldır sürgündeydi ve çok geniş konularda yazılar yazıyordu. Düşünce farklılıklarına karşın mark-

sistlerle arası iyiydi. Her yıl Londra'da Engels'in mutfağında pişen Noel pastalarının gönderildiği, hak eden devrimciler listesinde onun da adı vardı.[58] Bu kez Deli Petro'dan başlayarak Rusya tarihini anlattı. Öğretmen tavrı Anarşistleri o kadar kızdırdı ki kavga çıkardılar ve Fransızlar tarafından dışarı atıldılar.

Didaktik Marksist bir konuşma yapan Plehanov ise konuşmasında, büyük heyecan ortasında "Rusya'daki devrimci hareket, ya işçi hareketi olarak zafere erecek veya zafere ermeyecektir" [59] diye ilan etti. İki konuşmacı da burjuva aydınları ve köylü huzursuzluğunu dikkate almamışlardı. Rusya'da devrimin mahmuzu gerçekte bunlar olacaktı. İngiltere adına William Morris, sosyalizmin ülkesindeki gerçek durumunu ortaya koydu: "Sosyalizm İngiltere'de canlı filizler veren güçlü bir bitkidir, fakat henüz gençtir, o kadar gençtir ki henüz bir çiçek veya meyva üretmemiştir." [60] Baskı altındaki ulusların temsilcileri ise uluslararasılığa duydukları inancı dile getiriyorlardı. Polonya delegesi, "Doğal ve en yakın bağlaşıklarımız olan Rus ve Alman sosyalistlerle, bu yoldaşlarımızla bizi birleştiren dayanışmayı özellikle vurgulamak isteriz" diyordu.[61] Gerçekte bu, Enternasyonal'in etkin çalışması önündeki ana engellerden birini küçük görmekti. Ulusal heyecanların arttığı bir çağda, bağımlı ulusların işçilerinin, kendilerini baskı altında tutanların fakir sınıflarıyla kardeşlik bağları kurmaları gittikçe zorlaşıyordu. Alman Sosyal Demokratlar, en iyi niyetli oldukları zaman bile (ve bu niyet bazen yok oluyordu), ekonomik ve kültürel olarak kendilerinden geri insanlara eşitleri gibi davranmakta zorluk çekiyorlardı.

Resital böyle üç gün sürdü, sonunda işin özü kaçırılmıştı. Bütün küçüklü büyüklü grupların temsilcileri diyeceklerini dediler; Kongre, New York'taki Alman sendikalarını, cam işçilerini ve garsonları temsil eden grupları, Fransız taşra eyaletlerinden tek tek kişilerin açıklamalarını sabırla dinledi. Cumartesi sabahı, Kongre ertesi gün dağılacağı için, başlangıçta tartışılması düşünülen belirli

(58) Eduard Bernstein, *My Years of Exile*, çev. Bernard Miall (Londra 1921), s. 197-8.

(59) *Tutanak*, 1889, Perşembe 18 Temmuz, s. 63.

(60) *Tutanak*, 1889, Çarşamba, 17 Temmuz, s. 43.

(61) *Tutanak*, 1889, Çarşamba, 17 Temmuz, s. 52.

konuları elealmak için çokaz zaman kaldığı açıktı. Rue de Lancry'de bazı delegelerin gündemdeki konulara geçebilmek için rapor sunma haklarından vazgeçmeleriyle işler daha iyi yönetilmişti. Gene de, Anarşistlerin biraz daha rahatsızlık yaratmalarına karşın, işleyişi hızlandırma gayretiyle, tartışmalar emeğin korunması için uluslararası kuralların belirlenmesi konusuna gelebildi. Bu konu sıradan işçi için can alıcı önemdeydi. Onu en çok ilgilendiren, ücretiyle birlikte çalışma saatleriydi. Fakat bu yönde gelişmenin ancak mevcut toplumsal çerçeve içindeki pratik siyasal ajitasyon alanına girmişti. Anarşistler bunu hemen saptadılar, Merlino sorunu tartışmalarının onların gerçek sosyalistler olmadığını gösterdiğini söyledi. Ama delegelerin çoğu, kendilerini destekleyenlerin konuya duyduğu ilgiyi, babacan kapitalist hükümetlerin olası kararlarını erken davranıp dile getirmek de olsa, bu konuda bir açıklama yapmanın zorunluluğunu kavramıştı.

Sanayinin gelişimiyle birlikte, uygar ülkelerin neredeyse tamamının hükümetleri, Sanayi Devrimi'nin ilk yıllarındaki sömürünün aşırılığını engellemek için, fabrikalardaki çalışma koşullarını ve saatlerini düzenleme zorunluluğunu hissetmeye başlamışlardı. İngiltere'de elli yıldan uzun süren çalışmalardan sonra bir dizi Fabrika Yasası çıkarılmıştı. Avusturya kağıt üstünde de kalmış olsa, Avrupa'daki en ileri yasal düzeni getirmişti, çalışma saatleri günde onbir saatle sınırlanmıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nde Hükümetin çalışma saatlerini düzenlemesiyle ilgili anayasal hak sorunu kısa süre sonra çözüme kavuşturulacaktı.[62] Fransa'da ise, sanayideki geriliğin çalışma yasalarına yansıması olarak, Katolik ve Sosyalistlerin toplumsal düzenleme isteyen protestolarına karşın, 1900 yılına kadar on saatlik iş günü ve fabrikalarda etkin müfettişlik kurumu yasallaşmadı. Almanya'da Bismarck çalışma koşullarının iyileştirilmesinden çok, işçiye toplumsal yararlar sağlayan düzenlemeleriyle durumda iyileştirme sağlamıştı. 1880'lerde sanayi işçilerini Sosyal Demokrat Parti'nin etkisinden kurtarmak için kapsayıcı toplumsal güvenlik programı yürürlüğe konmuştu. Genç imparator II. Wilhelm sanki daha da

(62) *Holden V. Hardy* 'nin (1898) davasından sonra Yargıtay düzenlemenin anayasaya uygunluğuyla ilgili bir dizi çelişkili karar vermişti.

ileri gidecek gibiydi: 1889'da Ruhr havzasındaki büyük kömür madeni grevinden etkilenerek, Bismarck'ın genel oy hakkının kaldırılması önerisini dinlemek istememiş ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası bir hareketin başlatılmasını neredeyse savunur duruma gelmişti. Mart 1890'da, Berlin'de toplumsal sorunlarla ilgili uluslararası bir kongreye başkanlık etti. Hem o çağın siyasetçilerinin zihinsel meşguliyetlerinin bir belirtisi, hem de Kayzer için tipik olan bir davranıştı bu. Geçen yıl İsviçre hükümeti, çalışma koşullarını, saatlerini, fabrikalar için yasal düzenlemeleri tartışmak için uluslararası kongre toplama girişiminde bulunmuştu, 1890'ın başında davetine yanıt bekliyordu. Aniden, İsviçre Federal Konseyi'ni kızdıracak biçimde, II. Wilhelm Bismarck'a Berlin'de büyük bir kongre toplanması için talimat verdi. Diplomatik baskılarla İsviçre kendi önerisinden vazgeçmek zorunda kaldı.[63] İktidarının başlangıcında fakirlerin koruyucusu, *"roi des gueux"*, olarak görünmek, yüklenmek istediği birçok çelişkili rolün ilkesi, yani sosyalist partilerin artan saldırılarına karşılık vermek istiyorlarsa 'toplumsal sorun'u ciddiye almaları gerektiğini hükümetlere anımsatma işlevi görmüştü.

Eşit biçimde, sosyalist partiler de kendilerini destekleyenlerin gözünden düşmemek için reform kampanyaları başlatmak durumundaydılar. Sekiz saatlik iş günü isteği ileri sürüleli oldukça zaman oluyordu. Fakat kongrenin son cumartesi günü bir kampanyayı ayrıntısıyla tartışacak zaman yoktu. Dahası bir konu ötekini açmış, çalışma kurallarıyla ilgili tartışmalar mevcut parlamenter kurumların yararı veya tehlikeleri gibi konulara sıçramıştı. Liebknecht'in anımsatmasıyla zorlukla ilk konuya dönülebildi. Sonunda, Anarşistlerin çıkardıkları huzursuzluğun bastırılması ve Dr. Merlino ile iki anarşistin dışarı atılmasıyla, öğleden sonra dört konuda karar çıkartılabildi ve Kongre dağılmadan acilen kabul edildi.

Hemen hemen hiç tartışılmadan aceleyle alınan ve kongre sonunda oy birliğiyle kabul edilen kararlar, gerçekte teker teker sosyalist partiler için olduğu kadar bütünüyle de Enternasyonal için çok önemliydiler. İzleyen kongrelerin çoğunda da şu veya bu bi-

(63) Berlin Konferansı için baknz. John W. Follows, *Antecedents of the International Labour Organization* (Oxford 1951), s. 120-43.

çimde aynı konular can alıcı önem taşıyacaktı. Çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sekiz saatlik iş günü için kararlar alınmıştı. Bunlar, görmüş olduğumuz gibi, aceleyle, eğer tartışılmış olsa bile üzerlerinde yeterince durulamadan kabul edilmişti. Çekimser oy kullananlar varolan toplumda reform fikrini bütünüyle reddediyor ve onları sadece devrimci bir yeni başlangıç düşüncesi tatmin ediyordu. Sonra savaş ve barışla ilgili bir karar oybirliğiyle kabul edildi. Bu kararla mevcut ordular mahkûm edilmiş, ulusal savunmanın "silahlanmış halk"la yapılması çağrısında bulunulmuş, sosyalizmin gelişiminin savaşı kendiliğinden ortadan kaldıracağı da bildirilmişti.

Bu karar, gelecek yirmi beş yıl içinde uluslararası durum kötüleştikçe, savaşın engellenmesi yollarıyla ilgili tartışmalar açısından etkili olacak olan, sosyalist önderlerin iki temel öngörüsünü açığa koymaktadır. [64] Bunlardan biri proletaryanın çıkarlarının çakıştığı ve işçi sınıfının kapitalist hükümetler arasındaki savaşımlarla bölünmemesi gerektiği ve sonuç olarak bölünmeyeceği görüşüdür. Bu düşüncenin sonucu olarak sosyalizmin yayılmasının ve Sosyalist Enternasyonal'in varlığının, savaşı başkaca gayret gösterilmeden engelleyeceği inancı doğmuştu. Birçok Marksistin kapitalist sistemin tarihsel zorunluluk olarak çökeceği inancıyla acil devrimci eylemlerden uzak kalması gibi bir inançtı bu da. İkinci öngörü, savaşı kışkırtmaya yatkın olanın mevcut ordular olduğuydu, ulusal milis kaçınılmaz olarak savaşı engellerdi. Bu konudaki sosyalist düşünce sosyalizm öncesi geleneklerin türeviydi. Hem Fransız Devrimi'ndeki ordu, hem de Napolyon'u Almanya'dan çıkaran ordu (çok sık atıfta bulunulduğu gibi) özgürlük ve haklı bir dava için savaşan halk ordularıydı, gerici subaylar veya burjuva hükümetler tarafından ayartılmamışlardı. Halk ordusu savaşın ne zaman haklı olduğunu bilebilir ve başka bir dava için savaşmazdı. Kırk yıl önce İngiltere'de Richard Cobden'in aristokratik subay sınıfının, orta sınıfların pasif ve uluslararası çıkarlarına karşı savaş kışkırtıcısı olduğunu söylemesi gibi, sosyalistler de profesyonel subayların işçi sınıfını rakip kapitalistlerin çıkarları için savaştıracaklarına inanıyorlardı. Ulusal milis -bunun için de sürekli İsviçre modeli anılıyordu- bundan kaçınabilirdi; işçi

(64) Sorunun daha geniş tartışıldığı VI. bölüme bakınız.

sınıfının çocuklarını profesyonel subay kastının insafsız disiplininden kurtarmanın da yolu buydu. Son olarak, ulusal milis, daimi ordu gibi hiçbir zaman işçilere ateş açmakta kullanılamazdı. Gene de o aşamada, 1889'da, sosyalist partilerin savaşa ilişkin yaklaşımlarının ne olduğu acil bir sorun değildi. Bismarck'ın ve Boulanger'in verdiği tehlike işaretlerine, büyük güçler arasındaki emperyalist rekabetin göstergelerine karşın, uluslararası durum henüz işçi sınıfını, en azından onun önderlerini acil biçimde savaşla uğraştıracak nitelikte değildi.

İşçilerin hükümetlerini etkileyerek, onları emeği koruyan yasal düzenlemeleri getirmeye zorlayabilecekleri iki yol vardı. Oy hakkı kazanarak kitle partileri kurabilir, bu yolla parlamentoları yanlışları düzeltme aracı olarak kullanabilirlerdi. Veya doğrudan eyleme girişerek, yönetici sınıfı isteklerini dikkate almaya zorlayabilirlerdi. Birinci yol Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin zaten girmiş olduğu yoldu. Fransızlar da, en azından çoğu, Kongre toplanırken yaklaşan seçimlere hazırlanarak -pek başarı kazanamayacaklardı ama- aynı yola giriyordu. Ama bazı ülkelerde, hattâ anayasal hükümet bulunanlarda, henüz genel oy hakkı yoktu. Belçika ve Avusturya bunun ortadaki örnekleriydi. Almanya'da Reichstag genel erkek oyuyla seçilirken, imparatorluğun tek tek devletlerinde Diyet seçimleri için oy hakkı sınırlıydı. Oysa Diyetler hâlâ yurttaşların yaşamını etkileyecek güce sahipti. Örnek olarak, eğitim ve polis üstündeki denetimleri büyüktü. Anayasal gelişme bu aşamada olduğunda sosyalistler için doğrudan eylem, özellikle kitle grevlerine başvurarak oy hakkını kazanmak için savaşım vermenin haklılığı sorunu çıkıyordu. Belçikalılar bunu 1886'da başarısız da olsalar denemişlerdi, daha sonra daha başarılı olacaklardı. Avusturyalı önderler de 28 Kasım 1905'de kitle grevi riskini yüklenene kadar aynı düşünceyi taşımışlardı. Bu ülkelerde en azından barışçı yollarla anayasal düzeltimler elde etme umudu vardı,[65] Rusya'da ise bu olanak da yoktu. Tek açık yol doğrudan eylemdi ve sosyal demokrasinin orada da Batı Avrupa çizgisinde

(65) Erkekler için genel oy hakkı Habsburg monorşisinin Avusturya bölümünde 1907'de kabul edildi fakat bunun nedeni sosyalist ajitasyon değil, ulusal sorun karşısında hükümetin başvurduğu bir araç olmasıydı.

gelişeceğini gösterme girişimleri aptalca dogmatiklik olarak kalıyordu.

1889 Kongresinin son günündeki aceleyle genel oy hakkının nasıl kazanılabileceğine ilişkin tartışmalara zaman kalmamıştı. Kitle grevleri gibi karmaşık ve çelişkili sorun da daha sonraki kongrelerin *ad nauseam** konusunu oluşturacaktı. O gün, işçilerin parlamento oyununu oynamaları gerektiği yolundaki karar bir anarşist karşı oyla kabul edildi; henüz genel oy hakkı olmayan ülkelerde sosyalistlerin bunun için çalışmaları söyleniyor, fakat savaşım araçları konusunda sessiz kalınıyordu. Öteki ülkelerde sosyalistler seçimlere katılıp parlamentoda güç kazanmalı fakat öteki partilerle uzlaşmamalıydılar. Bir kez daha birçok çelişkili nokta ilerideki tartışmalara bırakılmıştı.

Karara bağlanan son konulardan biri gene siyasal amaçlı kitle grevlerini gündeme getiriyor, ayrıca uluslararası kongrenin değişik ülkelerdeki siyasal eylem birliğini nasıl sağlayacağı ve yaratacağı sorununu da içeriyordu. Buna göre, 1 Mayıs uluslararası işçi hareketinin etkinliğini ve dayanışmasını göstereceği gün olmalıydı. 1888'de Bordeaux'da toplanan Fransız sendikacılar kongresinde işçi sınıfının gücünü sergilemesinin en iyi yolunun az, fakat önemli ve yaygın gösteriler yapmak olduğu kararına varılmıştı. Çok geçmeden, Aralık 1888'de Amerikan İşçi Federasyonu, 1884'de kongrelerine getirilen bir düşünceyi benimseyerek, 1 Mayıs 1890'da kitle gösterisi yapılmasını kararlaştırdı. Gerçekten 1886 1 Mayısı'nda Şikago'da Anarşist gösteriler oldu. 1888'de, Londra'daki sendikacılar kongresinde Belçikalı önder Edouard Anseele, Amerikalılar'ın günüyle Fransız sendikacıların kitle gösterisi düşüncesinin birleştirilmesini önerdi. Bu bağımsız kararların sonucu olarak Paris Kongresi'nde tanınmış Fransız sosyalist, Gironde delegesi Raymond Lavigne, Paris Kongresi'nin 1 Mayıs 1890'ı bütün ülkelerin işçilerinin bayram olarak kutlamasını ilan etmesini önerdi. Sekiz saatlik işgünü ve öteki isteklerin lehine uluslararası bir gösteri olacaktı bu. Öteki konularda olduğu gibi, birçok sonuçları olabilecek bu öneriyi de tartışmak için fazla zaman yoktu. Belçikalı delegeler oylamaya katılmadılar. Ruslar da, Rusya'daki koşullar altında bu tür bir gösterinin olanaksızlığını ileri sürerek çe-

* ***ad nauseam*** **:** Latince, kusturacak kadar, iğrenç derecede.

kimser kaldılar. Bebel ve Liebknecht hemen bir ekleme yaparak gösterinin niteliğinin her ülkedeki özel koşullara göre belirlenmesi gerektiğini söylediler. Bu hükme karşın ve 1 Mayıs'ta yapılacak eylemin niteliğinin açıkça belirtilmemiş olmasına karşın, aynı anda uluslararası gösteri yapılması isteği ürkütücü bir karardı ve Enternasyonal'in etkinliğini gösterecek, gerçek bir sınamaydı.

Eşgüdümlü uluslararası eylemin zorluklarını açığa çıkartan bir sınama oldu bu. Karar kabul edilir edilmez, yorumuyla ilgili tartışmalar başladı. Daha sonraki 1891 Brüksel ve 1893 Zürih Kongrelerinde de tartışıldı ve yeniden kaleme alındı. Ta ki özgün niteliği yitirilene kadar. Fransızların ve Avusturyalılar'ın çoğunluğu için 1 Mayıs'ın amacı, mümkün olduğu kadar çalışmanın tamamıyla durdurulması, böylece daha iyi koşullar isteyen proletaryanın gerçek gücünün ortaya konulmasıydı. Fransa ve Avusturya'da 1890 1 Mayıs'ı bu anlayışla kutlandı. Fransa'da gösteriler polisle çatışmaya yol açtı. 1891'de Nord eyaletinde, Fourmies'de olay çıktı, bazıları çocuk, on kişi öldürüldü ve sosyalist dava şehitleri listesine yeni adlar eklendi. Felaket sonuçsuz kalmadı. Millet Meclisinde radikal Clemenceau "Ayaklanan ve iktidarı almaya yürüyen Dördüncü Sınıftır" dedi.[66] Dahası Paul Lafargue gösteriyi teşvik etme suçundan bir yıl hapse mahkûm edildi, ancak Kasım 1891'de ara seçimle Lille milletvekili seçilince serbest kalabildi. Ve kuşkusuz, bu başarının sonucu olarak, Guesde'ciler 1 Mayıs günü ateşli ve etkin devrimci gösteri yapılmasının sıkı taraftarı oldular. O kadar ki Anarşistler alayla şöyle yazıyorlardı: "Fourmies'deki kurşunlar bizim iyi sosyalistlerden biri onu seçim propagandasında nasıl kullanacağını bildiğine göre boşa gitmedi... Bundan sonra da doğru anda ölen birkaç iyi insan mükemmel bir seçim heyeti oluşmasına yardımcı olacak." [67]

Avusturyalılar da, 1 Mayıs gününün işçi sınıfının gücü ve gereksinimleri için gösteriler yapıldığı ciddi bir simge olmasında kararlıydılar. Onların Fransız ve Almanlara göre zorlukları daha azdı. Avusturya'da tatil günü sayısı hayli kabarıktı ve Bir Mayıs bazı bölgelerde zaten yarım gün tatildi. Avusturyalı işverenler iş bırakılmasını hoşgörüyle karşılıyor, gösterilerin sloganı "sin-

(66) *Journal Officiel*, 9 Mayıs 1891, Maitron, s. 179'dan alıntı.
(67) *La Revolte*, 27 Kasım 1891, Maitron, s. 184'den alıntı.

dirilmeye ve provokasyona izin vermeyeceğiz" olduğu için, provokatif olmayan gösteriler polisle de fazla sorun yaratmıyordu.[68] İlk 1 Mayıs kutlamaları için Victor Adler'in yayınladığı yönerge hem yazarı, hem de Avusturya sosyalizminin yapısı açısından tipiktir: 'Bütün sendikalar ve gruplar toplantılar düzenleyecek ve olanaklı görüldüğü yerde toplantılar halka açık olacaktır... Öğleden sonra baharın gelmesiyle, neşelenen doğayla birlikte eğlenceye ayrılabilir *(dem freien Ergehen in der frühlingsfrohen Natur)*'.[69] 1890 ve 91 yıllarındaki gösterilerin başarısı Victor Adler'i 1 Mayıs'ı işi bırakarak ve kitle toplantıları yaparak kutlamanın şampiyonu yapmıştır.

Alman deneyimi ise farklıydı: Alman girişimleriyle 1 Mayıs günü olması, umulduğu gibi uluslararası dayanışmanın simgesi olmak yerine, akşam toplantıları ve sosyalist basında makalelerin yer aldığı bir olaya dönüşmüştü. 1890 Parti Kongresi gibi erken bir tarihte bile kutlamaların (bazı İngiliz sendikacıların paylaştığı görüşle) Mayıs'ın ilk Pazar günü yapılması önerilmiş ve ancak Liebknecht'in ısrarıyla bu yönde bir önerge reddedilmişti.[70] İlk birkaç yıldaki deneyler 1 Mayıs günü işi bırakmanın, karşılığında fazla yarar sağlamadan işçilere zorunlu olmayan acılar getirdiğini düşünenlerin görüşlerini güçlendirmişti. İşler kötüydü ve ekonomik bunalım, işverenlerin bir gün izinsiz iş bırakanları işten atmaya hazır olmaları demekti. Sorun Kasım 1892'de Parti Kongresi'nde enine boyuna tartışıldı. O yılın 1 Mayıs raporu cesaret kırıcıydı; Güney Almanya'da kar yağmakla kalmamış, Hamburg ve başka yerlerde iş bırakma girişimi sertliğe yol açmıştı. Delegelerin çoğunun Parti Yürütme Kurulunu kutlamaların akşam toplantılarıyla sınırlandırılması önerisinde desteklemeye hazır oldukları açıktı. Fakat Avusturya'dan kardeş delege Victor Adler, bir yabancı için alışılmadık biçimde iki kez söz almış ve Almanları

(68) 'Wir Lassen uns nicht einschüchtern un nich provozieren', *Arbeiter Zeitung*, 11 Nisan 1890.

(69) *Arbeiter Zeitung*, 11 Nisan 1890; Adler, *Aufsätze*, VI, s. 180-1.

(70) *Protokoll über die Verhandlungen des parteitages der Sozialdemokratischen partei Deutshlands vom 12. bis 19. Oktober 1890* (Berlin 1890), s. 213. Bundan sonra SPD Kongre tutanakları *Verhandlungen* olarak anılacak.

düşüncelerini gözden geçirmeye çağırmıştı, 1 Mayıs uluslararası dayanışmanın tek simgesiydi.[71]

Victor Adler, en güçlü sosyalist partinin, tek uluslararası eylemi sınırlamaya çalışması karşısında heyecanlanan tek insan değildi. Jules Guesde de aynı biçimde endişelenmişti. Oxford'da yaşayan ve modern diller öğreten bir Fransız'dan, Charles Bonnier'den, Engels'in desteğini almasını ve Almanlara müdahale etmesini sağlamasını istedi.[72] Yaşlı adam zor durumdaydı, Bebel'e yazdığı gibi, Almanlar yapabileceklerinden fazlasına söz vermemeliydiler, ayrıca 'dünyadaki en güçlü partinin geri çekilme izlenimi vermesi'nin yaratacağı kötü etkiler de kavranılmalıydı.[73] Engels aynı zamanda Fransızlar'ın iddiaları ve Almanlar'ın elinden önderliği alabileceklerine ilişkin en küçük işaretten de kuşku duyuyordu. Bonnier'in müdahalesi onu sinirlendirmişti: "Avrupa işçi hareketini Oxford'dan yönetme iddiası, Avrupa'da hâlâ varlığını sürdüren gerçek Ortaçağ kalıntısı, inanılmaz bir şey ve bu aracılık için Paris'i şiddetle protesto edeceğim." [74] Dolayısıyla, Fransız ve Alman sosyalizmlerinin farklılığına ilişkin yaklaşımıyla Engels'in müdahalesi önemli değildi ve Almanya bildiği yolda devam etti. 1 Mayıs kutlamaları akşamla sınırlandı.

Ağustos 1893'de Zürih'deki Enternasyonal Kongresi'nde konu ele alındı. Seçimler nedeniyle Fransız önderlerin çoğunluğu orada bulunamamıştı. Victor Adler, hem uluslararası dayanışma simgesinin önemine inandığı, hem de 'ileri adım atmazsak 1 Mayıs kutlamaları uykuya dalacak' [75] diye düşündüğü için, 1 Mayıs'ın tek savunucusu olarak kalmıştı. Sonunda, Bebel Almanya'da iş bırakmanın olanaksızlığını yineledikten sonra, Adler'in önergesi Alman delegelerin çoğunluğunun karşı oylarına karşın kabul edildi. Karara göre 1 Mayıs iş bırakma günü olacak ve her parti bu amaç için elinden geleni yapacaktı. Ayrıca 1 Mayıs'ın çalışma koşullarının düzeltilmesi kadar, b ar ı ş lehinde de olması kararlaştırılmıştı.

(71) *Verhandlungen* 1892, s. 156-8, 166-7.
(72) Mayer, II, s. 502 vd.
(73) Bebel'e, 5 Aralık 1892, Mayer, II, s. 503.
(74) Bebel'e, 5 Aralık 1892, Mayer, II, s. 503.
(75) *Tutanak*, 1893, Cuma 11 Ağustos, s. 33; Adler, *Aufsätze*, VI, s. 194.

Fakat Adler ve arkadaşlarının açık karardan sonra hissedebilmiş olacakları zafer duygusu kısa süre sonra hayal kırıklığına uğratıldı. Üç ay sonra Alman Partisi, Cologne Kongresi'nde uluslararası kararı güdükleştiriyor, ancak böyle bir grev yapabileceğine inanan örgütlerin iş bırakacağını kararlaştırarak kararın en önemli yanını yontuyordu. Karar nedenleri mantıklıydı. Liebknecht yetenekli konuşmasıyla nedenleri güzel açıklamıştı. Özgün Paris kararında iş bırakılmasıyla ilgili bir kayıt yoktu, ayrıca tartışma Almanca'da hem 'tatil' hem 'festival' anlamına gelen *"Feier"* sözcüğünün karıştırılmasından çıkmıştı. 1 Mayıs'ta işin bırakılması gerçekte genel grev demekti ve 'genel grev genellikle saçmalık'tı.[76] Almanlar bunu söylemekten hiç yorulmuyorlardı. Alman yaklaşımı lehine söylenebilecek çok şey vardı. Liebknecht, Engels gibi, büyük bir partinin yapabileceğinden fazlasına söz vermemesi gerektiğini söylüyordu. Victor Adler bile Alman kararı için elinden geleni yaptı,[77] sonuç olarak karar iş bırakılmasını gelecek için arzu edilir olarak ifade ediyor, o an için olanaksızlığını açıklıyordu.[78] Gene de Alman gerçekçiliği, pratikte kutlamaları akşam toplantılarına dönüştürmüş ve 1 Mayıs gününün uluslararası dayanışma için etkin bir gösteri olarak sonunu getirmiştir. İşçi sınıfının siyasal takviminde gene de önemini koruyacak ve tek tek ülkelerde önemli gösterilerin günü olmaya devam edecekti. Fakat 1892'den sonra, geniş ölçekte uluslararası gösteri olarak sona erdi. Paris'te büyük çoğunlukla kabul edilen ve dört yıl sonra Zürih'de

(76)' Generalstreik ist Generalunsinn'. Liebknecht'in konuşması için bknz. *Verhandlungen*, 1893, s. 166 vd.

(77) Cologne'de kabul edilen karar şudur: *'Enternasyonal İşçi Kongrelerinin Paris (1889), Brüksel (1891) ve Zürih (1893) kararlarına uygun olarak Alman Sosyal Demokratları Bir Mayısı proletaryanın sınıf taheplerine, uluslararası kardeşliğe ve dünya barışına adanmış bir gün olarak emeğin dünya festivali biçimiyle kutlar. Bir Mayısın değer biçimde kutlanması için işin genel olarak bırakılmasını amaçlıyoruz* ***(erstreben wir die allgemeine Arbeitsruhe)****. Almanya'nın mevcut ekonomik durumunun bunun yerine getirilmesi için olanaksız olması nedeniyle, Parti Kongresi, bunu yapabilecek örgütlerin, başka eylemlerle birlikte, işçi çıkarlarına zarar vermeden Bir Mayısı işçi bırakarak kutlayabileceklerini önerir'*. Bknz. *Verhandlungen*, s. 163.

(78) *Arbeiter Zeitung*, 31 Ekim 1893. *Aufsätze*, VI, s. 195 vd.

doğrulanan ve güçlendirilen karar, pratikte, sıradan siyasal ajitasyon yaratmaya yönelik bir dizi siyasal toplantı düzenlemeyi amaçlıyordu. Uygulamada zorluklar ortaya çıkınca ve Alman gerçekçiliği bu güçlükleri gerekçe gösterince, bu büyük sembolik hareket söndü. Kendi başına önemsiz bir kararmış gibi görünmesine karşın, gelecekteki eşgüdümlü uluslararası Sosyalist eylem adına bu, moral bozucu bir geleceğin habercisiydi.

Paris Kongresi'nin en somut önerilerinden birinin beş yıl içinde pratikte fazla sonuç yaratmayışı, onun önemini küçümsemek gibi bir yanlışa yol açmamalı. Vaillant'ın açılışta dediği gibi, en önemli kazanım onun toplanmasıydı.[79] İkinci Enternasyonal doğmuştu. 1870'lerin yalıtılmışlığı aşılmış, küçük partiler arkalarında güçlü uluslararası hareketin desteğini görmüşlerdi. Gene de daha önemlisi, sosyalist gelişimde ortak bir biçimin kavranılmasıydı. Sosyalist partilerin ortak belirli sorunları vardı ve düzenli uluslararası kongreler onlara tartışma fırsatı yaratırdı. Paris Kongresi'nde bu sorunlar yalnızca görülmüştü, tartışılmaları gelecekteki kongrelerin bütün zamanını alacaktı.

Delegeler, Komün 'şehit' lerinin mezarlarına çelenkler koyduktan ve akşam verilen partiye katıldıktan sonra, eve gittiklerinde parti basını için konuşmalarını hazırladılar ve oldukça kafa karıştırıcı bir deneyimden sonra anılarını tazeleyecek her şeyi düzene sokmaya çalıştılar, düşünecekleri zorlu sorunlar vardı. Bir kitle partisi için doğru taktik neydi? Devrimi mi amaçlamalı, parlamenter araçlarla reformları mı? Genel oy hakkı nasıl kazanılacaktı? Sosyalistler savaşları nasıl önleyebilirlerdi? Ve, en önemli sorun, gerçek sosyalist kim, işçi sınıfının düşmanı kimdi? Önderleri hâlâ farklı yollarda ilerlerken, biri Marksist, öteki Anarşist, dünya işçileri nasıl birleşebilirlerdi?

(79) *Tutanak*, 1889, Pazar 14 Temmuz.

[III]

ANARŞİSTLERLE SAVAŞIM

Avrupa'da sıradan insanlar uluslararası sosyalistleri düşündüğünde akıllarına gelen disiplinli kitle partileri, Alman veya Belçika Sosyalist Partileri'nin kendilerini geliştiren sağlam, sakallı işçileri ve İngiliz sendikacılar değildi. Popüler imgelemde yer eden görünüş, saldırıları ister baskıcı ve materyalist toplumsal düzene karşı kahramanca savunma, ister dengesini yitirmiş bireyin mantıksız protestosu olarak değerlendirilsin, cebinde fitili tüten bombasıyla anarşistti. Çünkü bu saldırılar seksenlerde ve doksanlarda oldukça yoğundu. En çarpıcı ve açık biçimi devlet başkanlarının öldürülüşüydü. 1881'de Rusya Çarı, 1894'de Fransa Cumhurbaşkanı, 1898'de Avusturya İmparatoriçesi, 1900'de İtalya Kralı, 1901'de ABD Başkanı ve öteki yöneticilerin yaşamına yönelen sayısız başarısız girişim. Anarşist saldırıların öteki hedefi de burjuva yönetiminin araçlarıydı. 1877'de İtalyan Anarşistler belediye bürolarına saldırmış, arşivleri yakmışlardı. 1886'da Paris borsasına sülfirik asit, 1893'de Millet Meclisi'ne bomba atılmıştı. En şaşırtıcısı tesadüfi ve masum kurbanlara ayrım gözetmeden yapılan saldırılardı. Suikast girişimcilerinden biri bunu, "rastladığım ilk burjuvaya saldırırsam masum birine saldırmış olmam" biçimiyle ifade etmişti.[80] O kez rastlanılan ilk burjuva Paris'teki Sırbistan bakanı olmuştu. Bu katiller içinde en kötü şöhret kazananı, altı cinayetten ve üç patlamadan sorumlu tutulan Ravachol'du; idam edilmeye giderken din düşmanı gülünç şarkılar mırıldanarak kuşkulu bir şehitlik kazanmıştı.

Bunlar tek tek olaylardı. Rusya bu konuda istisnayken, en açık siyasal cinayetler bile kişiler veya en çok küçük gruplar tarafından işleniyordu. Ama bu dramatik ve korkutucu eylemlerin kaçınılmaz

(80) Leon-Jules Leauthier (1874-1894) 13 Kasım 1894'de bir restoranda Sırp bakana saldırmış ve ciddi biçimde yaralamıştı. Bknz. Maitron, s. 211.

ve dikkate değer sonuçları vardı. Günün edebiyatında, örnek olarak Conrad'ın *Gizli Ajan*' ında (1907'de yayımlandı), hattâ daha şaşırtıcı biçimde Henry James'de [81] yankılarını buldular. Yöneticilere bütün işçi sınıfına saldırma fırsatı verdiler. Aynı Komün gibi. İmparator II. Wilhelm, dört yıl önce kaldırılan anti-sosyalist yasaları yeniden yürürlüğe koyarken, Başkan Carnot'un öldürülmesinden etkilenmişti. Bunda başarısız olsa da, özellikle Prusya'da memurlar ve polisler Sosyal Demokrat Parti'nin olağan işleyişine bile müdahale edecek kadar yetki sahibiydiler. Brüksel'de coğrafyacı ve önde gelen Anarşist kuramcı Elisee Reclus'un üniversitede çalışması, Auguste Vaillant'ın Fransa Meclisi'ni bombalamasından sonra yasaklanmıştı.[82] Hür Brüksel Üniversitesi'nin kurulması da bu olaydan sonradır. Fransa'da doksanların başındaki terörist eylemler, işçi sınıfıyla hükümet arasında değil, işçi sınıfının içinde bunalım yaratıyordu. Çünkü Cumhuriyet Hükümeti 1892-1894 yılları arasındaki terörizm salgını sırasında kendini sınırlamaya çalışmaktaydı. Paris'te Sadi Carnot'un öldürülmesi ve masum kişilere saldırılar düzenlenmesi dışında on bir bombalama gerçekleştirilmişti.[83] Birkaç Anarşist yakalanmış, beşi idama, üçü yaşam boyu küreğe mahkûm edilmiş, fakat genel baskı önlemlerine başvurulmamıştı.

Gerçekten Fransız Sosyalist Partileri bu tür anarşizmin kendileri için utandırıcı olduğunu görmekte gecikmediler. Guesde, Meclis'in bombalanmasından sonra "Canavarca, çok basit ifadeyle. Bir mecnunun eylemi. Bu tür bir şeyi yapanlar yalnızca kanun dışı değiller, insanlık dışılar" diye yazıyordu.[84] Gene de, sonuçsuz terörizm değilse de, doğrudan eylemin çekiciliği büyüktü. Doğrudan eylem lehine hem kuramsal gelenek vardı, hem de 1848 barikatlarının anası ve Komün deneyinin dağlayıcı acısı canlıydı. Son deney, makinalı tüfek ve şehir planı çağında sokak savaşımının

(81) *The Prencess Casamassima* (1886). Bakınız: Lionel Trilling, *The Liberal Imagination* (Ceaap ed., New York 1953), s. 65-96.

(82) Meclisin bombalanmasıyla ün kazanan Anarşist Auguste Vaillant'la, hiçbir ilişkisi bulunmayan Sosyalist önder Edouard Vaillant karıştırılmamalıdır.

(83) Maitron, s. 196.

(84) *Le Journal*, 10 Aralık 1893, Maitron, s. 217'den alıntı.

modası geçmiş bir teknik olduğunu göstermişti. Fakat romantik ayaklanma ülküsünün yokoluşu daha zaman alacaktı. Blanqui'nin izleyicilerinin başkaca anacakları fazla bir şey de yoktu (ve Guesde'nin kızgın reddiyesinin tersine, gazetelerindeki Meclis saldırısına sıcak bakış bu açıdan anlamlıdır). Resmi Marksist Kuram da ayaklanmayı dışlayacak biçimde yeniden gözden geçiriliyordu. Engels 1895'de Marx'ın *"Fransa'da Sınıf Savaşı"* kitabına yeni bir önsöz yazmış ve askerî işlere her zaman duyduğu ilgiyle, modern orduların devrimcilere karşı teknik üstünlüğünü göstermişti: "Bir barikat savaşı için Berlin'in kuzey ve doğusundaki yeni işçi semtlerini seçecek bir devrimcinin çılgın olması gerekir"di. (Reichstag'da yeni baskı önlemleri tartışılırken, Almanca baskısında Engels'in, gene de belirli koşullarda şiddete dayanan devrimin haklılığı ve zorunluluğuyla ilgili inancından söz eden bölümlerin çıkartılması Alman sosyalist önderlerin havası açısından karakteristiktir.)

Üçüncü Cumhuriyet'te doğrudan eylemin zorluğu ve siyasal yaşam için artan olanaklar Fransız işçi sınıfı üstünde etki yaratmış ve bir bakıma hiçbir zaman kurtulunamayan bunalıma neden olmuştur. Artık sosyalist önderler Mecliste yer alıyordu. 1893'de Guesde ve Vaillant seçimi kazanmışlardı ve Radikal veya bağımsız milletvekilleri zaman zaman onlarla birlikte oy kullanıyorlardı. Sosyalistler meclis yaşamında rol oynamaya başlamışlar ve bunun gerektirdiği bütün taktik sorunlarla da karşı karşıya gelmişlerdi. Ama önlemlerinin artmasıyla birliğin büyümesi birlikte gitmedi. Fransızlar arasındaki, 1889'da uluslararası alana da taşınan bölünme, izleyen Enternasyonal toplantılarında da belirgin olmaya devam etti. Gerçekten, 1889'dan beri durum daha da karmaşıklaşmıştı; şimdi Meclis'te Sosyalistlerle işbirliği yapan bağımsız milletvekilleri yanında, 1890'dan beri Olanakçılar içinde bir bölünme daha olmuştu. Matbaacı ve *Communard Jean Allemane "Parti Ouivrier Socialiste Révolutionnaire"* adıyla yeni bir grup kurmuştu. Allemane Radikaller gibi, giderek burjuva partisinden farkı kalmayan Olanakçılara karşı olduğu kadar, işçi sınıfı hareketine egemen olmak ve onu katı bir öğretiye bağlamak isteyen Marksistlere de karşıydı. Allemane eski Anarşist geleneğe yakınlık duyuyordu. Siyasal eylem yararsızdı (gerçi Allemane'ın izleyicileri seçimlere katılmayı sürdürmüş ve kendisi de 1902'de Meclis'e gir-

mişti); yalnızca işçi sınıfının meclis dışındaki doğrudan eylemiyle devrim kazanılabilirdi ve bu tür eylem de yalnızca yetenekli işçilerce yürütülebilirdi aydınlar tarafından değil: "Pamuk ellere hayır, yalnızca nasırlı eller!" [85] Bu tür bir hareketin kendisini ifade etme aracı da genel grevdi.

Devrimci yaklaşım içindeki Frasnız işçilere seslenen düşünceler bunlardı. Fakat kendi ifadelerini görece önemsiz siyasal bir grup olan Allemane'ınkinden çok, gelişen sendikalist harekette buldular. 70 ve 80'lerde (sonunda 1884'de yasal izin alan) sendika örgütleri, Guesde'nin POF 'iyle birlikte geliştiler, fakat Marksistler sendikalara hakim olmakta başarısızlık gösterirken, tek tek terör eylemleriyle veya modası geçmiş ayaklanmalarla devrimin kazanılamayacağını anlayan Anarşistler ve Allemane'cılar işçi örgütleri içinde etkilerini arttırıyorlardı.[86] 1888 gibi erken bir tarihte Bordeaux'da toplanan bir sendikacılar kongresi siyasal eylemi mahkûm etmiş ve genel grev yoluyla doğrudan eylem çağrısında bulunmuştu. "O günden beri *Parti Ouivrier* ile sendika federasyonu arasındaki ilişki güvenilmez görünmüştü'. [87] 1894'de Guesde'in izleyicileri Nantes Sendika Kongresi'ni terkettiler. Sendikalarla sosyalistler arasındaki kopma hiçbir zaman iyileşmedi veya, ancak artık çok geç olduğu zaman, 1948'de iyileşebildi. Sayısal olarak bu durum önemsiz görülse de (1902'ye gelindiğinde sanayi işçilerinin ancak yüzde on yedisi sendikalarda örgütlenmişti) [88] Fransız Sosyalistlerin, İngiliz İşçi Partisi'nin kısa sürede becerebildiği gibi, kendiliğinden kitle desteğine dayanamayacağını gösteriyordu. Seçilebilmek için kaçınılmaz olarak oylarına güvendikleri çalışan insanlar tarafından meclis karşıtı gösterilerle sürekli rahatsız ediliyorlardı.

(85) A. Zévaès, *Historie du Socialisme et du Communisme en Franca de 1871 à 1947* (Paris 1947), s. 203.

(86) İki önemli örgüt vardı, *Fédération des Syndicats* (işyerleri birliklerine dayanan örgüt) ve *Fédération des Bourses du Travail* (kendi çıkarları ve yardımlaşma için işçiler tarafından işletilen iş bulma örgütü). Bu gruplar 1902'de birleşerek *Confédération Generale du Travail* (CGT)'yi oluşturdular.

(87) Léon Blum, *Les Congrès ouvriers et socialistes français* (Paris 1901), s. 113.

(88) Dolléans, II, s. 31.

Bu yeni "anarko-sendikalist" hareketin önderi ve esinleyicisi Fernand Pelloutier'di. Orta sınıf aileden gelen bu genç adam, din düşmanı bir roman yazdığı anlaşılınca Katolik okulundan atılmıştı. Britanya'dan Paris'e gelince, tam da kendisine yakın bulduğu türden işçi sınıfı düşünceleri ve örgütleri buldu. Bütün siyasetçilerden kuşkulanan, kendine yeterli, küçük zanaatkâr gruplarıydı bunlar. Devrimi bu insanların yapacağına inanıyordu; onların sendikaları geleceğin devletine modellik edecekti. 1895 Kasımı'nda "Teslim olmamız gereken geçiçi devletin bile kollektivist bir hapishane olması zorunlu ve kaçınılmaz mı?" diye yazıyordu. "Bütün siyasal kurumların yok olduğu, yalnızca üretim ve tüketim gereksinimleriyle sınırlı bağımsız örgütlerden oluşması olanağı yok mu?" [89] Tükenmez bir enerjiyle *Bourses de Travail* 'in örgütlenmesi çalışmalarına girişti. Bunlar yalnız siyasal eylem merkezleri değil, aynı zamanda katılan işçilerin karşılıklı yardımlaştıkları ve eğitim gördükleri yerlerdi. Pelloutier 1901'de arkasında unutulmaz enerji, iyilik ve bağlılık anıları bırakarak veremden öldüğünde yeni sendikalizm sağlam temeller kurmuştu.

Sendikalist hareket, Pelloutier'in tatlı karakterinden başka, daha geniş temellere sahipti. İktidarın işçilerin eline geçeceği genel greve kadar kısmî grevler düzenleyerek, işçilerin iddialarını doğrudan eylemin uç noktalarına kadar ortaya koymaya hazır militanlara sahipti. Dahası, sendikalistler meclis karşıtı öğretilerine karşın siyasal partilerle de kişisel bağlar kurmuşlardı. Aralarında, bir kuşak sonraki Pierre Laval gibi, siyasal ününü genel grev taraftarlığıyla kazanan Aristide Briand türü dirayetli siyasetçiler vardı. Böylece Fransa'da anarşistler enerjilerini sendikalist harekete verdiler ve kısa süre sonra emekli mühendis Georges Sorel'le felsefecilerini buldular. Sorel işçi sınıfını doğrudan etkilemese de (Sendikalist bir önder, Sorel'i okuyup okumadığı sorulduğunda 'Alexandre Dumas'ı okudum' demişti [90]), bir dizi eserle, Marx'ınki kadar uyumlu olmasa da, hareketin kapsayıcı bir felsefe üretebileceğini göstermiş oluyordu. Sonuç olarak, doksanlardan itibaren Fransız Marksistler iki cephede savaşım ve-

(89) F. Pelloutier, 'L' Anarchisme et les syndicats ouvriers', *Les Temps Nouveaux* 'da, no 27, Kasım 1895; Maitron, s. 251'den alıntı.

(90) Dolléans, II, s. 127.

riyorlardı. Sağdaki, pratik siyasal çıkarlar nedeniyle dogmatik Marksizmi terk etmeye hazır Sosyalistler ve soldaki, Fransız işçilere Marksizmden çok daha çekici gelen inanç ve programıyla devrimci sendikalizm.

Fransız sosyalistler, bu nedenle, güçleri ve siyasal önemleri artsa da, Alman modelinde bütünleşmiş bir parti kuramıyorlardı. Bu gerçeğin Almanlar da farkındaydı:

> "Her şeye karşın Fransız arkadaşlarımız gene zafer sarhoşu ve sevinçli naralar atıyorlar, hareketin öncüsü olmak isteğindeler...", Engels 1893'de böyle yazıyordu. "Hepsi bir araya toplanmış bir salkımdan ibaret birkaç İtalya'nın ne yaptığının zerrece önemi yok; bizim Almanlar'ın kendilerini Fransızlar'ın dümen suyuna kolayca bırakacakları şüpheli. Eğer bir insan konumunu yirmi beş yıllık zorlu savaşımla kazanmışsa ve arkasında iki milyon oy varsa, birden emirler vermeye kalkışan şu *'scratch lot'* a (kötü çizilmiş kadere) biraz daha yakından bakmaya hakkı vardır.." [91]

Sosyalistlerle Anarşistler arasındaki bölünme Fransa'da her yerden fazlaydı. İspanya ve belli dereceye kadar İtalya bunun dışındaydı, fakat Avrupa'daki hiçbir sosyalist parti benzer endişelerden tamamiyle kurtulmuş değildi. Hem Hollanda hem Belçika'da sosyalist partilerden ayrılmalar oldu. Bu gruplar acil proleter devrimi için doğrudan eyleme inanıyorlardı. İki ülkede de ortodoks marksistler örgütlerinin ve yayılımlarının devamını sağlayabilmek için Alman Sosyal Demokratik Partisi'nden yardım aldılar.

Hollanda'da ayrılanlar, başkanlıklarını çekici ve muhakkak ki içten bir kişi olan Domela Niewenhuis yaptığı için, geçici olarak önem kazandılar, fakat örgütlenmeyi beceremediler. Oysa Hollanda sosyalizminde savaşa karşı doğrudan eylemin yararına ilişkin pasifist bir inanç yıllarca yaşadı. Belçikalı Sosyalistler ayrılıktan fazla etkilenmeyecek kadar sendika ve kooperatif hareketine kök salmışlardı ve meclisteki otuz üyeleriyle zaten si-

(91) Engels'den Sorge'a, 30 Aralık 1893. *Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F.A. Sorge und Andere* (Stuttgart 1906), s. 405.

yasal bir güçtü. Dahası, 1893 parti programları en azından bir anarşist öğeye yer vermekteydi; siyasal gelişimi, 'dayanışma pratiğinin ve fedakârlık duygusunun geliştirilmesiyle ahlâkta göreli bir dönüşüm' yaratılmasıyla birlikte ele alıyordu.[92] Kendileri de siyasal bir amaca ulaşmak için genel grev taktiğini benimsemeye hazırdılar; 1886'da oy hakkının genişletilmesi için böyle bir girişimde bulunuldu: Belçika'nın her yerinden işçiler Brüksel'e döküldü ve hükümet önemli ödünler vermek zorunda kaldı. 1913'de erkekler için genel oy hakkı sonunda kazanıldığında da aynı başarı tekrarlanmıştı. Otuz beş yıl sonra Kral III. Leopold tahtını terk etmeye zorlandığında da aynı taktik, aynı başarıyla kullanılacaktı. Bu etkin eylemler tarihiyle, *Parti Ouivrier Belge*'in anarşist rakiplerinden korkması için fazla neden yoktu.

Alman Sosyal Demokrat Partisi bile, ciddi olmasa da, 'anarşistlik eden elemanlar'la *(anarchiselnde Elemente)* uğraşmak zorundaydı. Anti-sosyalist yasalar kaldırılınca, büyük kitle partisinin örgütlenmesi için, Bebel'in itibarla sahip bulunduğu, yönetim yeteneği ve ahlâkî önderlik gereksinimi ortaya çıkmıştı. Belki de zorlukları abartılmış olan yeraltı savaşımı için gerekli olan romantik ve kahramanca nitelikler yerine artık bunlara gereksinim vardı.[93] Sonuç olarak bazı büyük kentlerdeki; Dresden, Magdeburg ve özellikle Berlin; çoğunluğu aydın genç insanlar parti önderliğini eleştirmeye ve partiyi 'açıkça oportünist' veya 'küçük burjuva eğilimli reform partisi' olmakla suçlamaya başladılar.[94] Saldırılar özellikle Partinin 1 Mayıs kutlamalarındaki tavrına ve Reichstag seçimlerinin ikinci turu için, öteki partilerle bağlaşma yapma sorununa ilişkindi. Ama Partinin mevcut önderlerine yönelik ciddi bir rekabetten çok, kişisel tatminsizlik ve hırsın ifadesiydi bu saldırılar. 1891'de Bebel ve Liebknecht Parti Kongresi'ni yönetmiş ve iki muhalifi üyelikten çıkarabilmişti. Ötekilerin çoğu kısa süre

(92) G.D.H. Cole, *Marxism and Anarchism 1850-1890* (Londra 1954), s. 437.

(93) Anti-Sosyalist yasaların yürürlükte bulundukları on iki yıl boyunca 900 kişi evlerinden çıkartılmış ve 1.500 kişi çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. (Mehring, *Geschichte der Deutschen Sozialdemokratie* [Stuttgart 1898], II. s. 535).

(94) Werner'in (Berlin), Erfurt Parti Kongresindeki konuşmasından, 1891. *Verhandlungen*, s. 61.

sonra saygı değer sağ-kanat sosyalistler oldular. Birkaçı geri dönüş yapıp uluslararası kongrelere kabul edilme isteğinde bulundular ve yalnız içlerinden biri, gerçek anarşist olan genç öğrenci Gustav Landauer siyasal geleceğe sahip olabildi. Siyasal yaşamı, pratik olmayan, romantik Anarşizmin yaşam bulduğu Bavyera Sovyet Cumhuriyeti'nde, 1919'da son bulacaktı. Sosyal Demokrat Parti bu tür kişisel başkaldırmaları disiplin altına alacak kadar güçlü konumdaydı. Üyelerinin, geçen on beş yıl içinde büyük çabayla kurdukları işleyişin ve parti birliğinin korunmasını en önemli hedefleri olarak gördükleri, sadakat bağlarıyla bağlı büyük bir kitle partisine dönüşmekteydi artık. Bu birliği tehdit edebilecek kuşkular veya eleştiriler, Bebel'in bir açıklaması veya Parti önderlerinden bir başkasının pratik siyasal nedenler ve devrimci sloganları kaynaştırdığı konuşması ile daima defedilebilirdi.

SPD, Avrupa'daki ilk tüm kitleyi kucaklayan partiydi ve işçi sınıfına dinin yerine geçebilecek bir öğreti ile çalışan insanların daha önce yaşamadıkları toplumsal ve entellektüel faaliyet olanakları sağlıyordu. Çünkü hem Almanya'da, hem Avusturya'da Sosyal Demokratik Parti, yalnız seçimlere giren, oy alan ve yasamayı etkileyen bir örgütlenme değildi. Üyelerinin tüm yaşamlarını kucaklıyordu. Bir kadın hareketine sahipti (Klara Zetkin ve Rosa Luxemburg gibi kadınlar en yiğit önderler arasındaydılar); kısa süre içinde gençlik hareketi oluşturuldu; kongrelerinde işçilerin içki içip içmemesi gerektiği veya - gelecekteki 'sosyalist gerçekçiliğin' önceden tadılmasıyla- modern sanatta cinsiyetin yeri tartışılıyordu. Sosyalist besteciler, sosyalist koro topluluklarında heyecanla söylenen sosyalist şarkılar yazıyorlardı. Bütün Almanya'ya yayılan yıllık, aylık, haftalık, günlük yayınlar işçi sınıfının her kesimi için bilgi ve eğlence sağlamaktaydı. Marksist ilkelerin tartışıldığı kuramsal *Neue Zeit*'dan, mizah dergisi *Wahre Jakob*'a veya Victor Adler'in karısı Emma'nın hazırladığı proleter çocukları için *Buch der Jugend*'e kadar yayım yelpazesi vardı. Belçika ve Hollanda gibi, partideki ayrılmaların Marksistleri mali sıkıntıya soktuğu yabancı ülkelere yardımda bulunmak için bile para kalıyordu. Sosyal Demokrat Parti giderek kendi dünyasını kuruyor, devlet içinde bir toplum oluşturuyor, üyelerinin ilgi, enerji ve imgelemlerini masediyordu. Öte yandan Parti önderleri de, en azından İngiltere'de, kraliyet ai-

lesi için rezerve edilmiş olan bir tür mitolojik statüyü kazanmaktaydılar.

Örgütlenme ve propagandadaki bu kazanımlar partinin seçim başarılarında kendini gösteriyordu; 1890'da bir buçuk milyon oy ve otuz beş sandalye, 1898'de iki milyondan fazla oy ve elli altı sandalye. Fakat yeni kitle hareketi herhalde Almanya'da daha derin bir gereksinimi de karşılıyordu; en azından aydınlar için bir önceki kuşağın ulusal birlik savaşımında yaşadıkları kapsayıcı inanç ve dava gereksinimini karşılamaktaydı. Dolayısıyla hem siyasal, hem entellektüel bakımdan uluslararası sosyalizm içinde tekil durumdaydı. Wilhelm Liebknecht 1892'de, "Bu bizim Alman hareketimiz için gerçekten büyük bir avantaj" diye yazıyordu, "kişisel değerlere değil fakat öteki açılardan dezavantaj yaratan tarihsel gelişimimizin özelliğine bağlı bir avantaj. İlk anından beri hareketin sağlam ilkeler, bilimsel bir bakış açısı ve gerçekçi (*realpolitische*) taktikler oluşturmasının nedeni bu".[95] Dahası, bu gerçekçi taktikler, sendika hareketiyle kurulan yakın ilişkiler üstünde temellendirilmişti. Daha sonra İngiliz İşçi Partisi ve sendikalar arasında kurulan resmî bağ gibi bir ilişki parti ile sosyalist sendikalar arasında yoktu, fakat Hür Sendikalar'ın üyeleri, özellikle çok daha önemsiz olan Hristiyan ve başka sendikalara muhalif olan sosyalistler, Sosyal Demokratlara oy veriyorlar ve önderleri parti kurullarında önemli rol oynuyordu. Liebknecht bir açıklamasında da şöyle demekteydi:

> "İşçi sınıfı hareketi yalnızca sendika örgütleriyle amacına varamaz. İşçi sınıfı hareketi yalnızca siyasal örgütlenmeyle de amacına varamaz. İki tür örgütlenme birbirinden ayrılamaz. Eğer İngilizler bizim siyasal örgütümüze ve biz İngilizler'in sendikal örgütlerine sahip olsaydık, İngiltere ve Almanya'da zaferi kazanır ve iktidarı alabilirdik." [96]

(95) W. Liebknecht, *Hochverrat und Revolution* (Berlin 1892); Nobert Michels 'Die deutsche Sozialdemokratie im internationalen Verbande', *Archiv für Sozialvissenschaft und sozialpolitik*, c. XXV, I Heft (1907), s. 158'den alıntı.

(96) Bielefeld konuşması, 29 Ekim 1893; Maurice Lair, *Jaurès et l'Allemagne* (Paris 1935), s. 18'den alıntı.

Alman kitle partisinin katılığı kendi sakıncalarını doğuracaktı ve bunlar Anarşistlerden veya Parti önderliğinin ve taktiklerinin özgürce eleştirilmesinden kaynaklanmayacaktı.

Bu koşullar içinde kendi partilerinde tartışma başlatmış ve Anarşist eğilimlerinden dolayı çıkartılmış olanlar yurt içinde bulamadıkları desteği bulmak için uluslararası Sosyalist kongrelerde seslerini duyurma çabasına giriştiler. Aynı zamanda bölünmüş her parti kanadı, Fransızlar gibi, kendi görüş açılarının yabancılar tarafından benimsenmesi isteğindeydi. Sosyalistler yavaş yavaş kongrelerinde bir tür uluslararası kamuoyu yaratıyorlardı. Böylece bir kez daha Almanlar önderlik konumuna zorlandılar. Uluslararası hareketin temelini oluşturabilecek sağlam bir öğretileri olduğuna inanıyorlardı. Örgütlenme deneyimleri de, Belçikalılar'la birlikte onları Enternasyonal'in doğal örgütleyicisi yapıyordu. Giderek Enternasyonal Kongreleri Alman Sosyal Demokrat Partisi kongrelerine benzemeye başladı. Neşeyle süslenmiş salonlar, Rhine'de buharlı gemi gezintileri, özenle hazırlanmış gündemleri ve düzenli tartışma ve kayıtlarıyla Alman düzeni kongrelere de egemen oldu. Fakat 1889'dan sonraki üç Enternasyonal Kongresinde de birinci kadar karışıklık olacak, bu zaman alacaktı.

1891 Ağustosu'ndaki Brüksel Kongresi gerçekte, 1889'daki iki kongre arasında çıkan ayrımı giderme girişimiydi; ikisine de katılan delegeler geldiler. Belçikalılar Anseele önderliğinde (César de Paepe o sıralarda ölmüştü) Fransızlar'dan çok daha özenli bir kongre topladılar. (Hattâ delegeleri Gand'da gezdirdiler ve onlara *"diner democratique"* verdiler.) Ama anarşistler kapıları dövmeye başladı. Açılış oturumunda davet edilmedikleri belirtilmiş ve resmî olarak dışarı atılmışlardı. Ama ertesi gün Dr. Saverio Merlino, Belçika polisinden saklanmak için aldığı Levi adıyla ortaya çıktı ve tereddüt ve tartışmalardan sonra kendini kabul ettirdi. Aslında çok da kalamadı, öbür gün öğle tatilinde tutuklandı ve İngiltere'ye yollandı. Ortodoks Sosyalistlerin kimliğini polise açıkladığı yolunda bazı sesler yükseldi. Belçikalı Anarşistlerin daha başından resmen dışlanmaları ve İspanyol Anarşistlerin ikinci gün (tek İspanyol delege olarak Marksist Pablo Iglesias kalmak üzere) kongreden çıkartılmalarına karşın, Anarşist görüş, Fransız heyetinden bazı delegeler ve hâlâ Hollanda işçi hareketinin önemli bir bölümünün desteğini alan Domela Nieuwenhuis tarafından temsil ediliyordu.

Üyelik tartışmaları ve Anarşist müdahalesi nedeniyle, Brüksel Kongresi dikkate değer kararlara veya siyasal belirlemelere varamadı. Ama işçi sınıfı önderlerini uğraştıran bazı önemli sorunların tartışılması için gene de daha çok zaman ayrılabildi. İşçi sınıfının çalışma koşullarıyla ilgili yasal düzenleme getirme gereği oybirliğiyle kabul edildi. Bebel'in işaret ettiği gibi, işçiler, çalışma koşullarının iyileştirilmesini hedeflemeyen bir Sosyalist parti için oy kullanmazlardı ve kullanmıyorlardı. Amerikalı bir grup, Yahudi sorununu ortaya attı. Almanya ve Avusturya'da anti-semitizmin ciddi bir halk hareketi olarak güçlenmeye başladığı bir dönemde bu dikkate değer bir konuydu. Kongre de eski ortodoks sosyalist yaklaşımı (Fransız Marksistler Dreyfus davasında bu tutumu izleyeceklerdi) benimsedi.

> "Kongre, bütün ülkelerin Sosyalist ve işçi partilerinin, kendileri için, ırk veya ulusa dayalı husumet ve savaşım olamayacağını fakat her ulusun proletaryası ile her ulusun kapitalistleri arasındaki sınıf savaşının olacağı görüşünü daima savunduğunu dikkate alarak... kapitalist sınıfın ve gerici hükümetlerin, Sosyalist hareketi bölmek ve işçileri parçalamak amacıyla girişikleri manevralardan biri olarak, anti-semitik veya filosemitik ajitasyonu mahkûm eder ve Yahudilerle ilgili Amerikalı sosyalist grubun ortaya attığı sorunun tartışılmasına gerek bulunmadığına, gündeme geçilmesine karar verir." [97]

Yalnız Yahudi sorunuyla ilgili olarak değil, fakat bütün ulusal sorunlarda izlenen yaklaşım buydu ve ulusal bilincin geliştiği çağda sosyalist hareketin bir çok Çek ve Polonyalı işçinin desteğini yitirmesine yol açan da buydu. Henüz toprakları olmayan, fakat ulusal bilinçleri gelişmiş olan Yahudilerin akıllıca bu çizgiyi izlemeleri beklenebilirdi ve gerçekten de böyle yaparak, sosyalist harekete birçok olağanüstü önder kazandırdılar.

Geçen bölümde tartışılan 1 Mayıs konusundan başka, Kongre Sosyalist partilerin uluslararası etkinliğine koşut uluslararası sendika hareketi örgütlenmesinin sorunlarıyla da uğraştı. Bu konudaki bütün zorlukları kabul etmek zorundaydı: Bir sendikanın ortalama üyesi, bir sosyalist partinin ortalama üyesine göre, uluslararası ha-

(97) *Tutanak,* 1891, Çarşamba 19 Ağustos, s. 43-4.

reketle ilgisizdi; bütün sendikalar sosyalist değildi, hattâ Almanya'daki Sosyalist Hür Sendikalar da bu tür merkezî örgüt kurulmasına karşıydı. Sonuçta bir uzlaşma kararı oluşturulabildi, her ülkede sekreterlik kurulacak, böylece, 'bir yerde emekle sermaye arasında çatışma çıktığında, değişik uluslardan işçiler bundan haberdar edilecek ve böylece birbirleriyle danışma şansı doğmuş olacaktı'.[98] Pratikte bunun fazla anlamı yoktu. Belirli sendikalar (özellikle inşaat ve nakliye işçileri) uluslararası bağlar kurmuşlar, hattâ grev ve lokavtlar sırasında mali yardımlaşmada bile bulunmuşlardı. Ama 1901'de (Almanya'da) uluslararası sendika sekreterliği kurulmuş olmasına karşın bu, uluslararası "şikâyet kutusu" olmaktan öteye geçemedi. Sendikaların uluslararası düzeyde yaratabildikleri etki ancak Sosyalist Enternasyonal aracılığıyla oldu. Veya belki, siyasal Enternasyonal'in etkinlikleri, üye ülkelerin sendikalarına bağımlılıktan ve hiyerarşiye bağlı sendikacılar arasında doğru dürüst uluslararası bağlantı olmamasından dolayı sürekli engellendi.

Sendikaların kitle desteğine ve böylelikle kitlesel siyasal eylemlere bağımlılığıdır ki, görmüş olduğumuz gibi, uluslararası 1 Mayıs gününü, başka türlü olabileceğinden çok daha etkisiz duruma getirmiştir. Aynı etken, savaşa karşı uluslararası eylem üstünde çok daha büyük etki yaratmıştır. Brüksel Kongresi'nde tartışılan bu konu, neredeyse Sosyalist Enternasyonal'in varlık nedeni olarak, izleyen her kongrede acil biçimde tartışılacaktır. O an için sorun, ütopyacı Anarşistlerin rakiplerine sıkı darbeler indirmeleri için son bir fırsat vermişti. Brüksel'de Liebknecht ve Vaillant'ın sunduğu önergenin yumuşak olduğu suçlamasında bulunan Domela Nieuwenhuis'le Liebkhecht arasında ateşli tartışmalar oldu. Nieuwenhuis önergeyi benimseyeceğini söylüyordu. Uluslar arasında bir savaşın, sınıflararası iç savaşa dönebileceğini savunuyor, bu yönde bir önergenin kabul edilmesini istiyordu. Konuşması sırasında sapkın bir kehanetle herkesi şoka soktu: "Sosyalizmin gerektirdiği uluslararası duygular Alman kardeşlerimizde bulunmuyor" dedi.[99] Daha sonra da, ifadesini bulacak olan bu kuşku hemen bastırılacaktı. Fakat bu kez, uluslararası duygularını kimsenin sorgulayamayacağı Liebknecht, 1870'deki tutumunu anarak,

(98) *Tutanak,* 1891, Perşembe, 20 Ağustos, s. 61.
(99) *Tutanak*, 1891, Cuma 21 Ağustos.

suçlamaları kolaylıkla püskürttü. Kendi pratik tutumuyla Nieuwenhuis gibi idealistler arasındaki temel farklılığı ortaya koydu: "Durmadan devrimden söz etmek yerine, proletaryanın koşullarını iyileştirmek ve işçi sınıfının örgütlenmesini kuvvetlendirmeye çalışmak çok daha değerlidir; halkın davasına daha etkin biçimde hizmet etmenin yolu budur."[100] Bu yargılara yanıt vermek zordu; Nieuwenhuis'in önergesi büyük bir çoğunlukla reddedildi. Ancak bazı Hollandalı ve Danimarkalı arkadaşlarıyla, her zaman devrimci davayı destekleme hırsıyla dolu birkaç Fransız delege onu destekledi.

Anarşistler ve izleyicileri, iki yıl sonra Zürih'te ağustosun ikinci haftasında toplanan Enternasyonal Kongresi'nde saldırılarını yinelediler. Toplantı kimin içeri alınacağına ilişkin büyük bir karışıklıkla başladı ve İsviçreli sekreterin, Kongrenin "bir bakıma Birleşik Avrupa Devletleri ve geleceğin dünya cumhuriyetinin provası" olduğu sözlerini yalanladı (belki de doğruladı?). SPD'den atılan Werner ve Landauer gibi Almanlar, Kongreye alınmalarını istediler ve ortodoks sosyalist siyaset üstünde belki de daha fazla baskı olmayacağından kuşkulu İngiliz sendikacılardan beklenmedik destek gördüler. Kendi Parti kongresinde başarıyla altettiği insanları tekrar karşısında görmekten rahatsız olan Bebel keskin bir saldırıya girişti. Öyle gürültü koptu ki, İsviçreli yoldaşlardan düzeni yeniden sağlamaları istendi. Bebel genel sövgüler yanında, Sosyalistlerin, mevcut koşullar altında doğrudan eyleme karşı anlamıyla siyasal eyleme başvurmalarının zorunluluğunu söylüyordu; "proletaryanın çıkarlarını savunmak ve siyasal iktidarı kazanmak için siyasal haklar ve yasama organları mümkün olduğu kadar kullanılmalı ve onların fethedilmesine çalışılmalı"ydı.[101] Üyeliğin yalnızca siyasal eylemi benimseyen parti ve gruplarla sınırlandırıldığı bir önerge hazırlandı. İnanılmaz gürültü koptu. Werner ve Landauer "Protesto ediyoruz!" bağırtılarıyla salondan çıkarıldı, İspanyol Marksist Pablo Iglesias yanlışlıkla Anarşistler için oy kullandı, Fransız heyet kendi arasında kavgaya başladı.

Ertesi günkü görüşmeler daha başarılı değildi. Fransız delege Argyriadès o gün başkanlığı yapıyordu (Vaillant ve Guesde dahil

(100) *Tutanak*, 1891, Cuma 21 Ağustos.
(101) *Tutanak*, 1893, Pazartesi 7 Ağustos.

hiçbir önde gelen Fransız kongreye katılmamıştı), sözlerine, salonun, Marx'ın resimleri kadar, Blanqui, Fourier ve Saint-Simon'un da resimleriyle süslenmiş olması dileğiyle başladı. Bir buçuk saat süren çekişmeden sonra, İngiliz delegelerden Sydney Olivier, Fabian Derneği tutumuyla, zamanın, bir önceki gün zaten uğraşılmış konuları tartışmakla harcandığını belirtti. Ama görüşmelerde hızlanma sağlanamadı. Günün geri kalan bölümü vekaletnamelerin tartışılmasıyla geçti. Sonunda, Plehanov'un, örgütünün gizli olduğu için herhangi bir biçimde Anarşist sanılmamasını açıklamasından sonra, on beş delege dışarı çıkartıldı. Aralarında, Zürih Üniversitesi'nde siyaset bilimi, tarih ve ekonomi çalışan ve gittikçe sürgün siyasal grupların gizli yaşamını paylaşıp dirençli devrimci coşkuyla dolu, çarpıcı kariyerine başlayan, yirmi iki yaşında Polonyalı Yahudi bir kız, Rosa Luxemburg da vardı. Ertesi gün ona ve arkadaşlarına başka biri daha, İtalyan Amilcare Cipriani de katıldı; 'Sürdüklerinize, hoşgörüsüzlüğünüzün ve kabalığınızın kurbanlarına katılıyorum' diyerek, vekaletinden vazgeçti.[102]

Kongre, tartışmalara geçmeye kararlı İngiliz sendikacı Hodge başkanlığında çalışmaya başlayabildi. Konular gerçekte bildik şeylerdi, sekiz saatlik işgünü, 1 Mayıs, siyasal eylem ve savaş. Tartışmalar da bildik bir çizgi izledi; Nieuwenhuis bir kez daha Almanlara saldırdı ve Bebel'in Rusya'ya saldırmaya hazır olduğunu bildirdiği utandırıcı cümlelerini anımsattı. Gerçekten Bebel, iki yıl önce, Erfurt'daki SPD Kongresi'nde tutumunu kuşku götürmeyecek sözlerle açıklamıştı: "Eğer Rusya, zalimlik ve barbarlığın şampiyonu, bütün insanlık kültürünün düşmanı, Almanya'ya saldıracak olursa... bizler Almanya'nın başında duranlardan çok daha fazla bununla ilgili olduğumuz için, Rusya'ya direniriz. Çünkü Rusya'nın zaferi sosyal demokrasinin yenilgisi demektir".[103] Nieuwenhuis'in, savaş çıktığında genel greve gidilmesi ve askere alınmanın reddedilmesi yolundaki önergesi yalnızca Avusturya, Hollanda, Norveç ve bazı Fransız delegelerden oy alabildi,

(102) *Tutanak*, Çarşamba 9 Ağustos. Sonunda kabul edilen delegeler: Avusturalya 1, Avusturya 34 (7 Çek dahil), Belçika 17, Bulgaristan 2, Danimarka 2, Fransa 39, Almanya 92, Büyük Britanya 65, Hollanda 6, Macaristan 9 (Hırvatistan dahil), İtalya 21, Norveç 1, Polonya 11, Romanya 5, Rusya 1, Sırbistan 1, İsviçre 101, ABD 3.

(103) *Verhandlungen*, 1891, s. 285.

büyük çoğunlukla reddedildi. Bir kez daha pratik siyasal örgütlenmenin iddiaları, Liebknecht tarafından yalnızca dindarca bir istek olarak reddedilen, daha geniş ölçekte doğrudan eylem umutlarından daha güçlü olduğunu göstermişti.

Zürih Kongresi, bütün olaylara karşın, katılan Sosyalist önderlerde görüş birliğini arttırdı. Bir yandan Marksizmin dogmaları yinelenirken -Engels de konferansı kutsamak için son oturuma katılmış ve göldeki buharlı gemi gezintisinde kız yoldaşlarla flört etmişti- artan biçimde, kapitalist düzenin çelişkilerinin sonunda kendi yıkımını getirirken, gene de mevcut durumda siyasal araçlarla yapılacak çok şey bulunduğu görüşü hissediliyordu. Böyle bir siyasal pratikle Marksist kuramın devrimci sloganları arasındaki iç çelişki henüz sorun çıkarmamaktaydı. Devrimci sloganlar, daha sonra devrimci eylem isteyecek olanları o an için tatmin etmekteydi. Örnek olarak, Zürih'e gelen Bulgar Rakovsky bunlardandı. Öte yandan Brükselli genç avukat ve bir yargıcın oğlu olan, sağduyusu ve eğitimiyle kısa süre içinde Belçika Partisinin önderliğine geçecek ve yirmiş beş yaşında ilk kez katıldığı Brüksel Kongresi'nden sonra, Enternasyonal'in önemli kişilerinden biri olacak olan Emile Vandervelde gibi insanları çeken de pratik siyasal eylem olanağıydı.

Anarşistlerin Zürih'de resmen dışlanmalarına ve Nieuwenhuis'in destek görmemesine karşın, Fransız partilerde doğrudan devrimci eylem yanlısı yeteri kadar insan vardı ve sonraki Enternasyonal Kongresi'nde, 1896 Temmuzu'nun son haftasında Londra'da sorun gene ortaya çıkacaktı. O zamana kadarkilerin en gürültülüsü bu toplantı oldu, fakat İngiliz evsahipliği ona belirgin çeşni kazandırdı. Daha ilk gün Hyde Park'daki gösterinin yağmurla dağılmasından İngiliz özellikleri görülmeye başlandı. İngilizler'le öteki sosyalistler arasındaki zıtlıklar daha önce hiç bu kadar açığa çıkmamıştı. İngiliz temsilciler arasında Plehanov gibi Marksist kuramcılardan veya Bebel gibi siyaset patronlarından çok farklı insanlar, Bay ve Bayan Webb'ler, George Lansbury de vardı. Oturumlarla ilgili izlenimlerini yazan zeki ve alaycı bir gözlemci, George Bernard Shaw da İngiliz heyetindeydi. İngiltere ile kıta arasındaki fark, yalnız delegelerin görüşleriyle ortaya çıkmadı. İlk gün "Anarşistler salonda ve koridorlarda rahatsızlık çıkartıp bağırdıklarında ve ayaklarını yere vurup gürültü yaptıklarında, başkan (İngiliz sendikacı) gürültü çıkaranları polis çağırıp dışarı at-

makla tehdit ettiğinde de İngiliz ve kıtalı yöneticiler arasındaki fark en iyi biçimde görülecekti."[104]

Daha önce kovulanların çoğu Kongre'nin toplandığı Queen's Hall koridorlarında tekrar ortaya çıktılar. Gustav Landauer, o sıralar Londra'da yaşayan İtalyan Anarşist Enrico Malatesta, Hollandalı Cornelissen, sonunda Nieuwenhuis'le birleştiler. Parlamentocu pratik ve uzlaşmalardan rahatsızlığı artarak gelişiyordu (düşmanları bunu 1888'de seçildiği Hollanda meclisindeki başarısızlığına bağlıyorlar). Ve Londra'da siyasal eylem üstüne tartışma başladığında o ve Hollanda heyetinin çoğunluğu Kongre'yi terkederek bir daha geri dönmediler. Hollandalılar'ın çekilmesi ve tek tek Anarşistlerin çıkardığı huzursuzluğun yanında (beklenmedik biçimde ortaya çıkan ve sandalyelerin üstünden atlayıp bağıran Landauer, şimdi Saveria Merlino'nun rolünü oynuyordu) Fransızlar'ın bölünmüşlüğü de gittikçe daha büyük sorunlara yol açıyordu. Kongre geç açılabildi, çünkü tek bir heyet oluşturamadılar ve sonuçta Kongre'ye iki muhalif grup olarak katıldılar. Bu koşullar altında İngiliz heyetin genel oy hakkı, ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı, kadınların kurtuluşu, eğitim gibi sorunları tartışma çabaları başarılı olamadı (Almanlar uluslararası kongrede değil, İngiliz kongresinde bulundukları duygusuna kapılarak onlara çıkıştılar). Bu nedenlerle kongre, sosyalist kuram ve pratiğe pek katkı getiremedi. Belki de Shaw'un dediği gibi, "Herkesin güldüğü ve kimsenin korkmadığı Uluslararası Sosyalist Kongre, ilerleme yolunda memnuniyet verici bir adım"dı.[105]

Londra Kongresi yalnız İngilizler'le yabancı sosyalistler arasındaki farkları ortaya çıkarmakla kalmadı. Uluslararası sosyalistlerin nasıl saygılı ve birleşik olmaktan çıktıklarını da gösterdi. Fransızlar inatla Almanlar'ın marksist kitle partisi modeline uymayı reddediyorlardı, İngilizler'in ise bunu yapması zaten umulmamıştı. Fransız sosyalist birliği için temel oluşturma çabası sonraki iki kongrenin ana konusu olacak ve sosyalist etkinliğin yapısıyla ilgili temel sorunların tartışılmasına yol açacaktı. Londra

(104) *Tutanak*, 1896, s. 6.

(105) G.B. Shaw, 'Socialism at the Initernational Congress', *Cosmopolis*, Eylül 1896, c. III, s. 658'de.

Kongresi, her şeyden önemlisi, Alman Sosyal Demokrasisi ve Alman toplumuyla ilişkilerindeki içsel karşıtlığı ortaya çıkarmıştı. Bu tutarsızlığı gözlemleyen de, bu konulardaki zekasıyla Bernard Shaw oldu. "Almanlar Reichstag'daki sıkı Sosyal Demokrat Partileriyle açıkça bizden çok ilerdeler" diyordu, "Fakat önderleri Herr Liebknecht Mr. Arthur Balfour'un Primrose Birliği'nde* yapabileceği bir konuşmayla, İngiltere de onaylarsa, hapse gidecek".106 Liebknecht'in kendisi hakkında da şöyle yazıyordu:

> "Parlamenter olmuş, fakat marksizmi devlet adamı olmasına engel olmuş... Her türlü uzlaşmayı, Sosyal Demokratlar asla uzlaşmazlar, diyerek yürütüyor".107

Doksanların Enternasyonal kongreleri, Avrupa Sosyalizmi'nin önderlerinin çoğunluğunun mevcut burjuva toplumu içinde siyasal eylemin zorunluluğunu, bu toplum diyalektiğin amansız süreciyle yokolacak da olsa, kabul ettiklerini gösterdi. Sosyalist partilerin sağduyu ve pratik siyaset bilgisinde ne kadar ilerlediklerini de ortaya koydu. Batı Avrupa'nın Sosyalist partileri, devrimci pratikle olmasa da, sanayi işçilerinin bir çok toplumsal, siyasal ve kültürel gereksinimlerini gene de tatmin ediyorlardı. Fakat tam da bu başarı, Alman Sosyal Demokrat Partisi'ni sarsan bunalımın göstereceği gibi, kendi tehlikelerini taşıyordu. Çünkü birçok Sosyal Demokrat, acil düzeltimler için pratik ajitasyon, tekrarlanıp duran Marksist sloganlarla birlikte götürülürken, Marksist çözümlemenin çağdaş toplum için gerçekten uygun olup olmadığını sorgulamaya başlıyordu. Dahası, Almanya'da Sosyal Demokrat Partisi'nin gücüyle siyasal zayıflığı arasındaki ve Fransız sosyalist partilerin zayıflığıyla liberal orta sınıfla kurdukları bağlaşmadaki siyasal gücü arasındaki karşıtlık, Fransa'da Dreyfus davasının yarattığı iç bunalımla ortaya çıkacaktı. Sosyalistlerle mevcut siyasal toplum arasındaki ilişkilerin gerçekten sınanma günleri yakındı.

* ***Primrose Birliği:*** Amacı, muhafazakâr parti ilkelerini ve imparatorluk ülküsünü yaymak olan, 1883'te kurulan İngiliz siyasal örgütü.

(106) Shaw, s. 662. Liebknecht *lèse-majesté ('Majestätsbeleidigung) suçlamasından* dolayı sorguya çekilmişti.

(107) Shaw, s. 667.

[IV]

REFORMİZM VE REVİZYONİZM

Ondokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde hiçbir Sosyalist parti, yıkmayı hedeflediği bir düzen içinde siyasal etkinlikte bulunmaya zorlanan kitle partisi olarak, kendi varlığının getirdiği zorluklardan kaçamazdı. Avrupa'nın bütün Sosyalist partileri, kuramsal veya pratik örgütlenme ve parlamenter başarılarının getirdiği bu sorunlarla karşı karşıyaydılar, fakat her zaman olduğu gibi bunalım Fransız ve Alman partilerinde en açık durumdaydı ve çok daha uzun dönemli sonuçlara yol açtı. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde bunalım öncelikle kuramsal biçim aldı. Marksist öğretiyle ilgili kararların çok önemli pratik etkileri olması gerekirdi, fakat sorun kuramsal çekişme olarak çıktı. Öte yandan Fransa'da Sosyalist siyasetçiler, özel bunalımların gerektirdiği acil eylemlerin ve günlük siyasal tutum geliştirme zorunluluğunun çıkardığı sorunlarla karşı karşıyaydılar. Üçüncü Cumhuriyet, parlamenter etkinlik için oldukça fazla fırsat sağlıyordu. Fransa'da yasal düzen toplumsal konularda Almanya ve İngiltere'den geriydi, fakat içtenlikli demokratik sistem ve genel oy hakkı, gelişen sanayi toplumuyla uğraşmaya istekli reformculara geniş olanaklar veriyordu. Dahası, 1890'larda Cumhuriyet kurumlarının oluşmasıyla, yirmi yıl önce aşırı solda bulunan örgütler şimdi kendilerini olayların karşısında gerilemiş buluyorlardı. Clemenceau gibi aşırı köktenciler bile, bir kez Panama olayı gibi malî skandallara bulaşınca, soldaki yeni rakipleri tarafından kapitalist düzenin sürdürülmesine çalışan ikiyüzlü burjuva olarak ilan ediliyorlardı. Aynı zamanda, önceki kuşağın köktencilerinin başlattığı kışkırtma dalgası, halen başka olanak elde edememiş olanlar tarafından, artan isteklerle sürdürülüyordu: "Sonunda halkı kilisenin korumasından ve onun dogmasından kurtardınız... İnsan sefaletini ninnilerle avutan eski şarkıya müdahale ettiniz ve şimdi sefalet uyandı, bağırıyor, sizin önünüzde ayağa kalktı ve kendi yerini almak is-

tiyor".[108] Jaurès Radikallere böyle sesleniyordu. Bu uyanmadan yararlanan sosyalistlerdi. Mecliste yeni sol kanatın önem kazanmaya başladığı açıktı. Bazı Radikaller reform savunuculuğu yapmaya başladılar ve örgütlü Sosyalist hareketin yeni seçilmiş temsilcileriyle, Guesde, Lafargue ve Edouard Vaillant'la yakınlaştılar. René Viviani veya Alexandre Millerand gibi hukukçular, asayişi ihlâlden yargılanan Sosyalist militanları savunarak ve Meclis'te toplumsal reform yanlısı tutum takınarak siyasal ün kazanmaya başladılar. Gene hukukçu olan ve kişisel bir skandalı unutturmak için Saint Nazaire'ı terk eden Aristide Briand ise Sendikalist hareketin aşırı sol kanadından Meclise girmiş, oraya girince de sağa kaymaya başlamıştı.

Böylece, POF, *Parti Ouvrier Socialiste Révolutionnaire* (Allemaneciler), *Fédération des Travailleurs Socialistes de France* (Olanakçılar) ve *Comité Central Révolutionnaire* (Blanqui'ciler) ve kendilerine Bağımsız Sosyalist adını veren birkaç milletvekili, kendi içlerinde kavga eden sol temsilciler olarak Meclis'te ılımlı reformlar lehine, sömürgeci maceralar ve kişisel özgürlüklere saldırılar aleyhine oy kullanan bir grup oluşturdular. Radikaller de onlara katılıyor ve Boulangistler diye bilinen, başta Maurice Barrès olmak üzere birkaç bağımsız da hemen hemen daima onların yanında yer alıyordu.

Fransa'da Sosyalizm, Almanya ve İtalya'da olduğu gibi, doksanların en önemli entellektüel güçlerinden biriydi. Paris'te öğrenciler Alman idealizmini yeniden keşfeder ve Jean Moréas'ın açıkladığı sembolist estetiği öğrenirken sosyalist düşüncenin tartışılmasına başlıyor, bazen bunların hepsini aynı anda yapıyorlardı. Üçüncü Cumhuriyet'in göze çarpan yönlerinden biri entellektüel ve siyasal yaşamla ilgili içtenliğiydi. Clemenceau romanlar yazıyordu, Monet ve Debussy'nin arkadaşıydı; daha sonra Fransız işçi sınıfı hareketinin en önemli tarihçilerinden biri olacak olan genç sosyalist aydın Alexandre Zévaès, Paul Verlaine'le cafe'lerde oturabiliyordu; sofu, kendini adamış olan Julés Guesde bile Baudelaire tarzında zayıf şiirler yazabiliyordu. Bir zaman sonra gericiliğin ana kuramcısı olacak olan Maurice Barrès doksanlarda

(108) Meclis konuşması, 21 Kasım 1893. Jean Jaurès, *Etudes Socialistes, Oeuvres,* I, s. 236.

sosyalist aydınlarla iyi ilişkiler içindeydi. Sosyalist hareketin kendisi, en azından bir zaman için, Charles Péguy ve genç estet Leon Blum kadar farklı insanları içine alabiliyordu. Aydın etkisinin merkezi *Ecole Normale Supérieure* idi; uzun yıllar burada kütüphanecilik yapan Lucien Herr, her öğrenci kuşağından bir grup inanmış sosyalist yetiştirmişti.

O zamana kadar sosyalizme kazandırılanların en önemlisi Jean Jaurès'di. 1859'da, güney batı Fransa'da, Castres'de doğdu, orta sınıf bir aileden geliyordu. Babasının kuzeni amiraldi ve St. Petersburg'da elçilik yapmıştı. Jean'ın kardeşi de amiral oldu. Serbest meslek sahibi ve özel girişimci bir ailede, baba küçük çiftlik sahibiydi ve Jean Jaurès Fransız köy yaşamını yakından tanıdı ve siyasal görüşünü etkileyen kır yaşamı içinde büyüdü. Üstün zekâsıyla 1881'de *Ecole Normale*'den üçüncü olarak mezun oldu; birinci Bergson, ikinci M. Lesbazeille'di. Albi Lisesinde felsefe öğretmeni oldu, sonra Toulouse Üniversitesi'ne geçti. Yaşamı boyunca basit görünüşlü bir insan oldu ve siyasal başarıları, görünüşündeki dağınıklığı hiç değiştirmedi.

Jaurès siyasete başkalarının sahip olduğu haklarından yoksun olanlara, baskı altında bulunanlara duyduğu derin sevgiyle girdi, onların durumlarının iyileştirilmesi olanaklarının da mevcut olduğuna ilişkin gene derin iyimserlik sahibiydi. Hiçbir zaman Marksist olmadı fakat Marx'a duyduğu borcu -*Histoire Socialiste de la Révolution Française*'nin gösterdiği gibi- ifade etti hattâ Bernstein'a karşı Marksist artık değer kuramını savundu. Fransız devrim geleneği biçiminde konuşmacıydı, gerçekten kendisinin 'yakıcı, renkli imgelemi, doğa ve sanata duyduğu canlı ilgi, çok yönlü, diri merakı'yla tanımladığı Gambetta'yı anımsattığı anlar vardı.[109] Fakat bütün konuşmacılığına karşın hiçbir zaman demagog olamayacak kadar aydındı: "Nasıl popüler olunması gerektiğini bilmelisiniz" demişti bir keresinde, "fakat popülerliğinizi nasıl harcamanız gerektiğini de bilmelisiniz".[110] Ona güç veren fakat büyük hatalarına da yol açan sönmez iyimserliğiydi. Her şey

(109) Jean Jaurès, *'A propos de Gambetta', Revue de l' enseignement primaire et primaire superieur'*, Şubat 1909'da; *Pour la Paix Oeuvres*, IV, s. 83'de yeniden basıldı.

(110) C. Andler, *Vie de Lucien Herr* (Paris 1932), s. 149.

iyiye gidecekti; uluslararası durumda gelişmeyi gösteren her nokta, yabancı ülkelerin iç siyasetlerinde daha iyiye her dönüş yakalanıyordu: Amerikalılar hakemliği destekliyorlardı, Alsace-Lorraine'e özerklik verilecekti, İrlanda kendini yönetecekti, İngiltere'de kadınlar oy hakkı kazanıyorlardı. Konuşma veya makalelerinden biri okunduğunda Puck'un "Jack Jilli'i alacak, ikisi de hasta olmayacak: erkek kızına kavuşacak, her şey iyi sonuçlanacak" şiiri akla geliyor.

Jaurès ilk kez 1885'de milletvekili seçildi, izleyen dört yıl boyunca ılımlı Radikaldi. 1889'da koltuğunu kaybetti ama 1882 ara seçimlerinde tekrar seçildi, Meclisteki sosyalist grupla birlikte oy kullanmaya başladı. İzleyen yıllarda siyasal konumunu oluşturmaya başladı, bir dizi makale yazdı, Lucien Herr'le konuşmaları oldu, Paul Lafargue ile marksist kuram hakkında halka açık tartışmalar yürüttü. Sosyalizm ona göre cumhuriyetçiliğin doğal sonucu, kollektivizm, radikal reformun doğal olarak varacağı yerdi. Zekâsı, siyasal yeteneği ve konuşma gücüyle Sosyalist hareketin önderi oldu. Henüz belirli bir sosyalist örgüte bağlı olmamasına karşın belki de en büyüğüydü. Gerçekten Jaurès, Millerand, Clovis Hugues, Viviani gibi bağımsız sosyalistler çeşitli Sosyalist gruplar arasındaki ilişkilerin karmaşıklığında yerlerini alıyorlardı. Guesde veya Vaillant'dan daha etkin parlamenterlik yapıyorlardı ve özellikle Jaurès'in arkasında büyük halk desteği vardı. Guesde'in 1893'de Roubaix'den seçilmesi uluslararası Sosyalist davanın bir zaferi olarak görülmüştü ve Meclise yaptığı ilk konuşmalardan birinde kollektivist ilkeleri sergileyip görüşülen önergeyle ilgili sözler söyleyerek dinleyicileri irkiltmişti. Açık hava toplantılarında çok daha etkiliydi; bir deri bir kemik görüntüsü, 'İsa veya Alphonse Daudet'e benzeyen' [111] sakalı ve saçı ile uyumlu ateşli içtenliği, onun 'sosyalizm havarisi', sosyalist öğretiyi kitlelere açıklamak için seçilmiş kişi olmasına katkıda bulunuyordu. Guesde Fransa'da örgütlü sosyalist hareketin, Jaurès veya Viviani'nin ateşiyle söz söyleme yeteneğine veya Millerand'ın hukukî ve parlamenter yeteneğine sahip tek üyesiydi herhalde. Öteki önderler o kadar göz almıyorlardı. Edouard Vaillant, bütün cesareti ve dürüstlüğüne karşın, etkisiz bir konuşmacıydı. Batı Hint adalarından

(111) A. Zévaès, *Notes et souvenirs d'un militant* (Paris 1913), s. 198.

bir melez olan Lafargue POF içindeki önder konumunu Marx'ın kızıyla evlenerek sağlamıştı. Fourmies'deki kurşunlama nedeniyle hapisteyken seçilerek meclisteki koltuğunu dramatik biçimde kazanmış fakat çok geçmeden yitirmiş, birkaç yıl POF sekreterliği yaptıysa da, aktif siyasetten emekli olarak Engels'den özel nedenlerle miras aldığı serveti kullanmayı yeğlemişti. 1911'de yaşlılığın verdiği korkuyla ve zevklerinin sonuna gelmesi nedeniyle, denildiğine göre, kendisini ve karısını zehirledi. Marx'ın üç kızından ikisi böylece dehşetli bir sona uğramış oluyordu; çünkü Eleanor da yetersiz Edward Aveling'le sürdürdüğü perişan yaşamdan sonra 1898'de kendisini öldürmüştü.

Her eğilimden sosyalist milletvekilinin, sosyalist etkinliğin normal hedefleriyle ilgili zorluklarla karşılaşmadan veya çağdaş burjuva toplumun kuramsal sorunlarıyla ilgilenmeden hükümetlere saldırabileceği konu bolluğu vardı 1890'larda. Yeri geldiğinde sosyalist milletvekilleri hükümeti bile devirebiliyorlardı. 1893 kasımında Millerand ve Jaurès'in gensoruları Dupuy yönetimini düşmeye zorladığında bu olmuştu. 1896 belediye seçimlerinde her renkten sosyalistler önemli başarı kazandılar; başarının kutlanması için düzenlenen şölende Millerand ünlü konuşmasını yaparak, bütün sosyalistlerin benimseyebileceği asgari ortak programı tanımlamaya çalıştı. Daha sonra anıldığı adla *"Saint-Mandè programı"* oldukça belirsizdi: "Toplumsal mülkiyetin kapitalist mülkiyetin yerini almasının zorunlu bir ilerleme olduğunu kabul etmeyen bir kimse sosyalist değildi". Fakat vurgu yavaş süreç üstündeydi: "Hiçbir sosyalist kapitalist rejimi sihirli değnek vuruşuyla dönüştürmeyi veya *tabula rasa** bütünüyle yeni bir toplum yaratmayı hayal etmemiştir... Yukarılara bakıyorsak da ayaklarımızı yerden kesmiyoruz, sıkıca yere basıyoruz." Hepsinden önemlisi Millerand güç kullanımını reddetti, umudunu genel oy hakkına ve seçmenlerin ikna edilmesine bağlıyordu. Üstelik, Guesde'e çoktan yüklenmiş olan Alman yanlılığı suçlamasından kurtulmak için dikkat ederek, "Bir an bile enternasyonalist olduğumuz kadar Fransız ve yurtsever olduğumuzu unutmayacağız. yurtseverlik ve enternasyonalistlik, bunlar Fransız Devrimi'ni yapan ata-

* ***Tabula rasa:*** Lat. Yazı yazılmamış levha, yeni doğan çocuğun hiçbir eser taşımayan beyni.

larımızın soylu biçimde bağdaştırmayı bildikleri iki niteliktir" diyordu.[112] Hiçbir biçimde esnemeyen Allemane dışında bütün Sosyalist grupların önderleri bu yumuşak sözleri dinlemek için oradaydılar. Millerand konuşmaya başlamadan önce Vaillant onun sosyalizme yaptığı "bilinen ve eşsiz" hizmetlerine duyulan borcu ifade etti; Guesde ise acil hedeflere ulaşmak için birliğin önemini belirtti. Pratik başarılara ulaşma amacıyla kuramsal farklılıklar geçici olarak unutuluyordu. İzleyen aylarda senato seçimleri ve 1898 genel seçimleri için bağlaşmalar yapılmaya çalışıldı. Görünürde resmî birleşme görülmemesine ve uluslararası kongrelerde aralarındaki farklılıkların yabancı sosyalistleri şaşırtmasına karşın, çeşitli grupların önderleri arasında pratik farklılıklar işbirliğinin güvenilirliğini sarsıyordu; Fransız toplumundaki bütün çatlakları ortaya çıkaran Dreyfus davası, kaçınılmaz olarak Fransız Sosyalizmindeki ayrılıkların ne kadar derin olduğunu da gösterecekti.

1897'de Yüzbaşı Dreyfus'la ilgili yargı kararının değiştirilmesi için kampanya başladığında, kampanyayı yürütenler yalnızca insancıl temellerden hareket eden aydınlar ve kişisel olarak siyasetçilerdi. Siyasal grupların tavır almasını gerektiren önemli siyasal sorun olarak görünmüyordu. Ocak 1898'de Zola'nın *J'Accuse*'i yayımlamasından sonra olayın yol açtığı siyasal bunalımın çapı açığa çıktı. Özellikle Lucien Herr'in ön ayak olmasıyla bazı Sosyalistler kararın değiştirilmesi kampanyasına katılmış bulunuyorlardı. Lucien Herr'e yakın bir yerde, köyde tatilde olan Léon Blum, "Eylül ayında Lucien Herr her öğleden sonra beni bisikletiyle görmeye geliyordu. Bir gün aniden 'Dreyfus'un masum olduğunu biliyor musun?' diye sordu" diye anımsıyor.[113] Lucien Lévy-Bruhl tarafından da desteklenen Herr, Jaurès'i Dreyfus'un masumluğuna inandırmış ve büyük konuşmacının aktif desteğini sağlamıştı. Jaurès yapısı gereği bütün ateşiyle savaşıma atıldı. Çok geçmeden kendisinin, öteki sosyalistlerin bulunmayı umdukları yerin ötesine geçmiş olduğunu gördü. Guesde ve Marksistler *Affaire* nedeniyle burjuvazinin içine düştüğü karmaşadan hoşnuttular; adaletin yerine getirilmesinden memnun olacaklardı fakat sonuçta kendisi de burjuva olan biri için burjuva partileriyle bir-

(112) Albert Orry, *Les Socialistes indépendants* (Paris 1911), s. 28-9'da.
(113) Léon Blum, *Souvenirs sur L' Affaire* (Paris 1935), s. 17.

leşik bir kampanyaya katılmaya da hazır değillerdi. Jaurès'in özellikle saldırdığı bir bakış açısıydı bu. Bütün duygularıyla buna karşı çıkıyordu çünkü mevcut devletin her yurttaşa eşit haklar vermek için dönüştürülmesi gerektiğine inanıyordu. Michelet'in bir cümlesini inanarak anmaktaydı: "Eğer en acizi dahil her varlık şehre girmeyecekse, ben dışarıda kalıyorum."[114] Şimdi de Dreyfus hakkında yazıyordu: "Artık o bir subay veya burjuva değil. Bütün sınıfsal nitelikli talihsizliklerin hücumuyla haklarından yoksun edilmiş biri, insanın hayal edebileceği en derin sefalet ve umutsuzluğa atılmış insanlığın kendisi."[115] Guesde'in Jaurès ve arkadaşlarının Dreyfus davasıyla ilgili heyecanlarından duyduğu endişe yalnız burjuva partileriyle birliktelikten kaçınmak gibi öğretiden kaynaklanan bir istek değildi. Ona göre kişisel bir çekişmeye çok fazla enerji harcanıyordu ve Sosyalistler, Dreyfus yanlısı değilse bile en azından anti-Dreyfuscu kalırlarken, bu geçici münakaşanın kendilerini Clemanceau'nun da en az Déroulède kadar düşmanları olduğu sınıf mücadelesinden ayırmasına izin vermemeliydiler.

Gerçekten Mayıs 1898 seçimlerinde hem Jaurès hem Guesde sandalyelerini kaybettiler; bazı Sosyalistler Jaurès'i kendisini Dreyfus davasına çok fazla vermekten sorumlu tuttular. Jaurès ise er veya geç seçimlerin kendisinin haklı olduğunu göstereceğine olan güvenini yitirmedi. Ona göre hiçbir sosyalist, insan hakları ve Cumhuriyet için verilecek savaşımda yansız kalamazdı, sosyalist devlete giden yolda bu zorunlu ve arzulanan bir aşamaydı. Fakat Dreyfus'un burjuva destekleyicileriyle birlikte hareket eden sosyalistler kendilerini, kendi siyasetlerinin mantıksal sonucu olan daha zor bir durumda buldular. 1899 Haziranı'nda, bir yıl önceki seçimlerle yapısı çok fazla değişmemiş olan Meclis'te René Waldeck-Rousseau yeni bir bakanlık kurdu; bakanlık Solun kendisini desteklemesine güveniyordu ve açıkça Cumhuriyetin savunulmasıyla görevliydi. İlk kez Sosyalistler, acil hedefleri kendininkileriyle aynı olan bir hükümetle karşı karşıyaydılar. Bağımsız sosyalistlerden biri, Alexandre Millerand, önceki hükümet düşer düşmez kendi konumunu açıkça belirlemişti: "Cumhuriyetçiler içinden hiç kimse, kendi ilan ettikleri siyasetin ay-

(114) L. Lévy-Bruhl, *Jaurès* (Paris 1924), s. 61.
(115) Jean Jaurès, *Les Preuves* (Paris 1898), s. 12.

rıtılarını ileri sürerek, iktidardaki devlet adamlarına kaçamak yanıtlar veremez. Başbakanın adı ne olursa olsun, cumhuriyetçi partinin desteğini alacağı muhakkaktır."[116] Cumhuriyetçi dayanışma ülküsünü açıklamasının yararını da gördü, Waldeck-Rousseau hükümetini kurduğunda ona Ticaret Bakanlığını önerdi; o da hemen kabul etti.

Bu durumun uluslararası sosyalist dünyada yarattığı çalkantıyı hayal etmek şimdi güç. Millerand, bütün ılımlılığına ve parlamenter başarısına karşın, uluslararası düzeyde sosyalist olarak kabul ediliyordu. Saint-Mandé konuşması Fransız sosyalistlerinin kabul edebileceği asgari programı belirlemişti. Hukukçu olarak işçi çıkarlarını savunmakla ün kazanmıştı. Kendisini sosyalist olarak adlandıran birinin aniden bakan olması şaşırtıcıydı. Haber çok değişik biçimlerde anlaşıldı. Bazıları için sosyalizmin son on yılda elde ettiği başarıların bir başka göstergesiydi. Bazıları içinse hain bir fırsatçının sosyalist ilkelere büyük ihaneti. Millerand Waldeck-Rousseau'nun önerisini kabul ederken arkadaşlarının hiçbirine danışmamıştı. Gerçi Jaurès'le bir öneri gelirse ne olabileceğini tartışmıştı, sosyalistlerin meclis grubuna görüşmelerin sürdüğünü söylemişti fakat sosyalistlere grup olarak bağlılığı yoktu. Haber öğrenildiğinde sosyalist arkadaşlarını en çok sarsan, Millerand'ın Savunma Bakanı olan çalışma arkadaşının General Gallifet olmasıydı. Bu adam 1871'de Komün'ün bastırılmasına çalışmış, sosyalistlerin kara listesindeki en çok nefret edilen adlardan biriydi. Edouard Vaillant "Gallifet'le aynı hükümette yer alacağınız söyleniyor" diye yazıyordu. "Bu, dün sosyalist grupta (mecliste) söylenenleri siler süpürür. Eğer bize Versailles'in bütün suçlarını ifade ettiği için kabinede görülmemesi gereken bir ad varsa bu Gallifet'dir... Bu bana öyle iğrenç ve alçakça geliyor ki inanamıyorum ve mümkün olan en kısa zamanda aydınlatılmayı bekliyorum."[117]

Millerand'ın bakanlığı Fransız sosyalist hareketi içindeki bütün çelişkilerin simgesi durumuna geldi, gerçekten "Millerand Olayı" çok önemli uluslararası yankılar yaratacak ve bir kuşağın sosyalist taktiklerini etkileyecekti. Dreyfus olayı elbette Fransa dışında da

(116) Georges Suarez, *Briand* (Paris 1938), I, s. 255.

(117) A. Zévaès, *Historie du Socialisme et du Communisme en France* (Paris 1947), s. 280.

ilgi ve heyecan uyandırmış, sosyalistler dışında da tartışmalar yaratmış ve sosyalist kuramla ilgili yönleri Almanlar'ın ilgisiz kalamayacağı bir ortam doğurmuştu. Liebknecht, 'Berlin'deki bütün yabancı partilerin genel sekreteri',[118] Guesde ile aynı çizgiyi benimsedi. Hattâ daha ileri giderek Dreyfus'un masumluğuna inanmadığını, olayın tek yararının askerî casusluğun tehlikelerini sergilemesi olduğunu yazdı.[119] Yaşlı adam, *Action Française* makalesini çevirip yayımlayınca biraz ileri gitmiş olduğunu anladı ve Dreyfus yanlısı Fransız Sosyalistleri, onları eleştirmediğine, yalnızca Almanya'daki destekleyicileri burjuva tuzağına düşmemeleri için uyardığına inandırmaya çalıştı. Dreyfus davası belirli ve acil hedefler için başka partilerle işbirliği konusunda uluslararası çekişme yaratmıştı, fakat Millerand olayı çok daha şiddetli tartışmalar doğurdu.

Avrupa'nın her Sosyalist partisinde tartışmanın aldığı biçim, kendi önderlerinin Millerand'ın yerine konulup konulmamasına veya Dreyfusçular türünden bir kampanyaya etkin olarak katılıp katılınmayacağına göre belirlendi. İtalyan Sosyalistler, örnek olarak, pratik teklifler hakkında olduğu kadar kuramsal çekişmelerden de bölünmüşlerdi ve Dreyfus benzeri bir bunalımdan yeni çıkmak üzereydiler. 1898-1900 yılları arasında İtalya'da meşruti hükümet tehlike içindeydi. Kötü hasat ve artan fiyatlar Güneyde dağınık ayaklanmalar çıkmasına neden olmuş, insanlar öldürülmüştü. Genç bir öğrenci, radikal Milano milletvekilinin oğlu, Pavia'daki kargaşada öldürülmüştü. Haber Milano'daki Pirelli işçilerine ulaşınca, özellikle karıları ve çocukları, barışçı gösterilere başlamışlardı. Kendisi de Milano milletvekili olan önde gelen sosyalist aydınlardan Filippo Turati gösterilere karşı çıkıyordu: "Sokak savaşı günleri geçmiştir... çünkü nihai baskı için her şey hazır... yöneticilere savaş gününü belirleme izni vermemeliyiz... milletvekiliniz olarak sizden sakin ve sabırlı olmanızı istiyorum'.[120] Hükümet alarma geçti ve gösterilere gerektirdiğinden fazla önem

(118) V. Adler, *Aufsätze* , VI, s. 197.

(119) W. Liebknecht, 'Nachträgliches zur "Affaire", *Die Fackel* C. I, no 18-19 (Viyana), Eylül-Ekim 1899.

(120) Filippo Turati-Anna Kuliscioff. *Carteggio I. Maggio 1898-Giugne 1899* (Milano 1949), s. XXVI.

verdi, belki de Sosyalistlere karşı harekete geçmenin bahanesi olarak onları kullandı; anayasanın değiştirilmesi ve demokrasinin Bismarck tarzında askıya alınması için fırsat kollayan birçok etkili insan vardı. Milano'ya topçular gönderildi, şehrin, Napoli ve Floransa gibi muhasara altında olduğu ilan edildi. Filippo Turati, arkadaşı ve *La Critica Sociale* editörlüğünü birlikte yürüttükleri yoldaşı Anna Kuliscioff tutuklanıp başka Sosyalist önderlerle birlikte hapse mahkum edildiler. Kısa süre sonra General Pelloux başkanlığında yeni hükümet kuruldu, Şubat 1899'da parlamentoda, Alman anti-sosyalist yasalarına benzer yasalarla konuşma ve toplanma özgürlüklerine sınırlamalar getirildi.

1879'da Almanya'da olanların tersine, Liberaller ve Radikaller neyin tehlikede olduğunu gördüler; 1899 sonunda muhalefetleri General Pelloux'un tasarılarının başarılı olmasını engelledi. 1900 Haziran seçimleri Liberallere çoğunluk getirdi ve meşruti hükümet kurtarıldı. Turati 1899 yazında hapisten çıkartılmış ve gecen yılın olaylarından bir çok ders almıştı. Devlet iktidarıyla açık savaşa duyduğu güvensizlik güçlenmiş, Anarşist yöntemleri reddedişi doğrulanmıştı. Sosyalist Parti parlamenter güç olarak kuvvetleniyordu.

1897'de on beş milletvekili vardı, 1904'de otuz olacaktı. Haziran 1898'de Milano'da doğrudan eylem itibarını yitirmişti; amaçlarına ulaşmak istiyorsa öteki sol gruplarla bağlaşma yapmaya mecburdu. Jaurès'in Dreyfus olayında savunduğu gibi, Turati ve arkadaşları, Sosyalist Partinin varolabilmesi için anayasal sistemin savunulması gerektiğini ve Sosyalistlerin çıkarlarının Liberaller ve radikallerle çatıştığını görmüşlerdi. Sorun bitmemişti; 1915 yılına kadar öteki partilerle işbirliği ve seçim bağlaşmaları tartışması, doğrudan eylemin parlamenter eyleme göre avantajları çekişmesi sürdü. 1912'de Bissolati ve Bonomi önderliğinde küçük bir grup kopup başarısız Reformist Parti'yi kurdular. Gene de PSI içinde, her parti kongresinde kabul edilen uzlaşma kararları perdesi arkasında güvenilmez bir denge oluşturulabildi. 1902'de kabul edilen karar bunun güzel bir örneğidir: "Kongre, aslî farklılıklara dayanan iki farklı eğilimin hoşgörülemeyeceğini ve son tartışmaların ifade yalnızca görüşlerin doğal ve verimli çeşitliliğin bağlı farklılıklar anlamına geldiğini belirtir."[121]

(121) Filippo Meda, 'Attraverso i Congressi socialisti İtaliani', *Nuova Antologia*, Aralık 1920, c. 293, s. 251.

Gerçekten 1898-1900 bunalımını Giolitti başkanlığında liberallerin kullanması uzlaşmaz Marksistlerin ve sendikalistlerin eleştirilerini haklı çıkartmıştı. Gene de bunalım Turati ve arkadaşlarına, Jaurès ve arkadaşlarına olduğu gibi, başka partilerle işbirliği ve belirli amaçlar için bağlaşma yapmanın zorunluluğunu, burjuvalardan kopmaya tamamen hazır olmadıklarını gösterdi; ve bu tür bağlaşmaların başarılı olabileceğini öğrendiler.

Fransa ve İtalya'da Sosyalistler siyasal özgürlükleri ve insan haklarını savunmak için öteki partilerle etkin işbirliğine giderlerken, Belçikalı Sosyalistler de genel oy hakkı için Liberallerle bağlaşma yapıyorlardı fakat Almanya'da durum tamamiyle başkaydı. Sosyal Demokrat Parti meclisteki gücüyle orantısız biçimde gücünü arttırıyordu. Şansölye ve devlet sekreterleri yasal değişiklik için Reichstag'ın onayını almak durumundaydı; yıllık bütçenin Reichstag'da onaylanması ve donanma ve ordu için istenenlerde olduğu gibi önemli kredilerin oylanması gerekiyordu ve bunlar yıllardır sürüncemede bırakılıyordu. Hükümet Reichstag'daki oylamayla düşürülemezdi, ancak İmparatorun Şansölyeye güvenini yitirmesi gerekmekteydi, aynı 1890'da Bismarck ve 1909'da Bülow için olduğu gibi, kendilerini istifaya zorunlu hissetmeliydiler. Meclisteki sürekli muhalefet Sosyal Demokrat Parti'ydi, Sosyalistler Hükümetin istediği kredilere karşı oy kullanarak bütün sisteme duydukları düşmanlığı göstermiş oluyorlardı. Gerçekten bu düşmanlık daha da öteye götürülmüş, parlamentodan kopmaları için ellerinden geleni yapmışlardı. 1895'de örnek olarak, yeni Reichstag binasına son taşın konulması törenine "askerî hanedan törenleri"nden hoşnutsuzluklarını göstermek için katılmadılar. Açılışta Kaiser'i karşılamak için kalkmayı reddederek inatla sandalyelerinde oturdular, 1912'ye kadar meclis büroları için aday göstermeyi kabul etmediler; tartışmalardan sonra Scheidemann'ın başkan yardımcısı olmasına rıza gösterdiler. Bu da gerçekte başka partilerle karmaşık görüşmeler yürütmelerini gerektirmeyecek bir görevdi.

1914'e kadar Sosyal Demokratlar kendilerini burjuva toplumdan ayrı kabul ediyorlardı: "Sosyal Demokrasi, kapitalist sistemin toplumsal ve idarî düzenine temelden muhalefetiyle bütün

öteki partilerden farklıdır"[122] ve burjuva toplum da bunun karşılığını veriyordu. Zaman zaman doksanlar boyunca Hükümet antisosyalist yasalar kabul etme girişiminde bulunuyordu fakat bunlar 1879'dakinin tersine Reichstag'da çoğunluk bulamıyordu; bağımsız Liberaller ve Merkez Partisi bunları desteklemiyordu. Aynı biçimde, Sosyalistler, edebiyat ve sanata sansür uygulamayı hedefleyen, adı çıkmış *Lex Heinze*'yi mecliste engellemek için Liberallerle birlikte oy kullanmaya hazırdı fakat meclisteki uyuşma öteki partilerle bağlaşmanın hiçbir biçimde işareti değildi. Her parti bağımsız hareket ediyordu ve o konudaki tutumları uyuşmuş oluyordu. Hükümet de sosyalistleri ayrı tutmaktaydı, dolayısıyla onların da kendilerini ayrı tutmalarının ve kendi geniş ve kucaklayıcı örgütlerini oluşturma çabasında yoğunlaşmalarının haklı yanı vardı. Toplantılarına müdahale ediliyordu. Bu nedenle 1900 yılı Enternasyonal Kongresi'nin Almanya'da yapılmaması kararlaştırıldı, delegelerin yeterli konuşma özgürlüğüne sahip olup olamayacakları bilinemiyordu. Gerçekten de Wilhelm Liebknecht 1895 Parti Kongresi'nde konuşmasından sonra lèse-majesté* suçuyla hapsedilmişti.

Üstelik Sosyalistler İmparatorluğun hangi devletinde yaşadıklarına bağlı olarak kendilerini farklı farklı konumlarda buluyorlardı. Güney ve Batıda dışa kapalılıkları azalmaya başlamıştı. Prusya'da sınırlı oy hakkı, Diyet seçimleri için savaşım vermeye değip değmeyeceğini düşündürtürken, Baden, Bavyera ve Württemberg'de daha liberal bir gelenek sürüyordu. Eyalet Diyetlerinin sıcak havasında değişik partilerin üyeleri işbirliği yapabilirken, Berlin'in daha soğuk ve katı havasında bu akla bile getirilemiyordu. Seçmenler de, Batı ve Güneyde, Prusya ve Saksonya'nın sanayide çalışan kitlelerine göre sınıf savaşıyla fazla ilgilenmiyorlardı. Bavyera'dan Georg von Vollmar seçimlerde başarı kazanabilmek için acil pratik bir programın zorunluluğundan söz eden ilk kişi oldu: "Eğer insanları kazanmak ve onları siyasal olarak eğitmek istiyorsanız, siyasal davranışınızın onlar tarafından anlaşılabilir olması gerekir" diyordu 1894'deki

* ***Lèse-majesté:*** Fr. Hükümdara karşı yapılan kusur, suç; hıyanet.

(122) Parlamento grubundan parti Kongresine rapor, 1912, *Verhandlungen*, s. 100.

Parti Kongresinde.[123] Üç yıl önce Münih'de daha pragmatik ve esnek bir araçla, pratik kısmi başarılarla ulaşmak için pratik, reformcu siyasal eylem taktikleri'ni savunmuştu.[124] Üstelik, Bavyeralı köylünün desteğini kazanmak istiyorsanız, ona gidip kaçınılmaz tarih yasaları gereği toprağını kaybedeceğini söylemenin yararı yoktu. Bu baskının sonucu olarak, Karl Kautsky, resmî parti kuramcısı ve "sosyalizmin Papası", 1890'larda hem köylülere yakın gelecek hem de Marksist ortodoksluktan çok fazla ayrı düşmeyecek marifetli bir tarım programı hazırlamaya çalışıyordu.

Bu 'reformizm', deneyimli pratik siyasetçilerin, kitle partisinin büyümesiyle ortaya çıkan duruma verdikleri tepkiydi. Bu, sözkonusu görüşü izleyenleri Sosyal Demokrat önderlerce sistematik olarak mahkûm edilen öteki partilerle uzlaşmaya götürdü. Vollmar ve arkadaşları 1894'de Bavyera bütçesi lehinde oy kullandılar. 1907, 1908 ve 1910 Parti Kongrelerinde resmen mahkûm edilmesine karşın, özellikle Baden'de, yerel bütçelerin işçi yararına önlemler içerdiği gerekçesiyle bu tutum sürdürüldü.

SPD'de siyasal pratiğe ilişkin belirli hoşgörü varsa da, siyasal kuramda hoşgörü yoktu ve savaşımın en acımasızca verildiği yer kuramsal çizgi oldu. Bu, Marksist öğretiyi revize eden bir hareket biçimini aldı ve bundan böyle bütün bu eğilim revizyonizm olarak adlandırıldı. Bu hareketin kuramsal sözcüsü Eduard Bernstein'dı. Bernstein yıllarca dış ülkelerde, İngiltere ve İsviçre'de yaşamıştı ve Almanya'daki Sosyalist önderler içinde belki de İngiltere yanlısı olan tek kişiydi. İngiltere'ye Engels'in 1845'deki gözleriyle bakmıyor, onu tipik kapitalist devlet ve işçi sınıfının doğal düşmanı olarak görmüyordu. (1918'den sonra Almanya'nın su götürmez biçimde savaş suçlusu olduğunu kabul eden birkaç sosyalistten de biriydi).[125] Londra'da ilk Fabianlarla tanışmış ve onlara saygı duymuştu; öğretisinin pratik sonucu da onlarınkinden pek farklı değildi ama ampirik temellerden çok kuramsal temellerden hareket etmişti. Görüşlerini doksanların sonunda bir dizi makalede dile ge-

(123) *Verhandlungen* 1894, s. 111.

(124) G. von. Vollmar, *über die nächsten Aufgaben der deustchen Sozaildemokratie* (Munih 1891), s. 19.

(125) Bernstein'ın ayrıntılı ve eleştirel görüşleri için bknz: Peter Gay, *The Dilemma of Demokratic Socialism* (New York 1952),

tirdi ve onları 1899'da yayımlanan *Die Voraussetsungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie (Sosyalizmin Öngörüleri ve Sosyal Demokrasinin Görevleri)* adlı kitabında topladı.[126] Sosyalist yayın organlarında yüzlerce sayfa ve parti konferanslarında saatler alan kuramsal çekişmelerin ayrıntılarını izlemeye gerek yok. Kısaca Bernstein, Marx'ın emek değer kuramı gibi genel kuramlarına ve tarihin ekonomik yorumunun katılığına saldırdı, Marx'ın materyalizmini yeni Kantçı ethikle değiştirme yanlısıydı. Marx'ın gelecekteki gelişimlerle ilgili tahminlerinin, kapitalist düzenin çöküşünün yakın olduğu görüşünün de yanlışlığını savunuyordu. Tröstlerin ve kartellerin büyümesine karşın kapitalizm yalnızca büyük şirketler sistemine dönüşmüyordu, aşağı orta sınıf üyeleri her yerde proleterleşmeye zorlanıyordu. Sınıflar arasında mutlak ve katı bölünme yoktu, dolayısıyla siyasal durumu yalnızca sınıf mücadelesiyle açıklamak yanlıştı. İşçi sınıfının yaşama standartı gerçekte yükseliyordu. Bu nedenlerden dolayı, Bernstein'a göre, mevcut düzenin tamamiyle yıkılması anlamında devrim yalnız olanaksız değil gereksiz de olabilirdi. Bunun yerine değişim devrimle değil evrimle olabilirdi. Toplumun bütünüyle değişimi sosyalist hareketin uğrunda savaşım vereceği nihaî hedef olabilirdi. Bu arada yapılacak fazla şey yoktu; önemli olan dünyanın içinde bulunduğu durumda günlük savaşımla düzeltimler sağlamaktı. Bernstein, çok fazla alıntılanan ve eleştirilen cümlesiyle bunu şöyle anlatmıştı: "Hareket her şeydir: sosyalizmin nihai hedefi hiçbir şeydir."[127]

Bernstein'ın Marx eleştirisi, eski kiliseye layık kuramsal düello biçiminde Karl Kautsky tarafından yanıtlandırıldı. Kautsky ve ortodoks Marksistlere göre Bernstein'ın görüşlerinin kabul edilmesi Marx'ın öğretisinin ana öğelerini terk etmek anlamına geliyordu; sınıf mücadelesi ve tarihsel materyalizm kavramı yanında Marx'ın kapitalist sistemle ilgili ekonomik çözümlemeleri de reddedilmiş oluyordu. Üstelik, eğer Bernstein'ın ileri sürdüğü gibi, kapitalizm çökmek üzere değilse ve devrim dolayısıyla belirsiz biçimde erteleniyorsa, Sosyal Demokratik Parti programının en çekici yön-

(126) İngilizceye çevirisi *Evolutionary Socialism* 1901'de yayımlandı.

(127) *Neue Zeit 1897-1898*, I. s. 556, al. Erika Rikli, *Der Revisionismus* (Zürih 1936), s. 87.

lerinden biri ortadan kalkıyordu; burjuva partilerinden ayırt edilemez reformist bir partiye dönüşme tehlikesi başgösteriyordu. Kautsky parti önderlerinin çoğunluğu tarafından desteklendi. Bebel gibi önderler, pratikte yaptıkları ne olursa olsun, konumlarını temellendirdikleri ortodoksluğun yeni kuramlarca aşındırılmaması konusunda duyarlıydılar. Genç Rosa Luxemburg'un, Kautsky'nin soldaki en korkulu eleştiricisi olmadan önce, kuramcı ve tartışmacı olarak ün kazanması da bu dönemde oldu. Bernstein Sosyal Demokratik Parti'nin 1899 Hannover'deki yıllık kongresinde resmen mahkûm edildi. 1903 Dresden Kongresi'nde mahkûmiyet Engels'in ve Wilhelm Liebknecht'in (Ağustos 1900'de ölmüştü) son eser ve yazılarının tekrar tekrar yorumlanmasıyla yeniden kuvvetle ifade edildi. Karşılıklı kişisel suçlamalarda bulunuldu. (Bernstein'ın Alman hükümetinden para aldığı dedikodusu bile yapılmaktaydı!)[128]

Bu çekişmelerin sonucu, partinin reformist kanadının, hain sapma suçlamasıyla karşılaşmadan pratik taktik değişiklikler önermelerini çok daha zorlaştırması oldu. Genel kuramsal tartışmalardan reformist görüş yardım değil engelleme gördü. Yaşlı, açıkgöz ve deneyimli Bavyeralı Sosyalist Ignaz Auer'in Bernstein'a yazdığı gibi:

"Elli yıl geriye giden bir edebiyata, kırk yıl geriye giden örgütlenmeye ve daha da eski bir geleneğe sahip bir partinin, göz kırpması gibi yönünü değiştirmesinin olanaklı olduğunu gerçekten düşünüyor musunuz? Partinin en etkin üyeleri için sizin istediğiniz gibi davranmanın anlamı basitçe partiyi bölmek ve on yıllardır süren çabaları yok etmektir. Sevgili Ede, insan, senin istediğini yapmaya resmen karar vermez, onu söylemez, yapar. Bizim bütün faaliyetimiz -utanç verici anti-sosyalist yasa döneminde bile- Sosyal Demokratik reform partisinin faaliyetiydi. kitlelere dayanan bir parti başka bir şey olamaz."[129]

Bu oldukça doğruydu fakat Hannover ve Dresden kongrelerinin trajedisi, Alman Sosyal Demokratik Partisi'nin kendi pratiğiyle denk düşmeyen katı bir öğretiye bağlılığını ortaya koyması ve Sosyalist Enternasyonal'in öteki üye partilerine bunu dayatmayı sürdürmesiydi.

(128) Turati-Kuliscioff, *Carteggio* (3 Nisan 1899), s. 387.

(129) E. Bernstein, 'Ignaz Auer der Führer, Freund und Berater' *Sozialistische Monatshefte*, 1907, I, s. 845-6'da.

II

Revizyonizm ve reformizm, Avrupa'da sosyal demokrasinin kitlesel başarısının sonucu olan uluslararası eğilimdi. Fransa'da Millerand'ın görev kabul etmesi ve Almanya'da Bernstein'ın mahkûmiyeti, Enternasyonal'in izleyen iki kongresinde bu sorunların acil ve pratik yaklaşımlarla ele alınmasını gerektirdi. Dreyfus davası ve Millerand olayı ayrıca Fransa'da Sosyalist grupların bölünmüşlüğünü bir kez daha ortaya koymuştu. Eylül 1900'de Paris'de Enternasyonal Kongresi toplandığında, Almanlar seçim başarılarının ve Hannover Kongresi'nde ortodoks Marksizmin zaferinin verdiği güven ve güçle geldiler. Gene de aralarından bazıları ve öteki heyetlerde daha da çok insan, Fransızlara kıskanarak bakıyorlar ve Millerand'ı dönek olarak değil fakat sosyalistlerin kazanmayı umdukları etkinin bir simgesi olarak görüyorlardı. Ignaz Auer üzüntüyle, "Şu an için bizim önderlerimizin karşısındaki sorun bakanlık görevinden çok hapishane hücresine yakın olmaları" diyordu.[130] Jaurès, Komüncülerin öldürülmüş olduğu Mur des Féderes'e çelenk koymak için mutad ziyaretinde, Almanlar'ın eski önderi Singer'le yanyana yürürken, Singer şöyle diyecekti: "Bir sosyalistin burjuva bakanlığına gelmesi kabul edilemez, fakat otuz yıl önce burjuvazi burada proleterleri öldürürken, şimdi Sosyalist Parti'nin, tehlike anında burjuvaziyi temel özgürlüklerin kurtarılması için bizden birine görev vermeye zorlayacak kadar büyümüş olduğunu söylemekten kendimi alamıyorum."[131]

Fransızlar gene de, bölünmüşlüklerinin, kendilerini yabancı yoldaşlarının gözünde ne kadar tuhaf duruma düşürdüğünün ayrımındaydılar. Kongrenin açılış işlemleri sırasında bir kez daha birbirlerine girdiler ve bir kez daha iki ayrı heyet olarak hareket etmek zorunda kaldılar. Fakat Jaurès Kongreyi duygusal bir birlik çağrısıyla açtı; Vandervelde de *"Socialistes français, unissez-vous!"* diye bağırarak yanıt verdi. Kaçınılmaz olarak Fransızlar'ın bölünmesine yol açan burjuva partileriyle işbirliği konusu, ana tar-

(130) *Tutanak*, 1900, s. 85.

(131) Jean Jaurès, *Les Deux Méthodes, Oeuvres*, VI, s. 199-200.

tışma konusuydu ve iki gün süren görüşmelerden sonra da bir karara varılamamıştı. Güçlü reformist kanat bulunan ülkelerden Guesde ve İtalyan Ferri gibi güçlü reformist bir kanadın olduğu ülkelerdeki Marksistler, burjuva hükümetlere her türlü katılmanın veya sosyalist olmayan partilerle işbirliğinin kesin olarak veto edilmesini isterken, daha esnek siyaset isteyen diğerleri de az değildi. Vandervelde konuya her zamanki netliği ve sağduyusuyla yaklaştı: 'Koalisyon, İtalya gibi özgürlüğün tehdit edildiği bir ülkede meşrudur: son zamanlarda Fransa'da olduğu gibi, insanın kişilik haklarını savunma sorunu sözkonusu olduğunda da meşrudur."[132] Millerand'ı yaptığından çok davranış biçiminden dolayı, partisine önceden danışmaması nedeniyle eleştirdi. Sonuç olarak taktik sorun teker teker partilere bırakılmalıydı. Vandervelde Jaurès tarafından desteklendi, o da Almanlara Reichstag'da *Lex Heinze* reddedilirken burjuva partileriyle yapılan *ad hoc* bağlaşmayı anımsattı: "Onlar sayesinde Almanya'nın Attila'nın ülkesi durumuna gelmeyip, Goethe'nin ülkesi olarak kalması, öğünç konusudur."[133] Millerand'ınkine benzer durumun İsviçre veya Belçika'da da olabileceğini ekledi.

Ferri ve Guesde ortodoks Marksist görüşlerini yinelediler. Guesde bu kez 1914'de kendi davranışıyla garip biçimde destekleyeceği bir diğer gerekçeyi daha ekledi: Bakanlar, Hükümetlerinin askeri bütçelerini desteklemek zorundaydılar, Sosyalist Bakanlar da bunu yapmak zorunda olduğuna göre, Enternasyonal'in dağılmasına neden olabilecek ana sakıncalardan biri buydu: "İtalyan bir Millerand, Alman, İngiliz bir Millerand'la artık Enternasyonal olamaz."[134]

Fakat bu konuda en büyük Marksist güç, Alman heyeti, tutum belirlemek için hazır değildi. Herhalde Fransız ev sahipleri arasındaki bölünmeyi daha da derinleştirmek için, uzlaşmaya hazırdılar. Kautsky sonunda onaylanan bir önerge sundu; sosyalistlerin, geçici ve istisna türünden bir önlem olarak, burjuva hükümetlere girmesine izin veriyor fakat bu tür bir hareketin parti tarafından kabul edilmesi gereğini belirterek Millerand'ı kapalı ola-

(132) *Tutanak*, 1900, Çarşamba 26 Eylül.
(133) *Tutanak*, 1900, Çarşamba 26 Eylül.
(134) *Tutanak*, 1900, Perşembe 27 Eylül.

rak suçluyordu. Bu çizgi, Wilhelm Liebknecht'in de ölümünden kısa süre önce benimsediği tutumdu.

Liebknecht Adler'e "*Strictissime* yansız kalmalıyız" diye yazıyordu: "Millerand'ın bakanlığa gelişi ciddi taktik hatadır fakat Jaurès'in her şeyi *Affaire*'e bağımlı kılan kampanyasının mantıksal sonucudur bu. Jaurès elbette aptal değil fakat Millerand benim görüşüme göre, halen hain olarak sınıflandırılamayacak, akıllı insanların üstünde yer alanlardan biri. Biz şimdi düşünüyoruz: Arkadaşım Deville ve ötekiler çalışıyorlar ve ben de her iki partinin de güvenilir ajanıyım."[135]

Liebknecht'in ölümünü Enternasyonal için bir kayıp haline getiren, bu tür gerçek düşünce ve anlayıştı. Gerçi romantik tutarsızlıkları ve entellektüel iddiaları Kautsky gibi daha genç Alman kuramcılar arasında popülerliğini kısmen yitirmesine yol açmıştı. Kongre kararı reformistlerin zaferi gibi görüldü, fakat konu Fransız Sosyalist gruplar arasındaki kavganın nedeni olmaya devam edecekti. Elde edilen sonuç, Enternasyonal'in taktik sorunları tartışma ve bütün üye partilerin izleyeceği ortak bir çizgi belirleme hakkının kurumlaşmasıydı. Paris'de atılan öteki önemli adım, Enternasyonal'in artan etkinliğini ve büyüyen iddialarını ortaya koyuyordu: Önde gelen partilerin temsilcilerinden, kendi sekreteryası ve bürolarıyla Brüksel'de Enternasyonal Büro kuruluyordu. İlk başkanı Emile Vandervelde idi ve Enternasyonal Sosyalist Hareketin karargâhına büyük umutlar bağlanmıştı.

İlk sekreter, 1905'e kadar görevini sürdüren Belçikalı Victor Serwy, işlevlerine çok sınırlı bir açıdan yaklaşmıştı ve görüldüğü kadarıyla en çok 1904'de Amsterdam'da uluslararası kongre toplanmasıyla meşgul olmuştu. Oysa halefi Camille Huysmans hızla uluslararası Sosyalist hareketin önemli kişilerinden biri oldu ve 1968'de 96 yaşında ölene kadar da Belçika'nın siyasal yaşamında önemini korudu. Konuşma yeteneği kadar dikkat çekici aydınlığı, becerikli diplomatlığı ve etkin yöneticiliği ile, yönetimi altında sekreterlik, tarihcilere ancak kullanılmaya başlanan büyük mik-

(135) Victor Adler, 'Wilhelm Liebknecht zum Gedächtnis', *Der Wahre Jakob*, Ağustos 1901'de, *Aufsätze*, VI, s. 294 vd. da yeniden basıldı. Adler, *Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky* (ed. Friedrich Adler) (Viyana 1954) s. 319.

tarda belge üretti, üye partiler arasındaki bağların oluşturulmasına önem verdi ve hattâ olaylar karşısında partilerin iç sorunlarını da çözme çabasında oldu. Sekreterlik daha etkin oldukça ve Enternasyonal'in yaşamında daha önemli bir rol oynamaya başladıkça, düzenli toplantılarına Avrupa'nın önde gelen sosyalist siyasetçilerinin katıldığı daimi yürütme komitesiyle Enternasyonal Sosyalist Büro'nun devrimin gerçek genel kadrosunu oluşturduğu umudu doğdu. Ama kısa süre içinde Büronun işlevinin sınırlı olduğu ve Enternasyonal'e dahil partilerin eylemlerinin eşgüdümünü sağlayabilmek için elinden fazla bir şey gelmediği pratikte anlaşıldı. Böylece, kendisine bağlanan umutlar sürse de, Büronun temel görevi bilgi dağıtımı, kongrelerin örgütlenmesi ve Sosyalist önderler arasında düzenli ilişki sağlama fırsatı yaratmak olarak kaldı.

Paris Kongresi dağılır dağılmaz Millerand olayıyla ilgili tartışma Fransız Sosyalistler arasında yeniden alevlendi. Bir yıl önce Guesdecilerle Jaurèsciler bir konferans toplamış, ikincilerin oylamayı yitirmesinden sonra taktik ve kuramsal sorunlarda birleşme girişimleri çok daha zorlaşmıştı. 1900 sonbaharının en büyük olayı Lille'de Jaurès ve Guesde arasındaki halka açık tartışma oldu. Ama bir önceki yıl Kongrede yürütülen tartışmalara (Aristide Briand'ın partinin "yıllık bölünme"lerde toplandığını söylemesine yol açmıştı[136]) ancak hitabet başarısı eklemekten başka bir sonucu olmadı. Dikkat çeken tutum ise, iki katılımcının da konuyla ilgili olarak sürekli Alman örneklerini ve Alman açıklamalarını kullanarak kendi görüşlerini savunmaya çalışmalarıydı. Laf atanların müdahalelerine karşın bu tartışma en azından Fransız sosyalizminde bunalım sürdükçe daha belirginleşmeye başlayan kişisel düşmanlıkların üstüne çıkabildi. *Cahiers de la Quinzaine* kurucusu aydınlar grubu örnek olarak ortodoks Sosyalist olarak kalan Lucien Herr'den kopuyordu, Charles Péguy ise mistik katolik yurtsevere dönüşmeye başlamıştı. Jaurès'in, Kilisenin devletle ilişkisinin kesilmesi davasında ateşli bir kampanya yürütücüsü iken, kızının Katolik olarak yetiştirilmesi ve ilk komünyonuna katıldığı iddiasıyla Sosyalist partilerdeki rakiplerinin hırçın saldırılarına uğraması, yaşanılan atmosferin tipik göstergesidir. Eğer öykü doğ-

(136) 'Scissions annuelles'. Suarez, I, s. 294.

ruysa gene de şaşırtıcı olmayabilir. Jaurès'in kilise egemenliğine karşı çıkışı özel yaşam sınırlarına kadardı. Bu öyküden kısa süre sonra Briand'a önerilen bir karar hakkında şöyle yazıyordu: "Renaduel partinin kendisini 'materyalist ve anti-klerikal'* olarak ilan etmesini istiyor. Saçma. Bizler metafizikçi değiliz. Düşünce özgürlüğümü asla terk etmeyeceğim."[137]

Millerand olayının sosyalistler arasında doğurduğu kavga, Dreyfus davasının Fransız orta sınıf içinde yol açtığı kavga kadar şiddetliydi. Millerand'ın bakanlığı süresince her yaptığı sürekli tartışıldı ve eleştirildi. Sendikalarla ve mecburi hakemlikle ilgili yasa tasarıları hazırladı ve bunlar nedeniyle hem övüldü hem suçlandı. Ölüm döşeğindeki Fernand Pelloutier için emeklilik ayarladı, Pelloutier bunu kabul ettiği için yerildi. Bay ve Bayan Millerand işçilere bakanın düzenlediği demokratik bir resepsiyon için özel başlıklı davetiye göndererek alay konusu oldular. (Millerand 1904'e kadar Sosyalist gruptan resmen çıkartılmadı; daha sonra Cumhuriyetin en gerici Başkanlarından biri olacaktı.) Temel ilkeler ve günlük taktiklerin sürekli tartışılması kişisel suçlamalar ve saldırılarla karışınca, 1899'da Sosyalist grupların birliğini sağlamak amacıyla kurulan komitenin başarısızlığa uğraması şaşırtıcı değil. 1902'de bölünme resmileşti, Guesdeciler ve Blanquicilerin oluşturduğu *Parti Socialiste de France* ile Jaurès'in destekleyicileri, eski Olanakçılardan kalanlar ve bazı yerel bağımsız Sosyalist partilerin oluşturduğu *Parti Socialiste Français* kuruldu. 1902 seçimlerinden sonra Jaurès'in grubu mecliste daha güçlü duruma geldi, onun otuz iki sandalyesi varken, Guesdeciler on ikide kalmıştı. Fakat iki grubun da konumu pek sağlam değildi; sendikalist ajitasyon büyüyor, sonsuz yıkıcı tartışmalar arasında sanayideki huzursuzluk artıyordu.

Fransız partileri arasındaki bölünme büyürken Alman Sosyal Demokrasisi gücünü arttırıyordu. Fransız Marksistler gittikçe daha fazla onların desteğini bekler duruma geliyorlardı. 1903 seçimlerinde SPD o zamana kadarki en büyük zaferini kazanmıştı, seksen bir sandalye ve üç milyonun üstünde oy. Bu başarı sosyalizmin zaferinin uzakta olmadığı umudunu canlandırdı. Tarihin

* Ruhban karşıtı. (y.n.)

(137) Suarez, I, s. 373.

kaçınılmaz yasalarıyla seçim örgütlenmesi, başkaca eylem gerektirmeden mevcut düzenin yıkılması ve proletaryanın iktidara gelmesi için yeterli olabilecekti. Böylece başarı reformist pratiği cesaretlendirirken ve teker teker devletlerde bütçe oylamaları için verilen kavga yeniden yaşanırken, katı Marksist kuramlaştırmaya da yeni güç katıyordu. 1903'deki Dresden Kongresi, acımasız kişisel tartışmalarla birlikte (Vollmar'ın Alman Millerand olarak adlandırıldığı tartışmalar), revizyonist kuram ve reformist pratiğin o zamana kadarki en büyük şiddetle mahkûm edildiği kongre oldu, Bebel'in, Kautsky'nin ve ortodoksların zaferiyle sona erdi. Oysa, gene de, parti içinde yeni bir grup oluşuyordu. Yeni grup Revizyonistlere karşı Parti önderliğiyle aynı safta yer alırken, en azından Auer ve Vollmar gibi pratik siyasetçiler, resmî parti kuramıyla günlük pratik arasındaki ayrımın farkındaydı. Fakat Bernstein kuramın pratiğe uydurulmak üzere değiştirilmesi sonucuna varırken, gençler, Partinin pratiğinin kurama uymasını istiyorlardı. Bu grubun en dikkat çekici üyeleri, babası Wilhelm'in siyasal romantizmini onun sağduyusunu almadan alan Karl Liebknecht ile Rosa Luxemburg'du. Luxemburg cesur ve yorulmak bilmez ajitatör, korkutucu bir kuramcıydı. Ölümünden sonra düşmanlarından biri onu, "Mekanik Marksizm yorumuyla bilgiçlik taslayan ve tartışmacı insan" olarak anlatacaktı.[138] Fakat onun katı ve entellektüel niteliklerine, sosyalist dünyada pek görülmeyen sıcaklık, çekicilik ve duyarlılık da eşlik ediyordu (hattâ sık sık Hugo Wolf'dan şarkılar söylerdi). Enternasyonal'in en etkileyici kişiliklerinden biri olacaktı. O an için Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg ve arkadaşları, parti önderliği için Revizyonistlere karşı verdikleri savaşımda biraz da utandırıcı bağlaşıklardı ama kısa süre içinde onlar önderlere de saldırmaya başlayacaklar ve İkinci Enternasyonal'le üçüncüsü arasında canalıcı bağı oluşturacaklardı.

İzleyen Enternasyonal Kongresi Ağustos 1904'de Amsterdam'da toplandığında Almanlar ve bağlaşıkları, önceki yıl yurtlarında yaptıkları gibi, uluslararası düzeyde de revizyonist çekişmenin işini bitirmeye kararlıydılar. Fransız partilerin birleştiğini görmek için de istekliydiler ve Guesde ile arkadaşları, Almanlar'ın

(138) Paul Frölich, *Rosa Luxemburg* (Londra 1940), s. 53. Cümle Dazhinsky'nindir.

anladığı biçimiyle birleşmenin sağlanması için Alman desteği almaya can atıyordu. Kongrenin ana işi de bu oldu; Avrupa sosyal demokrasisinin iki önderi Bebel ve Jaurès karşılaştılar, sosyalizmin yapısıyla ilgili görüşlerini tartıştılar. Tartışma Guesde'nin, Alman Partisinin önceki yıl Dresden'de onayladığı kararın sözcüğü sözcüğüne aynısı olan önergesiyle başladı:

"Kongre, şimdiye kadar sınıf savaşımı görüşümüzden temellenen başarılı taktiklerimizi, muhaliflerimizi yenerek siyasal iktidarı ele geçirmek yerine, mevcut düzenle uyuşmayı hedefleyen bir siyasetle değiştirmek isteyen revizyonist çabaları büyük kararlılıkla mahkûm eder. Bu tür revizyonist taktiklerin sonucu, mevcut burjuva toplumu, olanaklı en hızlı biçimde sosyalist toplumsal düzene dönüştürmeye çalışan bir parti yani sözcüğün tam anlamıyla devrimci bir parti olmak yerine, partiyi reformcu burjuva toplumuyla uyuşturmaktır.

Dolayısıyla Kongre, mevcut revizyonist çabaların tersine, sınıf çelişkilerinin zayıflamadığına fakat keskinleştiğine inanarak:

1. Partinin, kapitalist üretim biçiminden temellenen siyasal ve ekonomik koşullardan dolayı sorumlu olmadığını, ve bu nedenle yönetici sınıfları iktidarda tutmak için düzenlenen her türlü önlemi reddettiğini açıklar;

2. Sosyal Demokrasi, Kautsky'nin 1900 yılında Paris'te toplanan Enternasyonalist Sosyalist Kongre'de önerisiyle benimsenen kararıyla uyumlu olarak, kapitalist toplumda hükümet erkine katılmayı *hedefleyemez.* Kongre ayrıca, burjuva partilerine destek sağlayabilmek için mevcut sınıf çelişkilerinin gizlenmesi çabalarını mahkum eder.

Kongre, Sosyal Demokratik Partilerin, üyelerinin artan sayısıyla arttırdığı gücünü ve arkalarındaki seçmen kitlesinin güçlenişini kullanarak, Sosyal Demokrasinin hedefini ve programımızdaki ilgili ilkeleri açıklamasını, işçi sınıfının çıkarlarını canlı ve açık biçimde korumasını, siyasal özgürlük ve eşit hakları genişletmesini, militarizm ve deniz savaşçılığına savaş açmasını, sömürge ve dünya iktidarı siyasetine, her türlü adaletsizlik, baskı ve sömürüye şimdiye kadarki olanaklı biçimlerden daha büyük enerjiyle karşı çıkmasını ve işçi sınıfının siyasal ve kültürel ödevlerini yerine getirerek toplumsal yaşamanın inşası için enerjiyle çalışmasını bekler."

Önerge hemen Bebel ve disiplinli Alman neferleri tarafından benimsendi ve desteklendi. Bebel sorunu kendi heyeti içinde güven konusu durumuna getirmişti (Revizyonist üyelerden biri daha sonra üyelerin düşüncelerini açıklama fırsatı bulamadığından şikâyet etmişti) ve onların desteğinden emin olmalıydı. Tartışma dört gün sürdü. Üç gün komitede ve bir gün genel kurulda. Komite *rapporteur*'u Vandervelde tartışmayı açtı. Vandervelde Jaurès'e yakınlık duyuyordu. Jaurès ve Victor Adler komitede 1900 Paris kararı gibi bir uzlaşmaya varılmasını sağlayamamışlardı. Komite, Vandervelde'in, zihinlerin muhteşem çarpışması ve kişisel düşmanlıktan uzaklığıyla dikkat çeken düşünceler (gerçi bunun Guesde'in katkıları için doğru olup olmadığı belirsizdir) diye tanımladığı görüşmelerden sonra yirmi dört oya karşı on altı oyla Adler-Vandervelde önergesini reddetti ve Kongrenin önüne gelen Dresden kararı oldu. Kautsky bu başarıya karşın ateşliydi. Sosyalist hareketteki en yakın arkadaşı Victor Adler'le (kendisi de Avusturyalıydı) arkadaşlığını da tehlikeye attı. Uzlaşma bilmez bir fanatikti ve Adler'in üstünde anlaşılan bir sonuca varma çabalarını hainlik olarak görüyordu. Fransız Partisinin ancak "Jaurès'e karşı ve Jaurès olmadan"[139] birleşebileceğine inanıyor, ve onu uluslararası Sosyalist dünyada yalıtılmış bir kişi olarak sergilemenin itibarını kıracağını düşünüyordu, öyle ki Adler ve Vandervelde'in kendi görüşlerini sınırlı olarak desteklediklerini ifade etmeleri bile asla kabul edilemeyecekti.

Jaurès tartışmayı Dreyfus davasında kendi tutumunu savunduğu uzun ve parlak bir konuşmayla açtı. O ve arkadaşları cumhuriyeti kurtarmışlardı ve cumhuriyet kurtarılmaya değerdi: sosyalistlere ne zaman burjuvaziyle işbirliği yapılabileceğini ve ne zaman tehlikeli olduğunu bildikleri konusunda güvenilmeliydi vb. Fakat konuşmasının en önemli bölümü Alman Sosyal Demokratlara kendi taktiklerini bütün ülkelere dayattıkları için açıkça saldırışı oldu. "Avrupa'da ve dünyada en değerli şey, barışın güven altına alınması, siyasal özgürlüklerin korunması, sosyalizmin ve işçi sınıfının ilerlemesi için Avrupa'nın siyasal ve toplumsal ilerleyişine baskı yapan şey, uzlaşmaz olmakla suçlanan Fransız Sosyalistlerin tehlikeli girişimi değildir; Fransız Sosyalistler özgürlük, ilerleme ve

(139) Victor Adler'e mektup, 18 Ekim 1904. Adler, *Briefwechsel*, s. 432.

dünya barışını korumak için demokrasiyle bağlaşma yaptılar. Gerçek baskı, Alman Sosyal Demokrasisinin siyasal güçsüzlüğüdür'.[140] Rapor bu konuda 'büyük duyarlılık' *(grosse Bewegung)* olduğuna da dikkat çekiyordu. Gerçekten (Enternasyonal'in ilk günlerindeki bazı anarşistler dışında) hiç kimse Almanlar hakkında böyle konuşmamıştı ve Jaurès görüşünü perçinlemeye devam etti: "Dresden kararının ana kusuru, devrimci geleneği olmayan fakat yukardan gelen, genel oy hakkı gibi, haklardan yararlanan Alman Partisine dayatılan eylem daha doğrusu eylemsizlik kurallarını uygulatmaya çalışmasıdır." Alman sosyalistleri Reichstag'da çoğunluk kazansalar bile yetersiz kalacaklardır çünkü meclisin kendisi güçsüzdür. Bu yetersizliğini kuramsal uzlaşmazlıklarla maskelemeye çalışması felakettir. "Harika Yoldaşınız Kautsky'nin son gününe kadar size sağlamaya devam edeceği esneklikten yoksun kuramsal formüllerinizle, kendi proletaryanızdan, uluslararası proletaryadan eylem yeteneksizliğinizi saklıyorsunuz."

Bebel büyük gürültü altında yanıt vermek için kalktığında her zamanki tutumunu yineledi. Kapitalizm, nerede olursa olsun, ister monarşi, ister cumhuriyet, kapitalizmdi. "Sizin Fransız cumhuriyetinizi ne kadar kıskansak ve bizim de olmasını istesek, kafalarımızın onun için kırılmasına niyetimiz yok. Monarşi veya cumhuriyet, ikisi de sınıf devletidir, ikisi de burjuvazinin sınıf yönetimini sağlayan devlet biçimleridir, ikisi de toplumun kapitalist düzenini korumak çin tasarlanmıştır." Fransız oportünizm ancak işçi sınıfı hareketinin parçalanmasına ve dağılmasına yol açmaktadır. Adler'in, İtalyan partisindeki revizyonizme saldıran Ferri'nin, Belçikalılar için sağladığı avantajları öven Anseele'in konuşmalarından sonra, değişik ülkelerdeki yerel farklılıklara göre değişiklik yapılmasını isteyen Adler-Vandervelde önerisi yirmi bir oya karşılık on dokuz oyla reddedildi. Sonra Dresden kararı, on iki çekimser ve dört red oyuna karşılık yirmi beş oyla kabul edildi. Kongre Fransızlar'ın farklılıklarını ortadan kaldırmaları ve birleşmeleri yolunda bir kararı da aynı anda oybirliğiyle geçirdi. Dresden önergesine karşı çıkan veya çekimser kalanların, liberal parlamento kurumları en güçlü ülkelerin -İngiltere, Fransa, İs-

(140) *Tutanak*, 1904, Cuma 19 Ağustos, s. 37.

kandinavya, Belçika, İsviçre- temsilcileri iken, İtalyanlar dışında destekleyenlerin (Japonya'nın tek delegesi dahil) siyasal iktidarın kendilerine bunu sunmayacağı ülkelerden olması dikkat çekicidir.

Bebel için büyük bir başarı ve Jaurès için büyük kişisel yenilgi sözkonusuydu. Fransız destekleyicilerinin bir çoğu şiddetli tavır almıştı. Briand "Genossen, Genossen, j'en ai assez de ces genosseries" diyordu.[141] Ve Briand, Viviani gibi, gelecekte bakanlık görevinin söz konusu olmayacağı bir partide kalmaktansa, onu terketmeyi yeğleyen Fransızlar'dan biri oldu. Jaurès uluslararası dayanışma adına Kongrenin kararlarını kabul etti, Fransız Sosyalistlerinin birleşmesi de ciddi isteğiydi. Ertesi yıl Nisanda iki Fransız grup Paris'te bir konferansta toplandı, Kongrenin önerdiği gibi ve Amsterdam ilkeleri temelinde birleşmeyi görüştü. Yeni parti *Section Française de l'Internationale Ouvrière* (SFIO) adını alarak kökenini de ortaya koyuyordu.

Jaurès'in sosyalist birliğin çıkarı için ödediği siyasal ve kişisel bedel ağırdı. Bir yıl sonra Briand'a "Birleşik partideki kişisel konumum gittikçe zorlaşıyor ve acı veriyor" diye yazıyordu, "Fakat kalmaya ve çalışmaya kesin kararlıyım. Heyhat! Farklı akımlar bizi daha yıllarca daha da uzaklara sürükleyecek..."[142] Dahası, Jaures, Alman Partisi gibi yetersizlikle suçlanmıştı. (Gerçekten, Guesde ile birleşmenin Jaurès için "siyasal hadımlık" olacağını Kautsky'nin kendisi de kabul etmekteydi).[143] İktidar ve sorumluluk olanaklarından uzaklaştırılmasına karşın, meclisteki konumunu ve ününü koruyacaktı. Vandervelde kendisile birlikte konferans salonunu terkettiklerinde, Jaurès'in "Askerî sorunları araştıracağım" dediğini bildirir.[144] Bunun Almanlarla işbirliği yapmanın getirdiği geçici umutsuzluğunun sonucu olduğunu açıklar. Ama Jaurès'in, eğer uluslararası Sosyalist birlik çıkarları için yaptığı fedakarlık doğrulanacaksa, Enternasyonal'in militarizmle savaşımda ve savaşın önlenmesinde etkin bir araç durumuna getirilmesi gerektiğini gördüğü daha olasıdır. Yaşamının geri kalan bölümünü bu amaca adayacaktır.

(141) Suarez, I, s. 463.
(142) Suarez, II, s. 58.
(143) Adler, *Briefwechsel*, s. 433.
(144) E. Vandervelde (ed), *Jaurès* (Paris 1929), s. 25.

Amsterdam Kongresi, Enternasyonal'in etkisinin en yüksek olduğu noktanın göstergesidir. Çünkü orada siyasal davranışa ilişkin genel kurallar belirlenmiş ve en önemli üye partilerden birine (Belçika heyetinden birinin onları dikkate almayacağını söylediği duyulmuş olmasına karşın) onları kabul ettirmiştir. Bu başarının getirdiği tehlikeler açıktır: Almanlar gerçekten kendi siyasalarını Avrupa'nın öteki Sosyalist partilerine benimsetmeyi becermektedirler; öğretide tekdüzelilik gibi kör ısrarlarıyla başka ülkelerdeki koşulları dikkate almadıklarını ortaya koymaktadırlar. Ve karar anı geldiğinde, 1914'de ve tekrar 1918'de, kendi kurallarını ilk terk eden onlar olacaktır. Gene de Enternasyonal üyelerinin dayanışma ve sadakat gösterileri etkileyici olmuştur. Hareketin, artan yoğunluk ve heyecanla, ana görevi durumuna gelen, savaşın önlenmesi konusunda aynı birlik ve sadakati göstereceği umuduna güç katmıştır.

[V]

SOSYALİZM VE ULUSÇULUK

Amsterdam Kongresi'nin açılışında dokunaklı bir sahne vardı: Ülkeleri son altı aydır savaşan Plehanov ve Katayama toplanan delegelerin alkışları arasında kalkıp el sıkışmışlardı. Bütün ülkelerden sosyalistlerin, hükümetlerinin rekabetini aşan dayanışmasının cesaret verici bir simgesi olarak görülmüştü bu hareket. Ve orada bulunanlar herhalde Plehanov'un çeyrek yüzyıldır sürgünde olduğunu, Katayama'nın ise Japonya'nın siyasetini hiçbir zaman etkileyemeyecek küçük bir partinin temsilcisi olduğunu unutuyorlardı.

Rus-Japon Savaşı, İkinci Enternasyonal'de temsil edilen ülkeler arasındaki ilk önemli savaştı (İspanyol-Amerikan Savaşı Avrupa'da fazla heyecan yaratmamıştı); 1877'deki Türk-Rus Savaşı'ndan beri büyük güçlerin ilgisini çeken en önemli savaştı. Kayzer'in 1905'de Tangier'e çıkarak, Fransa ve Almanya arasında savaştan söz etmesiyle uluslararası gerilimin arttığı bir dönemle çakışmaktaydı. Son on yıldır, Avusturya-Macaristan dışında, büyük güçlerin sömürgecilik çekişmeleri bunalımlara neden olmuş, ordu ve donanmanın da güçlendirilmesine yol açmıştı. İngilizler Almanya'nın kendilerine denizde ciddi bir tehdit oluşturmaya başladıklarını yeni anlıyorlardı. Savaşın önlenmesi için uluslararası eylem sorunu, daha önceki Kongrelerde düzensiz ve oldukça akademik biçimde ele alınırken, böylelikle gittikçe acillik kazanıyordu. Yeni umutlar uluslararası Sosyalist harekete yönelmişti, savaşı durduracak olası araç oydu. Öyle bir savaş ki Engels'in 1887'de öngördüğü gibi en yıkıcı dünya savaşı:

> 'Sekiz on milyon asker birbirini yutacak ve bunu yaparken Avrupa'yı öyle yiyip tüketecek ki çekirge sürüsünden beter. Otuz Yıl Savaşları'nın yıkımı üç dört yıllık süreyle kısıtlı kalmıştır ve tüm kıtaya yayılmıştır; açlık, hastalık, yokluk, ordunun ve halk kitlelerinin vahşileşmesi; yapay ticaret, sanayi ve kredi yapılarımızın

geri dönülemez biçimde karışması, genel iflasla sonuçlanması; eski devletlerin ve geleneksel devlet örgütlerinin çöküşü, düzinelerle taç çukura yuvarlanacak ve onları ordan çıkaracak kimse bulunmayacak; savaşın nerede son bulacağını ve savaşımdan kimin zaferle çıkacağını kestirmek tamamiyle olanaksızdır. Ancak bir sonuç muhakkaktır: Genel tükeniş ve işçi sınıfının nihaî zaferi için koşulların oluşması."[145]

Sosyalistler bu tür felaketlerden kaçınma konusunda öteki siyasal hareketlerin üyeleriyle aynı isteği paylaşıyorlardı. Savaş için hazırlıkların artmasını onu durdurmak için uluslararası örgütlenmeler oluşturulması girişimleri izliyordu. Silahlanmayı ve savaş kurallarını düzenlemeyi, devletler arasında arabuluculuk anlaşmaları geliştirmeyi amaçlayan 1899 ve 1907'deki iki Hague Konferansı, ne kadar kinikçe olursa olsun, büyük güçlerin hükümetlerinin, önceki kuşağın liberal düşüncelerini benimsediğinin göstergesidir. Sosyalistlerin uluslararası ilişkileri geliştirmek istediği kadar liberaller de elli veya daha fazla yıldır silahsızlanma, arabuluculuk ve gizli anlaşmaların önlenmesi konusunda uğraşıyorlardı. Fakat öte yandan, sosyalistlerin kendilerini burjuva ideolojisinden tamamiyle ayrı tutmaları gibi, Engels'in olağanüstü kehanetinin sonunda belirttiği gibi, her şeye karşın sonunda savaşın işçi sınıfının nihaî zaferi için koşulları oluşturacağı duygusu vardı. Kapitalist rekabetin zorunlu olarak savaşa yol açacağı inancıyla, felaketten kaçınmanın yolunun çok geç kalınmadan sosyalistlerin iktidara gelmesi olduğunu inanılıyordu. Bu sorunları düşündüğünde bir sosyalistin şaşkınlığını arttıracak başka etkenler de vardı: Bir eve sahip olduğu ve parçası olduğu bir devletin yurttaşıydı; kendisini anayurtsuz düşünmüyordu. Eğer Fransızsa devrim düşüncesiyle yurtseverlik düşüncesi birbiriyle bağıntılıydı. Almanya'da Kurtuluş Savaşının anıları liberal reformla bağıntılıydı. Ve İtalya'da birlik ve ulusal büyüklük savaşımı soldaki insanların daha kısa bir süre önce kendilerini adadıkları bir düşünceydi.

Bu tür çelişkili yaklaşımlardan doğan savaşı önlemeye ilişkin

(145) Fr. Engels, Sigismund Borkheim'in *Zur Erinnerung für die deutschen Mordspatrioten 1806-12* (1887) broşürüne Giriş, K. Kautsky, *Sozialisten und Krieg* (Prag 1937), s. 250-1'den alıntı.

sosyalist eylem tartışmalarının karışık ve çelişkili olması şaşırtıcı değil.[146] Dahası, sorunlar, çağdaş toplumun yapısı, ona karşı sosyalist yaklaşım, etkin taktikler sorunu, siyasal partilerle sendikaların ilişkileri ve kitle grevlerinin değeri gibi çok fazla zaman ve söz harcanan temel konuları gene gündeme getiriyordu. Tartışmalar ayrıca, emperyalist rekabetin nedenleri ve sosyalistlerin sömürge sorunuyla ilgili geliştirmeleri gereken yaklaşımın yanısıra, birçok işçinin kafasındaki proleter dayanışma anlayışı ve sınıf savaşımı duygularından daha güçlü olan ulusçu heyecan gibi konuların araştırılmasını gerektiriyordu. Savaş sorunu sosyalistlerin artan heyecan ve ısrarla dikkatlerini vermelerini gerektiren bir konu olunca, Sosyalist Enternasyonal'in üyeleri kendilerini, bütün açmazlardan daha fazla kaçamaklar ve zorluklarla karşı karşıya buldular.

Sosyalistlerin karşılaşmaları gereken iki acil soru vardı: Mevcut Hükümetlerin askerî hazırlıklarına karşı yaklaşımları neydi? Savaşı önlemek için hangi eyleme başvuracaklardı? Yanıt hiç de kolay değildi. Kıta Avrupası'nda neredeyse her devlet zorunlu askerlik sistemine sahipti. Dolayısıyla sosyalistler sistemden ne kadar hoşnut olmasalar da, kendilerinin, oğullarının, kardeşlerinin ve yoldaşlarının yaşamlarının iki yıl kadar bir süresini geçirdikleri koşullara karşı, fabrikadaki çalışma koluşlarına kayıtsız kalamadıkları gibi, kayıtsız kalamazlardı. Sosyalist partiler mevcut sistemin dönüştürülmesi kadar, zararlarına karşı acil önlemlerin neler olabileceğini de tartışmaya zorlanıyorlardı. Alman Sosyal Demokratik Partisi, örnek olarak, Reichstag'da düzenli olarak ordu harcamaları için red oyu kullanırken bir yandan da aşırı cezalandırma, kumarbazlık ve subaylar arasındaki "öteki rezillikler"i eleştiriyordu. Bazen bu eleştiriler olumluydu; Bebel'in, Prusya'nın mavi üniformasının daha az gözalıcı bir üniformayla değiştirilerek, "Gelecek savaşta binlerce yoldaşımızın, askerî yönetimimizin yeteneksizliği nedeniyle biçilmemesi"ni savunması ünlüdür. (Herhalde Prusyalı erbaşın oğlu olması boşuna değildi.)

(146) Sorunun kuramsal yanı Karl Kautsky'nin *Sozialisten und Krieg* (Prag 1937) kitabında tartışılmış ve belgelenmiştir. Ayrıca bknz. Louis L. Lorwin, *Labor and Internationalism* (New York 1929) ve Milorad M. Drachkovitch'in ilginç çalışması *Les Socialismes Français et allemend et le Problème de la guerre* (Cenevre 1953).

Sosyalistlerin üstün tuttukları amaçları ise, devamlı orduların dağıtılması ve milisin kurulmasıydı. Muzaffer 1793 devrim ordularının romantik anıları ve Alman halkının 1813'de yabancı zulmüne karşı ayaklanışı mitiyle beslenen bir kavramdı bu. Ve gerçekten, profesyonel subayların yönetiminde mecburi askerlik olduğu bir çağda kişisel özgürlüğün ancak İsviçre gibi halk milisi bulunmasıyla güvence altına alınabileceği düşünülüyordu. Fransa'da Dreyfus olayı profesyonel subaylar sınıfına karşı duyulan kuşkuları tazeledi. Almanya'da tehlikelinin sürekli akılda tutulmasını gerektiren nedenler vardı. Prusya subayları genç askere aşılanan disiplinin onun yaşam boyu sürecek sadakatini sağlayacağına çok uzun zamandan beni inanıyorlardı. Ve imparator II. Wilhelm, aceleci ve düşüncesiz konuşmalarından birinde, yeni askere alınmış gençlere, gerektiğinde kendi anne ve babalarını öldürmeye hazır olmalarını söylemişti. Prusya askerî örgütünün gücünü kavradıkları için Sosyal Demokrat önderler pratikte, kuramda olduklarından çok daha az devrimciydiler. Tam da bu nedenle, devamlı ordunun milise dönüştürülmesi için her yıl verilen önergelerin gerçekleştirilebilmesi şansı çok azdı.

Milisin nasıl işleyebileceğine ilişkin ilginç ve kapsamlı çalışma Jaurès tarafından yapılmıştır. 1910'da Jaurès *L'armée Nouvelle*'i yayımladı; bir yandan da meclise önerdiği yönde Fransız ordusunun yeniden biçimlendirilmesi için bir tasarı verdi. Tasarı hiçbir zaman ele alınmadı fakat *L'armée Nouvelle* Jaurès'in siyasal düşünce ve varsayımlarını anlamamız için çok aydınlatıcı bir kitap oldu. Kitabın alt başlığı "Ulusal savunma ve uluslararası barış"tır; profesyonel ordunun dağıtılmasının doğal olarak savaşın nedenlerinden birini ortadan kaldıracağını varsayar; halk milisinin, mevcut yönetici sınıfın uğursuz isteklerinden kurtulmayı sağlayacağı sonucuna varır. Kitabın yeni sosyalist Fransa'nın her birinde bir yönünün tanımlanacağı bir dizinin ilki olması amaçlanmıştır. Jaurès "Yeni Diplomasi" çalışmasıyla diziyi devam ettirecektir. Tasarı daha ileri götürülemedi, Jaurès'in *Histoire Socialiste de la Révolution Française*'i[147] yazmak ve *Histoire So-*

(147) Jaurès'in bu konudaki düşüncelerinin mükemmel bir tartışması için bknz. France Venturi, *Jean Jaurès e altri della Rivoluzione francese* (Torino 1948)

cialiste de France'ı örgütlemek gibi tarih çalışmalarını bir yana bırakırsak, siyasal etkinlikleri bir çok tasarısını tamamlamasına engel olmuştur. Fakat çalışmasına savunma ve uluslararası ilişkilerle başlamış olması 1904'den sonraki ana ilgisinin nerede yoğunlaştığını gösterir.

L'armée Nouvelle'deki teknik öneriler bugün için naif kalıyor. Yayım gününde de mevcut askerî koşullara gerçekten uygun olduğu söylenemez. Revizyonist kanada geçmiş olan Alman Sosyalist Partisi'nden bir aydının, Max Schippel'in, SPD'nin resmî öğretisi olarak aynı konuda yazdıklarından görüleceği gibi, "eski topçuların hepsinin yatağına top koyamazsınız ve bütün kurt denizcilere çiftliklerinin bahçesinde teknelerine veya küvetlerine koymaları için küçük savaş gemisi veremezsiniz".[148] Acil durumda birliğine katılmaya hazır evinde tüfeğiyle bekleyen eğitilmiş askerlerden oluşacak halk ordusu, barikatlarda devrim yapmak düşüncesi kadar modası geçmiş bir düşünceydi. Bütün bu tartışmalarda önemli olan belirli koşullarda ulusal savunmanın zorunluluğunu öngörmeleriydi. Gerçekte *L'armée Nouvelle* oldukça yurtsever bir kitap ve devrimci geleneğe ilişkin ateşli bir söylemle, geçmişteki askerî başarılara ilişkin akademik alıntılarla dolu. Önerilen askerî düzeltimin hedefi de basitçe "toplumsal adaletin özgür gelişimi için ulusal bağımsızlığın savunulması".[149] Vurgu, askerî açıdan, savunma üstünde; çünkü Jaurès gerçek sosyal demokrasinin bir saldırı savaşına girebileceği olasılığını dışlıyor. Jaurès devletler arasında arabuluculuğa dayalı uluslararası ilişkiler sisteminin kurulabileceğine gerçekten inanıyordu, o zaman da hakemliği reddeden bir ülkenin saldırgan olarak tanımlanması ve saldırıya uğrayan ülke halkının silaha sarılmakta haklı olup olmadığının kararlaştırılması kolaylaşmış olacaktı.

Jaurès, uluslararası dayanışmaya olan tüm inancına karşın, Fransız Sosyalistlerinin bir Alman saldırısına direnmekte haklı olacaklarını açık biçimde ortaya koymaktaydı.

> "Eğer hâlâ Alman veya Fransız jandarmasıyla birlikte yaşamanın aynı şey olduğunu söyleyen Fransız kalmışsa... çok

(148) *Neue Zeit*, 1898-99, c.XVII, s.784

(149) Jeurès, *L'Armée Nouvelle, Oeuvres*, IV, s.181.

saçma olduğu için çürütülmesi zor bir safsata ileri sürüyordur. Ve biz, çok sık yaptığımız gibi, Fransa'nın belli iddialarını ileri sürüp, tarihinin yüceliğini, insanlığa yaptığı hizmetleri yüceltirsek yanıtımız aynı derecede safsata olacaktır. Çünkü bu yalnızca Fransız yurtseverliğini haklı çıkarır ve öteki Avrupa ülkelerinin aynı bağımsızlık hakkına ve yurttaşlarının bağlılığına ihtiyacı yokmuş gibi bir bakış açısını yansıtır. Gerçek, nerede bir ülke varsa onun kendi süreklilik ve birlikteliğine ilişkin bilinç sahibi tarihsel bir gruplaşmanın var olduğu ve bu ülkelerin bağımsızlık ve bütünlüğüne yönelik bir saldırının uygarlığa bir saldırı ve barbarca bir gericilik olduğudur."[150]

Alman tarafında ise Bebel, Alman Sosyalistlerin komşuları Rusya'ya ilişkin yaklaşımlarında daha da açıktı. "Alman toprağı, Alman anayurdu başkalarından çok daha fazla bize, kitlelere aittir. Eğer Rusya, terör ve barbarlığın şampiyonu, onu yıkmak ve mahvetmek için Almanya'ya karşı saldırıya girişirse... Almanya'nın başındakilerden çok, bu bizi ilgilendirir"; 1891'de Bebel böyle diyordu.[151]

Sosyalistlerin, işçilerin zincirlerinden başka yitirecek şeyleri olduğunu kavradıklarında, bu yaklaşımı benimsemeleri de çok doğaldı. Aynı zamanda bu yaklaşım, gizli veya açık revizyonist pratiğe saldıran sol kanattaki insanlar tarafından çok fazla eleştiriliyordu. Onlar, mevcut burjuva dünyada korumaya değer hiçbir şey bulunmadığı ve hiçbir koşulda sosyalistlerin, onun herhangi bir bölümünü savunmak için kendilerini feda etmeleri gerekmediği konusunda ısrarlıydılar. Anarşistler Alman partisinin önderliğinin bu yaklaşımındaki tutarsızlığı daima ortaya koymuşlardır: Domela Nieuwenhuis 1893'de Zürih'de Bebel'e tamamiyle pasifist bir anlayışla saldırmıştır. "Almanya'da insanların 'geleneksel düşman" Rusya'ya karşı nasıl savaş vaazı yaptıklarını unutmadım" diyordu, "ve Bebel'in kendisinin, sorun geleneksel düşman olduğunda kendi burjuvazisinin bütün kötülüklerinin üstüne nasıl sünger çektiğini... Rusya, Almanya sanki aydınlanma ve şefkatin koruyucusuymuş gibi, zulmün ve barbarlığın şampiyonu

(150)Jaurès, *L'Armée Nouvelle*, s.303
(151) *Verhandlungen* 1891, s.285.

olarak adlandırılınca, insan gülmeden yapamıyor".[152] Ve yüzyıl sona erdiğinde, savaşın patlak vermesinin bütün kapitalist sisteme son vermenin muhteşem fırsatını yaratacağına inanan veya uluslararası durum kötüye gittikçe, başka türlü önlemeyecek kötülüklerin engellenmesi için ciddi önlemler alınacağını düşünen insanlar arasında yeni bir anti-militarizm önem kazanmaya başlamıştı.

Fransa'da Dreyfus olayının değerlendirilmesi anti-militarist kampanyaya bahane sağlamıştı ve Fransız Sosyalist hareketi içinde onu yürütme yanlısı ateşli bir grup vardı. Önderleri, kendisini tanımayanların tanıyanlardan daha ciddiye aldığı görülen histerik bir okul müdürü, Gustave Hervé'ydi. Jaurès bir kez, Hervé ve Bebel'in bir konuda, Hervé'yi abartma konusunda anlaştıklarını söylemişti. Gerçekten Hervé'nin yurtseverlik karşıtlığında gösterdiği şiddet ve propagandasının yıkıcı yapısı, parti önderleri için utandırıcı olmuş ve onun tutarsızlıklarını göstermekten çekinmemişlerdir. Jaurès "Hervé büyük yanlış anlama yeteneğine sahiptir" diye yazmıştır, "Valmy* bayrağını yüceltmek istediğinde onu gübre tepesine dikiyormuş gibi davranmaktadır. Uyumsuz öğretisi iki çelişik öğe barındırır: yabancı işgaline karşı edilgen teslimiyet ve uluslararası çatışma durumunda zorunlu toplumsal devrim düşüncesi. Fakat devrim zorunlu olarak etkendir. Ve ancak temel olarak ulusal varoluşa hizmet ederse böyle olabilir".[153] Gene de Hervé'nin kampanyası önemliydi çünkü sosyalizmin düşmanlarının eline yeni bir silah veriyordu: Onların gözünde her okulda Hervé gibi gençlerin yurtseverlik duygularını yıkan kadrolar doluydu. Fakat Fransa dışında kazandığı önem bir yana (Bebel bir kez Hervé'nin propagandasının Alman Genel Kurmayını Fransa'nın askerî güçsüzlüğünün göstergesi olarak anlamaya yönelttiğini söylemişti) kampanya Fransız Sosyalist Partisini, sendikaları, dolayısıyla Enternasyonal'i bir kez daha savaşı önlemek için ne yapılabileceği konusunu tartışmaya zorlamıştı.

(152) *Tutanak*, 1893, Perşembe 10 Ağustos, s.22.

* ***Valmy:*** Fransızların 1792'de Prusyalıları yendikleri savaş.

(153) Maurice Lair, *Jaurès et l'Allemagne* (Paris 1935), s.114'den alıntı. Herve'nin Fransız Bayrağını gübre tepesine dikmekten sözettiği dile düşmüş konuşmasına gönderme yapılıyor.

II

Halkın ilgisini şiddetli ve ani bunalım anları dışında uluslararası konulara çekmek zordur. Dolayısıyla Wilhelm Liebknecht ve Jean Jaurès gibi tek tek önderlerin duyguları ne kadar güçlü olursa olsun, Sosyalist hareketin enternasyonalizminin, düşünmeleri gereken çok daha acil sorunlar varken parti üyeleri için konuşma ve kararlar alma sorunundan öteye geçmemesi kaçınılmazdır. Bebel 1891'deki SPD Erfurt Kongresi'nde, "birçok yoldaşımızın dış siyaset konusunu duyduklarında omuz silktiklerini biliyorum. biraz da haklılar" diyordu.[154] Uluslararası durum kötüleştiğinde bile bir azınlık dışında ilgi uyandırmak hâlâ zordu. Fakat belirli bazı alanlarda uluslararası işbirliği sorunu yalnızca kuramsal bir konu olmaktan çıkıyordu ve bazı sosyalistlerin önünde günü gününe verilen ulusal savaşım bulunmaktaydı. Değişik uluslardan üyelerin işbirliği pratikte en fazla burada zorlanmakta ve ulusal farklılıklara karşın sosyalistlerin birlikte çalışma yeteneği burada sınanmaktaydı. Posen ve Silezya'da Alman ve Polonyalı işçiler yan yana yaşıyordu; ve gerçekte, gittikçe artan sayıda Polanyalı işçi Reich topraklarındaki sanayi bölgelerinde işe girme olanağı arıyordu. Avusturya-Macaristan'da ulusal savaşım bütün partiler için günlük siyasetin bir parçasıydı. Batı Avrupa'da da Alsace-Lorraine sorunu Fransız ve Alman Sosyalistlerin karşı karşıya kaldıkları bir konuydu. Fransızlar için konu, Alman Sosyalistlerin iktidara gelmesi durumunda iki eyaletin geri alınması umuduydu, Almanlar'sa müphem biçimde halk oylaması ve özerklikten söz ediyorlardı.

Polonya'nın bağımsızlığının yeniden kazanılması on dokuzuncu yüzyıl boyunca tüm Avrupa liberalleri için kıymetli bir dava olmuştu. Fakat Almanya'da liberaller pratiklerini her zaman kuramsal heyecanları kadar ileri götürmemişler ve örnek olarak 1848 devriminde Polonya'nın isteklerine karşı duyarsız kalmışlardı. Sosyal Demokratların devraldığı yaklaşım da buydu. Gerçekte, Alman işçi sınıfı arasındaki Polonya karşıtı duygular kendine bazı ge-

(154) *Verhandlungen* 1891, s.283.

rekçelerde buluyordu. Polonya eyaletleri Almanlarla tarımda ve sanayide rekabet eden ucuz emek deposu oluşturuyor, hem Doğu Almanya'nın karışık bölgelerinde hem Batı'nın sanayi alanlarında sürtüşmeye hazır bir ortam bulunuyordu. Bu soruna resmî Marksist yanıt, onun varlığını reddetmek anlamına gelmekteydi. Hangi ulustan olursa olsun proletaryanın çıkarları aynıydı ve bu çıkarlara en iyi birleşik merkezi bir sosyal demokratik parti hizmet edebilirdi. 1897'de partinin bir sözcüsü, "Örgütümüzde yalnız bir Alman Sosyal Demokrasisi tanıyoruz ve Polonyalı kardeşlerimizle yoldaşlarımızın burada eşit hakları vardır..." diyordu.[155] Bu siyasa kaçınılmaz olarak tartışmalara yol açıyordu: Bazı Polonyalı sosyalistler kendi bölgelerindeki adayların Lehce bilmediğinden şikayet ediyordu, parti önderleri de Leh dilinde propaganda ve gazete için harcananların toplamından söz eden raporlarla yanıt veriyorlardı. Resmî yaklaşım, gerçekten, Polonyalılara ayrı davranılmasının reddedilmesiydi. Bebel'in siyasal ajitatörlerle ilgili bir açıklaması tipiktir: "Yalnızca Almanca bilen iyi bir yoldaş, Lehce bilen yetersiz birinden daha yararlıdır."[156]

Bu görüşün en etkin savunucularından biri Rosa Luxemburg'du. Siyasal yaşamına sürgündeki Rus Polonyası Sosyalist Partisi'nde başlamıştı ve bir Almanla resmî evlilik yaparak Almanya'ya ve SPD'ye gelmişti. Hem Polonya (Polonya'nın sanayileşmesiyle ilgili doktora tezi hazırlamıştı) hem Marksist kuram hakkında her zamanki kendine güvenle konuşuyordu. 1898-1905 yılları arasında Alman partisinde isim yapmaya başlamıştı. Yaşam öyküsünü yazan Frölich'in söylediği gibi, yaşlı kuşak, bu zayıf, çirkince, genç kadını önceleri cinsiyetinden dolayı küçümsediyse de,[157] kısa sürede onun enerji ve zekâsına saygı göstermeyi ve keskin dilinden korkmayı (çünkü Rosa, Marx'ın kendisinin oluşturduğu gelenekle daima en kaba türden bir tartışmacıydı) öğrendiler. Fakat Bebel ve Adler ondan duydukları hoşnutsuzluğu hiçbir zaman yenemediler. Ulusal sorunla ilgili uzlaşmazlığı, Birinci Dünya Savaşı'nda Lenin'le gireceği ünlü tartışmalardan birine

(155) *Verhandlungen* 1897, s.97. Konuşmacı uzun yıllar Yürütme Komitesinde yer alan, Berlin'den Wilhelm Pfannkuch'dur.

(156) *Verhandlungen* 1897, s.152.

(157) Frölich, s.56.

yol açacağı gibi, partinin sol kanat üyeleriyle arasında farklılıklara neden oluyordu. Özellikle 1901'de içtenlikle, "Biz Almanya'da, topraklarımızda yaşayan azınlıkların gereksinimlerini anlamak bakımından çok geriyiz" diyen Georg Ledebour'la ayrı düşmekteydiler.[158] Böylece 1905'e gelindiğinde, Rosa Luxemburg'un da katkılarıyla, Polonyalı Sosyal Demokratlar bir çok parçaya bölünmüşlerdi. Uzun tartışmalara karşın Prusya Polonyası'ndaki Polonyalı Sosyalistler bağımsız bir parti kurdular. Geniş Alman örgütünün desteği rakiplerinin arkasında olduğu için pek başarılı da olamadılar.

Alman egemenliğinden hoşlanmayan ve bağımsız Polonya'yı oluşturmak isteyen Polonyalı Sosyalistler ne kadar inatçı olsalar da, büyük Alman kitle partisi için fazla sorun oluşturmuyorlardı. Ulusal rekabet çağında Almanlar gene de uluslararası işbirliğinin zorluklarıyla ilgili ilginç ve anlamlı bir örnek sunmuşlardı. Almanlar "Avusturya'daki yoldaşlarımız gibi diller karmaşası içinde çalışmak zorunda kalmadığımız için memnunuz" diyerek kendilerini kutluyorlardı.[159]

Avusturya'daki Sosyal Demokrasi, öğreti ve köken olarak Almandı. Gerçek gücü Almanca konuşulan bölgelerdeydi, Alman Sosyal Demokratik Partisi'yle olan bağıntıları çok sıkıydı ve önderleri Alman sorununun, Bismarck tarafından, kendilerini öteki Alman işçi sınıfından ayıran biçimde çözülmesinden pişmanlık duymayı sürdürüyorlardı. Fakat Avusturya Sosyal Demokrasisinin Alman olarak kalmaya devam etmesi olanaksızdı. Öteki uluslardan sanayi işçileri, özellikle Bohemya ve Moravya Çekleri arasında artıyordu ve 1910'da ileri sürüldüğüne göre[160] örgütlü Çek işçilerinin toplam Çek nüfusuna oranı, Alman eyaletlerindeki Almanlar'ın oranından fazlaydı; Reichstag'da yirmi dört milletvekilleri vardı.

(158) *Verhandlungen* 1901, s.125.

(159) 1897 Parti Kongreisnde Pfannkuch'un konuşması, *Verhandlungen*, s.97. Polonyalı Sosyalistler arasındaki karmaşık tartışmaların ayrıntılı bir açıklaması için bknz. Ö. P. Nettl, *Rosa Luxemburg* (Londra 1966), V ve XIII. bölümler. Ayrıca bknz. H.-U. Wehler, *Sozialdemokratie und Nationalstaat* (yeni ed., Götingen 1970).

(160) 1910 Kopanhag Enternasyonal Kongresinde Wlastimil Tusan tarafından ileri sürüldü, *Tutanak*, s.90

Öteki uluslar arasında da sosyalizm güçlenmekteydi. Galiçya'da, Güney Tirol şehirlerinde ve Küstenland'da, Slovenya'da bu gelişim sürerken, monarşinin Macaristan bölümünde, özellikle Budapeşte'de bir küçük parti kurulmuş, hiçbir zaman parçası durumuna gelmemişse de, Avusturya Sosyal Demokratik Partisi ile işbirliğine girişmişti.

Avusturya Sosyal Demokrasisinin önderleri bu durumun kendilerine getirdiği yükümlülüklerin ve sağladığı fırsatların çok iyi farkındaydılar. Bazıları, 1866'da Avusturya'nın Almanya'dan ayrılmasıyla Alman Avusturyalılar'ın içine düştüğü duruma ve 1867'de Macaristan'dan fiilen çıkartılmalarına bir çözüm aranması gerektiğini düşünmeye başlamıştı. Uluslararası Sosyalist hareketin gerçekten kurulması, İmparatorluğun yeniden oluşturulması ve orada yaşayan Almanlar'ın geleceği için büyük umutlar sağlıyordu. Fakat Adler'in 1900 Paris Enternasyonal Kongresi'nde söylediği gibi, zorluklar çok büyüktü: "Bizim Avusturya'da kendi küçük Enternasyonalimiz var, aşılması gereken zorlukları en iyi bilen bizleriz."[161] Victor Adler ve arkadaşları zorlukları aşma umutlarını hiç yitirmediler fakat sonunda hayal kırıklığına uğrayacaklardı. Paradokslar içinde bir İmparatorluğun paradoks niteliklerinden biri olarak, siyasal yaşamlarını monarşinin eleştirilmesine adayan Sosyalistler (Adler "Avusturya'ya yönelik nefretin bilmediğim hiçbir derecesi yok" demişti[162]) onun korunmasını isteyenlerin en heyecanlıları arasında yer alabiliyorlardı. "Avusturya'da bir arada yaşamamız gerektiğini biliyoruz ve Avusturya'nın çökmesini engelleyerek, halklarının bir arada yaşamasını sağlayacak bir yol bulmaktan başka yapacak şeyimiz yok." Bu sözler 1899 Brünn (Brno) Parti Kongresi'nde sosyalist bir önder[163] tarafından söylenmişti. Partinin değişik ulusal kesimlerden oluşan *Gesamtpartei* olarak topladığı ilk kongreydi bu. Azınlıkların yasal olarak korunduğu özerk bölgelerin federal devlet oluşturmasını savunan bir

(161) Adler, *Aufsätze*, VIII, s.67.

(162) *'Kein Grad des Ekels an Oesterreich ist mir fremd'*, *Aufsätze*, VIII, s.117

(163) Josef Seliger. Arthur J.Kogan, 'The Social Democrats and the Conflict of Nationalities in the Habsburg Monarchy', *Journal of Modern History*, c.21 (1949), s.207'den alıntı.

karar kabul edilmişti. Fakat Çekler Almanca'nın egemenliğinden, hattâ Avusturya'nın *ad hoc* günlük dilinden *(Verkehrsprache)* rahatsız olmaya başlamışlardı bile; o an için bir uzlaşma sağlandıysa da Almanlar'ın niyetlerine karşı taşıdıkları kuşku sürüyordu. Almanca konuşan önderler zor bir konumdaydı: Çekler'in artan gücüne ve kendilerine artan güvenlerine karşın, Avusturya Sosyal Demokrasisinin önder grubunu kaçınılmaz olarak onlar oluşturuyorlardı ve hareketi Viyana'dan yönettikleri suçlamasıyla karşı karşıya kalmaları çok kolaydı. Hem bu inancı körükleyecek birçok Alman Sosyalist de vardı. Söyledikleri hoşa gitmeyecek gerçekleri içerse de aynı tartışmada bunlardan biri şöyle demişti: "İstesek de istemesek de ve Çek yoldaşlarımız hoşlansa da hoşlanmasa da Almanca kültür ve iletişim dili olarak kalacaktır."[164]

Gene de on yıl süreyle birlik adına ilerlemeler kaydedilmişti. Karl Renner ve Otto Bauer gibi Sosyal Demokrat yazarlar ulusal sorun üstüne ayrıntılı araştırmalar yazdılar. Eğer değişikliği sağlayabilecek bir düzenek var olsaydı, bu araştırmalar monarşinin yeniden örgütlenmesi için ona temel sağlayabilirlerdi.[165] Ama en iyi niyetle bile bu zordu, örnek olarak Moravya gibi karışık bölgelerde, vergilerin uluslar arasında dağılımı gibi sorunlara çözüm getirme gayreti, Almanlar'ın lehine olmak suçlamasından kurtulamazdı. Tartışmalar her durumda kuramsal kalıyordu. Pratikte savaşım, genel oy hakkı gibi temel siyasal haklar için yürütülüyordu ve Alman ve Çek sosyalistler bu amaçlar için birleşebiliyorlardı. (Öteki uluslardan sosyalistlerin sayısı, Almanlar'la ilişkilerinde sorun oluşturacak kadar fazla değildi ve çoğunlukla bu uluslar Çekler gibi Almanlar'la yan yana yaşamıyorlardı.) 1907 yılında genel oy hakkı için yapılan gösteriler Viyana'daki Almanlar kadar Prag'daki Çekler'in de katılımıyla yürütülmüştü. Bu konuda "küçük burjuva ulusçular"la Sosyal Demokratların hedefi aynıydı.

(164) Prehausen (Salzburg); Kogan, s. 210'dan alıntı.

(165) Bknz. Karl Renner, *Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen* (Viyana 1918) Otto Bauer, *Die Nationalitötenfrage und die Sozialdemokratie* (Viyana 1907). Ayrıca bknz. R.A.Kann, *The Multinational Empire,* 2 cilt (New York 1950) ve Hans Mommsen, *Die Sozialdemokratie und Nationalistätenfrage im Habsburgischen Vielvölkerstaat* (Viyana 1963).

Meclisteki günlük işlerde Alman ve Çek Sosyalistler sürekli biçimde birlikte oy kullandılar. Ulusal çekişmenin gerçekten hissedildiği yer sendikalardı. Bohemya ve Moravya'da aynı fabrikalarda yan yana çalışan iki ulustan işçiler kaçınılmaz olarak artan ulusal gerilimi yaşıyorlardı. Çek sendikacılar 1897'den beri özerk sosyalist siyasal örgütleri olduğunu ileri sürerek ayrı sendika kurulmasını istemeye başladılar. Almanlar, gerçek ekonomik koşullarda, Çekler'in ve Almanlar'ın ortak istekleri, işverenlerden daha iyi koşulların sağlanması olduğuna ve ulusal farklılıklarla bunun ilgisi olmadığına göre, ulusal bölünmenin anlamsızlığını ileri sürüyorlardı. Fakat Adler'in kendisinin anlatımıyla 'istasyonlara ad koyma konusunun en önemli ilkelerinden biri haline geldiği' bir dönemde, Çekler Viyana'nın talimatı olarak görülen düşünceleri kabul etme yanlısı değillerdi. Adler konuyu ne kadar mantıklı ve ikna edici biçimde açıklarsa açıklasın istekler değişmeyecekti; ayrıca çok daha hoşgörüsüz yerel sosyalist patronların da varlığı sözkonusuydu.

Almanlar'ın baskın çıktığı Avusturya Sosyal Demokratik Partisi'nin, cidden uluslararası nitelikler taşıyan bir parti olarak daha ne kadar devam edebileceği sorunu artık açık biçimde Çeklere kalmıştı. Sorun Avusturyalılar'ca 1910 Kopenhag Enternasyonal Kongresi'nde gündeme getirildi. Bu tür bir sorunun ortaya konulması Enternasyonal'in ve Bürosu'nun üye partilerin işlerinde önemli bir rol oynamaya başladığının da göstergesiydi. Bu aynı zamanda daha sonraki uluslararası örgütlerin de yakından gördüğü bir dezavantajdı; koşullar hakkında yalnızca belirsiz düşünceleri olan ve *a priori* bir öğretiye göre oy kullanan delegelere böyle karmaşık konularda oy kullanmaları için başvuruluyordu. Çekler, kendisi de Viyana seçim bölgesinden meclise girmiş olan Anton Nemec başkanlığında, gerçekten çok ılımlı davrandılar ve Avusturya'da Sosyalist hareketin birliğini korumak için istekli olduklarını gösterdiler. Bütün istedikleri, sendika sorununun dışarıdan müdahale olmaksızın iç sorun olarak görüşülmesine bir kez daha fırsat verilmesiydi. Gerçekten Adler'in bütün ılımlılığına karşın Avusturyalılar Kopenhag'da Marksist bağlaşıklarının (bu olayda özellikle Alman sendika önderi Legien ve Plehanov'un) yol göstericiliğiyle bu konuyu kökünden halletmek isteğindeydiler, onların kendi görüşlerini destekleyeceğini biliyorlardı. Çekler'in

ayrı sendika isteği Enternasyonel'de reddedildi ve tek sendika zorunluluğu savunuldu. Avusturya Sosyal Demokrasisinin çok uluslu bir imparatorlukla bütün ulusları nasıl kucaklayabileceğine ilişkin ciddi bir sınamaydı bu. Kopenhag'dan sonra Çek sosyalistlerin çoğunluğu kararı kabul etmeyi reddetti. Çek sosyalistler bölündüler ve azınlığın "merkezci" kalarak 1918'e kadar monarşiye bağlılıklarını sürdürmesine karşın, çoğunluk Çeklerden oluşan yeni bir sosyalist parti kurdu. Adler ayrılma anında "Çek Sosyal Demokratlar kendilerini Enternasyonal'in Çek grubu olarak mı yoksa Çek partileri içinde Sosyal Demokrat grup olarak mı hissediyorlar?" diye soruyordu.[166] Yanıt çok açıktı, Avusturya Sosyal Demokrasisinin 'küçük Enternasyonal'i yıkılmıştı.

Avusturya Sosyal Demokratlarının 'Gesamptpartei'lerini korumalarındaki başarısızlık, değişik uluslardan üyelerin işbirliğindeki pratik zorlukların tek örneği değildi. Aynı zamanda Enternasyonal'in, üye partilerdeki gelişimi etkileyebilmek için yapabileceği fazla bir şey olmadığını da gösteriyordu. Fransız Sosyalistleri birleştirmede gösterdiği başarıyı bir daha yineleyemeyecekti. Gerçekten zaman zaman muhalif gruplar kendi görüşlerine destek sağlayabilmek için Enternasyonal Bürosunu kullanmak istemişlerdi fakat rakiplerinin buna uyum göstermesini sağlamakta, doğal olarak başarısız olmuşlardı. İngiliz İşçi Partisi özel bir sorun oluşturuyordu. Bu partinin sosyalist olduğu zaten söylenebilir miydi? Bu konudaki kuşkular 1907 Enternasyonal Kongresi'nde dile getirilmişti. Bir yıl sonra başını Kautsky'nin çektiği ortodoks Marksistler onun Büro'da temsil edilmesini engelleme çabalarında başarısız oldular. İşçi Partisi'nin rakibi Britanya Sosyalist Partisi (eski Sosyal Demokratik Federasyon'un halefleri) de Büro'yu, hareketi açıkça 'sosyalistimsi' yapması için İngiliz gruplara birleşme emrini vermeye ikna etmekle aynı biçimde başarısız olmuştu. Fakat İşçi Partisi gene de Avrupalı Sosyalistler için biraz anlaşılmaz kalmakta devam etti. Amerikan grupları gibi İngilizler de bazen biraz bilinçlice ve hattâ pişmanlıkla, hareketin ana akımlarının dışında kaldılar. Beatrice

(166) V. Adler, *Das Verhältnis zu den bruderparteien in Oesterreich*, *Aufsätze* VIII, s.90'da.

(167) V.Adler, *Aufsätze*, VIII, s.88.

Webb günlüğüne 8 Mart 1914'de "Kıtanın becerikli Sosyalist önderleri, Vandervelde, Jaurès, Huysmans ve Alman Sosyal Demokratik Parti, ILP ve BSP'nin karşılıklı küfürleşmelerinde görüldüğü gibi, İşçi Partisi ile Sosyalist Hareketin adı çıkmış kavgalarından, işçi üyelerin 'liberalizm'inden ve sosyalist siyasa yokluğundan hoşlanmıyorlar" diye yazıyordu. "Bu kıtalı önderler bizim önderlerimizden daha büyük insanlar ve kıtanın işçileri sosyalizmlerinde çok daha ileri gidiyorlar."[168] Enternasyonal Rus Sosyalist Partisi'ni birleştirmekte de başarısız olmuştu. Bebel 1905'de aracılık yapmayı önerdi; öneriden bir sonuç çıkmadı. Bolşevik ve Menşeviklerin Enternasyonal Bürosunda temsil edilmesinde anlaşıldı. Sorun iki kez daha ele alındı. 1914 Temmuzunda özel bir alt komite, gelecek Enternasyonal Kongresi için, başarısızlığına ilişkin bir rapor hazırlıyordu. Başarısızlığın ana nedeni de Lenin'in kendi dediklerinden hiçbir biçimde dönmeyi kabul etmemesiydi: "Lenin birliği, bir insanın ekmekle birleşmeyi istemesi gibi istiyor; onu yutuyor."[169]

Tek tek başarısızlıklar gene de Enternasyonal'e bağlanan umutların sönmesi için yeterli değildi. Gerçek bir bunalım anında farklılıkların unutulacağı ve işçi sınıfının, artan gücünün ifadesi olarak etkili birleşik bir eylemde bulunacağı inancı devam ediyordu. Ne yazık ki bu eylemin ne olabileceğinin tartışılması daha zor sorunlar çıkartmaktaydı. Mevcut düzendeki özellikle suçlanan yönleri, emperyalizm, militarizm, şovenizmi sergilemek kolaydı. Burada bile düşünce farklılıkları ve birliğin sağlanamadığının işaretleri vardı. Hemen hemen bütün sosyalistlerin Boer Savaşı'nı mahkûm ettiği düşünülürken bazı İngilizler'in destek verdiğine ilişkin raporlar geliyordu. Enternasyonal'in 1907 Kongresi'nde, Ledebour'un İngiliz İşçi Hareketinin ilk günlerindeki en yetenekli propagandacılardan birini, Robert Blatchford'u, Güney Afrika Savaşı devam ederken,

(168) *Beatrice Webb's Diaries 1912-1924,* ed. Margaret Cole (Londra 1952), s.20

(169) Cümle Plehanov'undur. Bertram D.Wolfe, *Three Who Made a Revolution* (New York 1948), s.611. Enternasyonal'in Rus Sosyal Demokratları birleştirme girişimleriyle ilgili belgeler Oliver Hess Gankin ve H.H.Fisher tarafından yayımlanmıştır: *The Bolsheviks and the World War* (Stanford 1940), b.I, k.A, C ve F.

her akşam kızına piyanoda "Britanya Yönet" parçasını çaldırdığı gibi utandırıcı bir suçlama yaşanmıştı. Bazı sosyalistlerin emperyalizmin belirli türlerini haklı bulmaya başlaması işin daha ciddi yönüydü. Örnek olarak Hollanda Sosyalistleri arasında, geri halkların yaşam standartlarını yükseltme amacının sosyalistlerce de benimsenebileceğini, bu amacın ise, sömürge toprakların rakip kapitalist iktidarların sömürüsüne terk edilmemesi ile sağlanabileceğini savunan insanlar her zaman olmuştu. Yüzyılın sonunda daha da ileri gidenler çıktı. Eski sosyalist militanlardan biri, Augagneur, 1905'de Madagaskar valisi bile oldu. Ortodoks Marksistler, daha sonra Lenin'in 1916'da yazdığı *Emperyalizm-Kapitalizmin Son Aşaması* kitabında geliştirdiği öğretiyi savunuyorlardı. Kapitalist ülkeler sömürge yayılmacılığına kendi ekonomik yapıları nedeniyle sürüklenmekteydiler. Bu durum rekabete ve rekabet sonunda bütün sistemin çökmesine neden olacak savaşa yol açacaktı. Dolayısıyla 1907 Stuttgart Enternasyonal Kongresi'nde sömürge sorunu tartışıldığında veya SPD'nin 1912 Parti Kongresi'nde emperyalizm üstüne tam anlamıyla kuramsal bir tartışma açıldığında ve daha bir çok olayda, sosyalistlerin çoğu bu konuda yapacakları bir şey olmadığı görüşünü benimsemişlerdi. Emperyalizme karşıydılar, burjuvazinin çöküşünü ve proletaryanın zaferini bekleyeceklerdi. Fakat, İngiltere ve Hollanda gibi hem sömürge imparatorluğu olan hem de etkin meclise sahip ülkelerden temsilciler, sömürgelerden kolayca kurtulunamayacağını ve sosyalistlerin sömürge yönetimlerinin düzeltilmesiyle görevli olduklarını düşünüyorlardı. Daha 1907'de Stuttgart'da Ramsay MacDonald delegelere İngiliz kolonilerinin çoğunda yerinden yönetim bulunduğunu anlatmıştı. Onun gibi başkaları da, sosyalistlerin koloni siyasasının, uluslararası konferanslarda alışkanlığa dönüşmüş olduğu gibi, Hindistan'daki İngiliz yönetiminin mahkûm edilmesinden daha fazla içeriğe sahip olması gerektiğini görmeye başlamışlardı.

Bazı Alman revizyonistler de aynı görüşü paylaşıyorlardı (gerçi bunlardan biri, Dr David, Stuttgart'da arkadaşlarının çoğunluğunun aksine oy kullanmak istediğinde susturulmuştu). 1912'ye gelindiğinde Alman Partisinin sağ kanadından bazı aydınlar sömürgelerin ekonomik zorunluluk olduğu, hattâ Alman işçi sınıfının kendi yaşam standartlarını yükseltmek için Almanya'nın sö-

mürgeci rekabete girmesinin haklı görüleceğini savunan sonuçlar çıkarmaya başlamışlardı. Bunların yazdığı akademik makaleler (revizyonist *Sozialistische Monatshefte*'de) yurt içinden çok yurt dışında yankı buldu. 1912 ve 1913'de Sorbonne'da Almanca profesörü olan eski sosyalist ve Alman düşüncesi üstüne uzman Charles Andler bir dizi makale yazarak, bunlara ve Alman Sosyal Demokrasisi içindeki öteki rahatsız edici eğilimlere dikkat çekti.[170] Andler kendi partisi içinde kabul edilemez kişisel bir çekişmenin içine düştü. Jean Jaurès polemik yazılarında görülmeyen bir sertlikle Almanları savunuyordu. Bunun nedeninin, belki de bütün barış umutlarını Alman Sosyal Demokratik Partisi'nin gücüne ve sadakatine bağlamış olması ve bütün siyasal eylemini bağladığı inancını sarsacak bir şey duymaktan nefret etmesi olduğu söylenebilir.

(170) Makaleler toplanak Jaurès'in yanıtlarıyla birlikte yayımlanmıştır: Charles Andler, *Le Socialisme imperialiste dans l'Allemagne contemporaine* (Paris 1918)

[VI]

BASEL'İN ÇANLARI

Enternasyonal üyeleri savaşı önlemek için ne yapmayı umabilirlerdi? 1904'ten itibaren kaçınılmaz olarak kongrelerdeki ana konu buydu. Her partinin girişebileceği siyasal eylem, ülkelerinin yapısal koşullarına bağlıydı (bu açık gerçek Enternasyonal'in kongre heyecanıyla bazen tam değerlendirilemiyordu). Hem, mecliste güçlü bir Sosyalist parti olduğunda bile, sosyalistlerin tek başlarına hükümetlerinin dış siyasetini etkilemesi kolay değildi. Jaurès'in, Delcassé'nin Fas siyasetine (buna *"ce gnome malfaisant"* adını vermişti) karşı yürüttüğü sürekli kampanyanın bir etkisi olmamıştı. Delcassé'nin 1905 Haziranı'nda düşmesi meclisteki muhalefetten çok, kabine içindeki çekişmelerin sonucuydu. Alman Sosyalistlerin aynı bunalımda Hükümetlerinin Fas siyasetine muhalefeti de etkili olmadı. Partinin sol kanadından birkaç kişinin belirttiği gibi bu muhalefet zaten gerçekte isteksizdi. Dolayısıyla, büyük güçlerin Çin'e, İran'a müdahalesi, Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Balkan savaşları gibi konulardaki sürekli verilen muhalefet önergeleri, siyasal eylem araçları olmaktan çok, duygu ifadeleriydi. Fakat bazen de, ifade edilen duygularda belirgin farklılıklar vardı. Jaurès örnek olarak, İngiltere'nin liberal hükümetine, Almanlar'ın kabul ettiğinden (Eduard Bernstein'ın onurlu bir biçimde dışta kalması dışında), daha fazla barışçı niyetler yükleme yanlısıydı. Böylece, Almanlar'ın yapmaya yanaşmadığı bir ayrımı yaparak, kapitalist hükümetler arasındaki farklılaşmayı, her zaman olduğu gibi gözönünde tutuyordu. Bütün sosyalistlerin birleştiği güçlü duygu, Rusya'ya duyulan nefretti. 1905 Devrimi bu nedenle büyük duygusal önem kazandı; en şiddetli despotlukların devrilmesi umudunu canlandırması veya halkın istemediği bir savaş başlattığında en azından engellenebileceğini göstermesi yanında doğrudan halk eyleminin etkinliğine olan inancı da canlandırdı. Sonuç olarak savaşı durdurmanın ve iktidarı kazanmanın en etkin yolu kitle grev-

leri değil miydi?

1905 Rus Devrimi, 1903'den beri Bolşevik ve Menşevik olarak bölünmüş olan Rus sosyalist hareketinde, devrimin yapısı ve iktidarı ele geçirme taktikleriyle ilgili tartışmaları, Rusya'da ilk kez batı çizgisinde yasal, parlamentocu sosyal demokratik parti olanağı ortaya çıkmasıyla, yeni bir alana taşıdı. Rusya'da burjuva devriminin kazanılması ve böylece proletarya diktatörlüğüne yol açılması süreciyle ilgili Plehanov'la Lenin arasındaki ayrılık, 1905 devrimiyle yeniden alevlendi, ayrıca devrim bütün sosyalistlere, mevcut sistemin, tarihin amansız yasalarıyla yıkılmasını beklemek yerine, onun şiddete dayalı devrimle de yıkılabileceğini anımsattı. Devrimin başka bir yerde -hattâ Almanya'da- *"het begint te rommelen..."* bile patlak verebileceğini düşünen iyimserler de çıktı.. Hollandalı sosyalist Anton Pannekoek "Alman işçileri arasında güçlü devrimci bir hareket başlıyor" diye yazdı.[171] 1905 olayları gerçekte, Almanya'daki ve öteki batılı ülkelerdeki sosyal demokrasinin yasaya bağlı, saygılı, burjuva yapısını da ortaya koymaktaydı. Rusya'da umutsuz koşulların zorladığı gerçek devrimci hareketle karşılaştırıldığında bu durum açığa çıkmaktaydı. SPD'nin Jena Kongresi'yle ilgili olarak *Le Temps* muhabiri şöyle yazıyordu:

> "Alman Sosyalistlerinin barışçıl havası, meraklı gözlemciler olarak kongreye gelen çok sayıda Rus üstünde garip etkiler yarattı. Devrimci Rusya'nın kuramsal eğitimini sağlamış olan ve daha yeni, cephede döğüşenlere destek olarak 100.000 frank göndermiş olan Alman Sosyalistlerin burjuva Kongresinde, devrimci heyecanla titreyen delikanlı ve kızlar şaşırmış görünüyorlardı."[172]

Gene de ortam, Almanya'da, doğrudan eylem lehine konuşmaları cesaretlendiriyordu. Hükümetin Sosyal Demokrasinin büyümesini engellemek için oy hakkını sınırlayacağı söylentileri vardı ve özelllikle 1896'da Saksonya Krallığında sosyalist temsili

(171) R.Michels, *Die deutsche Sozialdemokratie im internationalen Verbande. (Archiv für Sozialwissenshaft und sozialpolitik* c.25, 1907), s.206

(172) *Le Temps*, 21 Eylül 1905, Michels, *Die deutsche sozialdemoratie im internationalen Verbande*, s.164'den alıntı.

gerçekten zorlaştıran sınırlamaların etkin bir protesto olmadan gerçekleştirilmesi, bu konuda ne yapılması gerektiğine ilişkin tartışmaları başlatmıştı. Bazı üyeler Prusya'da oy hakkının genişletilmesi için grev silahından söz ediyorlardı. Partinin sol kanadında, yurt içinde reformlar için olduğu kadar, savaşı engellemek için de en iyi silahın genel grev olduğuna inanan bir grup vardı. Dolayısıyla 1905 Jana Kongresi'nde, Bebel'in hareketin bütün tarihini genel grev açısından anlattığı etkili konuşmasıyla, bütün tartışmalar genel grev konusunda oldu. Bebel, sorunun hem Sosyal Demokratik Parti'nin eylem olanaklarıyla ilgili hem de daha nazik biçimde, onun sendikalarla ilişkisiyle ilgili yönleri kapsadığını kavrayacak kadar deneyime sahip bir siyasetçiydi. Sendikalar Bir Mayıs günü yaptıkları gösterilerle, üyelerine acil çıkarlar sağlamayan siyasal tavırlara inanmadıklarını ortaya koymuşlardı ve bütün seçim başarılarına karşın, Sosyal Demokratlar, bütün işçiler sosyalist sendikalara üye olmadıkça, çoğunluğu oluşturamıyorlardı. Dolayısıyla Bebel, sendikaların dayattığı etkin eylemlerin sınırlarını tanımlarken çok cesaret kırıcı olmamak zorundaydı. Konuşması çarpıcı cümleler içerirken - 'Şehitlerimizin adına, en değerli insan haklarımızı savunmak için birkaç haftalığına aç kalmayacak mısınız?"[173]- ve genel grevin bazen haklı bir silah olduğunu itiraf ederken, nihai karar soldaki aşırıları biraz yatıştırmaya yönelik bir uzlaşma niteliğindeydi. Rosa Luxemburg, Bebel'in, kendisini ister istemez çizmelerin kan gölünde olup olmadığını görmek isteyerek ayaklarına bakar bulduğunu söylemesine neden olan ateşli bir konuşmayla Kongreye Rusya'da bir devrimin devam etmekte olduğunu anımsatmıştı.[174] Bu karar, gene de, genel greve ne zaman başvurulması gerektiğine ilişkin koşulları bilinçli biçimde belirsiz bırakıyordu.

Bu konuşma bile, pratikte revizyonist olan sendikaların, partinin siyasal önderlerinden gelen yönlendirmelere karşı oldukça isteksiz oldukları bir durumda, aşırı gitmekti. Ertesi yıl partinin yürütme Komitesi ile Sendika Genel Komitesi arasında genel grev tartışmaları özel olarak devam etti. Sonra, sendikacıların isteksizliğine karşın, Parti, konuşmalar hakkında bir açıklama ya-

(173) *Verhandlungen* 1905, s.305
(174) *Verhandlungen* 1905, s.336

yımladı ve bütün tartışmalar Partinin 1906 Kongresi'nde yeniden başladı. Bebel ve sendika önderi Karl Legien, biraz da rahatsız biçimde, sağdan ve soldan gelen eleştirilere karşı ortak cephe oluşturdular. 1920'de Kapp Putsch zamanında, belirli siyasal durumlarda genel grevin ne kadar etkin olabileceğini göstermek zorunda kalan Legien, genel grevin sınırlılığı hakkında da açık fikir sahibiydi; sendikacılar Köln'deki yıllık kongrelerinde kısa süre önce bunları dile getirmişlerdi. Legien partiye, sanayi üstündeki egemenliklerinin tamamlanmış olmaktan ne kadar uzak olduğunu anlattı. Devleti felç edebilmek için öncelikle ulaşım işçilerinin grevine gereksinim vardı. Oysa demiryolu işçileri bir sendikada örgütlenmiş değillerdi. Metal, ahşap ve inşaat kesimlerinde ve kısmen tekstil sanayiinde genel grev olanağı vardı; gıda kesiminde daha da zor olurdu. Bu koşullarda Legien, siyasal grevin yararının ne olabileceğini soruyordu. Bebel'in ve Legien'in konuşmalarını izleyen tartışmalarda yeni bir düşünce ortaya konmadı. Bir yandan birlik ve disiplin zorunluluğu ileri sürülürken, bir yandan da Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht, partinin üyelerini arttırmak ve örgütünü güçlendirmek istiyorsa yaratıcı ve etkin bir siyaset izlemeye zorunlu olduğunu ileri sürüyorlardı. Tartışmalara katılan ve o sıra Legien'in çok nefret ettiği "yerel anarko-sosyalistler"den biri olan Robert Michels, kendi deneyimleri ışığında siyasal partinin bütün sosyolojisini ortaya koydu ve yirminci yüzyılda parti siyasetinin nasıl işlediğine ilişkin en geniş çözümlemelerden birini yaptı.[175]

1906'da varılan karar, Alman Sosyal Demokratik Partisi'nin gösterişçiliğini ve lafazanlığını, kimseyi bir şeye yöneltmeden dikkatli uzlaşmaları nasıl gizlediğini ortaya koyması açısından karakteristiktir. Karar, Jena kararıyla sendikaların kendi kongrelerinde kabul ettikleri kararın çelişmediğini ileri sürüyordu (böyle bir çelişki vardı, yoksa sorunun tekrar gündeme gelmesine zaten gerek olmazdı). Parti yürütme komitesinin genel grev kararı alması durumunda Parti ile sendikalar arasında görüşmelerde bulunmamasına karar verilirken, sendikaların ancak sosyalistlerse sosyalist hareket için zorunluluk taşıyabildikleri ifade ediliyordu. Sonuç olarak, "proleter sınıf savaşımının zaferle ilerlemesi için

(175) Özellikle bknz. R.Michels, *Les Partis Politiques* (Paris 1914).

reddedilemez zorunluluk olan parti ile sendikalar arasındaki düşünce ve eylem birliğini sağlamanın, sendika hareketinin sosyal demokrasi ruhuna sahip olmasını zorunlu kıldığı" bildiriliyordu, "her parti üyesinin bu doğrultuda çalışmak görevi"ydi.[176] Tasarı Kautsky'nindi ve beş oya karşı 386 oyla kabul edildi. Karar, partinin hem gücünün hem zayıflığının işaretidir. Disiplinli bir kitle partisi olarak başarılıyken, ekonomik bakımdan geri bir ülkedeki azınlık grubu için olanaklılığı görülen cesur devrimci eyleme girişemiyordu. 1905'den doğru dersleri çıkaran Bebel değil Lenin'di.

Alman taktikleri neyin pratik olduğunun dikkatle değerlendirilmesi üstüne kuruluyordu. Sendikalist hareketin güçlü olduğu özellikle Fransa gibi ülkelerde ise genel greve yaklaşım daha az gerçekçiydi. Georges Sorel'in gördüğü gibi, genel grev mitinin kendisi çekiciydi ve hiçbir zaman gerçekleşmemesi olasılığına karşın, eylem kışkırtıcılığında kullanılabilirdi. Gerçekten de Fransa'da, sanayide yaşanan huzursuzluk artıyordu; sendikalar gittikçe kendilerine daha fazla güvenmeye başlıyorlardı. Halen kırda yaşayanların sayısının kenttekilerden fazla olmasına, toplam işçi sayısı yedi milyonken bir milyondan fazla sendikalı işçiden ancak 600.000'inin militan CGT üyesi olmasına[177] karşın, işçiler, ekonominin belirli kesimlerini etkileyecek, kısa dönemli felçler yaratacak güçteydiler. Sendikaların, son olmasa da, artan biçimde etkileme taktikleri, bugüne kadar bu olmuştur. Böylece 1907'den sonraki yıllarda posta grevi, demiryolu grevi ve daha sayısız grev ekonomiyi etkiledi ve işçi sınıfı için etkin çıkarlar sağlamasa da, burjuvaziyi korkuttu. Aynı sırada sendikaların bazıları, özellikle Alphonse Merrheim önderliğindeki metal işçileri, gittikçe açık biçimde devrimci oluyorlar ve siyasal eylem konusunda sabırsızlanıyorlardı. Alman Sosyalistlerinin, proletaryanın tarihsel olarak kaçınılmaz biçimde zafere ulaşacağı yönündeki kıyamet benzeri görüşleriyle siyasal eylemsizliğe itilmeleri gibi, Fransız, İspanya ve İtalya'daki Sendikalistler de, genel grevin kaçınılmaz zaferine duydukları kıyamet benzeri inançla, devrimci siyaset yönünde cesaret buluyorlardı. Sorel tarafından sistematikleştirilen Sendikalist öğretinin, Marksistlerin katı yarı-bilimsel ve ras-

(176) *Verhandlungen* 1906, s.305.

(177) Drachkovitch'in verdiği karşılaştırmalı rakamlara bznz, s.150

yonalist öğretilerini çok kuru ve sıkıcı bulan romantik aydınları çektiğine kuşku yoktur. İngiltere'de bile Beatrice Webb, "Sendikalizm, eski moda Marksizmin yerini aldı. Kızgın gençlik, asık yüzü, çatık kaşları ve yabani tavrıyla bugünlerde Sendikalist oluyor; bugün fazla düşünmeden kolayca konuşan genç işçinin ağzında Alman Sosyal Demokrasisinden çok Fransız Sendikalizminin cümleleri yer alıyor" diyordu.[178]

Fransız Sosyalistler zor bir duruma düşmüşlerdi. Almanların disiplin araçlarından yoksundular. CGT ile ilişkileri, Alman Sosyalistlerin Hür Sendikalarla kurdukları ilişki kadar yakın değildi ve Guesde daha merkezî bir örgüt ve sendikalarla daha sıkı bağlar arzulasa da, Fransız işçi sınıfı hareketinin havası böyle bir şemaya karşıydı. En fazla umut edilebilecek olan, Jaurès'in sözleriyle "karışıklık, egemenlik, kuşku olmaksızın... özgür işbirliği"ydi.[179] Fakat, eğer bu işbirliği etkin olacaksa, Sendikalist doğrudan eylem düşüncesine ödün verilmesi gerekecekti. Genel grev sorununun sık sık gündeme geldiği yer, savaşın nasıl önlenebileceği tartışmalarıydı ve Parti içinde garip sıralamalara yol açıyordu. Jaurès'e göre birincil siyasal amaç savaşın engellenmesiydi ve eski Blanquici Vaillant'la *"Plutôt l'insurrection que la guerre"* sloganıyla ifade edilen bir birlik kurmaya hazırdı. Gerçekten, savaşa karşı kendiliğinden halk gösterisi düşüncesi kendi canlı romantik iyimserliğinin gereksinmelerini karşılıyordu. 1905'den itibaren Jaurès "mecliste müdahaleden halka açık ajitasyona, bildirilere ve işçilerin genel grevinden ayaklanmaya kadar bütün araçlarla"[180] savaşa karşı etken siyasetin savunucusu olarak ortaya çıktı. Bu kararlılık, Hervé ve izleyicilerinin, güzel sözlerle ve su götürmez biçimde savaş ilanını, ayaklanma ve 'askeri grev'in izlemesi gerektiği açıklamalarına ve Guesde'in, kaçınılmaz sosyalist zaferi beklerken, savaş kredileri aleyhine oy vemekten başka her eylemi reddetmesine karşı muhalefeti ortaya koyuyordu. İç siyasette "re-

(178) *Beatrice Webb's Diary*, 1 Aralık 1912, s.7.

(179) Hubert Rouger, *La France Socialiste* (Paris 1912), I.s.237; Drachkovitch, s.80'den alıntı.

(180) Tam metin için bknz. *Troisieme Congrès National. Compte Rendu analytique* (Paris 1905), s.214 vd. Ayrıca, A.Zevaes, *Le Parti Socialiste de 1904 a 1923*, s. 57-8

formist" olan Jaurès, dış siyasette kendisini Guesde'in solunda bulmuştu. Ve her zaman olduğu gibi sorun kısa sürede Enternasyonal'e taşındı. 1904 Amsterdam Kongresi'nde parlamenter etkinlik konusunda olduğu gibi, 1907 Stuttgart Kongresi'nde de iki rakip kavrayış karşı karşıya geldi.

Stuttgart Kongresi Alman topraklarındaki ilk Enternasyonal Kongresiydi; 289 üyeyle katılan Almanlar Kongreyi beceriyle ve müsrifçe örgütlediler. Her delegenin masasında bir çiçek yığını vardı; açılış ünlü bir Alman ezgisinin Kongre için *"Ein feste Burg ist under Bund"*[181] (sağlam bir kaledir birliğimiz) biçiminde değiştirilmiş sözlerle söylenmesiyle yapıldı. Önceki yıl seçimlerde önemli başarısızlığa uğramalarına karşın ortam Alman Sosyalistlerin gücü ve itibarını gösteriyordu; Gustave Hervé'nin Almanlara saldırması cesaretinin göstergesiydi. Tartışılan konu Fransa'da kendi ajitasyonuyla başlayan anti-militarizm ve savaştı. Üyelerin gözünde gündemin en önemli konusu olan tartışmayı komisyon üyesi olarak yürütmekle kalmayan Hervé, daha önceki kongrelerde Fransız Partisinin yaptığı gibi savaş ilanının devrim ve genel grevle karşılanması için önerge vermekle kalmadı, Alman Partisine bürokrasi ve *burjuvazileşme* suçlaması ile saldırma fırsatını da kaçırmadı; "üç milyon oyun verdiği moral ağırlığa" dayanarak gerçekte yalnızca bir oy ve para sayma makinasına dönüştüklerini söyledi. Her zaman olduğu gibi, düşüncelerini ifade etmedeki aşırılığı ve konuşma tonu, özellikle öteki Fransız temsilciler için utanç verici oldu. 1914'den sonra onu histerik bir şoveniste dönüştürecek olan Alman nefreti, (pasifistliğinde olduğu gibi) o zaman bile birincil motivasyonuydu. Gene de, Domela Niuewenhuis'in herkesin anımsadığı eleştirilerinde olduğu gibi, onun da söylediklerinde büyük doğruluk payı vardı. Özellikle Alman proletaryasıyla ilgili olarak çizdiği tablo doğruydu: "Şimdiye kadar bildiğim ve Karl Marx'ın yorumlarıyla ilgili kaçamaklı, kılı kırk yaran tartışmalarına omuz silktiğim Alman Sosyal Demokrasisiyle kişisel olarak karşılaşmak beni heyecanlandırdı. Şimdi Stuttgart sokaklarında Alman proleterleri görüyorum. Naif hayallerim yıkıldı, hepsi tatmin olmuş ve kendinden hoşnut iyi burjuvalar (Spiessbürger)."[182]

(181) 'Birliğimiz elbette kale gibidir.'

(182) *Tutanak*, 1907, Pazartesi 19 Ağustos, s.85

Almanlar, savaşa karşı eylem sorununu tartışmanın artık gerekmediği görüşünü kabul ettirmeyi becerdiler. Daha önceki bütün Enternasyonal Kongrelerinin gündeminde bu sorun yer almıştı. Nieuwenhuis'in, Hervé'ninkine çok benzeyen kararı Zürih'de 1893'de yapılan oylamayla resmen reddedilmişti. 1900'de Jaurès ve Briand'ın destekledikleri genel grev planları hazırlama çağrısı benimsenmemişti. Amsterdam'da genel grev düşüncesi kabul edilmişti fakat ciddi ve acil olarak pratikte kullanılma gereksinimi olmadığı açık biçimde ifade edilmişti. Dolayısıyla Bebel'in bütün yapılması gerekenin önceki kararların yeniden ifade edilmesinden ibaret kaldığı görüşü doğruydu. Bütün bu kararların avantajı da, Hervé'nin önerileri, dünyanın sosyalist partilerinin (Vandervelde'in açılış konuşmasında belirttiği gibi artık hareket dünya çapındaydı, "güneş üzerinde hiç batmıyordu") savaşın kapitalist toplumun yapısında yer aldığını söylemek ve düzenli ordu yerine milisin geçirilmesini istemek dışında ne yapması gerektiğini kabaca sorgularken, hiç kimseyi gerçekten bir şey yapmaya zorlamamasıydı.

Tartışmada hiçbir taraf soruna açık yüreklilikle yaklaşmadı ama olası eylem -veya eylemsizlik- yönünde dört farklı çizgi önerildi. Hervé aşırı uçtaydı; Guesde de öteki aşırı uçta. Çünkü Guesde ve Fransız heyetin azınlığı, sorunun özel olarak ele alınması gerekmediğini, Sosyalist zafer savaşın nedenlerini ortadan kaldırıp savaşın kendisini yok edene kadar, önceki gibi davranmaya devam etmenin yeteceğini savunuyordu. Almanlar'ın görüşü de aşağı yukarı bunun aynısıydı, düzenli orduların dağıtılmasını yinelerken en azından sosyalistlerin savaş tehlikesi karşısında "savaşın durdurulması en etkin önlemlerin ellerinden geldiği kadarıyla kullanılması ve eğer gene de savaş çıkarsa bir an önce sonuçlandırılması için çalışmaları" gerektiğini ifade ediyorlardı. Hervé'nin ayaklanma ve kitlesel kaçış olasılığı hakkındaki romantik inancı ve Guesde ile Bebel'in geleneksel öğretiyi dikkatle üstü kapalı biçimde ifade etmelerinin dışında kalan öteki iki öneri üstüne tartışıldı.

Önerilerden birini Jaurès ve Vaillant destekliyorlardı; Fransız sosyalistlerin önceki yıl Limoges'de benimsedikleri önergeyi temsil ediyordu. Jaures'in Fransız doğrudan eylem yanlılarının desteğini sağlama isteğinin, uluslararası durumla ilgili tutkulu ilgisinin ve tükenmez iyimserliğinin ürünüydü bu karar. Vaillant ve Jaurès

Hervé'nin mutlak pasifizmini açıkça reddediyorlardı: bir başka ulusun saldırısına uğrayan bir ulusun işçi sınıfının görevi kendini savunmaktı. Fakat milis sisteminin böyle bir durumun ortaya çıkmasına olanak vermeyeceğini, talihsizlik eseri olarak ortaya çıksa da, Enternasyonal Büro'nun, gerekirse ayaklanma veya genel greve kadar gidebilecek uygun uluslararası eylemi örgütleyebileceğini ileri sürmekteydiler. Jaurès her zaman olduğu gibi umudunu destekleyecek en ufak olayı abartmaya hazırdı. Onun için savaşı durdurabilecek bir şey yapılamayacağını itiraf etmek hoşgörülemez bir tutumdu: "Bebel'in söylediğinden daha fazla bir şey söyleyememek, uluslar arasında çatışma ve siyaseti durduracak özel bir araç bilmediğimizi söylemek, üzücüdür. Eğer Alman işçi sınıfının gittikçe artan gücü ve uluslararası proletarya daha ileri gidemiyorsa üzücüdür."[183]

SPD'nin eylemsizliğine saldıranlar yalnızca bazı İtalyanlar'ca desteklenen Fransızlar değildi. Rus devrimini kişisel olarak yaşayanlar eylem siyaseti izlenmesi konusunda heyecanlıydılar. Şimdi otuz yedi yaşında olan ve 1900'de Rusya'dan ayrılalı beri parlak bir gazeteci olarak görülen Lenin, Plehanov'la olan tartışması ve Rus Sosyal Demokratik hareketinde bunu izleyen bölünmeden sonra Rus emigré (göçmen) çevrelerinde ün kazanmıştı ve uluslararası sosyalist konferanslarda sol kanadın gittikçe tanınan üyesi haline geliyordu. Petersburg sovyetinin son günlerini izleyebilmek için Rusya'ya dönmüştü. Rosa Luxemburg da Sosyalist harekete önderlik etmek için Polonya'ya dönmüştü. Sağlık nedenleriyle serbest bırakılıp Almanya'ya dönmesine izin verilene kadar, Alman Sosyal Demokratik partisinin onun için kefalet ödediği söyleniyordu, üç ay hapiste kalmıştı.[184] Lenin ve Rosa Luxemburg, Engels'in neyi açık seçik görebildiğini ve Bebel ile Kautsky'nin görüp yüz yüze gelmeyi reddettiklerini kavramışlardı - Bir Avrupa savaşı kapitalist devlet makinasını zayıflatacak ve sosyalistlere başarılı bir devrim fırsatı verecekti. Böylece Rosa Luxemburg, Polonya ve Rus heyetleri adına konuşarak, savaşın çıkması halinde ayaklanma, ajitasyon ve görevlerin yalnız savaşın sona erdirilmesi için değil fakat "sınıf egemenliğinin yıkılması"nı

(183) *Tutanak*, 1907, s.89 (1.komisyon Salı 20 Ağustos).
(184) Bknz. Frölich, s.139.

da amaçlaması gerektiğini söyledi. 1905 Rus olaylarından çıkardıkları dersler yalnız popüler olmayan bir savaştan sonra devrimin başarısız olabileceği değil, onun daha iyi örgütlenmesi ve yönetilmesinin de gerektiğiydi. Rosa Luxemburg hapishanede "Ne karışıklık! Ne biçim kararlılık ve enerji yokluğu" diye bağırıyordu, "Orda olmalıydım, orda! Aman Allahım! Önce kafalarını birbirine vurup onları uyandırırdım!"[185]

Hem Vaillant ile Jaurès'in önerileri, hem de Luxemburg ve Lenin'in ileri sürdüğü değişiklikler Bebel'in hoşuna gitmedi. Kendisinin de son elli yılda oluşması için çok şeyler yaptığı Alman Partisinin işleyişinin, çağdaş toplumun yapısıyla ne kadar bağlı olduğunu görüyordu: ikincisinin yıkılması için herhangi bir girişim, birincisini de tahrip ederdi. 1914'de Bebel'in halefleri için eylemlerini kararlaştırmada çok büyük etkisi olacak bir inançtı bu. Ve 1918'de Alman Sosyalistlerin kendilerinin mevcut burjuva devletinin işletilmesini üzerlerine almalarına yol açacaktı. Stuttgart'da yalnızca Bebel'in, SPD'nin savaş durumunda belirli bir şey yapabileceği yanıtıyla bunun ucu görülmüştü: "Parti içinde yaşamın veya hattâ belli koşullarda partinin var olmasının ciddi tehlikelerle karşı karşıya kalabileceği savaşım yöntemlerini kabul etmeye sürüklenmek, izin veremeyeceğimiz bir şeydir." Alman sosyalistler Alman devletinin (özellikle Prusya'nın) gücünün her zaman etkisi altında kalmışlardır; çoğunluğu kendileri için olanaklı olan eylemlerin sınırlarını kavramıştır. Örnek olarak Hervé Fransa'da çok daha aşırısını kolayca yürütürken, Karl Liebknecht'in mahkemeye çıkartıldığına işaret etmişlerdi. Bebel delegelere *Leipziger Volkszeitung*'un yayım kurulunun üyelerinden en az üçünün hapiste olduğunu söyleyebilirdi. Ve gerçekten, Kongre üyeleri, kendileri de, Alman yoldaşlarının yaşadığı zorlukları, kendilerinden biri, İngiltere Sosyal Demokratik Federasyonu'ndan Quelch Württemberg Hükümeti tarafından sınır dışı edilince, gördüler. Kongre bu hükümet topraklarında toplanmıştı ve Quelch'in ilk oturumlardan birinde Hague Konferansı'nın "hırsızların akşam yemeği" olduğunu

(185) Frölich, s.138. Aynı duyguların biraz değişik ifadesi Luise Kautsky'e yazılan 7 Nisan 1906 tarihli bir mektupda bulunur (Rosa Luxemburg, *Letters to Karl and Luise Kautsky from 1896 to 1918*, ed. Luise Kautsky, çev. Louis P.Lochner (New York 1925), s.117).

söylemesi, Hague'de temsil edilen Çar'ı ve öteki hükümdarları "hırsız ve soyguncu" olarak nitelediği biçiminde yorumlanmıştı.[186]

Birbiriyle çelişen düşünce ve önerilerden sonra sık sık yapıldığı gibi, uzlaşmacı bir karara varıldı. Savaş durumunda izlenecek eylemle ilgili kararın sosyalistlerin oybirliğiyle benimsedikleri bir düşünce olması gerektiği hissedildiğinden, on dört kişilik bir alt komisyon oluşturularak, herkesin kabul edebileceği bir tasarı oluşturması istenmişti. Alt komisyon Bebel ve Vollmar, Jaurès ve Guesde, Victor Adler ve Rosa Luxemburg'u da içeriyordu ve özel olarak toplanıyordu. Sonuçta elde edilen, çok uzun ve herkes için bir şeyler içeren fakat kimse için bağlayıcılığı olmayan bir tasarı oldu.[187] Guesde ve Bebel gibi ortodoks Marksistler için, savaşın kapitalist sistemin ürünü olduğu ve onun yok olmasıyla ortadan kalkacağı, fakat bu arada Sosyalistlerin mecliste silahlanmanın azaltılması ve düzenli orduların kaldırılması için baskı yapması ve Enternasyonal'in bütün çabaları birleştirmeye çalışması gerektiği belirsiz biçimde ifade ediliyordu. Sonra Jaurès türü iyimserliğin pohpohlanmasına yer verilmişti: uluslararası sosyalizmin etkin işbirliği örnekleri sıralanıyordu. Son olarak, savaşın patlaması tehlikesine karşı "Savaşın çıkma tehdidi durumunda, tarafların işçi sınıflarını ve meclisteki temsilcilerinin, Enternasyonal Büronun birleştirici etkinliğinden de güç alarak, kendilerince en etkin görülen her türlü araca başvurarak, savaşın çıkmasını engellemek için, doğal olarak sınıf savaşının yoğunluğuna ve genel siyasal duruma göre değişebilecek her şeyi yapmaları görevleridir" deniyordu. Gene grev veya ayaklanmayla ilgili özel bir bağlanmadan, onu dışlamadan özenle kaçınan bir formülleştirmeydi bu. Son cümle Rosa Luxemburg'un ve Lenin'in katkısıydı; onlardan başka hiç kimsenin ciddiye almadığı devrimci bir anlamı karara kazandırıyordu: "Bütün bunlara karşın savaş çıkarsa, savaşın hemen sona erdirilmesi için aracılık etmek, bütün güçleriyle savaşın getirdiği şiddetli ekonomik ve siyasal bunalımı halkı ayaklandırmak ve böylece kapitalist yönetimin sona ermesini hızlandırmaya çalışmak görevleridir."

(186) *Tutanak*, 1907, Perşembe 22 Ağustos, s.32.

(187) Stuttgart kararının metni Ek'de yer almaktadır.

Karar bütün Kongrenin oybirliğiyle ve heyecanla kabul edildi, hatta Hervé masanın üstüne fırlayarak ellerini havaya kaldırdı. Stuttgart kararı savaşa karşı sosyalist eylemin temelini oluşturacaktı ve karşılanışındaki memnuniyet içeriğinin belirsizliğini örttü. Uluslararası Sosyalistlerin, uluslararası gerilimi azaltmak için etkin biçimde işbirliği yaptıkları olayların listesi etkileyici görünse de gerçekte çok fazla anlam taşımıyordu. Faşoda olayından sonra İngiliz ve Fransız sendikacıların toplantıları, bunalım diplomatik yollarla çözüldükten sonra gerçekleşmişti. Fas bunalımıyla ilgili Fransız ve Alman sosyalistlerin meclisteki eylemleri, bunalımın aşılmasında pek etki yaratmamıştı. Trieste'de Avusturyalı ve İtalyan Sosyalistlerin yaptıkları gösteriler Avusturya Sosyal Demokratların ulusal farklılıkların aşılmasındaki ciddi niyetlerini gösterse de, Avusturya ve İtalya hükümetleri tarafından ciddiye alındıklarını varsaymak için bir neden yoktur. İsveç'de, Norveç'e yapılacak saldırıyı önlemek için yapılan gösteriler yalnızca iki ülkenin barışçı yollarla ayrılmasını sağlamaya yönelik genel isteğin bir parçasıdır; gerçekten birliği barış içinde ve anayasaya uygun olarak sona erdiren, hükümetin desteklediği halk oylaması olmuştur. Gerçekten etkin eylemin tek örneği Rusya'daki 1905 Devrimi kalmaktadır.

Stuttgart kararının, partilerin meclisteki eylemlerinin sonuç olarak azınlıkta kaldıkları için etkin olamayacağı ve meclis dışı kitlelerce yapılacak baskıyla desteklenmedikçe felaketi önleyemeyecek derecede yetersiz kalacağı kuşkusuyla tatmin edemediği insanlar gene de vardı. Sonuç olarak 1910'da, sonraki Enternasyonal Kongresinde, Vaillant, doğrudan eylemin beklenmedik ve yeni bir destekleyicisiyle işbirliği yaptı. Bu, gerçekte devrimci sol kanadın temsilcisi olmayan, eski Britanya İşçi Hareketi üyesi, ILP'nin meclisteki ilk üyesi James Keir Hardie idi. Stuttgart'da sosyalistler savaşın Faşoda ve Fas türü bir sömürge sorunundan çıkabileceğini öngörürlerken, 1910'da bu görüşleri değişmişti. 1908'de Bosna'nın Avusturya tarafından ilhak edilmesi, savaşın Balkanlar'da çıkabileceğini düşündürtmüştü. Ayrıca İngiltere ile Almanya arasındaki donanma rekabeti, yeni dretnotlar yapılması için artan miktarda büyük paraların harcanması, böylece silahlanma yarışını yoğunlaştırmasıyla, savaş tehlikesini arttırıyor ve onları korkuturken bir yandan da çok geçmeden dayanma sı-

nırına gelen ulusal ekonomiye ve işçi sınıfına, burjuva toplumunun beklenen yıkılışına katkıda bulunmak görevini yüklediğini düşündürtüyordu.

Kopenhag'daki tartışmalar daha öncekilerden hem daha az ilgi çekici hem daha az canlıydı. Tutanaklar okununca tarafların konudan bıktıkları ve yeni ekleyecek bir şeyleri olmadığı izlenimine varılıyor. Bebel hem kızı hem torunu hasta olduğu için Kongreye katılamamıştı. Ortaya çıkan, belki de, değişik uluslardan sosyalistler arasında artan gerilimdi (o sırada bir başka komite Çek sendikalar sorununu tartışıyordu): Sırp heyeti Avusturyalı Sosyal Demokratları Bosna'nın ilhakını yeteri kadar canlılıkla protesto etmemekle suçluyordu; Almanlar ise açıkça İngilizler'den kuşkulanıyorlardı. Bu kuşku İngiltere'deki siyasal durumu bilmemekten kaynaklanıyordu. İşçi Partisi mecliste Liberal Parti'yi henüz Britanya'da gerçekleşmemiş olan köktenci toplumsal düzeltimler için genel olarak destekliyordu. Fakat toplumsal yasaların getirdiği harcamalar için oy kullanırken aynı zamanda silahlanma için de oy kullanmış oluyorlardı çünkü bütçe tek yasa tasarısı olarak hazırlanıyordu. Almanlar İngilizlere askerî harcamalar için oy kullandıkları saldırısında bulunurken, kendilerinin o zamana kadar Reichstag'da oylamalar ayrı ayrı yapıldığı için kaçınabildikleri bu durum kısa süre sonra bir açmaz olarak karşılarına çıkacaktı. Alman Sosyal Demokrasisi ile İngiliz İşçi Partisi arasındaki yanlış anlama, İngiliz işçi hareketinin tanınmış iki adının, Robert Blatchford ve Marksist dili konuşabilen birkaç İngiliz önderden biri olduğu için yurtdışında beki de en çok tanınan kişi olan H. M. Hyndman'ın, açıkça Alman saldırısına karşı hazırlanma vaazları vermeye başlamalarıyla daha da büyümüştü.

Almanlar'ın İngiliz Labour (işçi) hareketinden duyduğu rahatsızlık, Alman metal işçileri sendikasından Adolf Cohen, İngiliz sendikacılara, bir yıl önce İsveç sendikaları büyük bir greve gittiğinde çok küçük miktarda para yardımında bulunmaları nedeniyle acımasızca saldırdığında, bir başka noktada daha kendini göstermiş oldu. İngilizler uluslararası dayanışma göstermemekle suçlanıyordu. ILP'den Anderson'un İngiliz sendikalarının sosyalizmin etkisine daha henüz girmeye başladıkları biçimindeki gönülsüz açıklamasına karşılık Cohen sert bir yanıt verdi: "İngiltere'de sosyalizm düşüncesinin daha yeni ilerlemeye başladığını

ve İngilizler'in bu Kongreden çok şey öğrendiklerini duyup şaşırdık. Uzun zamandır uluslararası işçi ve sendika kongrelerine katılıyorlar ve biz bu sözleri duyuyoruz. Birinin bize İngiliz sendika temsilcilerinin reformların zorunluluğu konusunda içten olup olmadıklarını ifade etmesi gerekiyor..."[188] Başka konularda da buna benzer düşüncelerin ileri sürülmesiyle, militarizm konusunda, İngiliz İşçi hareketinin yaklaşımıyla ilgili Ledebour ve Keir Hardie arasındaki sert konuşmaların nedeni de şaşırtıcı olmaktan çıkıyor. Gerçekte de bu sözlerin ötesine fazla geçemediler ve ancak uzman ara bulucu Vandervelde, Vaillant-Keir Hardie'nin genel grevin Enternasyonal Büro'da değerlendirilmesi ve gelecek Kongre'de tartışılmasını öneren değişiklik isteklerini ileri sürerek delegelere rahat nefes aldırdı. Genel grev sonunda rafa kaldırılmıştı.

Bunun için geçerli nedenler vardı: Almanların kitle grevlerine itirazının, görmüş olduğumuz gibi, sağlam temelleri vardı. Almanlar da, Avusturyalılar da, hükümetlerine ve ordularına karşı doğrudan eylemle pek bir şey elde edemediklerinin çok iyi farkındaydılar. Dr. Renner'in Kopenhag'da militarizm komitesinde esefle ifade ettiği gibi: "Avusturyalılar ve Almanlar (Reichsdeutsche) militarizmin çok güçlü olduğu ülkelerden geliyorlar ve dolayısıyla bu konuda uzman olmak gibi üzücü bir avantajları var."[189] Askerî güce karşı en etkin eylemin gerektiği yerde, bu gücün kendisi etkin eylemi olanaksız kılıyordu. Stuttgart ve Kopenhag Kongrelerinden iki sonuç çıkmıştı: Biri kongrelerin çözemediği fakat beceriyle formülleştirerek gizlediği başarısızlık, uluslararası dayanışma duygusunun ulusal farklılıkları aşması konusuydu. Öteki, hiçbir kanıtı olmamasına karşın Enternsyonal Bürosuna, üye partilere karar alıp kabul ettirebilecek gücü varmış gibi davranmaktı. Stuttgart'da belirsiz biçimde Enternasyonal'e verilen savaş tehdidi durumunda uluslararası Sosyalist eylemin eşgüdümünü sağlama görevi, Kopenhag'da açıkça ifade edilmişti: "Savaş tehlikesinin tehdidi karşısında, ilgili ülkeleri savaştan korumak için işçi partileri arasında uyum sağlamaya yönelik zorunlu adımları atma görevini, bu önlemlerin alınabilmesi için Kongre Büroya verir." Bu korkunç bir sorumluluktu.

(188) *Tutanak*, 1910, Cumartesi 3 Eylül, s.55.
(189) *Tutanak*, 1910, Cuma 2 Eylül, s.39.

II

"Alman işçi sınıfı artan biçimde olumlu ve güçlü bir irade sahibi oluyor. Bir düşünce ışığında yeni bir toplumsal düzene doğru ilerliyor, fakat ona ancak aşamalardan geçerek ulaşabileceğini biliyor. Kooperatifleri ve sendikaları aracılığıyla doğrudan bir güç durumuna gelmek istiyor. Siyasal kurumları dönüştürerek ve demokratlaştırarak barışı güvence altına almaya ve toplumsal evrimi daha özgürce sağlamaya uğraşıyor. Alman sosyalizminin sağlam kitlesi içinde her zamankinden özgür, canlı ve ateşli bir ruh dolanıyor. Kopenhag Kongresi'nden ve Almanya'da yaptığım hızlı geziden ne Avrupa'nın ne de Almanya'nın kendisinin içine sızılamaz bir tutuculuk ve militarizm kütlesi olmadığı düşüncesiyle döndüm: Daha az baskıcı bir Avrupa düzeni olasıdır ve eğer Fransa gibi büyük bir cumhuriyetçi halk, kendisini düşünce içermeyen kaçamaklardan ve çürümüş siyasal hilelerden kurtararak, tam demokrasi, toplumsal ilerleme, uluslararası yargı ve barış siyasetini açıkça ve canlı biçimde izlese, bütün Avrupa'daki görkemli ve sağlıklı evrimin hızlandırılması için yeterli olabilir."[190]

Jaurès Kopenhag'dan bu izlenimlerle dönmüştü. Yurtdışındaki sosyalistlerin çoğunluğu da aynı duyguları paylaşıyorlardı. Avrupa'nın kurtulması için öteki Sosyalist partilerin Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin canlılık, disiplin ve etkinliğini göstermeleri gerekiyordu. Alman Sosyal Demokrasisinin konumu, gücü ve itibarı her zamankinden fazlaydı. Dört milyondan fazla Alman Sosyalistin varlığı Avrupa'da en büyük barış güvencesi olarak görülüyordu.

Gerçekten Alman Sosyalizmi yeni zaferler kazanacak, yeni bir aşamaya girecek gibi görünmekteydi. 1912 genel seçimlerinde Sosyalistler 110 sandalye kazandılar ve dört milyon iki yüz elli bin civarında oy aldılar. Alman seçmenin üçte biri Sosyalistti. Fakat Alman Sosyal Demokratik Partisi İkinci Enternasyonal'in büyük umudu ve gücüyken, Enternasyonal Alman Sosyal Demokratik Partisi'nin temel ilgi alanı değildi. Başarılı seçim kampanyasının

(190) *La Dépêche de Toulouse*, 14 Eylül 1910. Jaurès, *Pour La Paix, Oeuvres*, VII, s. 204-5.

dayandığı parti programı, bütün öteki belgeler gibi, sıradan seçmenin ilgilendiği yurt içi düzeltimler dışında hemen hiçbir şeyden söz etmiyordu. Bu düzeltimler de emperyal Almanya için zorunlu olan şeylerdi - Prusya seçim sisteminin gözden geçirilmesi, Reichstag'a karşı sorumlu bir Şansölye ile ciddi meclis hükümetinin kabul edilmesi, vb. Askere gitme yükümlülüğünün eşitleştirilmesi ve kolaylaştırılması için halk milisi sisteminin kabul edilmesi isteği ve vergileri arttırdığı için hükümetin silahlanma siyasetinin eleştirilmesi, partinin yurt içi düzeltimlerle ilgili odağını değiştirmiyordu ve Sosyal Demokratlar seçimde dış siyasetleriyle savaşım vermemişlerdi. Bebel'in söylemiş olduğu gibi "Halkın yüreği bizden yana dönüyor, çünkü onların günlük gereksinimlerini biz dava ediniyoruz".[191]

Dahası, partinin davranış ve ilgilerinde de bir değişiklik vardı. Eski kuşak önderler dünyadan ayrılıyorlardı. Bebel 1913 Ağustosu'nda öldü ve Jaurès şunları yazdı:

> "Eğer Alman Sosyalist Partisi hâlâ kuruluş aşamasında olsaydı Bebel'in ölümü yalnız üzücü bir kayıp değil fakat ciddi bir tehlike de oluşturabilirdi. Fakat Parti öyle güçlü örgütlenmiştir, geniş temellere dayanmaktadır ve sağlam yöntem gelenekleri vardır ki, onun gelişmesine bu kadar katkıda bulunmuş gerçekten hayranlık uyandıran bir insanın kaybedilmesiyle zayıflamaz... Bebel'in etkisi mutlak bir tarafsızlığın otoritesine, ateşli ve kararlı davranış gücüne ve dakik, güçlü bir aklın uzak görüşlülüğüne, bunalım anlarında en iyi çözümü bulacak bir zekâya dayanıyordu... Son isteklerini belirttiği mektubu, itiraf ederim ki, duygusallıktan uzak değil... kendisini ani bir ölümün tehdidi altında hissediyordu... kızının uğrayacağı büyük şoku hafifletmek için hazırlanmıştı. Ve yaşarken, böyle ifade edilebilirse, ölümün kucağında yaşarken, sakin ve berrak sözlerle Almanya ve Fransa'nın demokrasi, barış ve adaletin ortaklaşa aranması için birleşmesi çağrısını yapıyordu. Avrupa'nın göreceği daha iyi günlerin soylu ve etkileyici önsezisidir bunlar çünkü bu büyük güven yok olmayacaktır."[192]

(191) 1913 Parti Kongresinde Winnig'in alıntısı, *Verhandlungen*, s.480.
(192) *La Dépêche de Toulouse*, 22 Ağustos 1913; *Oeuvres*, IX, s.293-5.

Genç Sosyal Demokrat önderler seleflerinden çok farklıydılar. Siyasal mekanizmayı yaratmamış onun içinde yetişmişlerdi; pratikte revizyonist olan günlük siyasete, özellikle Diyetler içinde, alışmışlardı; mevcut rejimle uyuşmaya artan biçimde hazır duruma geliyorlardı. Bazıları, özellikle Eduard David ve Gustav Noske, Hükümetin donanma siyasetini sınırlı biçimde desteklemeye başlamışlardı bile. Noske, yaşlandığında, Alman işçi sınıfına karşı okul müdürleri gibi (belki gerçekte müdüre demek istiyordu) küstahça davranan "Polonya ve Rusya'dan birçok yabancı"nın kendisini nasıl rahatsız ettiğini anımsayacaktı.[193] 1907'den sonra, parti içinde küçük bir azınlık olarak kalsa da, ulusal savunma nedeniyle askerî bütçenin desteklenmesi düşüncesini savunmaya başladı. 1912 seçimlerinde Sosyal Demokratlar bazı sandalyelerini, ikinci seçimlerde bazı bölgelerde bağımsız liberallerle *(Fortschrittliche Volkspartei)* yaptıkları ustaca bağlaşmalarla kazanmışlardı. Ve 1913 hem güçleri hem tutumlarıyla ilgili daha büyük bir sınav getirdi. Alman Hükümetinin hem yeni askerî harcamalara hazırlandığı hem de maliyeti karşılayabilmek için yeni araçlar bulmaya çalıştığı bir dönemdi. Yeni harcamaların, gelir ve mülkiyete yeni doğrudan vergilerle karşılanmasını önerdiler. Öneri, Sosyalist Parti programında uzun zamandır yer alan mali reformdu ve gerçekten de 1913 baharında Fransız ve Alman sosyalist meclis grupları ortak bir açıklamayla silahlanma maliyetinin işçi sınıfına yıkılmaması gerektiğini bildirmişlerdi. Dolayısıyla Sosyalist Parti'nin Reichstag'daki üyeleri zor durumda kaldılar. Yeni askerî harcamaların aleyhine fakat yeni askerî program için para sağlayan yeni vergilerin lehinde mi oy kullanacaklardı? Yoksa hizmet ettikleri amacı kabul etmediklerini o kadar gürültüyle açıkladıkları vergileri reddetmeli miydiler?

Sorun karışık ve zordu, meclis kanadı ciddi biçimde bölünmüştü. Altı saatten fazla süren tartışmalardan sonra, az bir farkla (yedi çekimser ve elli iki aleyhte oya karşılık elli yedi oyla) yeni vergilerin desteklenmesine karar verildi. İki tarafın görüşleri de anlamlıydı. Bir yandan "bu sisteme tek adam tek kuruş yok" sloganını parti açıklayalı çok uzun zaman olmuştu ve şimdi bunu ter-

(193) Gustav Noske, *Erlebtes aus Aufstieg und Niedergang einer Demokratie* (Offenbach-am-main, 1947), s.27.

keder gibi görünüyordu; mevcut askerî siyasete yalnız göz yummuş olmuyor, daha da güçlendirdiği sonucu çıkıyordu. Öte yandan askerî harcamalarda artışın kabul edileceği zaten belliydi, Sosyalistler önemli bir mali reformu kazanma fırsatını neden kullanmasınlardı? Dahası, gelir vergisi konusunda Sosyalistlerin 110 oyu belirleyici bir etki yapabilirdi. yeni vergilerden en fazla etkineleceklerin temsilcisi olan Tutucular tasarıya red oyu vermeyebilirlerdi. Bundan sonra Hükümet Reichstag'ı dağıtabilir ve Sosyal Demokratlar seçmenlerine, kendi programlarının açıkça ilan ettiği bir noktanın gerçekleşmemesi için Tutucularla nasıl birlikte hareket ettiklerini açıklamakta zorluk çekebilirlerdi. Sosyal Demokratik Parti'de düşüncelerin karışması veya insanların görüşlerini değiştirmeleri ve sonunda beklenmedik bir uyuşmanın çıkması şaşırtıcı değildir. Sonunda vergiler kabul edildi. Birkaç ay sonraki Parti Konferansında meclis grubu 140 oya karşılık 336 oyla güven oyu aldı. Karl Liebknecht'in de çoğunlukla birlikte oy kullanması şaşırtıcı bir görüntü oluşturuyordu. 1903'den beri Partinin kendi başarılarından tasalanan sol kanattaki insanlar, şimdi yeni vergi önerileri gibi mevcut rejim içinde yer alan olaylarda oylama sorunuyla karşı karşıya gelinmesinden artan bir dehşet duyuyorlardı. Bu heyecanın bir yönü 1913 Parti Kongresi'nde bir konuşmacı tarafından özetlenmişti: "Burada bize, Hükümetin militarizm için sonunda doğrudan vergi kararına varmasının, parti için büyük başarı olduğu söylendi... Partinin gücü hakkında yanlış bir kanı edinmemeliyiz. Partinin övgüler dizilen büyüklüğü ve gücüyle, bu Reichstag'da ve 110 Sosyal Demokrata karşın, en ürkütücü askerî önerilerin kabul edilmesini önleyebildiğini göremedik."[194] Parti gerçekten, mevcut sistem içinde, herhangi önemli bir düzeltim sağlayamayacak kadar güçsüzdü. Dolayısıyla 1913 Kongresi'nde, aralarında en tanınmışları Rosa Luxemburg da bulunmak üzere bir grup sol kanat üye, özellikle Prusya oy hakkı düzenini değiştirmek için, tekrar doğrudan eylem ve kitle grevleri konusunu ortaya attılar. İleri sürülen düşünceler ve taraflar artık tanıdıktı. Bebel ölmüştü ama yeni parti ustaları, özellikle Philipp Scheidemann, onun düşüncelerini yinelediler ve parti yapısının kazanımları üstünde durdular. Ama tartışmalarda artık yeni bir sa-

(194) 1913 Kongresinde Stadthagen, *Verhandlungen*, s.477.

bırsızlık tonu vardı; Parti önderliğinde kendilerini eleştirilere karşı sabırsızlık; sol kesimde ise, resmi Parti çizgisindeki durgunluğa karşı sabırsızlık. Ve eskisi gibi, oylamanın sonucu konusunda kuşku yoktu. Bu tartışmada doğrudan eylem yanlıları Belçikalılar'ın yakın zamanlardaki kazanımlarını gündeme getirdiler. Belçika'da 1913 genel greviyle sonunda genel oy hakkı kazanılmıştı. Gerçekten de Belçikalı sosyalistlerin başarısı, Enternasyonal Kongrelerinde belirlenen taktik kurallarına uymamalarının sonucuydu. Sokaklardaki büyük gösterilerde aynı amacı hedefleyen ve meclis içinde yer alan Liberallerle işbirliği yapmışlardı. 1913'deki Parti Kongresi'nde Belçikalılar'ın başarılarından kızgınlığa kapılan bazı Almanlar, başarıyı küçük göstermeye çalıştılar. Genel grevin sonucunun sendika üye sayısında düşüş olduğunu ileri sürdüler. Bu, Belçikalılar'ın şiddetle ve resmen hemen itiraz ettikleri bir açıklama oldu.

Belçika'da olanlar, bazı Sosyalist önderlerin ve özellikle Jaurès'in her şeyin üstünde tuttuğu barış ve savaş sorunu üstünde fazla etkili olamazdı. Jaurès askerlik dönemini iki yıldan üç yıla çıkaran bir yasanın kabul edilmesini önlemek için meclis içinde ve dışında ateşli bir kampanya yürütüyordu. Bunda Almanlar'ın askerî harcama artırımlarını engellemekteki başarısızlıklarından öteye geçemedi; 1913'de, Jaurès, bütün ulusçu basın tarafından Alman yanlısı hain olmakla suçlanırken "Üç Yıl Yasası" kabul edildi. Dahası Almanlar siyasal bir silah olarak genel grevi reddederlerken, Fransız Sosyalistler ve sendikacılar militarizm ve savaşa karşı bir silah olarak onun değerini öne sürüyorlardı. CGT savaşa karşı genel grevle ayaklanma inancını sık sık ifade etmişti ve 1914 Eylül Kongresi'nde de olaylar karşısına çıkmasaydı herhalde gene aynısını yapacaktı. 1912 Kasımı'nda olağandışı bir kongrede "Delilik veya hesaplamayla ülke... savaş felaketiyle *(une aventure guerrière)* karşı karşıya gelir ve bizim muhalefetimiz ve uyarılarımızı reddederse, her işçinin görevi çağrıya uymamak ve... tek rakibine, kapitalistlere karşı savaşımı sürdürmektir".[195] 1912 Aralık ayında büyük günün provası olarak 24 saatlik genel grev ilan edilmişti.

Fransız Sosyalist Partisi ise daha dikkatliydi. Gene de, Ağustos

(195) *Compte rendu du congres de Paris*, Zévaès, *Le Parti Socialiste de 1904 a 1923* (Paris 1923), s. 102'den alıntı.

sonunda Viyana'da toplanacak olan Enternasyonal Kongresinde Fransız Partisini temsil edecek delegelerin bildirisini hazırlamak için toplanan 16 Temmuz 1914 günlü özel kongrede Parti "Savaşın önlenmesini ve engellenmesini sağlayacak ve hükümetleri arabuluculuk yoluna zorlayacak bütün olanaklı araçlar arasında Kongre, ilgili tüm ülkelerde, uluslararası biçimde ve aynı anda örgütlenecek genel grevini, özellikle etkili bir yol olarak değerlendirmektedir..."[196] Tartışmaları rapor eden gizli polis, gene de hükümetin bu militan anti-militarizm gösterisinden gerçekten çekinmesine gerek olmadığı görüşündeydi. Jaurès'in bu önergeyi desteklerken, CGT ile dayanışmanın gösterilmesi ve parti ile sendikalar arasındaki zayıf bağların güçlendirilmesi amacını taşıdığı görülüyor. Karar dikkatle okunduğunda açıkça görülecektir ki, Jaurès savaşa karşı genel grevin savaştan önce yapılmasını öngörmekte ve böylece hükümete yargı yolunu kabul etmesi için baskı uygulanmasını savunmaktadır.[197] Gene de, Sosyalistlerin muhalifleri için, Jaurès'in genel grev düşüncesi ile, sendikacıların askere alınmanın ayaklanma biçiminde reddedilmesi çağrısı arasında fazla fark bulunmamaktadır.

Bu etkileyici kararların zayıflığı ortadadır ve Almanlar en azından bunların gerçek dışılığından kaçınma çabasında olmuşlardır. Öncelikle SFIO ve CGT içinde savaşa karşı genel greve muhalefet eden güçlü azınlıklar vardır. Siyasal hareket içinde Guesde ve izleyicileri ve sendikalarda acil çıkarlar peşinde koşan ılımlılar muhaliftirler. Ve eğer Sorelci genel grev miti başarıya ulaştırılacaksa, hiç kimsenin çekingenlik duymayacağı birlikte ve eşzamanlı davranış gereklidir. İkincisi, nüfusun ancak bir bölümü siyasal parti ve sendikalarda örgütlenmiştir. 1914'de SFIO'un 72.765 üyesi vardı, 1.398.000 oy almıştı ve 103 milletvekili bulunuyordu. CGT'nin 600.000 üyesi vardı, örgütlü işçi sayısı ise 1.000.000'du.[198] Oy-

(196) Annie Kriegel, 'Patrie ou Revolution: le mouvement ouvrier français devant la guerre (juillet-aout 1914)', *Revue d'Histoire Economiqui et Sóciale*, s. XLIII no 3,1965, s.369'dan alıntı.

(197) Jaurès'in yaklaşımı hakkında tartışma için bknz. Annie Kriegel, *Le Pain et les roses* (Paris 1968), s.107-24.

(198) Fransız Sosyalist Parti ve sendika hareketiyle ilgili rakamların dikkatle incelendiği Drachkovitch, s.80,150'den.

birliği içinde olsalar bile kırk milyonu aşan nüfus içinde azınlıkta kalıyorlardı. Militan Sendikalist önderlerin kendileri belki de genel grev mitinin gerçek kurbanlarıydı.

Uluslararası Sosyalist dayanışmanın, Fransız ve Alman Sosyalist Partileri arasında dayanışma anlamına gelmesi kaçınılmazdı. Sesleri mecliste duyulan ve ajitasyonu yüz binleri etkileyen önemde bir parti öteki süper devletlerde yoktu. Ayrıca iki ülke arasındaki yüz yıllık düşmanlık, Fransız ve Alman Sosyalistlerin kardeşliğine duygusal bir nitelik de kazandırıyordu. İki parti de, örnek olarak Alsace-Lorraine sorununu tek başına çözebileceğini iddia ediyordu. Alman Sosyalistler iki eyalet için de özerklik sağlanması yolunda etkilerini kullanabilirlerdi (savaşın sonuna kadar Alsace-Lorraine'in Fransa'ya bırakılmasından söz edilmemesi dikkate değer; 1918'e gelindiğinde Alman Sosyalistler halk oylaması önermeyi benimseyebilmişlerdi). Fransız Sosyalisler kaybedilen iki eyalet hakkındaki ulusçu propagandanın kurbanı olmayacaklarını defalarca söylemişlerdi; gerçek Fransız-Alman uzlaşmasının zorunlu koşulu olarak Alman Sosyalistlerin kendilerine düşeni yapabileceğine güvendiklerini ifade ediyorlardı. Gerçekten de süper devletler içinde Sosyalistlerin hükümetlerini etkileme olanağı Almanya ve Fransa için sözkonusuydu. Fakat 1913'de Almanya'da askerî harcamaların artırılmasının ve Fransa'da askerlik süresinin uzatılmasının engellenememesi gerçekte bu olanağın ne kadar küçük olduğunu gösteriyordu. Ne Jaurès'in meclisteki devlet adamı biçimi konuşmaları ne de SPD'nin yıllık parti Kongrelerindeki kararları hükümetlerce ciddiye alınmıştı. Gene de hükümetler iki partinin büyüklük ve etkinliğinden endişe duyuyorlar ve savaşa karşı tepkilerinden çekiniyorlardı. Fransız İçişleri Bakanı savaş durumunda hemen tutuklanacak militan Sendikalistlerin ve Sosyalistlerin listesini -dile düşmüş *Carnet B*- hazırlatmıştı. Almanlar da Sosyalistlerin artan gücünden endişeleniyorlardı ve hükümet yurtsever yaklaşımı bulunduğunu düşündüğü Sosyal Demokrat kişilerle ilişki kurmaya başlamıştı bile. Noske bir savaş gemisini gezmeye davet edilmişti; Südekum, en azından Temmuz 1914'den itibaren, Şansölye'nin bürosuyla ilişki halindeydi.

Bir hükümetin savaş niyetini ciddi biçimde kontrol edebilecek olanlar yalnızca Fransız ve Alman Sosyalistlerdi. Bir savaşa katılması beklenebilecek Avrupa'nın öteki iki büyük im-

paratorluğunda, Avusturya ve Rusya'da, Sosyalistlerin herhangi bir etkinlikte bulunabilmesi söz konusu değildi. "Avusturya ve Rusya işçileri, birbirlerinin üstüne saldırtılmalarına izin vermeyeceklerini açıkça ilan ederler"[199] fakat bunu engellemek için yapabilecekleri fazla bir şey yoktur. İtalyan Sosyalistler, yaygın grev ve gösterilere karşın, 1911'de Trablusgarp'ın alınmasını engelleyemediler. Bulgaristan'daki yalnız bir Sosyalist, 1912 sonbaharındaki ulusçu fırtınaya cesurca karşı çıkarken, Türkiye'yle savaşı önlemeyi umamazdı. Güvence gereksinimiyle küçük ülkelerin sosyalistleri Almanlara, Fransızlara ve Enternasyonal'e bel bağlıyorlardı. Sosyalist önderlerin başka ülkelere yaptıkları geziler artmış, başka ülkelerden gelen önderlerin teşvik edici konuşmalarıyla toplantılar, gösterilerle Fransız-Alman dayanışması desteklenmişti. Öteki ülkelerin Sosyalist Parti kongrelerinde kardeş heyetler dayanışmayı güçlendiriyorlardı. Örnek olarak Scheidemann Paris'e gelerek konuşma yapmış ve Fransız-Alman anlayışının yorulmak bilmez araştırıcısı Alsas'lı Sosyalist Salomon Grumbach'ın çevirisi, özellikle "Size asla ateş açmayacağız"[200] cümlesiyle (gerçi bir yıl önce Almanlar'ın seçim başarılarını kutlamak için yapılan toplahtıda *"l'éminente cantatrice allemande"* diyerek gösteri yapan Mlle. Kolber bu kez yoktu ama) büyük heyecan uyandırmıştı.

Jaurès bu açıdan özellikle faaldi. Kişisel olarak Almanya'yı seviyordu; Kant, Hegel, Goethe ve Schopenhauer'in ülkesine saygı duyuyordu; yakınlık ve *Biederkeit* görüyor, Alman Sosyal Demokrasisinin kazanımlarına hayranlık besliyordu. Almanca biliyordu ve 1912'de Berlin gezisinde, yetkililer Fransızca konuşmasını yasakladığında, o anda Almanca söylev vermeye başlamasıyla dinleyicileri şaşırtmıştı. Alman sosyalistlerin eleştirilerine, Andler'le tartışmasında olduğu gibi, hemen yanıt verebiliyordu ve güdüleri sorgulandığında onlara kuşkunun yararlarını sunmaya hazırdı. Alman yanlısı hain suçlamalarının yinelenmesine karşın Jaurès, savaşın ancak Fransız ve Alman Sosyalistlerin dayanışmasıyla engellenebileceği inancını savundu. Onların gücünü, belki de iyi niyetlerini abartıyordu. Eşitlikçi toplumun temel sorunlarından birini "elbette çöpçülüğü meslek olarak

(199) Jaurès, *L'Humanisté*, 10 kasım 1912, *Oeuvres*, IX, s.175.
(200) A.Zévaès, *Le Parti Socialiste de 1904 à 1923*, s.81.

seçecek insanlar da vardır" inancıyla görmezlikten geldiği gibi, kendisinin ve Vaillant'ın önlem önerilerinin tekrar tekrar reddedilmesine karşın, bir şekilde savaşın engelleneceğini umuyordu.

1912 yaz sonunda Birinci Balkan Savaşı'nın çıkması, yalnız Sosyalistlerle sınırlı kalmayan bir dehşet yarattı. Enternasyonal Bürosu Brüksel'de 28 Ekim'de toplanarak, önceki yıl Fas bunalımında olduğundan daha büyük bir heyecanla yapılması gerekenleri tartıştı. 1911 yazında Büronun hareketi olayların arkasında kalmıştı. 28 Temmuz'da sekreter Huysmans Büronun Kopenhag kararına uygun olarak hemen toplanması için Adler'in desteğini almaya çalıştı. Fakat Almanlar Brüksel'e seyahat zorluğunu yüklenmekte isteksizdiler; Adler, Bebel'in isteği dışında gitmek istemediği için, bir toplantının "ya çok geç ya çok erken" olduğu yanıtını verdi.[201] Huysmans bu görüşü kabul etti. Oysa bu kez, Adler sorunla kişisel olarak ilgiliydi. Gelecek Enternasyonal Kongresi 1913 yazında Viyana'da toplanacaktı; Avusturya Balkan bunalımına dahil olabileceğinden, bunun olanaklılığı kuşkuluydu. Dolayısıyla, Avusturyalı sosyalistlerin böyle bir anda karşı karşıya kalabilecekleri zorlukların bilincinde olarak Adler, ve "acil, şiddetli, etkili uluslararası eylem" isteğinde olan Jaurès, Enternasyonal Kongresinin hemen toplanması için baskı yaptılar.[202] Oysa Bebel, bronşit ve kızının ruhen yıkılmış durumundan dolayı Kongreye katılamayacaktı ve gelecek yıl Avrupa savaşı çıkacağı gibi umutsuz bir kehanet içindeydi.[203] Büro, İsviçre federal ve kanton yöneticilerinin işbirliğiyle Basel'de acil bir Kongre toplamayı becerebildi.

24 Kasım Pazar günü, yirmi üç Sosyalist partiden 555 temsilci (Sırplar, yaklaşan savaştan dolayı çok meşgul olduklarını belirterek katılmamışlardı) toplandı. Bebel, uluslararası bir toplantıda son kez bulunuyordu. Açılış toplantısının yapıldığı *Burgvogtei*'ye geldi. Başkanlığı İsviçre Sosyalist hareketinin eskilerinden Greulich yapıyordu. *Sängerbund Vorwärts* Özgürlük marşını çalarken, Enternasyonal'in öteki önderleri, Adler, Kautsky, Anseele, Jaurès, Büronun sekreteri Camille Huysmans da (Vandervelde hastaydı ve

(201) Adler, *Briefwechsel*, s.537.

(202) *L'Humanité*, 14 Ekim 1912. *Oeuvres*, VIII, s.148.

(203) Victor Adler'e mektup, 6 Ekim 1912. Adler, *Briefwechsel*, s.550.

gelememişti) birlikte içeri girdiler. İngiltere'yi Keir Hardie temsil ediyordu; uluslararası Sosyalist hareketin hemen tüm önderleri oradaydı.

Kongre ölmüş önderlerin, Liebknecht, de Paepe, Varlin ve İsviçreli Bürkli ve Becker anısına saygı duruşunda bulundu. Kanton yetkililerinin selamlamalarından sonra Edouard Anseele, sık sık tezahüratla kesilen cesur bir konuşma yaptı:

> "Bugünden itibaren dünya barışının habercisi olarak tanınması gereken proletarya Balkanlar'da barış, Balkan halkları için cumhuriyetçi özerklik, savaş tohumları taşıyan bağlaşmaların ve diplomatik müdahalelerin bırakılması isteğindedir. Avusturya-Macaristan, Balkan halklarının zaferlerinin meyvalarını ellerinden almaya kalkmamalıdır ve eğer Rusya saldırırsa, Rus proletaryası ayaklanacak ve onu (uluslararası proletaryayı) heyecan verici ve takdir edilecek biçimde destekleyecektir. Fransa ve Almanya için uzlaşma saati gelmiştir. Almanya ve Fransa arasında artık savaş olmamalıdır" (burada özellikle büyük tezahürat olmuştur)... "Büyük Britanya ve Almanya kanlarını dökecekleri bir savaş için savaş gemileri inşa ederek değil, sefalet ve baskıyı yenmek için silahlanmalıdırlar... Enternasyonal iktidarda bulunanlarla bu emir tonuyla konuşacak ve eğer gerekirse onların sözlerini işle tamamlayacak güçtedir. Savaşa karşı savaş, dünya barışı, yaşasın işçi Enternasyonali!"

Bu konuşma toplantının geri kalan bölümü için de anahtardır: iyimserlik, güven ve sayılan amaçlara ulaşmak için gerekli araçlar hakkında belirsizlik. Pazar günü öğleden sonra hava daha da heyecanlandırıcı hale geldi ve görüntü daha da etkileyiciydi. Sosyalist şarkılar söyleyen beyaz giyinmiş çocuklar önde, delegeler sokaklarda yürüyüp nezaketle kendilerine açılan katedrale gittiler. Orada çanlar ve org müziğiyle selamlandılar. İçerde, konuşmacılar birbiri ardından savaşın getireceği felaketlerden ve proletaryanın gücünden söz ettiler. Bulgar Sakasoff, daha Makedonya cephesinden yeni gelmişti ve savaşı protesto eden tek Sobranje üyesiydi; Hugo Haase SPD meclis grubu önderi olarak Bebel'in yerine geçecekti; Keir Hardie Kongrenin on beş milyon Sosyalist seçmeni ve kırk beş milyon işçi sınıfı üyesini temsil ettiğini iddia etti; Gre-

ulich, Almanya'daki dört milyon iki yüz elli bin Sosyalist oyun, uluslararası barışın mükemmel güvencesini oluşturduğunu ifade ediyordu. Yalnız Victor Adler bir parça tereddüt göstermiştir, bütün güvenine karşın bir kuşku noktasını belirtir: "Ne yazık ki savaş olup olmayacağı biz Sosyal Demokratlara bağlı değil."[204]

Fakat günü kapatan ve delegelerin hafızalarında kalan konuşma Jaurès'inkiydi. Olay ona en güzel konuşmalarından birini esinlemişti. Konu kendisinin derinden ilgilendiği bir sorundu; kendisinin üstün nitelikler taşıdığı liberal, insanî ve duygusal yaklaşımlarla içiçeydi. Dediği gibi "bu savaşımda yalnız kalmayacağımız" umudu vardı. "Burda Basel'de Hıristiyanlar bize katedrallerini açtılar". Gerçekte söylediklerinin içeriği çok zengin değildi fakat bütün bir kuşağın en beğenilen hitabetiyle sözlerine son verdi:

> "Bu kilisede sanki genel uzlaşmanın çağrısını duydum, bizi çan sesleri karşıladı. Bu bana Schiller'in harika Çan şarkısının başındaki sözleri anımsattı: *Vivos voco:* yaşayanları ufukta görünen canavara karşı kendilerini savunmaya çağırıyorum. Doğuda, siperlerde uzanmış yatan bize vicdan azabı veren sayısız ölünün yasını tutuyorum. Bulutlardaki tehdit edici savaş yıldırımlarını kırıp dağıtıyorum."

Öğleden sonraki geniş dinleyici kitlesinin katıldığı toplantıların dinsel tonu, org Bach çalıp, cemaat *"Denn die Völker wollen Frieden/Frieden jedes Menschenherz"*i *(Çünkü halklar barış istiyor/ her insanın yüreğindeki barışı)* söyleyince iyice arttı.[205]

Ertesi günkü çalışmalar o kadar coşkulu değildi ve pratikliği de biraz daha fazlaydı; Büro'nun Stuttgart ve Kopenhag kararlarına belirli olaylarla ilgili bazı açık eklemelerle hazırladığı tasarı oybirliğiyle kabul edildi: Balkan sosyalistleri uzlaşma yolunda çalışmalı, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a saldırması engellenmeli, Avusturya-Macaristan Arnavutluk'tan uzak durmalıydı. Fakat "Enternasyonal'in eyleminde en önemli görev Almanya, Fransa ve

(204) *Tutanak*, s.17.

(205) Resmi kayıtlara göre 'C minor ayini' çalınmıştır, orgcunun böyle bir olay için tercihini nasıl yaptığı açık değildir.

İngiltere işçi sınıflarına düşmek"teydi, Sosyalistler Almanya ile İngiltere arasında bir donanma anlaşması yapılması için ajitasyon yapmalıydılar, "çünkü Kongre Avrupa barışına en büyük tehlikenin, Büyük Britanya ile Alman İmparatorluğu arasında suni biçimde geliştirilen rekabet" olduğunu kabul etmektedir.[206] (Bu noktanın vurgulanması herhalde Jaurès'in ısrarlarıyla olmuştu çünkü Jaurès konuşma ve makalelerinde yıllardır bu görüşü savunuyordu). Kararı destekleyici konuşmalar fazla katkıda bulunmadı; Keir Hardie ve sosyalist kadınlar adına konuşan Klara Zetkin'inkiler gibi en çok alkış alan konuşmalar ise karara daha az destek getirenlerdi. Haase kendisini tedbirli vaatlerle sınırladı: "Konumuzun, siyasal ve sendika örgütlerimizin izin verdiği yöntemleri kullanarak hepimizin güvence altına alınmasını istediklerimiz için, dünya barışı ve geleceğimiz için azami gücümüzü kullanacağız."[207] Hollanda delegesi Troelstra ise küçük ulusların Enternasyonal'den beklediklerini ifade ediyordu: "Küçük ülkelerin proletaryası, tüm varlığı ve kanıyla, Enternasyonal'in savaşı önlemesi için karar verdiklerini yapmaya hazırdır."[208]

Toplantı, birinci günün dinsel havası içinde kapandı. Yaşlı ve saygın Bebel "ateist gibi" konuşarak, kilise yetkililerine katedralin kullanılması nedeniyle teşekkür etti ve şöyle devam etti: "İçtenlikle şu düşüncedeyim ki, eğer Hıristiyanların Mesihi bugün gelse ve yalnızca ad olarak kendilerine Hıristiyan diyen yüz milyonlarca Hristiyan cemaatini görse, onların değil bizim safımıza katılırdı." Nihayet Greulich kapanış konuşmasını yaparken yalnız Bach'ın B Minör ayininden söz etmekle kalmadı, "Ürkmeyin ama" diye biraz da özür dileyerek, sosyalist umutları ifade etmek için Katolik duadan alıntı yaptı: *"Exspecto resurrectionem mortuorum et vitam venturam saeculis."*[209]

Basel Kongresi Enternasyonal'in kendine duyduğu güvendeki iyimserliğin zirve noktasıdır; sosyalizmin duygusal olarak nasıl dinsel bir hareket durumuna geldiğini ve Enternasyonal'in var oluşuna nasıl kör inanç yüklendiğini gösterir. Bu olayla, en azından

(206) *Tutanak*, s.25-6.
(207) *Tutanak*, s.30.
(208) *Tutanak* , s.33.
(209) *Tutanak*, s. 42.

Balkanlar'daki savaşın defedildiği görülüyordu; 1912 sonbaharı boyunca Avrupa'nın büyük başkentlerinde savaşa karşı büyük gösteriler yapıldı. İşçi sınıfının savaşı durduracak gücü gösterilmiş oldu. Basel'de canlanan iyimserlik daha 14 Temmuz 1914'de söndü. Son ana kadar, Sosyalist önderlerin konuşma ve yazıları, karşılıklı ziyaretleri ve iltifatlarıyla, 1913'de sosyalistlerle birlikte Fransız ve Alman meclislerinin liberal üyelerinin de katıldığı ve ertesi yılın baharında Basel'de tekrarlayacakları dostluk isteğinin ifade edildiği toplantılarla, savaşa karşı uluslararası eylem olanağına duyulan güven yaşatıldı. Hepsi bir yana, Jaurès'in iyimserliği ve Alman Sosyalistlere bağladığı umutları sarsılmamıştı. 1914 baharında bir arkadaşına "Üzülme" diyordu, "Sosyalistler görevlerini yapacaklardır. Dört milyon Alman Sosyalist ayaklanacak ve eğer Kayzer savaş başlatmak isterse onu idam edecektir".[210] 1914 bunalımı Avrupa sosyalistlerini, kulaklarında hâlâ Basel'in çanları çalarken buldu.

(210) Lair, *Jaurès et L'Allemagne*, s.221.

[VII]

1914 YAZI

Temmuz 1914 Avrupa'ya, tuhaf biçimde hazırlıksız olduğu dönemde, şaşırtıcı ve darmadağın edici bir anilikle geldi. Son on yılda sürekli savaştan konuşulmuş olmasına karşın, her bunalım beklenen çözülme olmadan atlatılabilmiş, hattâ son yıllarda gerilim azalmıştı. 28 Haziran'da Arşidük Francis Ferdinand'ın öldürülmesi haberi etkileyici olsa da, tamamiyle şaşırtıcı değildi. Hanedana mensup kimseler veya devlet başkanlarının öldürülmesi olmayan bir şey değildi. Sibirya Kral ve Kraliçesi, Portekiz Kralı, birkaç Rus Arşidük ve bazı prensler veya bir çok başarısız girişim bir yana bırakılırsa, Rus Çarı, Avusturya İmparatoriçesi, Birleşik Devletler'in üç başkanı, Fransa Cumhurbaşkanı, İtalya Kralı öldürülenler listesindeydi. İlk şaşkınlık geçtikten sonra, Sosyalist partilerin üyeleri de içinde olmak üzere Avrupa'da insanlar rahat soluk aldılar ve baskısını daha fazla duydukları ve ilgilendikleri iç siyasete ve skandallara döndüler.

Avusturya-Macaristan Hükümeti gerçekte, Arşidükün öldürülmesiyle Sırbistan'a verdiği ültimatom arasına üç hafta süre koyarak, kuşkuları dağıtmayı ve sorunu uyutmayı becermişti. Bu süre boyunca Avrupa'nın sosyal demokratik basını, Balkanlar'da çıkabilecek olası karışıklıklardan duyulan genel heyecanı ifade etmekle birlikte, hemen patlak verecek ve felakete götürecek bir bunalım beklendiği işaretini vermiyordu. Fransız Sosyalistler Meclisteı, Başkan ve Başbakanın St.Petersburg'a gitmeleri için istenen (15 Temmuz'da yola çıkmışlardı) özel ödeneği, istenmeyen amaçlara yönelik gizli anlaşmalar yapmalarından korkarak, reddetmişlerdi. Sosyalist bildiriler, uluslararası durumla ilgili alışılmış tutumu sürdürüyordu ve Enternasyonal önderleri tatile çıkabiliyorlardı - Kautsky Roma'ya, Ebert Rügen adasına, Victor Adler Bad Nauheim'e gitmiş, Scheidemann Alpler'e çıkmıştı. Lenin bile karısının sağlığı için Karpatlar'daydı. 14, 15 ve 16 Temmuz günleri Paris'te toplanan yıllık Parti Kongresinden sonra Jaurès, Paris'te kaldı (çok az tatile çıkardı). Ayın 24'ünde ara seçim

kampanyasına katılmak için Lyons'a gitti ve Avusturya'nın ültimatom haberini orada aldı.

Yayınlanan ültimatom Avusturya Hükümetinin savaşa kararlı olduğunu gösteriyordu fakat savaşın yerel kalıp kalmayacağı henüz açık değildi. Avusturya'daki Sosyalistler ise savaşın anlamını öğrenmeye başlamışlardı. Daha 22 Temmuz gibi erken bir tarihte, Sırbistan'a ültimtom verilmeden basına sansür uygulanmaya başlamıştı. Militarizm karşıtı makaleler Sosyalist gazetelerden çıkartılıyordu. Dahası Viyana'da ve Almanca konuşulan kentlerde Sırbistan'la savaş, hiç de halk tarafından benimsenilmeyen bir düşünce değildi. "Sel kapıları açılmıştı ve bütün halk ve basın, nefret edilen Sırp ırkının hemen hak ettiği cezayı bulması için sabırsız yaygarayı koyvermişti'.[211] Çok geçmeden Avusturyalı Sosyalistler sele karşı direnmenin olanaksızlığını anladılar. Alman Sosyal Demokrat önderler hemen açık biçimde Avusturya siyaset ve yöntemlerine karşı çıktılar. 25 Temmuz'da *Vorwärts* Avusturya Hükümetinin savaş yanlısı olduğunu ve Almanya'daki şovenist basının bunu teşvik ettiğini, "Herr von Bethmann-Hollweg'in, Herr Berchtold'a kuşkusuz arkasında olduğu sözünü verdiği"ni ilan etti.[212] Yürütme Komitesi Stuttgart ve Kopenhag'da öngördüğü biçimde bir açıklama yaptı:

> "Avusturyalı despotların şehveti ve emperyalist ticarî çıkarlar için tek bir Alman askerinin kanı bile kurban edilmemelidir. Yoldaşlar, sizi kitle gösterileriyle sınıf bilincini taşıyan proletaryanın barış isteyen sarsılmaz iradesini ifade etmeye çağırıyoruz... Barış zamanında sizi ezen, küçük gören, sömüren yönetici sınıflar, şimdi sizi topun ağzına atmak istiyorlar. Her yerde şu çığlık despotların kulaklarında çınlamalı: Savaş istemiyoruz! Kahrolsun savaş! Yaşasın uluslararası kardeşlik!"[213]

(211) Viyana'daki İngiltere elçisi Sir M.de Bunsen'den Sir E.Grey'e, 1 Eylül 1914 (G.P.Gooch ve Harold temperle, *British Document on the origins of the War* (Londra 1926), XI, s.357).

(212) *Vorwärts*, 25 Temmuz 1914, Edwyn Bevan, *German Social Democracy during the War* (Londra 1918), s.6.

(213) *Vorwärts*, 25 Temmuz 1914.

Jaurès Avusturya ültimatomunu öğrenir öğrenmez korkunç sonuçlarını görebildi; Lyons yakınında Vaise'de yaptığı seçim konuşması gerçekte durumun yarattığı tehlikelerle ilgili ciddi br uyarıydı:

> "Ah, yurttaşlar, tablonun karanlık yanlarını vurgulamak istemiyorum, bir buçuk saat önce haberini aldığım Avusturya ile Sırbistan arasındaki diplomatik açıklığın zorunlu olarak Avusturya ile Sırbistan arasında savaş çıkacağı anlamına geldiğini söylemek istemiyorum. Eğer Avusturya ile Sırbistan arasında savaş çıkarsa çatışmanın zorunlu olarak Avrupa'nın öteki kesimlerine yayılacağını söylemiyorum. Fakat şu anda bize karşı, barışa karşı, insan yaşamına karşı berbat bir üstünlük olduğunu, Avrupa proleteryasının dayanışma için elinden gelen her türlü çabayı göstermesi gerektiğini söylüyorum... Belki şu anda Avusturya'nın Sırplara saldıracağı günün arifesindeyiz, ve sonra Avusturya'nın ve Almanya'nın Sırplara, sonra Ruslara saldırmasıyla Avrupa ateşler içinde kalır. Dünya ateşler içinde kalır... Yurttaşlar, eğer fırtına koparsa biz sosyalistler hükümetlerimizin işleyeceği suçlardan olanaklı olduğu kadar kaçınabilmek için dikkat edeceğiz ve bu arada eğer bize bir şey düşerse, eğer bize zaman kalırsa, felaketi önleme çabalarımızı iki katına çıkaracağız. Alman yoldaşlarımız Avusturya notasına karşı kızgınlıklarını Vorwärts'da göstermeye başladılar bile ve inanıyorum ki bizim Sosyalist Büromuz toplanmıştır. Yurttaşlar, eğer aranızda, olayların etkisini, ne kadar etkili olursa olsun, seçim başarısı için kullandığımı düşünen varsa, utanç duyarım. Fakat şunu size söylemek hakkım var, şu anda, eğer fırtına patlak verirse, barış olasılığı veya barışın tekrar sağlanması vaadinin tek temsilcisi olan uluslararası sosyalist partiye dahil olduğumuzu göstermek için tek fırsatı kaçırmamak görevimizdir, hepimizin görevidir."[214]

Tehlikeyi haber alan Sosyalist önderler başkantlerine dönerken Enternasyonal Bürosu 29 Temmuz'da Brüksel'de toplandı (ve delegeler, demiryolları çoktan askerî trafikle sıkıştığından seyahatte zorluk çektiler). O zamana kadar Enternasyonal'in belirlediği ve

(214) *L'Avenir Socialiste*, No 384, Ağustos 1914. Jaurès, *Oeuvres*, IX, s. 382-6.

parti önderlerinin ilan ettiği sürekli ajitasyon planlandığı gibi gitmişti. Parti basını militarizm ve gizli diplomasiye, en azından hâlâ ifade özgürlüğü bulunan ülkelerde saldırmaya devam ediyordu. 26-30 Temmuz günlerinde Almanya'da kitle gösterileri düzenlendi ve Jaurès Brüksel'e gitmek için yola çıkmadan önce yayınladığı bildiriyle Fransa'da da kitle gösterileri yapılması çağrısında bulundu. Fransız Sendikalist önderler de, konferanslarında sık sık aldıkları kararlara uygun olarak savaşa katılmaya açıktan karşı çıkıyorlardı. *La Bataille Syndicaliste* adlı gazetelerinde 26 Temmuz'da "İşçiler savaş ilanına devrimci genel grevle yanıt vermelidir" diye yazmışlardı. CGT sekreteri Jouhaux Brüksel'deydi, ertesi gün kongrenin kardeş heyetleri olarak Belçikalı sendikacılar ve Alman sosyalist sendikalarda aynı görevi yürüten Karl Legien de geldiler. Beş dakikalık bir görüşmeleri oldu, birbirlerinin dilini bilmedikleri için konuşmanın kısa sürmesi şaşırtıcı değildi, bu az konuşmanın belirsizliği de kimseyi şaşırtmamıştı. Jouhaux, Alman sendikacıların savaşı durdurmak için ne yapacaklarını öğrenme konusunda çok heyecanlıydı; Almanlar genel grev ilan ederlerse Fransızlar'ın da aynısını yapabileceklerini ilan etti. Legien tamamiyle sessiz kaldı.[215]

Durumun artan ciddiliğine karşın Enternasyonal üyeleri savaşın gerçekten çıkacağına inanmakta zorluk çekiyorlardı. Ebert, örnek olarak, 27 Temmuz'da bir arkadaşına şöyle diyordu: "Çok fazla karanlık yönden bakıyorlar. Benden dönmemi isteyen mektuplarına yazdığım yanıtta bunu söyledim... Frau Ebert kuşkulu fakat ben bunun saçmalık olduğuna eminim. savaş olmayacak."[216] Jaurès her zamanki gibi Grey'in arabulucuk önerilerinde umut ışığı bulmaya hazırdı. Enternasyonal Bürosunun ayın 29'unda toplanmasından sonra bile İngiltere heyetinden bir delege Bruce Glasier hâlâ umut doluydu: "Görüşmelerin ana konusu Avrupa'da genel savaşın çıkması tehdidi olmasına karşın, hiç kimse, hatta Alman temsilciler bile, bütün diplomatik yollara başvurulmadan süper devletler ara-

(215) *La Bataille Syndicaliste*, 26 Eylül 1914. A.Rosmer, *Le mouvement ouvrier pendant la guerre* (Paris 1936), s.136, 159-68. *Dolléans*, II, s.218.

(216) Scheidemann, *Memoirs of a Social Democrat* (İng. ed. Londra 1929), I. s. 192

sında gerçek bir kopmanın olabileceğine inanır görünmüyordu."[217]

Enternasyonal Bürosunun 29 Temmuz'daki Brüksel'deki toplantısı, toplantının yapıldığı bina sosyalizmin gelişiminin gözle görülür bir simgesi olsa da, hayal kırıklığı yaratan bir olay oldu. Bina Anatole France tarafından açılışı yeni yapılan *Maison du Peuple*'in ek bölümüydü. Gene de hareketin hemen tüm önderleri oradaydı: Başkan Vandervelde, Jaurès, Victor Adler (yanında oğlu, Avusturya Partisinin sekreteri Friedrich de vardı), Rosa Luxemburg, Keir Hardie, Hugo Haase, İtalyan Sosyalist hareketinde önde gelen bir konum kazanmış olan (ve yaklaşık yarım yüzyıl bu konumunu koruyacak olan) inatçı Rus Angelica Balabanova, yanında yeni yıldızı parlayan genç sosyalist ajitatör Benito Mussolini, Danimarka, Hollanda, İsviçre ve İspanyol partilerinden birçok temsilci. Lenin orda değildi ve çok az sayıda Bolşevik üyeyi göndermişti. Ruslar menşevik Axelrod ve Sosyal Devrimci Rubanovitch tarafından da temsil ediliyorlardı. Troçki de Brüksel'deydi, on beş gün önce Rus Sosyalist partilerini birleştirmek için başarısız görüşmeleri yürütmek amacıyla Büro'yla birlikte çalışmıştı. İki yıl önce Basel'de olduğu gibi küçük Sırp partisinden delege gelmesi olanağı bulunamamıştı.[218] İlk konuşan Victor Adler oldu ve Avusturya Sosyalistlerinin her şeyi oluruna bırakmaktan başka bir şey yapamadıklarını bildirmekten duyduğu kırgınlığı ifade etti: Seferberlik çoktan başlamıştı ve sıkıyönetim yasaları yürürlükteydi; Sosyalistler çaresizdi. Adler çok hasta bir adamdı, yaşamının son dört yılını sürekli acılar ve ölüm tehdidiyle boğuşarak geçirmişti. Savaş düşüncesinden dehşete düşmüştü ve bütün Sosyal Demokrat önderler gibi, Avusturyalılar'ın gerçekten savaşı başlatabileceğini beklemiyordu. Aynı zamanda Viyana'daki Alman işçi sınıfının içinde bulunduğu havanın farkındaydı, onların siyasal zayıflıklarını da biliyordu. "İşçi sınıfına karşı haklı olmaktansa yanılmak daha iyidir"

(217) W. Stewart, *James Keir Hardie* (New ed. Londra 1925), s.356.

(218) Bu toplantının ana kaynakları: Vandervelde, *Jaurès* (Paris 1929), s. 5-6; *Friedrich Adler vor dem Ausnahmegericht* (Berlin 1919), s.16-17; A.Balabanova, *My Life as a Rebel* (New York 1938), s.114-8; P.G.La Chesnais: *The Socialist Party in the Reichstag and the declaration of War* (Londra 1915), s.37-43; A.Zévaès, *Jean Jaurès* (Paris 1951). Resmi yayım Georges Haupt tarafından yapılmıştır: *Socialism and the Great War* (Oqford 1972), Ek, s.250-65.

demişti bir keresinde,[219] 1914 Temmuz bunalımında da Viyanalı halkın duygularını izleme zorunluluğu duyuyordu. Victor Adler'in itiraflarını Çek Sosyalist Partisi'nden Nemec ve Burian'ın onaylamaları destekledi. Bruce Glasier Avusturyalılara sert çıkışta bulundu fakat Adler alay edebilecek ve yıkıcı bir yanıt verebilecek kadar havayı toparlamıştı.

29 Temmuz'da bütün gün süren uzun tartışmalar, çok geçmeden bildik biçime dönüştü. Alınabilen pratik karar, Ağustos sonlarında Viyana'da yapılacak olan Enternasyonal Kongresiyle ilgili oldu. Viyana'da toplanılamayacağı ortadaydı. Fransızlar Paris'te ev sahipliği yapmayı önerdiler. Kongrenin Eylülden önce toplanması da arzu ediliyordu ve İngiliz delegelerden birinin tam katılımı sağlamanın zorlaşacağına ve eski tarihin korunması gereğine işaret etmesinden sonra, kongrenin 9 Ağustos'ta toplanması kararlaştırıldı. Gündemin birinci maddesi "Savaş ve Proletarya" olacak, emperyalizm, alkolizm gibi konular ikincil kalacaktı. Daha önce sık sık olduğu gibi, acil pratik bir eylem önerilmediğinden, tartışmalara devam edilmesi kararlaştırılmıştı. Delegelerden hiçbiri ertesi gün öğleyin Çarın genel seferberlik emrini imzalayacağını ve artık konuşmaya zaman kalmayacağını bilemezdi.

Akşam *Cirque Royale*'da büyük bir gösteri oldu. Binlerce Belçikalı işçi banliyö ve komşu kentlerden gelerek şimdi bütün barış umutlarını bağladıkları ünlü önderleri dinlemek için Brüksel'in büyük meydanını doldurmuştu. Gene de Enternasyonal'in bu son büyük gösterisi daha önceki benzer olaylar kadar ikna edici değildi. Victor Adler, oğlunun acı hayal kırıklığına karşın, katılmadı. Jaurès'in başı korkunç ağrıyordu. Kısa konuşmasına karşın en etkileyici ve en çok alkış alan o oldu. Haase'in omzundaki koluyla görünümü simgesel olarak güven vericiydi. Fakat Hugo Haase yalnızca Alman Hükümetini eleştirebilip, Alman proletaryasının barış isteğini övebilirken, Jaurès Fransız Hükümetinin siyasetine açıkça destek verebiliyordu:

> "Fransız Sosyalistler olarak bizim görevimiz basittir: Hükümetimize barışçı bir siyaset dayatmamız gerekmiyor. Böyle bir siyaset izliyorlar. Bizim şovenistlerimize karşı nefreti kafama yer-

(219) Otto Bauer, Adler, *Aufsätze*, VI, s.XXX, Giriş.

leştirmekten tereddüt etmeyen ve Fransız-Alman yakınlaşmasını inatla ve zayıflamaz bir istekle her zaman savunan ben, şu anda Fransız Hükümetinin barış istediğini ve barışın sağlanması için çalıştığını söyleyebilirim. Fransız Hükümeti, barış davasında saygı uyandıran İngiliz Hükümetinin uzlaşma girişimi için en iyi bağlaşıktır."

Sonra, bir uyarmayla ve karakteristik bir umutla sözlerini tamamladı:

"Eğer koşulların zincirleme mekanizmasıyla ve ilk çatışmaların zehirlemesiyle, patronlarımız kitleleri peşlerinden sürüklemeyi başarırlarsa, o zaman, tifüsün kabukların işini bitirmesi gibi, ölüm ve yokluğun çarptığı insanlar uyanacaklar ve Almanya, Fransa, Rusya ve İtalya'nın yöneticilerine bütün bu cesetlere ne için yol açtıklarını soracaklardır. O zaman serbest kalan Devrim onlara 'Defolun ve Tanrının ve insanların affını isteyin!' diyecektir. Fakat eğer fırtınadan kaçınabilirsek, ulusların bunu unutmayacağını ve şöyle diyeceğini umuyorum: Bu hortlağın her altı ayda bir mezarından kalkıp dünyaya korku salmasına bir son vermeliyiz. Bütün ülkelerin insanları, bu kazanmamız gereken barış ve adalet görevidir!"[220]

Ertesi gün delegeler yurtlarına döndüler. Jaurès'in gene canlandığı görülüyordu. Uzlaşma umudunu yitirmemişti ve Başkan Wilson'un arabuluculuk yapabileceğini düşünüyordu. Vandervelde, ayrılırken yaşadıkları tipik bir öyküyü anlatır. Jaurès "Agadir'deki* gibi olacak. İniş çıkışlar olacak fakat her şeyin yoluna girmemesi olanaksız. Tren kalkmadan önce iki saatim var. Haydi müzeye gidelim de sizin Flemenk heykelleri görelim" der.[221] *"Les choses ne peuvent ne pas s'arranger!"* Eski Avrupa'nın sonuyla birlikte kapanan, insan gelişimine inanılan iki yüzyıllık sürenin vecizesi bu olabilir.

(220) Jaurès, *Oeuvres*, IX, s.395-6.

* Agadir: Almanya'nın, Fransa'nın Fas üstündeki haklarına meydan okumak için Agadir'e gemi göndermesiyle II. Fas bunalımını başlatan olay.

(221) Vandervelde, *Jaurès*, s.6.

II

Almanya'da Hükümet Sosyal Demokratların tepkileriyle ilgilenmeye başlamıştı. Daha 26 Temmuz'da Hugo Haase Prusya İç İşleri Bakanlığı'na çağrılmıştı. Haase, Otto Braun'la birlikte Bakanlığa gittiğinde orada Şansölye Bethmann-Hollweg'in kendisini buldu. Bethmann, Sosyalistlerin yapacaklarını tahmin ettiği gösterilerde nelerin söylenmesinin meşru olabileceğini anlatmaya girişti. Almanya'nın bağlaşığı Avusturya'nın yanında durması gerektiğini vurguladı ve Sosyalistlerin, savunma savaşı dışında Almanya'nın Avusturya'ya yardım etmesi gerekmediği, Sırbistan'a karşı savaşın savunma olmadığı düşüncelerini dinlemeyi reddetti. Buluşmada başka bir şey olmamış gibi görünüyor, ancak Sosyalistler, savaş durumunda şehirlerin kuşatma altında sayılacağı ve basın özgürlüğünün sınırlanacağı yolunda uyarıldılar. O an için Sosyalistlerin savaşa karşı ajitasyonları azaltılmamıştı. Yürütme komitesinin en etkin üyesi Scheidemann, Ebert'in ayın 29'una kadar tatilini kesmeyi reddetmesine karşılık, 27'sinde Berlin'e dönmüş ve Yürütme Komitesi savaş durumunda parti mekanizmasının korunması için önlemler almaya başlamıştı. 30 Temmuz'da öğle zamanı, bir Berlin gazetesinde seferberliğe karar verildiği haberi çıktı. Bu prematur dedikoduydu ve hemen reddedildi (genel seferberlik kararı iki gün sonra verilecekti). Fakat Sosyalistler Parti Yürütme Komitesi Başkanı Ebert'i ve parti Muhasebecisi Braun'u hemen Zürih'e gönderme kararı aldılar. Partiye yönelik genel bir baskı olduğunda en azından sorumlu önderlerden bazıları güven içinde olabilecekti. Gerçekten, Bethmann-Hollweg 26'sında Haase ve Braun'la yaptığı görüşmeden bir başka sonuç daha çıkarmıştı. Bunalımın sonraki aşamalarında diplomasinin, savaşın önlenmesinden çok, Almanya'ya saldıranların Ruslar olduğu görünümünü vermeye yöneldiği, tarih için değilse bile, Sosyal Demokratik Parti için açıktır. Dahası, Partinin sağ kanadındaki "güvenilir" Sosyalist önderlerle gizlice ilişki kurmaya başlayalı çok oluyordu. 30 Temmuz'da Prusya Devlet Bakanını "Sosyal Demokrasiden veya Sosyal Demokratik Parti önderliğinden, Reichstag delege Südekum'undaki kayıtlardan çıkardığı sonuçlara göre, korkmaya neden olmadığına, genel grev veya sabotajın sözü

bile geçmeyeceğine" inandırabilmişti.[222]

Jaurès de hükümetiyle ilişki içindeydi fakat insiyatifi elinde tutan oydu. Fransa'nın, yalnızca Çarın çıkarları nedeniyle, bağlaşığı Rusya tarafından savaşa çekilmesi olasılığından uzun süredir korkuyordu. Başkan Poincaré ve Başbakan Viviani St. Petersburg'u daha yeni ziyaret etmişlerdi (ayın 24'ünde deniz yoluyla dönüş yolculukları başlamıştı ve onlarla iletişim kurmak zordu), dolayısıyla Rus Hükümetini pervasız bir siyasete yönlendirmiş olmalarından korkmanın gerçek nedeni vardı. Bazı Sosyalist önderler 28 Temmuz'da Dış İşleri Bakanlığı vekili Bienvenu-Martin'le yaptıkları görüşmede bu görüşlerini ifade etme fırsatı bumuşlardı. Başkan ve Başbakan ayın 29'unda erken saatlerde, Enternasyonal Büro Brüksel'de toplantıdayken Dunkirk'e çıktılar. Jaurès Brüksel'den ertesi gün döndü ve Başbakanla görüşmeye istekliydi. durum daha da kötüleşiyordu: 31 Temmuz'da meclisteyken Jaurès Rus genel seferberliği ve öğleden sonra da Alman tepkisi haberlerini aldı. Almanya "savaş tehdidi durumu" *(Kriegsgefahrzustand)* ilan etmişti. Almanca sözcüğün uğursuzluğuna karşın Jaurès hâlâ durumun göründüğü kadar kötü olmayabileceğine güveniyordu; bunaltıcı terimin daha az korkutucu bir anlamı vardır umuduyla daha büyük bir sözlük istetti.

Brüksel'den döner dönmez Viviani'yle görüşen Jaurès'in, bu kısa görüşmeden sonra "Biliyor musunuz, onların yerinde olsak barışı koruyabilmek için başka ne yapabileceğimizi bilmiyorum" dediği bildiriliyor.[223] Fakat ertesi gün mecliste Dış İşleri müsteşarı Abel Ferry'i gördüğünde, Ferry'nin sonraki açıklamasına göre[224] hükümeti Ruslar tarafından aldatılmakla suçlamıştır. Başka kimse olmadığı için aralarında ne geçtiğini gerçekten bilmek olanaksız. Jaurès'in arkadaşlarından biri daha sonra Ferry'nin Jaurès'e savaş çıkarsa ne yapabileceğini sorduğunu ve Jaurès'in barış pro-

(222) *Outbreak of the War*. Karl Kautsky tarafından toplanan ve Max Mongtgelasla Walter Schücking tarafından yayımlanan Alman belgeleri. Uluslararası barış için Carnegie Vakfınca çevrilmiştir. (New York 1924), s.382.

(223) Haute-Garonne Sosyalist milletvekili Bedouce'in *Le Populaire du Centre*, 3 Ağustos 1915'deki açıklaması. Bknz. Annie Kriegel 'Jaurès en Juillet 1914', *Le Pain et les roses*, s.108.

pagandasına devam edeceğini söylediğini, Ferry'nin de "İlk sokak köşesinde öldürüleceğin için bunu yapmaya cesaret edemezsin" diye yanıtladığını iddia etmektedir.[225]

Ferry'nin bürosundan ayrıldıktan sonra Jaurès *L'Humanite*'nin yayın odasına giderek arkadaşlarıyla durumu tartışmış, sonra bazı arkadaşlarıyla akşam yemeği için yakınlardaki bir kafeye gitmiştir. O anların gerginlik ve heyecanına karşın yandaki masadan sosyalist gazetecilerle yavan bir konuşmaya girmiş ve içlerinden birinin küçük kızının fotoğrafına bakarak beğenisini söylemiştir. Aniden silah patlamış, bunu izleyen gürültü içinde arkadaşları Jaurès'in öldüğünü görmüşlerdir. Katil Raoul Villain adlı histerik bir gençtir. Jaurès'in hıyanetiyle ilgili *Action Française* ve öteki ulusçu gazetelerde okuduklarına gerçekten inanmış görünmektedir. Yardımcısı olmadığı ve bir nörotiğin yalnızlığıyla hareket ettiği görülüyor. Cinayetin Hükümet ve hattâ Rus elçisi Izvolsky tarafından örgütlendiği iddiaları çıkmış olmasına karşın, bunların kanıtı yoktur.[226] Uluslararası bunalım doruğundayken Fransız Sosyalistler başsız ve Enternasyonal en canlı önderlerinden birinden yoksun kalmıştır.

Fransız Sosyalist Partisi'nin önderleri ve üyeleri bu darbeyle sendelediler ve sersemlediler. Hükümet Jaurès'in öldürülüşüne karşı halkın tepki göstermesinden çekiniyordu ve Viviani sükûnet çağrısında bulundu: "Ülkemizin geçtiği ciddi koşullarda hükümet, sükunetin korunmasında ve başkenti kargaşalığa sürükleyecek halkın heyecanını arttıracak propagandaya girişilmeyeceğinde tüm halkın ve işçi sınıfının yurtseverliğine güvenmektedir."[227] Başkan Poincaré de Bayan Jaurès'e kişisel duygularını yansıtan sıcak bir mektup gönderdi. Ertesi gün genel seferberliği ilan eden duyurular asıldı. Ve Jaurès'in 4 Ağustostaki cenaze törenindeki kalabalık, ihtiyatların ayrılmasıyla azalmıştı. Viviani mezarın başında, başarılı

(224) Abel Ferry, *Carnets secrets* (Paris 1957), s.26-7.

(225) A.Zévaès, *Jean Jaurès*; Charles Rappoport, *Jean Jaurès* (Paris 1916) ve Annie Kriegel, 'Jaures en Juillet 1914'deki çelişkili açıklamalara bknz.

(226) Bknz. L.Albertini, *Le Origini della Guerra del 1914* (Milano 1943), c.III s.83-7.

(227) Zévaès, *Jaurès*, s.257; Rappoport, *Jaurès*, s.95.

bir biçimde, ulusal birlik çağrısında bulundu: "Güçlü konuşmacı eğer duygularıyla dolu olarak kalkabilse, başka bir şey söylemezdi."[228]

Viyana sokaklarındaki kalabalıklar Sırbistan'la savaş için istekliydi. Fransa'da militan sendikacılar bile, ya sonuçlarından korktuklarından ya da evlerini Almanlar'a karşı korumak gibi ciddi ve üstün gelen nedenlerle, askerlik çağrısına sadakatla uyuyorlardı. Ve Almanya'da Sosyalist Parti'nin tutumu değişmeye başlıyordu. Ruslar'ın Sırbistan'ı desteklemek için savaşa girecekleri açıkça anlaşılmaya başladıkça, eski, geleneksel İslav sürüleri korkusu uyanmaya başlamıştı. Ve bu korku, hükümetin kullanabildiği bir duyguydu. 30 Temmuz'da Vorwärts yayın kurulunda gazetenin izleyeceği çizgi hakkında bölünme çıkmıştı. Kurul başkanı Friedrich Stampfer Engels ve Bebel'in Ruslar hakkında dediklerini anımsatarak, Rusya saldırırsa "kadın ve çocuklarımızı kazakların acımasızlığına bırakmayacağız" demenin zamanı olduğunu düşünüyordu.[229] Partinin barış propagandasını zayıflatacak bir şey yapmak istemeyen Heinrich Ströbel ona karşı çıktı. Ertesi gün bazı eyalet gazeteleri anti-Rus makalelere yer verdilerse de, gazete o an için çizgisini değiştirmedi.

Durum daha da kötüleşince ve *Kriegsgefahrzustand* genel seferberliğe dönüşünce, partinin tutumunun tartışılması daha fazla ertelenemedi. Yürütme Komitesi 31 Temmuz'da toplandı, aynı gün daha sonra meclis grubu da toplantıya katıldı. Hâlâ baskıcı önlemlerin alınacağını bekliyorlardı ve parti mekanizmasını korumak için planlar üstüne tartıştılar. Haase Brüksel'den dönmüştü ve ordaki tartışmaları aktardı. Seferberliğin ilan edilmesi saatlere bağlı olduğundan ve Reichstag'da acil bir toplantı yapılması beklendiğinden, parti, mecliste savaş harcamaları için nasıl oy kullanılacağını belirlemek zorundaydı. Üç gün sürecek tartışma ve heyecanın başlangıcıydı bu ve partideki çatlaklar ciddileşiyor, acı veriyordu. En utanç verici ve Bebel ölmemiş olsaydı kaçınılabilecek olan şeylerden biri, meclis grubunun önderi Hugo Haase'nin, savaş harcamalarına karşı oy verilmesini savunanlarla

(228) Zévaès, s.259.

(229) Scheidemann, *Memoirs of a Social Democrat* (Londra 1929), I, s.189.

azınlık içinde kalmasıydı. Savaş harcamalarını reddetmenin tehlikeli ve istenmeyen bir şey olduğuna zaten karar vermiş bulunan Schidemann, meclis grubu eksiksiz toplanana ve arkadaşlarına danışmak için zaman bulana kadar karara varılmasının ertelenmesini önerdi. Bu aşamada bu canalıcı önemde sorunla ilgili karar alınmamalıydı. Yürütme Komitesi üyesi Hermann Müller'in Brüksel'e gitmesi ve sonra Enternasyonal sekreteri Camille Huysmans'la Paris'e gitmesi ve konuyla doğrudan ilgili iki sosyalist partinin uluslararası eylem birliği yapması için son girişimde bulunulması kararlaştırıldı.

Hermann Müller hemen yola çıkıp ertesi sabah erkenden Brüksel'e vardı.[230] Doğrudan Camille Huysmans'ın evine gitti ve Huysmans'ın o akşam öğrendiği Jaurès'in öldürüldüğü haberini aldı. Müller gene de Paris'e gitme kararından dönmedi ve yanlarında çevirmenlik yapacak genç Belçikalı sosyalist Henri de Man, Huysmans'la birlikte otomobille yola çıktılar. Seferberliğin çoktan başladığı ve yaklaşan savaşın bütün işaretlerinin göründüğü bir şehirden geçerek doğrudan önde gelen sosyalist önderlerle buluşacakları Palais-Bourbon'a vardılar. Konuşmaların çoğunu Renaudel ve Marcel Sembat yaptı (Guesde ve Vaillant gelememişti). Müller iyi karşılanmıştı ve seyahati saygıyla değerlendiriliyor-du.[231] Fakat çok zor anlardı ve Fransızlar henüz Jaurès'in öldürülmesinin getirdiği şoku atlatamamışlardı. Boğucu yaz gecesinde Müller'le konuşmalar saatler aldı. Önce mecliste sonra *L'Humanité* bürosunda konuşmalara devam edildi.

(230) Müller'in yürütme komitesine verdiği rapor Scheidemann, *Der Zusammenbruch* (Berlin 1921), s.12-18'dedir. Henri de Man üç açıklamada bulunmuştur: *L'Humanité,* 4 Mart 1915, *The Remaking of a Mind* (New York 1919), s.36-45, *Cavalier Seul* (Cenevre 1948), s.81-82. Küçük noktalarda farklılıklar olmasına karşın bu kaynaklar özde aynıdır. Renaduel *L'Humanité*, 26 Şubat 1916'da kısa açıklama verir (yeniden basım La Chesnais Ek I) Huysmans'ın kısa açıklaması Karl Grünberg, Die Internationale und der Weltkrieg, I. (*Archiv die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegund*, c. VI, 1916, s.225)

(231) Bunu vurgulamak önemli çünkü Alman Sosyalist Südekum'u savaştan sonra Müller'in düşmanlıkla karşılandığını ileri sürmüştür.

Müller, Alman partisinin, savaş harcamalarıyla ilgili siyaseti konusunda bir anlaşmaya varılmasının ve her partinin ötekinin nasıl hareket edeceğini bilmesinin önemli olduğunu düşündüğünü anlattı. Gerçekte Alman meclis grubu henüz ne yapacağına karar vermediği için zor durumdaydı. Dolayısıyla arkadaşlarının ne yapabileceğine ilişkin yalnızca kişisel düşüncesini söyleyebiliyordu. Ona göre savaş harcamalarına karşı güçlü bir akım vardı; oylamalara katılmama konusunda tartışmalar yapılmıştı (1870'de Bebel ve Liebknecht böyle yapmıştı), fakat partinin bir bölümü Hükümeti destekleme ve lehte oy kullanma yanlısıydı. Müller ayrıldığında partinin durumu gerçekten böyleydi ve ona göre Partinin lehte oy kullanması olasılık dışıydı. Şu cümleyi de kullanmıştı: "Savaş harcamaları lehinde oy kullanılması durumunu, olanaksız sayıyorum." *(Dass man für die Kriegskredite stimmt, das halte ich für susgeschlossen).* Fakat daha sonra yalnızca, Fransız ve Alman partilerinin birlikte benimseyeceği ortak bir politikanın uygulanacağı bir durumu kastettiğini ileri sürecekti. Ne olursa olsun, karar hangi biçimde çıkarsa çıksın, Partinin oybirliğiyle hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştı. Kısa süre içinde Fransız önderlerin içinden hiçbirinin, Fransa'nın Alman saldırısına uğrayacağı açık olan bir savaşta savaş harcamaları aleyhine oy kullanmayı düşünmedikleri ortaya çıktı. Müller durumun böyle değerlendirildiğini görünce şaşırdı ve Rusya'nın tehlike olduğu biçimindeki ortodoks Alman görüşünü yineleyerek, Fransızlar'ın St. Petersburg'daki "Pan-İslav savaş partisi"ni engelleyerek savaşın çıkmasını önleyebileceğini söyledi.

Tartışmaların sonuçsuzluğu, böyle karışık ve tehlikeli bir durumda uluslararası eylem birliğini sağlamanın ne kadar olanaksız olduğunu göstermekteydi. Konuşmalar iki tarafın da savaş harcamaları oylamasına katılmamakta anlaşabilmesi için sofuca bir umutla sona erdirildi, fakat hem Müller hem de Fransızlar bu yolu izleme yükümlülüğünü üstlenmediklerini vurguladılar.

Müller hemen, 2 Ağustosun ilk saatlerinde yola çıktı. Paris'e tekrar 1919'da, Versailles Anlaşması'nı imzalamak üzere Alman temsilcisi olarak gelecekti. Almanya Rusya'ya savaş ilan etmişti ve savaş humması güçlendikçe barış umutları zayıflıyordu. Müller'in kendisi de savaşın etkisini hissetmeye başlamıştı; Fransız pasaportu alması önerisini reddetmiş, iki kez tutuklanarak casuslukla

suçlanmıştı. Ancak (gerçek dışı olarak) Jaurès'in cenazesine katılmaya geldiğini söyleyince serbest bırakılmış ve Belçika sınırını yaya geçebilmişti. Sonunda, Brüksel yoluyla, trenle Berlin'e 3 Ağustos öğleden sonra vardı. İstasyondan doğruca meclis grubunun toplandığı Reichstag binasına gitti. Parti önderleri ve Reichstag'ın sosyalist üyeleri önceki sabahtan beri neredeyse sürekli toplantı halindeydiler.

Parti Yürütme Komitesi 2 Ağustos sabahı toplandığında, Reichstag'ın ayın 4'ünde savaş harcamalarını oylamak üzere toplanacağı biliniyordu. Sosyalist önderler arasındaki tartışma uzun sürdü ve acılı oldu; Richard Fischer bir ara gözyaşlarına boğuldu. Haase ve Ledebour canlı bir biçimde lehte oy vermeye karşı çıkıyorlardı ve bir zaman çekimserliği savunmuş olan Kautsky'den biraz destek görüyorlardı. Öğleden sonra SPD gibi büyük bir partinin böyle bunalım anında oylamaya katılması gerektiği dışında bir anlaşmaya varılamamıştı. Toplantı akşam dokuza kadar uzarken Scheidemann ve arkadaşları ortak bir açıklama oluşturabilmek için (bunaltıcı yaz akşamı sıcağında) bir banliyö villasında toplandılar. Fakat Yürütme Komitesi tekrar toplandığında üç saat daha süren verimsiz tartışmalardan başka bir yere varılamadı ve Parti önderleri huzursuz biçimde dağıldılar. Scheidemann ve Haase eve geldiklerinde Şansölye Bethmann-Hollweg'in ertesi gün öğleyin görüşme çağrısını buldular. Ertesi sabah parti meclis grubu toplandı, fakat tartışmalara Haase, Scheidemann ve Molkenbuhr'un Şansölye'nin sarayından dönmesinden sonra devam edilmesi kararlaştırıldı. Scheidemann köktenci sağ kanattan birkaç arkadaşı tarafından olumlu oy vermek için teşvik ediliyordu. Haase ve iki arkadaşı Wilhelmstrasse'ye gittiklerinde öteki partilerin önderlerini de orada buldular. Bethmann-Hollweg yorgun ve sararmış, dik yakası terden ıslak, geldi ve ertesi gün Reichstag'da yapacağı konuşmayı onlara okudu. Konuşma savaş harcamalarının oybirliğiyle onaylanmasına mutlak gözüyle baktığını ortaya koyuyordu ve Sosyal Demokratlar, utanarak da olsa, henüz kararlarını vermediklerini açıkladılar. Durum Haase ve Scheidemann'ın karşıt görüşlerde olması ve birbirlerine sinirlenmeye başlamalarıyla daha da biçimsizleşmişti. Toplantı, Reichstag'ın ertesi günkü oturumunun sonunda Sosyalistlerin "Yaşasın Kayzer!" diye mi yoksa gene ka-

rakteristik bir öneriyle "Yaşasın Kayzer, Halk ve Anavatan!" diye mi bağırmaları üstüne karakteristik bir tartışmayla kapandı.[232]

Haase ve öteki iki Sosyalist milletvekili arkadaşlarının yanına dönüp tartışmaları özetlediklerinde Müller (Reichstag üyesi değildi fakat Yürütme Komitesi üyesiydi) geldi ve kendisinden seyahatini rapor etmesi istendi. Açıklamaları cesaret kırıcıydı; uluslararası bağıntıların koptuğunu gösteriyor, yalıtılmışlık duygusunu güçlendiriyordu. Akşam geç saatlerde, iki tarafın da uzun konuşmalarından sonra oylama yapıldı. Doksan iki mevcut milletvekilinden ancak on dördü (Haase, Ledebour ve Karl Liebknecht içlerinde) savaş harcamalarının reddedilmesi yanlısıydı. Ertesi gün Hasse, parti dayanışması adına, Jaurès'in 1904'de yaptığı gibi, kendi düşüncelerini feda etti ve 4 Ağustos'ta Reichstag'da sosyalistlerin savaşa giden yolun açılmasını desteklediğini ilan etti.

> "Kader açısından önemli bir saatteyiz. Uluslar arasındaki çekişmenin yoğunlaştığı ve silahlanma yarışının başladığı emperyalist siyasetin sonuçlarıyla Avrupa tufanla karşı karşıya gelmiştir. Bunun sorumluluğu bu siyaseti izleyenlerindir, biz bunu reddediyoruz. Sosyal demokrasi bütün gücüyle bu uğursuz gelişime karşı savaşmıştır ve son ana kadar barışın korunması için bütün ülkelerde büyük gösteriler yaparak, özellikle Fransız kardeşlerimizle içten bir anlaşma sağlanabilmesine çalışmıştır. Çabaları sonuçsuz kalmıştır. Çünkü halkımız, her şeyi değilse bile, barış içinde gelişme olanağı, kendini halkının en iyi kesimlerinin kanıyla lekelemiş Rus despotizminin zaferi durumunda tehlike altındadır. Görevimiz bu tehlikeden korunmak, kendi ülkemizin bağımsızlığını ve kültürünü güven altına almaktır..."[233]

(232) Scheidemann, *Der Zusammenbruch*, s.12 Kitap Scheidemann'ın günlüğünden bölümler içerir. Scheidemann *Memoirs of a Social Democrat* (İng. ed.1929) kitabına bazı ayrıntılar eklemiştir. Ayrıca bknz. Grünberg, II (*Arhiv für die Geschichte des Sozialismus*, c.VII).

(233) E.Brenstein, *Die Internationale der Arbeiter-Klasse und der Europäiche Krieg* (Tübingen 1916), s.20-21; Bevan, s.20-21; W.E.Walling, *Socialism and the War* (New York 1915), s.143; Grunberg I, s.448.

Bu tutumu başarıyla ileri sürenlerin başka türlü davranmaları olanaksızdı. Bebel'in yapmış olduğu gibi, Rus saldırısı olarak sunulan duruma direnmenin görevleri olduğuna cidden inanıyorlardı; Batı'da olanları fark etmedikleri gibi, Bethmann-Hollweg'in Reichstag'daki konuşmasıyla Belçika'nın yansızlığının ihlâl edilmiş olmasından da fazla rahatsız olmuş görünmüyorlardı. Müller'in Paris'te öğrendiği gibi, Fransız Sosyalistler Almanya'ya direnmek için savaş harcamalarını benimserken, Alman Sosyal Demokratlar kendilerini Ruslara karşı korumak için aynı şeyi yapıyorlardı. Fakat hepsinin üstünde, Avusturya'da olduğu gibi, başka türlü bir davranışın tabanın çıkar ve isteklerine ihanet anlamına geleceği duygusu vardı.

Kıdemsiz üyelerden biri bunu bir arkadaşına yazdığı mektupta açıkça ifade ediyordu:

> "3 Ağustos'ta Dittmann'la birlikte savaş harcamaları sorununun kararlaştırılacağı toplantıya katılmak için Dortmund'dan Berlin'e gittik... O günlerin kalabalık olaylarını asla unutmayacağım. İhtiyatların birliklerine katıldığını ve Sosyal Demokrat şarkılar söyleyerek yürüdüğünü gördüm! Bazı tanıdığım Sosyalist ihtiyatlar bana 'Huzur içinde cepheye gidiyoruz çünkü yaralanırsak Partinin bize bakacağını ve eğer dönmezsek ailemize bakacağını biliyoruz' dediler. Tren Berlin'e hareket etmek üzereyken bir grup ihtiyat bana 'König, Berlin'e, Reichstag'a gidiyorsun, orada bizi unutma; bütün gereksinimlerimizin karşılanmasını sağla, para konusunda cimri olma' dedi. Trende Dittmann'a bunların beni ne kadar etkilediğini anlattım. Dittmann aynı şeylerin kendisinin de başına geldiğini ve kendisinin de aynı biçimde etkilendiğini itiraf etti. Yol boyu durumu, ulusal savunmaya karşı tutumumuzun ne olması gerektiğini ve partinin olumlu oy verip vermemesini tartıştık. Partinin mutlaka olumlu oy vermesi gerektiği, eğer toplantıda görüş ayrılığı olursa bizim izlememiz gereken yolun bu olması gerektiği sonucuna vardık. Dittmann 'Parti başka türlü hareket edemez. Başka türlü hareketi cephedekiler arasında ve evde kalanlar arasında Sosyal Demokrat Parti'ye karşı kızgınlık fırtınası doğurur. Halkın kızgınlığıyla Sosyalist örgüt dağıtılıp yok edilebilir' diye toparladı."[234]

(234) *Vossische Zeitung*, 5 Mayıs 1916. Bevan, s.15'den. Benzer deneyimler Konrad Haenisch tarafından da anlatılır: *Die deutsche So-*

Sosyal Demokratların savaşı destekleme kararının en çarpıcı olduğu yer Almanya'ydı. Dünyanın en güçlü Sosyalist Partisi o zamana kadar kendisini Alman devletinden ayrı tutmuştu. (Gerçekten, Reichstag'ın tatil edildiği son oturumda Sosyalist milletvekilleri Kayzer için geleneksel tezahürat yapılmadan önce salonu terketmek yerine içerde kalarak, ayağa kalkmayıp gösteriş yapmışlar ve bazı Prusyalı tutucular haklarında sorgu açılması için ısrar etmişlerdi.) Buna karşılık Alman devleti, birçok olayda, Sosyalistlere sahip çıkmadığını açıkça bildirmişti. Çok alıntı yapılan bir cümlesinde Kayzer onlara "yurtsuz adamlar" (*Vaterlandslose Gesellen*) demişti. Dolayısıyla Sosyalistlerin Reichstag'da oybirliğiyle savaş harcamaları için oy kullanması (Yalnızca biri, Fritz Kunert oylamadan önce meclisten sızmıştı ve daha sonra savaş popülerliğini yitirdiğinde bunu kullanmaya çalıştı) ve sosyalist basının uyum içindeki yurtsever tonu hem şaşkınlıkla hem sevinçle karşılanmıştı. Sonunda Alman işçi sınıfı Alman cemaatiyle bütünleşmiş görünüyordu ve Alman toplumundaki ana gerilim konularından biri geçici de olsa yatışmıştı. Henüz maliyet hesabı yapacak kadar zaman geçmemişti.

Başka hiçbir Sosyalist partide savaşın desteklenmesi savaşımı bu kadar uzun sürmedi ve önemli olmadı. Fransız Sosyalistleri, Jaurès'in ölümüyle içine düştükleri karışıklığa ve bunalıma karşın, bir an tereddüt etmiş görünmüyorlar. 3 Ağustos'ta Almanya'nın Fransa'ya savaş ilan etmesinden önce bile savaş harcamaları için oy kullanmaya hazır olmayan çok az kişi vardı. Bundan sonra ise oybirliği içinde oldular ve meclis grubu tartışmaya gerek olmadan 4 Ağustos'ta, Jaurès'in cenaze töreninden sonra, oy verdi. Jaurès'in kendisi Hükümetin barış isteğini övmüştü; ülkenin saldırıya ve işgale uğraması durumunda Hükümeti desteklemenin meşru olduğu görüşü onun öğretisinin bir parçasıydı. Ancak sonraları, 1916'da savaşa karşı hareket güçlenince sol militanlar yaşasaydı Jaurès'in kendilerinin yanını tutacağını iddia ettiler. Sıradan parti üyesi için durum hiç de acı verici değildi ve onun etkisinde kaldığı toplumsal ve duygusal baskı çok daha güçlüydü.[235] Hükümetin 30 Tem-

zialdemokratie in und nach dem Weltkriege (Berlin 1919), s.20.

(235) Roger Martin du Gard'ın romanı *L'Eté* 1914'de atmosferi canlılıkla yakalamıştır. (Paris 1936)

muz'da *Carnet B* ile listesi yapılan militan sosyalistleri, sendikalistleri ve anarşistleri tutuklamama kararı almasına karşın, askerden kaçmanın cezası idamdı. Bir Fransız sendikalist daha sonra şöyle yazmıştı:

> "Kendimi suçladığım yalnız bir nokta vardı, yurtseverliğin ve militarizmin karşısında olan ben, seferberliğin dördüncü gününde yoldaşlarımla birlikte yola çıktım. Hudut bölgesini ve anayurdu tanımamama karşın, gitmeyecek kadar güçlü karakterim yoktu. Darağacından korktuğum doğruydu. Korkmuştum... Fakat cephede, ailemi düşünürken, siperin dibine karımın ve oğlumun adını kazırken kendi kendime 'Yurtseverlik ve militarizm karşıtı olan ve yalnızca Enternasyonal'i tanıyan ben, nasıl oldu da sefil durumda arkadaşlarıma saldırır duruma düştüm ve belki de kendi davama ve çıkarlarıma ters olarak düşmanlarım için öleceğim' dedim."[236]

Avusturyalı Sosyal Demokratlar da savaş harcamaları lehine oy kullandılar. Gazeteleri Sırbistan'a verilen ültimatomda hiçbir sorumluluk taşımadıklarını ve "bütün dünyanın, Sırbistan'ın Sosyal Demokratları da içinde, sınıf bilinci taşıyan işçileri" ile uluslararası dayanışma içinde olduklarını ilan etse de, oylama anı geldiğinde bir yana çekilemeyeceklerini hissettiler.[237] Adler "Onun için (savaş harcamaları) oy kullanmamız gerektiğini biliyorum. Yalnız şunu. söylemek için ağzımı nasıl açtığımı bilmiyorum" demişti. Sonra Avusturya'nın ve gerçekte bütün Sosyal Demokrasinin açmazını ifade ediyordu: "Başka bir şey yapamayan akıl almaz bir Alman. Acıdan mahvolmadan, kendisiyle mücadele etmeden, bütün duygularıyla mücadele etmeden bunu yapan akıl almaz bir Sosyal Demokrat."[238]

Gerçekten Avusturyalı Sosyal Demokratların yaklaşımı, ulusal soruna yaklaşımlarında gizliydi. Tüm iyi niyetlerine karşın her zaman Alman partisi olmuşlardı ve öyle kalacaklardı. Avusturya'nın 1866'da Almanya'dan ayrılmasından pişmanlık du-

(236) Dolléans, II, s.221 n.
(237) Bernstein, *Die Internationale*, s.14'ten alıntı.
(238) O.Bauer, Adler, *Aufsätze*, VI, s. XXIX, Giriş.

yuyorlardı. 1918'de *Anschluss* isteyen ilk onlar olmuşlardı. Dolayısıyla 5 Ağustos'ta *Arbeiterzeitung* adlı gazetelerinin "Alman Ulusunun Günü" başlıklı, Alman Sosyal Demokratik Partisinin hareketini öven dile düşmüş makaleyi yayımlaması şaşırtıcı değildi. Çek Sosyal Demokratlar yansızdı fakat Monarşideki Polonyalılar Çarlığa karşı savaşın hararetli destekleyicileri oldular, "bu savaşımın en büyük görevleri olduğunu" ilan etmişlerdi.[239] Avusturyalı sosyalistlerin savaşa verdikleri destek, gerçekte akademikti, çünkü savaş harcamaları onaylandıktan sonra meclis tatil edildi ve 1917'ye kadar tekrar toplanmadı. Her şey çökerken, savaşa karşı çıkan sosyalistlerden çok daha güçlü kuvvetler vardı.

Başka yerlerde de durum aynıydı: İnsanları savaşa sürükleyen karşı konulmaz akım ve buna karşı çıkan birkaç kişi.

Beatrice Webb Salı günü şunları yazıyordu:

> "Pazar günü Londra garipti. Londra'ya gezmeye gelmiş kalabalık ve belki de kıtaya gideceklerin yarattığı yığın, hepsi bastırılmış bir heyecan ve rahatsızlık içindeydiler. Kalabalık içinden Trafalgar Meydanı'na doğru ağır ağır yürüdük, burada İşçi Partili, sosyalist, pasifist göstericiler -birkaç sendika bayrağıyla- anıtların altından karışık kalabalığa, hayranlara ve kızgın savaş tüccarlarına, meraklı tatilcilere el kol hareketleriyle sesleniyorlardı. Vakur olmayan ve boşuna bir gösteriydi bu; Kızıl Bayrak'ın söylenmesi ve evrensel barış lehine çoktan aşınmış sözlerin yinelenmesi."[240]

Fakat Avrupa'nın sosyal demokrat dünyasının dışında duran İngiltere'de bunalım, sosyalist bilince ait olduğu kadar liberalizme de aitti. Liberal Hükümetin beş üyesi savaş yanlısı olmaktansa istifa etmişti. İşçi Partisi birkaç karşı çıkan birey dışında çoğunlukla savaşı destekliyordu. Hyndman çoktan zorlu bir Alman-karşıtı ve etkin yurtseverlik propagandacısı olmuştu. Vicdan sahibi gözlemcilere göre sosyalist öğreti kadar dinsel esinli pasifizm de güçlüydü. Britanya İşçi Hareketi'nin Enternasyonal Kongrelerindeki

(239) Grünberg, I, s. 479.

(240) *Beatrice Webb's Diaries, 1912-1924*, s.25.

en tanınmış kişisi Keir Hardie'ye göre durum kişisel dram biçimini almıştı: "Yaşayan her insan kadar İsa'nın Getsemani'de (*) ne çektiğini anlıyorum." [241] (Bazılarının onu neden kendini beğenmiş biri olarak değerlendirdiği böylece anlaşılabilir.) Siyasal rolünü gerçekten oynamıştı ve bir yıl sonra yaşlı ve kırgın öldü.

Savaşan ülkelerden yalnızca ikisinde sosyalist temsilciler savaş harcamalarına karşı oy kullanarak cesur fakat umutsuz bir davranış gösterdiler. Sırbistan ve Rusya'da. Sırbistan'da iki sosyalist milletvekili Avusturya'nın ültimatomunu suçlarken, eşit biçimde Sırp ulusçuluğunu, güç siyasetini ve süper güçlerin gizli diplomasisini de suçladılar. Rus Dumasında da Bolşevik ve Menşevikler (toplam on dört kişi), Kerensky'nin İşçi Partisi'nden on bir üyeyle geçici olarak birleşerek, oylamaya katılmadılar ve savaş sorumluluğunu reddettiler. Çok geçmeden Sosyal Demokratlar, Vandervelde'nin ortak davayı savunma çağrısına karşın devrim için çalışmaya başladılar. (Vandervelde Menşevik önder Tchkeidze'e 11 Ağustos'ta "Sizin Çarlıkla ilgili duygularınızı biliyor ve paylaşıyorum" diye yazıyordu, "fakat sizden, zavallı Jaurès de yaşasaydı herhalde o da aynı şeyi isteyecekti, sosyal demokrasinin Avrupa'daki genel durumunu dikkate almanızı istiyorum."[242] Rusya dışında Plehanov ile İngiliz ve Fransız liberal kurumlarından kişisel olarak yararlanan kıdemli Anarşist Kropotkin bağlaşıkların yanını tuttular. Lenin'in tutumu ise net ve açıktı. Savaş çıktığında Galiçya'daydı ve casusluk olasılığıyla tutuklanmıştı. Ancak Victor Adler İçişleri Bakanını kişisel olarak Lenin'in Çarlığın fanatik bir düşmanı olduğu konusunda ikna edince serbest bırakıldı. (Bu tür sosyalist dayanışma ve kişisel nezaket davranışları çok geçmeden dönemin resmî komünist kayıtlarından çıkarıldı.) Gene Adler'in yardımıyla Eylül'de İsviçre'ye gelebildi ve hemen devrim ve yeni Enternasyonal çağrısına başladı: "Oportünizmin baskın çıkmasıyla İkinci Enternasyonal öldü. Kahrolsun oportünizm, yaşasın Üçüncü Enternasyonal!..."[243]

* İsa'nın dua edip ağladığı ve tutuklandığı Kudüs dışındaki bahçe.

(241) Stewart, *Keir Hardie*, s.365.

(242) Vandervelde, *Souvenirs d'un militant socialiste* (Paris 1934), s. 185-6.

(243) Lenin, *Collected Works* (New York 1930), XVIII, s.89.

III

Fransız, Alman ve Avusturyalı sosyalistlerin savaş harcamaları lehine oy kullanmasıyla, İkinci Enternasyonal'in varlığı gerçekte son bulmuştu. "Savaşla savaş"ın son bulmasıyla Stuttgart ve Kopenhag kararlarının bir anlamı kalmadığı gibi, burjuva partileriyle işbirliğini ve Sosyalistlerin burjuva hükümetlerde yer almasını yasaklayan Amsterdam kararı da kısa sürede terk edildi.

Vandervelde, ülkesinin hükümetinde yer alan önde gelen ilk sosyalist oldu. Gerçekten, o ve arkadaşları için sorun yoktu çünkü bütün savaş sorumluluklarını haklı olarak reddedebilirlerdi ve hiç kimse Belçika'nın savaşa girebileceğini beklemiyordu. Alman birlikleri Belçika topraklarında görününce Belçikalı Sosyalistler bilinç sorunuyla karşılaşmadılar ve Vandervalde hükümet üyesi olma davetini hemen kabul etti. Almanya'da *Burgfrieden* (İç Barış), Fransa'da *Union Sacrée* (Kutsal Birlik) ilan edilmişti. Alman Sosyalistler aniden kendilerinin ordu karargâhlarına çağrıldığını gördüler. Sosyalist milletvekili Ludwig Frank ilk kayıplardandı. Saray etkinliklerine katılmayı halen reddetseler de (Kayzer'in, savaş ilanından sonra Scheidemann'ın da davetine katılanlar arasında olduğunu sandığı ve Muhafazakârların üyelerinden birine, onu da hayrette bırakarak, "Özellikle *sizi* burada görmekten çok memnunum Herr Scheidemann" dediği öyküsü anlatılır), savaş çabalarında etkin işbirliğinde bulunuyorlardı. Fransa'da, savaşın çıkmasından bir ay sonra ve ilk askerî yenilgilerin bunalımlı anlarında Guesde ve Marcel Sembat 'Ulusal Savunma Hükümeti'nin üyeleri oldular. "Savaşın başlangıcında bir kez daha açığa çıkan ve yüreklerimizi ferahlatan ulusal birlik bütün gücünü ortaya koymalıdır. Bütün ulus, tarihimizin benzer anlarında daima ortaya çıkan kahramanlıklarıyla özgürlük ve toprağını savunmak için ayaklanmalıdır... Dünyanın, Emperyalizmin hilekâr zulmünden ve savaşın iğrençliklerinden kurtulup sonunda herkesin haklarına saygı gösterilen barışa kavuşması için savaşım veriyoruz. Sosyalist Bakanlar bu inancı bütün hükümete iletecektir. Çalışmalarını onunla canlandıracaklardır. Onu, bugün ulusun gençliğinin savaştığı orduyla paylaşacaklardır. Ve, çabalarını ve heyecanlarını koruyarak, hem ülkenin güvenliğini hem insanlığın

gelişimini güvence altına alacaklardır." [244] Ve Keir Hardie gibi, bir yıl sonra ölecek olan Edouard Vaillant kendisini savaşın desteklenmesine verdi. Bir gazeteci "Sizin üyeleriniz Briand ve Millerand'la yan yana nasıl çalışabilir?" diye sormuştu, şöyle yanıt verdi: "Bütün ayrıntılarıyla ülke çıkarları sözkonusu olduğunda çalışamazlar, bu bunalım anında, onların eylemlerini geçmişte kalmış kabul ediyoruz. Onları ancak şimdiki ve geçmiş eylemleriyle yargılamalıyız." [245] Bir zamanlar Millerand tarafından kullanılan savlar şimdi onun eski acımasız rakipleri tarafından kullanılıyordu. Guesde'in 1900 yılındaki kehaneti çıkmıştı: "İtalyan bir Millerand, Alman, İngiliz bir Millerand'la artık Enternasyonal olamaz."[246]

(244) Sosyalist Meclis Grubu, Sürekli Yönetim Komisyonu ve *L'Humanité* Yönetim Konseyi'nin açıklaması. H.W.Humphery, *International Socialims and the War* (Londra 1915), s.83-4'den alıntı.

(245) Humphery, s.81-2.

(246) Bknz. yukarıda s.?

[VIII]

SON SÖZ

Savaş başlayıp da bütün savaşan ülkelerdeki sosyalistlerin çoğunluğu ulusal savunma siyasetini izleyince, Enternasyonal'in ülkü ve umutlarından geriye bir şey kaldığını söylemek zordu. Gene de enternasyonalizmin sosyalist gelenek içinde kökleri o kadar derindi ki, her iki tarafta da hareketin hâlâ enternasyonalist olduğunu göstermek için çabalarda bulunuluyordu. Enternasyonal Sosyalist Büro Camille Huysmans yönetimince varlığını sürdürüyordu ve tarafsız topraklarda çalışmasını sürdürebileceği umuduyla Brüksel'den Hague'a taşınmıştı. Vandervelde, Büronun Belçikalı başkanı, Belçikalı sosyalistlerin çoğunluğu gibi yansız değildi. Bağlaşıkların haklı olduğuna ve Alman işgaliyle ülkesine haksızlık yapıldığına inanıyordu. Huysmans, tamamiyle sonuçsuz kalmayan çabalarla, yansızlık görüntüsü ve hareket özgürlüğü sağlayarak, Enternasyonal Büronun varlığını sürdürebilme gayreti üstünde yoğunlaştı. Sonuç olarak, yansız ülkelerdeki sosyalistlerin insiyatifi onun elinden alma önerilerine kızdı.

İngiliz, Fransız ve Belçikalı sosyalistler birbirleriyle bağlar kurarken ve Alman ve Avusturyalı Sosyal Demokratların ilişkileri savaştan önceki gibi yakınlığını korurken, iki taraf da yansız ülkelerdeki sosyalistleri etkileme girişimlerinde faaldi. Almanlar yansızlara davalarını anlatabilmek için özel görevliler yolladılar; Scheidemann Hollanda'ya, Südekum İtalya'ya ve Romanya'ya gitti. Alman partisinde Parvus takma adıyla sol kanat kuramcı olarak ün yapan Rus asıllı gazeteci Alexander Helphand ise savaş boyunca gizli uluslararası etkinliğini sürdürdü; İstanbul'da, Bulgaristan ve Romanya'daki Rus karşıtı etkinliklerle meşgul olurken bir yandan da Alman yetkililere Rusya'nın devrimle yıkılması için planlar öneriyordu. Bu propagandacılar için savaş, öncelikle Rus otokrasisine karşı olarak anlaşıldı. Bağlaşık ülkelerin sosyalistleri de Fransız ve İngiliz devletlerinin liberal ve demokratik niteliklerini öne sürerek savaşın Kayzer Almanya'sının baskıcı ve militarist ni-

teliğine karşı olduğunu vurguluyorlardı.

Savaşın ilk aylarında yansız ülkelerin sosyalistleri de, çatışan sosyalist partilerin propagandasına edilgen biçimde direnmekten daha fazlasını yapma umudundaydılar. İtalya savaş dışında kaldığı sürece İtalyan sosyalistlerin konumu çok önemliydi fakat üç ay içinde İtalyan sosyalistler kötü biçimde bölündüler. Kasım 1914'de, sosyalist *Avanti!* gazetesinin editörü, en etkin sosyalist gazeteci ve ajitatör Benito Mussolini, İtalya'nın 1911'de Libya'ya saldırısına karşı çıkanların başında yer alırken, İtalya'nın Fransa ve İngiltere yanında savaşa katılması lehinde kararını verdi. Bir kaç ay içinde arkadaşlarıyla birlikte partisinden ayrıldı ve Fransa'dan da aldığı biraz tedbirli mali yardımla, 1915 Mayısı'nda İtalya'yı savaşa sokan popüler kampanyanın önderlerinden biri oldu.

1914'de, gene de, İtalyan sosyalistlerin çoğunluğu savaşa karşı çıkıyor ve Enternasyonal üyesi olarak sorumluluklarına inançlarını sürdürüyorlardı. 1914-15 kışında, Huysmans ve Enternasyonal'in resmî önderlerince güvensizlikle karşılanan bir girişimle, İsviçreli sosyalistlerle savaşın ayırdığı partiler arasında bağları canlandırmaya çalıştılar. İsviçre tarafının önde gelenleri, İsviçre sendika hareketinin eski ılımlı reformist kuşağından Hermann Greulich ve savaşı sona erdirmek için uluslararası sosyalist eylemin zorunluluğuna ve olanaklılığına inanan, savaşan ülkelerdeki askerî baskının sınıf savaşımını sürdürmelerine olanak vermediği için, yansız ülkelerdeki militanların devrimci geleneği canlı tutmalarının görevleri olduğunu savunan inançlı ve akıllı siyasetçi Robert Grimm'di.

1914 Eylülü sonunda Lugano'da toplanan İtalyan-İsviçre sosyalist toplantısı yansızların yapabilecekleri fazla bir şey olmadığını gösterdi; konferansın bütün yapabildiği İsviçreli sosyalist önderlerden Enternasyonal Sosyalist Büro'nun insiyatifi ele alması, en azından yansız sosyalistleri toplantıya çağırması için baskı yapmalarını istemek oldu.[247] İtalyanlar da savaşa girince, yansızların girişimi daha da sınırlanmış oldu ve İsviçreli sosyalistlerin rolü arabuluculuğa dönüştü ve 1915'den itibaren iki tarafta da savaşa açıkça karşı çıkanlar arasında maddi ilişki olanakları sağladılar.

(247) Bknz. Yves Collart, *Le Parti Socialiste Suisse et l'Internasnationale 1914-1915* (Cenevre 1969), s.126.

İtalyan sosyalistler, savaş çıkınca açık muhalefette bulunmadılar fakat desteklemekle karşı çıkmak arasında, *"nè aderire, nè sabotare"* sloganıyla ifade edilen siyasetle[248] beceriksiz bir konumda kaldılar. Bu siyaset İtalyan sosyalist önderlerin entellektüel tutarlılığına itibar kazandırırken, feci sonuçları savaş sonrası yıllarda ortaya çıktığı gibi, partiyi İtalyan devletinden yabancılaştırmaya hizmet etmişti.

Savaşan ülkelerde işçi sınıfı hareketinde gözle görülür biçimde savaşa karşı çıkış 1915'de oldu. Halkın savaşa duyduğu tepkinin içeriğini anlayabilmemiz veya hiç bir hükümetin önceden göremediği kadar uzun süren ve yıkıcı olan savaşa karşı, edilgen söylenme dışında ne kadar etkin muhalefette bulunulduğunu çözümleyebilmemiz için yapılması gereken ayrıntılı araştırmaların henüz başındayız. Yüzeyde, kıyımın sona erdirilmesi için açık çağrıda bulunan birkaç ses ve en tutarlıları Lenin olmak üzere, savaşın iç savaşa dönüştürülmesini ve fırsattan devrim başlatmak için yararlanılmasını isteyen çok küçük bir azınlık vardı.

Alman Reichstag'ının Sosyal Demokrat üyeleri arasındaki görünürdeki birlik önce 1914 Aralığında savaş harcamalarıyla ilgili ikinci oylama sırasında Karl Liebknecht tarafından bozuldu. Mart 1915'de bir sosyalist milletvekili daha ona katıldı ve otuz bir arkadaşı çekimser kaldı. İzleyen on sekiz ay boyunca parti içindeki bölünme gelişti ve 1914 Ağustosu'nda yalnızca parti birliği adına ve kendi görüşü tersine oy kullanmış olan meclis grubu önderi Hugo Haase 1916 Martı'nda, sonunda parti birliğini bozdu ve partiden çıkartıldı. 1917 Nisanı'nda ayrılık resmileşti ve Bağımsız Sosyal Demokratik Parti ortaya çıktı. Aynı sırada meclis dışında savaşa muhalefet gelişiyordu. 1915 Şubatı'nda hapse atılan Rosa Luxemburg ve önce askere alınan sonra hapsedilen Karl Liebknecht Junius takma adıyla bir dizi broşür yayımladılar; ulusçu ve kapitalist savaşımı desteklemek yerine sınıf savaşından vazgeçilmemesinin zorunluluğunu ileri sürdüler. Önceleri *Gruppe Internationale* ve sonra (Roma döneminin ünlü köle devrimcisinin adından) Spartaküs grubu olarak tanınan grup, sanayideki işyerlerinde kurulan devrimci hücrelerle birlikte bağımsız Sosyalist

(248) Bknz. Leo Valianti, *Il Partito Socialiste Italiano nel periodo della Neutralità 1914-1915* (Milano 1963).

harekete etkin bir sol kanat kazandırdı ve savaşın sona erdirilmesi, barış görüşmelerinin başlatılması isteklerinin de ötesine varıldı. Alman Sosyal Demokratik hareket içinde bölünme o kadar derinleşti ki bir daha tam anlamıyla iyileşmedi.

Fransa'da savaşa ve *Union Sacrée*'ye muhalefetin ilk ifadesi sendikalist hareketten ve sosyalist partinin cepheye ve işgal altındaki topraklara uzak bazı kesimlerden geldi. Sendikalist hareket içinde metal işçileri bu eğilimin önde gelen temsilcileriydiler. Syndicat des Métaux'nun, metal işçileri sendikasının sekreteri, Alphonse Merrheim 1914 Aralığı'nda CGT ulusal komitesinden, İskandinav sosyalist partilerinin Kopenhag'daki yansız sosyalistler konferansına temsilci gönderme davetini reddettiği için istifa eden Güney Fransalı eski sendikalist önder Pierre Monatte ile bu hareketin sözcüsü oldular. Bunlar toplumsal devrimden çok, savaşın sona erdirilmesini amaçlayan protestolardı. Gene de 1915'de, savaş sürdükçe daha fazla destek bulmalarına karşın, fazla yandaşları yoktu.

Avusturya'da sosyalist birlik içinde bölünme çıkması ve hükümetle onun siyasetini kabul eden sosyalist önderlere karşı ürkütücü ve dramatik protestoların başlaması ancak 1916 sonbaharında oldu. Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin sekreteri, partinin kurucusunun oğlu Friedrich Adler, kendisini, babasının, hızla bozulan sağlığına karşın en büyük savunucusu olduğu savaşı destekleme siyasetinin tam karşısında buldu. Savaş üçüncü yılına sürüklenirken, basının sansür edildiği ve meclisin süresiz tatil edildiği bir ülkede görüşlerini açıklayabilmenin en iyi yolunun, en azından mahkemede kendi savunmasını yaparken bütün sisteme saldırabileceği şaşırtıcı şiddet eylemlerine girişmek olduğuna inanmaya başladı. Dolayısıyla, titiz hazırlıklardan sonra, Avusturya Başbakanı Kont Stürgkh'in öldürülmesine karar verdi. Stürgkh öğle yemeklerini düzenli olarak Viyana'da bir lokantada yiyordu ve düşük uzun bıyıklarıyla soylu görünümlü, sinirli Fritz Adler'in Başbakandan tabanca kullanabileceği uzaklıkta bir masada yer bulması kolaydı. Boş tabakların başında oyalanıp kuşku çekmemek için bir çok yemek ısmarlayıp Stürgkh'in yanında kazayla yaralanacak kimse kalmadığına emin olduktan sonra, çabucak Başbakanın masasına gitti. Emin olmak için "Kont Stürgkh?" diye sordu ve ateş edip Başbakanı öldürdü.

Eylem şaşırtıcı biçimde çok az sonuç doğurdu: Fritz Adler mahkeme sırasında siyasal tutumunu açıklama fırsatını buldu; yargıcın ona 'pencereden dışarı konuşmaması' uyarısının protesto edilebileceği kadar olanak sağlandı. Adler babasının, eylemin annesi tarafından kalıtım olan zihinsel huzursuzluğunun sonucu olduğu iddiasını kızgınlıkla reddetti. Fakat dava, sosyalist muhalefetin pek katkısı olmayan olaylarla karşılaştı. Adler daha hapisteyken Avusturya'da 1918 Ekim Devrimi başladı. Çokuluslu imparatorluk askerî yenilgiler ve bağlı ulusların ayrılmasıyla çöktü. Adler hapisten kurtarıldı ve Viyanalı devrimcilerin kahramanı oldu. Kırk yıldan uzun süre biraz da başarısız biçimde savaş sonrası uluslararası sosyalist hareketteki bölünmüşlüğü gidermeye çalıştı.

Savaşın devamına karşı çıkan bütün sosyalistler ve sendikalistler kendilerinin Enternasyonal geleneğini sürdürdüklerini düşünüyorlardı ve düşman ülkeler de dahil, dış ülkelerdeki sosyalistlerle bağların yeniden kurulması isteğindeydiler. Oysa savaş koşullarında kişisel ilişki kurmak çok zordu ve başka yerlerdeki benzer hareketlerle ilgili bilgi yokluğu sözkonusuydu. Karşıt yandan sosyalistler arasında yeniden bağlar kurulmasında başarılı olmamasına karşın, İskandinavyalı ve Hollandalı sosyalistlerin Kopenhag'daki kongresi en azından savaşın hedefleri ve barış görüşmelerinin olası koşulları konusunda bir tartışma başlattı. Bu çabaların özellikle Birleşik Devletler'de, savaş sonrası düzenle ilgili düşüncelerin gelişmesindeki etkisi yok sayılamaz. 1915 Martı'nda, Bern'de, Alman partisindeki savaş karşıtı azınlığı destekleyen Klara Zetkin'in düzenlediği uluslararası sosyalist kadınlar kongresi, çok az sayıda kişinin katılmasına ve partilerinin resmi onayı bulunmamasına karşın, İngiltere, Almanya ve Fransa'dan sosyalistlerin bir araya gelebildikleri ilk olay oldu. Kongrenin önemi, basında çok az yer alması nedeniyle, pratik bir adım olmaktan çok, jest olmasından geliyordu. Bir hafta sonraki Bağlaşık ülkelerden hiç bir temsilcinin katılmadığı uluslararası sosyalist gençlik hareketi konferansı da aynı nitelikteydi (1920'lerde ve 30'larda Genç Komünistler'in ünlü ve gizemli önderi olacak olan Alman Willi Münzenberg'in ilk örgütlenme serüveniydi bu).

Acil kazanımlarından çok, açtığı tarihsel perspektif bakımından önemli olan, gene İsviçreliler'in evsahipliğiyle Zimmerwald'de 5-8 Eylül 1915'de toplanan konferanstır. Zimmerwald Konferansı dev-

rimci tarihte yerini almıştır, çünkü Üçüncü Enternasyonal'in kökeninin oraya kadar götürülebileceği iddiaları vardır. Gerçekten, savaşın çıkmasından 1917 Nisanı'nda Rusya'ya dönene kadar Zürih'de yaşamış olan Lenin'in, 1907 Stuttgart Kongresi'nden beri savunduğu görüşleri ifade ederek Konferansa katılmış olması, eski Enternasyonal'le Komünist hareket arasında bir anlamda elbette bağ oluşturur. O zaman için bu durum basit bir olay olarak görülmüş ve fazla dikkat çekmemiştir. Bazıları yalnızca kendini temsil eden, bazıları Lenin ve Zinovyev gibi İsviçre'de yalıtılmış bir sürgün yaşamı süren kırktan az delege İsviçre'de Kurhaus Beau Séjour'da kaçak bir pansiyonda toplanmışlardı. Troçki'nin sözleri gerçeğin ifadesidir: "Delegeler, Birinci Enternasyonal'in kurulmasından yarım yüzyıl sonra enternasyonalcileri dört faytona sığdırmanın mümkün olması üstüne şakalar yapıyorlardı. Fakat kuşkulu değillerdi. Tarihin ipi sık sık kopar, o zaman yeni bir düğüm atmalıdır. Bizim Zimmerwald'de yaptığımız buydu."[249]

İsviçre'de bulunmayan delegeler için katılmak gerçekten zordu. İtalyan sosyalist Morgari Paris'e gitmiş ve Vandervalde'i Enternasyonal'in başkanı olarak ve öteki Fransız sosyalist önderleri toplanan konferansa önderlik etmeleri için ikna etmeye çalışmıştı. Fakat isteği kesinlikle reddedilmişti. Sonuç olarak İtalyan sosyalistler ve yorulmak bilmez Robert Grimm toplantıyı örgütlemiş oldular. Fransız ve Alman partiler resmen temsil edilmemişler, Bağımsız İşçi Partisi'nden ve Britanya Sosyalist Partisi'nden delegelere İngiltere hükümeti pasaport vermemişti. Bir grup Rus sürgün Martov, Axelrod ve Troçki'nin kendisi Paris'ten gelebilmişlerdi. Troçki Menşevik Martov'la birlikte Paris'te kimselerin tanımadığı devrimci bir günlük Rus gazetesi çıkartıyordu; bir yıl sonra bu faaliyeti nedeniyle Fransa'dan çıkartılacak ve New York'a gitmek zorunda kalacaktı. Alphonse Merrheim ve sol kanat bir sosyalist Karl Liebknecht'ten selam getiren ve sosyalist kadın konferansıyla ilgili eylemleri yüzünden yeni tutuklanmış bulunan Klara Zetkin'i aklında tutan Alman grubun önderliğini Ledebour yapıyordu. Lenin Almanlara daha devrimci bir çizgi izlemedikleri için şiddetle saldırmıştı.

(249) Alfred Rosmer, *Le Mouvement ouvrier pendant la guerre: I. de l'union sacrée à Zimmerwald* (Paris 1936), s.378.

Tartışmalar kısa sürede azınlık hareketi içindeki bölünmüşlüğün boyutlarını ortaya çıkardı. Lenin, yeni Enternasyonal savaşın devrimci iç savaşa dönüştürülmesi çağrısını yinelediğinde azınlık içindeki azınlığı temsil ediyordu. Delegelerin çoğu her şeyin üstünde savaşın sona erdirilmesiyle ilgileniyorlardı ve onlar için kongrenin ana hedefi devrimin acil olarak başlatılması değil, savaşı sona erdirebilmek amacıyla uluslararası sosyalist işbirliğinin yeniden onarılması umuduyla önlemler alabilmek üzere sosyalistler arasındaki bağların yeniden kurulmasıydı. Fransız ve Alman temsilcilerin açıklamasında 'sosyalist enternasyonalin temelini oluşturan sınıf savaşına kesin bağlılık korunurken', 'korkunç felakete karşı ve insan onurunu zedeleyen düşmanlıkları sona erdirmek için yurttaşları arasında savaşım vermek' ve Union Sacrée ile *Burgfrieden*'i suçlama isteği ön plana çıkıyordu.[250] Zimmerwald'deki yaklaşım Stuttgart veya Basel'dekinden çok farklı değildi.

Savaşın alttan alta eleştirisi 1916 yılı boyunca sürdü ve 1916 sonbaharı ile 1917 sonbaharında bütün savaşan hükümetlerin karşı karşıya kaldığı siyasal bunalımda etkili oldu. Dolayısıyla Zimmerwald hareketinin etkinlikleri, daha yaygın olan huzursuzluğun ortaya çıkışı ile gölgede kaldı. Gene de çeşitli sosyalist partiler arasında bağlar kurma girişimleri devam etti. Robert Grimm'in sekreteri olduğu İtalyan-İsviçre komitesi hareketi sürdürdü, hem yansız ülkelerdeki gruplardan hem de savaşan ülkelerdeki yalıtılmış azınlık örgütlerinden bağlılık mesajları aldı. Büyük sosyalist partilerden yalnız İtalyanlar Zimmerwald çizgisini desteklediklerini açıkladılar. Zimmerwald'in açığa çıkardığı İkinci Enternasyonal'daki bölünmenin boyutunun gittikçe büyüdüğü ve uluslararası sosyalist hareketin daha da bölüneceği açıktı.

İsviçre'deki komitenin öteki üyeleri ve Grimm olayların çok hızlı geliştiğini, birinciden bir kaç ay sonra bir başka konferans toplamanın yerinde olacağını kararlaştırdılar. 1916 Nisanı'nda biraz da gizli biçimde, İsviçre Alplerindeki Kienthal'de bir toplantı daha yapıldı. Delegelerin oraya gelebilmesi, geçen yıldan da zordu. Troçki pasaport veya vize alamıyordu, Merrheim ve Bo-

(250) Bknz. Arne J. Mayer, *Wilson versus Lenin, Political Origin of the New Diplomacy 1917-1918* (New Haven 1959).

urderon'a Fransa'dan çıkış izni verilmemişti. Önceki yıl Almanlar'la tarafsız topraklarda buluştukları öğrenilince Fransa Hükümeti ağır eleştiriler almıştı. Üç Fransız milletvekili toplantıya katılmayı başarabildi, fakat onlar Fransa'daki ana muhalefet gruplarının temsilcisi olarak kabul edilmiyorlardı. Alman solunun daha iyi tanınan hiç bir üyesi gelemedi. Şimdi, dokuz ülkeden kırk beş temsilci Lenin'i ve Solu Zimmerwald'de olduğundan daha fazla desteklemeye hazırdı ama çoğunluk gene de sosyalistlerin çoğunluğundan ve eski Enternasyonal'den kopmak istemiyordu. Gene savaşın sona erdirilmesi ve sosyalist önderlere savaş harcamalarına karşı oy vermeleri için baskı yapılması üstünde duruldu, bir kez daha kararların basında yeteri kadar yer alması sağlanamadı.

1916 ve 1917'de, savaşan bütün devletlerin hükümetleri örgütlü işçi sınıfının desteğini almanın ve canlı işçi sınıfı eylemlerinin savaş çabaları için ne kadar tehlikeli olabileceğinin farkına vardılar. Almanya'da 1917 Nisan ve Martında etkileyici grevler oldu; Fransa'da feci yenilgiler ve 1917 bahar saldırısında çok kayıp verilmesinin ardından orduda ayaklanmalar çıktı. Ama ayaklanma hareketi daha çok ekonomik zorluklara ve kıtlığı duyulan gıda maddelerinin dağıtımındaki haksızlıklara karşıydı veya Fransız asker ayaklanmalarında olduğu gibi, batı cephesindeki amaçsız kıyıma karşı çıkılıyordu. Lenin ve Zimmerwald Solunun çağrısı doğrultusunda toplumsal devrime yönelmesi söz konusu değildi. Sonuç olarak, liberallerle sosyalistlerin adil barış ve savaşa son verilmesi istekleri arasında ayrım görülemiyordu ve sosyalist enternasyonalin eylem olanakları da oldukça azdı.

Durumu ve uluslararası sosyalist hareketin tarihini değiştiren olay Rus Devrimi oldu. 1917 Şubat devrimi ve Mayıs'tan sonra Zimmerwald hareketin destekleyicilerinin Rus Hükümetinde yer alması, bağlaşıkları, Rusları savaşta tutma umutlarının savaştaki hedefleri açısından yerini ve aynı zamanda Birleşik Devletlerin savaşa girmesi ve Başkan Wilson'un Amerika'nın yeni bir uluslararası düzen için savaştığı üzerinde ısrar etmesi konularında ciddi biçimde düşünmeye ve barış olanaklarını tartışmaya zorladı. Ekim 1917'de Bolşevik Devrim Lenin'in ve Bolşeviklerin durumunu değiştirdi; uluslararası sosyalist hareket içinde azınlık içinde azınlıkken, 2 yıl içinde halen muhasara altında da olsa muzaffer bir devrimci hükümetin önderleri

oldular ve Lenin'in uzun zamandır koruduğu Üçüncü Enternasyonal'i kurma isteğini yerine getirebildiler.

İkinci Enternasyonal'in sonu 1917'de belirlendi çünkü bu yılda soldan gelen devrimci tehdit ciddileşti ve sosyalistlerin yıllarca propagandasını yaptıkları uluslararası ilişkilere ilişkin düşünceleri şimdi "ilhaksız ve tazminatsız barış" için çalışan bütün liberallerce kabul ediliyordu. Başkan Wilson herkese açık anlaşma, silahsızlanma, hakemlik ve halkların kendi kaderlerini tayin haklarına dayalı yeni bir uluslararası düzen çağrısı yapıyordu; Enternasyonal'in bir çok ülküsü sosyalist olmayan bir şampiyon bulmuş gibiydi. Devrim tehditinden çekinerek bazı devrimci ülküleri kendisi kabulleniyordu.[251] 1917'de, bir çok ülkede sosyalist tabandan gelen baskılarla ve geçici Rus Hükümetinin barış isteğini karşılama umuduyla, uluslararası sosyalist kongre toplayabilmek için son bir girişimde bulunuldu.[252]

İnsiyatif Ruslar'dan geldi ve sol tarafından atlatılmaktan çekinen Huysmans ve Enternasyonal Büronun bu düşünceyi benimsemek durumunda kalacakları düşünüldü. Fakat kısa süre içinde ne Vandervalde'in ve Belçikalılar'ın, ne de önde gelen Fransız ve İngiliz sosyalistlerin, en azından hükümetlerine ve savaşa açıkça karşı çıkmadıkça Alman çoğunluk sosyalistlerle aynı masaya oturmak istemedikleri ortaya çıktı. Sonuç olarak Rus hükümeti, Hollandalı ve İskandinav sosyalist partileriyle, özellikle bağlaşıklarla arası iyi olan ve Fransızlar'la İngilizler arasında ağırlığı bulunan İsveçli sosyalist önder Hjalmar Branting'le Stockholm'de bir konferans örgütlemeye çalıştı. 1917 baharında sosyalist tabanda o yönde bir istek olduğu için Fransız sosyalist partisinin önderleri kongreye düşmanlık göstermeyi bırakmak zorunluluğunu hissettiler. Ama sonuç olarak ortaya bir şey çıkmadı. Gün birkaç kez ertelendi sonunda da toplantı yapılamadı. Bunun ana nedeni Fran-

(251) Bknz. Hildamarie Meynell, 'The Conference of Stockholm', International Review of Social History, c. V (1960), s. 1-25- 202-25 ve March Ferro, The Russian Revolition of February 1917 (Londra 1972), s.234-52.

(252) Joseph Buttinger, *In the Twilight of Socialism* (New York 1954), s. 389. Ayrıca Guenther Roht, *The Social Democrats in Imperial Germany* (Totowa, J.J. 1963).

sız ve İngilizlerin öneriye karşı kararlı olmalarıydı. Fransa hükümeti, ordu ileri gelenlerinin ısrarı ile, Fransız birliklerinin moral çöküntüsünü gözönünde bulundurarak, katılmak isteyen sosyalistlere pasaport vermeyi reddetti. İngiltere'de ise, işçi sınıfının güçlü örgütü Denizciler Birliği'nin hükümet tarafından ikna edilmesiyle, Bağımsız İşçi Partisi'nin pasifist önderi Ramsay Macdonald'a kendisini Stokholm'a götürecek gemiye binmesine izin verilmedi.

Durum, sosyalist hareketin solundaki bölünmelerle daha da karışıyordu. Geçici Rus hükümeti Stockholm konferansına umut bağlarken, Lenin ve 'Zimmerwald solu', Almanya, Fransa ve İngiltere'deki hükümet yanlısı sosyalistlerle işbirliği yapma fikrine karşı çıkıyor ve geçmişle bütün bağların koparılarak yeni, devrimci Üçüncü Enternasyonal kurulması çağrısını yineliyordu. Fakat dedikodular, Solun davasına hizmet etmiyordu. Kırk yıl kadar sonra yayımlanan kanıtların doğruluğunu gösterdiği gibi Zimmerwald'in İsviçreli sekreteri Robert Grimm Alman hükümetiyle ilişki içindeydi. Yalnız Lenin'in 1917 Nisanı'nda Rusya'ya dönmesini olanaklı kılmamış, Alman gizli servis fonlarının Bolşeviklere ve öteki muhalif gruplara ulaşacağı kanalı oluşturmuştu.

Böylece Stockholm'da uluslararası sosyalist kongre toplanması önerileri, İkinci Enternasyonal'in canlandırılmasını ve sosyalist partiler arasında yeniden bağlar örgütlenmesini sağlamak yerine, sosyalist dünyadaki karmaşık bölünmelerin vurgulanmasına hizmet etti. Eğer İkinci Enternasyonal 1914 Temmuz'unda öldüyse, 1917'de Stokholm'da gömülmüştür.

II

1917'ye gelindiğinde sosyalist dünyanın uluslararası dayanışması parçalanmıştı. İkinci Enternasyonal savaştan sonra İşçi ve Sosyalist Enternasyonali adını alarak canlandırıldıysa da, önceki etki ve itibarını hiçbir zaman kazanamadı. 1920'lerin başında başta Friedrich Adler'in Sosyalist ve Komünist Enternasyonalleri yeniden birleştirme girişimleri "İki Buçuğunda Enternasyonal" adını aldı ve sosyalistlerle komünistler arasındaki düşmanlık arttıkça başarısız kaldı. Üçüncü Enternasyonal, 1943'de dağılana kadar (İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin bağlaşıkları arası dayanışması yolunda bir jest olarak dağıtılmıştı), Sovyetler Birliği'nin Rusya dışındaki komünist partilere kendi siyasetini dayatmasının etkili bir aracı oldu. Sosyal demokrasinin başarısızlığı ve komünist hareketin disiplin ve insafsızlığının haklılığına kanıt olarak eski Enternasyonal tarihi gösterildi ve Üçüncü Enternasyonal bütünüyle onun reddi üstüne temellendirildi.

1918'den itibaren sosyal demokratlar iki cephede savaşmak zorunda kaldılar; partilerinin burjuva partilerinden, önderlerinin burjuva siyasetçilerden ve parti görevlilerinin burjuva memurlardan farkı kalmadığı eleştirileri yapılıyordu. Yirminci yüzyılın yarısına doğru reformistler egemenliği ele geçirdiler. 1958'de Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Sosyal Demokrat Parti'nin Marksist öğretiyi programından çıkarması belirleyiciydi. Gene de sosyalistlerin İkinci Enternasyonal'in şanlı günlerinde edindikleri deneyim sosyalist düşünce ve hepsinden önemlisi siyasal örgütlenme üstünde iz yaptı. Avrupa'da siyasal yaşam artık aynı değildi.

Enternasyonal partileri, özellikle Almanca konuşan Almanya ve Avusturya'nın büyük partileri üyelerinin tüm yaşamlarını giderek daha fazla kucaklarken, İkinci Enternasyonal'in büyük kuramcıları Plehanov, Kautsky, vb. Marksist öğretiyi her soruna yanıt verebilecek biçimde yorumladılar. Sıradan parti üyeleri için diyalektik materyalizmin kaba gerçeklerini basit bir dille anlatan sayısız broşür vardı. Bir çok Avrupalı için bir sosyalist partiye üye olmak, kiliseye üye olmak gibiydi ve bu kilise kendi yasalarıyla kendi zaferini garanti ediyordu.

Joseph Buttinger'in Avusturya Sosyal Demokratik Partisi'ndeki ilk yıllarını anlatışı, parti etkinliklerinin kapsamı ve sosyalist dünyanın havası hakkında bir fikir verebilir:

> "Sosyalist basın tarafından kışkırtılarak, 'işçi sınıfının kültürel çabaları'na katıldı, akşam derslerinde yer aldı, Sosyalist Müzik Klübünün provalarını kaçırmadı, partinin 'Doğanın Dostları' gezilerinde bulundu ve hattâ sosyalist halk dansçısı ve amatör aktör oldu. İşçi Kooperatifinden ilk diş fırçasını aldı, İşçi Kütüphanesinden ilk kitabını ödünç aldı. Bu Friedrich Engels'in *Özel Mülkiyetin, Ailenin ve Devletin Kökeni*'ydi. Şimdi 'ilkeleri gereği', gömleğini haftada bir değiştiriyordu..."[253]

Hızlı ekonomik gelişim ve şiddetli sanayi rekabeti döneminde yaşamı kucaklayan bu tür bir örgütün ne kadar yararlı ve çekici olacağı açıktır.

İngiltere'de bazı konformist olmayan kiliseler zaman zaman sanayi devriminin acımasızlığını azaltmak ve sanayi işçisine bir ilgi merkezi ve toplumsal yaşamında bir odak sağlamak için girişimlerde bulunmuşlardır. Kıtada veya en azından Katolik ülkelerde, Kilise, birkaç toplumsal reformcunun iyi niyetlerine karşın, tersine, kurulu düzenden yana olmuştur. Dolayısıyla Sosyalist hareket katı biçimde ruhbana karşı olmuştu ve resmî bir kayıdı doldurmak gerektiğinde veya askere çağrıldığında kendisini *"Konfessionslos"* (dinsiz) olarak bildirmek Sosyal Demokrat'ın tavrıdır. Burada da Sosyal Demokrasi kilisenin yerini alır, profesyonel siyasetçileri ve Cizvitler gibi ajitatörleri vardır (bu gerçeği Bismarck, anti-sosyalist yasaları hazırlarken, profesyonel ajitatörler için, bir kaç yıl önce *Kulturkampf* sırasında Cizvitlere verilen cezaları layık görmesiyle kabul etmiştir).

Bir siyasal partinin normal kabul edilen işlevlerini aşan böyle bir hareket, kendini adamanın ve feda etmenin etkileyici örneklerini verebilirdi. Ve çok geçmeden kendi ahlâk kurallarını geliştirdi. Fanatik ve püritenleri olduğu gibi, heretik ve şematikleri de

(253) Yazar, yabancı bir sendikacının Londra'da bir lokantada menüyü görünce *'Feines Esen hab' ich nicht gern'* dediğini anımsıyor.

oldu. Birçok sosyalist, kendilerini sıradan işçi düzeyinin üstüne çıkaracak lüksten sakınan sofuca davranış ülküsünü izledi.[254] Evlilik burjuva kurumu olarak genellikle küçük görülüyordu fakat "serbest aşk", "sadık yaşam arkadaşı" biçimiyle yaşam boyu süren sadakat biçimini aldı. Bazı sosyalistler yeşilaycıydı bazıları vejeteryan oldular. Ortak davaya ve insana yüce gönüllülükle bağlanma, ukalaca hoşgörüsüzlüğe varabilse de, sosyalist yaşamın en çekici yönlerinden birini oluşturabiliyordu ve hareketin önderlerinin kuru öğretileriyle vicdansız siyasal davranışlarını telafi etmek açısından çok işlevseldi. Bunlar yalnızca sosyalist erdemler değil; bağlandıkları Marksizm gücünü yitirdikten sonra da sosyalist hareket içinde yaşamaya devam ettiler. Örnek olarak Rus Menşevik geleneğine çok şey borçlu olan ve kökleri Marx'tan önceki ütopyacı sosyalistlerin düşlerine kadar giden İsrail'in komünal yerleşim yerlerinde varlıklarını sürdürdüler.

Gerçek, pratikte Marksist sosyal demokrasinin liberal ülkülerle biçimlendiğidir; ona hem güç kazandırmış hem zayıflıklarını vermiştir. Enternasyonal'in 1910 Kopenhag Kongresi'nde Danimarkalı Sosyalistlerin salonu süslemek için uygun buldukları sloganlar bize Marksist çabaların *Gleichschaltung* (eşgüdüm) için ne kadar eski gelenekleri yaşattığını gösterir:

Emek zenginliğin kaynağıdır.
Dayanışma temelimizdir.
Bilgi kuvvettir.
Din kişisel bir konudur.
Sınıf farklılıkları kaldırılmalı
Özel tekellere hayır.
En büyük yasa halkın iradesidir.
Genel oy hakkı.
En fazla sekiz saat iş günü.
Silahsızlanma barış demektir.
Erkek ve kadınlar için tek ve aynı hukuk.
Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik.

(254) Frölich, s. 223.

Bu eklektik sloganların ortaya koyduğu sorun, o kadar çok yinelenmelerine karşın pratik siyasetle ilgileri olmamasıydı. Rosa Luxemburg bu tehlikeyi görmüş ve Jaurês'e bu sözlerdeki büyüsel güce inandığı için saldırmıştı.

> "Jaurès'in söylediği melodiler bana Verdi'nin şu eski aryalarını anımsatıyor. Bir zamanlar güneşli İtalya'da her mutlu kara gözlü delikanlının ağzında halkın baharının geleceği yemini gibi bunlar vardı, şimdi onları gene duyuyoruz ama laternaların berbat monotonluğu olarak anlıyoruz: *Tempi passati!* ve laternacı kolu çevirdikçe sıkıntısı dağılıyormuş gibi bir havayla boşluğa bakar; şarkılar aynıdır ama ruh uçmuştur." [255]

Oysa Rosa Luxemburg'un kendisi, hiçbir zaman itiraf etmese de, liberal ilkelerle iyice yoğrulmuştu. 1918'de devrimin ancak işçi sınıfının kendiliğinden ayaklanmasıyla olabileceğine inanıyordu ve Bolşeviklerin devrimi yapabilmek ve iktidarı sağlayabilmek için uygulamak zorunda kaldıkları terör ve zoru kabul edilemez bulabilirdi. Ölümünden hemen önce Lenin'in yeni Enternasyonali zorla kabul ettirme girişimlerinden şikayetçi olmuştu: "Proletarya devrimi amacına ulaşmak için teröre gereksinim duymaz, cinayetten nefret eder ve onu iğrenç bulur... 'Dünyayı kendi ülküsüne uydurmak için bir azınlığın giriştiği umutsuz girişim değildir, milyonlarca insanın tarihin misyonunu yerine getirmek için, tarihsel zorunluluğu gerçekliğe dönüştürmek için kitle halinde eylemidir." [256]

Eğer yaşasaydı, konumu gereği o zamana kadar yaşamadığı bir açmazla çok daha acil ve pratik nedenlerle karşı karşıya kalacaktı. Bir yandan, Alman Sosyal Demokratik Partisi Alman toplumunun yapısını değiştirmeyi beceremezken Bolşevikler Marx'ın öngörmediği koşullarda başarılı bir devrimin örneğini vermişlerdi. Öte yandan Ruslar'ın, başarıya, uluslararası sosyal demokratik geleneğin birçok liberal varsayımını terkederek ulaştıkları anlaşılmaya başlanmıştı. Bir çok sosyalist gene de, istemeyerek de

(255) *Bericht über den Gründungsparteitag der Kommunistischen Partei Deutshlands (Spartakusbund)*, s.49-56, E.H. Carr, *The Bolshevik Revolution 1917-1923* (Londra 1953), III, s.105'den alıntı.

(256) Stephen Spender, *Vienna* (Londra 1934), s. 27

olsa, Avrupa'da onların örneğini izlemeye hazırdı. Komünist partiler çekiciliklerini Rus başarısına borçluydular. Sosyal demokrasinin her başarısızlığı, özellikle 1933 ve 1934, Komünist savlara yeni güç kazandırdı.

'Bizim ölümcül güvensizliğimiz bir köprü kurdu
devrimle halen süre giden dünya arasında...' [257]

Köprü yıkıldığında birçokları tek umudun, Sovyetler Birliği'nin gücüyle desteklenen Komünist disiplinin katılığı ve insafsızlığında olduğunu düşündü. Birçokları sonradan seçimlerinden pişman oldular. Marksist Komünizmden hayal kırıklığına uğrayarak günümüzün profesyonel anti-Komünistlerinin en fanatikleri oldular. Tıpkı Cizvit okullarında eğitilen insanların bir kuşak önceki en kararlı ruhban karşıtları oluşu gibi.

İnsanlık, özgürlük ve demokrasi inançlarını terkedemeyen Sosyal Demokratlar daha da zor durumdaydılar. Özellikle Fransa ve İtalya'da hiç bir ayrıcalığından fedakârlık etmek istemeyen zenginlerle karşı karşıyaydılar. Pratik reformların tarihin ve toplumun yapısıyla ilgili genel kapsayıcı bir kuramla engellenmediği İngiltere ve İsveç gibi ülkelerde sosyalistler şanslıydı. Eğer "tarihin misyonunu yerine getirmek" veya "tarihsel zorunluluğu gerçekliğe dönüştürmek" gibi düşüncelerin baskısı yoksa yaşlılık maaşlarını veya ulusal sağlık hizmetlerini düşünmek çok daha kolaydır. Öte yandan, eğer lağım düzeni veya nakliye hizmetlerini geliştirmek için durulursa mevcut toplumu değiştirmek çok zor bir iştir.

Avrupa Sosyalist hareketinin üyeleri 1880'den İkinci Dünya Savaşı arasında kendilerine sürekli Marksizmle demokrasinin uyuşup uyuşmadığını sormak zorunda kaldılar. Çoğunlukla geçerliliklerini sınamadan Marksist dogmaları doğrulamakla tatmin oldular. Başarıya ulaştıkları yerde bu, öğretiye bağlı iddialarından çok, ona karşın olabildi. Parlamenter hükümet ve kişisel özgürlüklere inanan bir toplumda, tarihi ve insan yapısını tamamiyle kapsayan dogmatik bir kuramın siyasal eylem için uygun bir temel oluşturabileceği kuşkuludur.

EK

STUTTGART KARARI

MİLİTARİZM VE ULUSLARARASI ÇELİŞKİLER

'Kongre, daha önceki Enternasyonal Kongrelerinin militarizme ve emperyalizme karşı aldığı kararları aynen kabul eder ve militarizme karşı savaşın bir bütün olarak sosyalist sınıf savaşından ayrı olamayacağını bir kez daha beyan eder.

'Kapitalist devletler arasındaki savaşlar, bir kural olarak, her devlet sadece kendi pazarıyla yetinmeyip yeni pazarlar fethetmeye çabaladığı süreçte yabancı topraklar ve halkların ele geçirilmesi önemli olduğundan kendi aralarındaki dünya pazarları rekabetinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bu savaşlar, burjuva sınıf iktidarı ve işçi sınıfının iktisadî ve siyasî köleliği araçlarından biri olan, militarizmin hiç bitmeyen silahlanma yarışından doğmaktadır.

'Savaşlar, iktidar sınıflarının çıkarı için uygar uluslar arasında sistematik olarak beslenen, bir ulusun diğerine karşı taşıdığı önyargılarla teşvik edilmekte, böylece proletarya kitlesini kendi sınıf görevlerinden ve hattâ uluslararası sınıf dayanışması sorumluluğundan saptırmak amaçlanmaktadır.

'Bu nedenle, savaşlar, kapitalizmin doğasında vardır. Savaşlar, sadece kapitalist ekonomi çöktüğünde veya savaş sanatının teknik gelişimi ile kurban edilen insan sayısı ve harcanan paranın muazzam derecede zorunlu olarak artışı ve halkta silahlanmaya karşı biriken nefret bu sistemin yıkılmasına götürecektir bizi.

'İşte bu nedenle, öncelikle askerleri beslemek ve büyük maddi fedakârlıklarda bulunmak zorunda kalan işçi sınıfı, kendi amacına, sosyalist kurumlara dayalı olan ve ulusların dayanışmasını gerçeğe dönüştürecek ekonomik sistemin yaratılmasına karşı olan savaşın doğal düşmanıdır.

'Bu nedenle, Kongre, burjuva toplumunun sınıf karakteri ve uluslar arasında çekişmenin korunması nedenini bilince çıkararak her türlü silahlanmaya karşı bütün gücüyle savaşmak ve bunun

kaynaklarını sağlamayı reddetmek ve hattâ işçi sınıfı gençliğinin ulusların kardeşliği ve sosyalizmin ruhuyla eğitilmesi ve sınıf bilinciyle dolduğunu görmek için çaba harcamanın işçi sınıfı ve özellikle parlamentodaki temsilcilerinin görevi olduğunu ifade eder.

'Kongre, ordunun demokratik organizasyonunu, sürekli ordu yerine halk milisinin oluşturulmasını saldırgan savaşların önlenmesi ve uluslar arasındaki farklılıkları kolayca gidermenin temel teminatı olarak görür.

'Enternasyonal, doğal olarak ülkeden ülkeye farklılık arzedeceğinden militarizme karşı işçi sınıfı eylemine ilişkin doğru yerde ve doğru zamanda bir biçim sunacak durumda değildir. Ancak, işçi sınıfının savaşa karşı faaliyetlerini mümkün olduğunca güçlendirmek ve koordine etmek görevidir.

'Esasen, Brüksel'deki Enternasyonal Kongre'den beri, proletarya, askerî silahlanmaya karşı yürüttüğü dinmek bilmez savaşıyla ve askerî kurumların demokratikleşmesini sağlama çabalarıyla savaşların patlak vermesini önlemek ve savaşlara son vermek için gittikçe artan gücü ve başarısı ile pek çok farklı eylem biçimini kullanmış, hattâ işçi sınıfının kurtuluşu amacıyla savaşın yol açtığı toplumsal huzursuzluktan yararlanmıştır. Buna örnek olarak, İngiliz ve Fransız sendikaları arasında barışın sağlanması ve İngiltere ile Fransa arasında dostluk ilişkilerinin yeniden kurulması için Faşoda vakasından sonra yaptıkları anlaşmayı, Fas krizi sırasında Alman ve Fransız parlamentolarındaki Sosyal Demokrat partilerin müdahalesi, aynı amaçla Fransız ve Alman Sosyalistleri tarafından hazırlanan ilanları, Avusturya ve İtalyan Sosyalistlerin iki devlet arasındaki çatışmayı önlemek amacıyla Trieste'de toplanarak gerçekleştirdikleri ortak eylem, Norveç'e saldırının önlenmesi için İsveçli sosyalist sendikaların müdahalesi, son olarak savaşı durdurmak ve ülkenin krizini işçi sınıfının kurtuluşu için kullanmak amacıyla Çar'ın savaş taraftarlığına muhalefet eden Rusya ve Polanya sosyalist işçileri ile köylülerinin kahraman, fedakâr savaşını gösterebiliriz.

'Bütün bu çabalar, proletaryanın büyüyen kuvvetini ve kararlı müdahale ile barışı sağlama gücünü kanıtlıyor; işçi sınıfının eylemi, beyinleri uygun eylemle hazırlıklı olduğu oranda ve Enternasyonal ile birlik olarak cesaret buldukları nispette daha başarılı olacaktır.

'Kongre, proletaryanın baskısı ile hükümetlerin zavallı entrikaları yerine tahkim mahkemelerinin ciddi kullanımı ile uluslararası silahsızlanmanın faydalarının başarılabileceği düşüncesindedir. Askerî silahlanma ile savaşın yuttuğu muazzam para ve kaynak harcamalarının kültürel amaçlarla kullanımını mümkün kılabilir.

'Bir savaşın patlak verme tehlikesi karşısında, işçi sınıfı ile parlamentolarda yer alan temsilcileri, Uluslararası Büro'nun birleştirici faaliyeti ile güçlenmiş olarak sınıf savaşının yoğunluğu ile genel politik duruma göre farklılık arzedecek olan en etkin aracı kullanarak savaşın çıkmasını önlemek için her şeyi yapmakla görevlidir.

"Bütün bunlara karşın savaşın patlak vermesi halinde, savaşın bir an önce sona ermesi ve savaşın getirdiği şiddetli iktisadî ve siyasî krizden yararlanarak insanları uyandırmak ve böylelikle kapitalist sınıf iktidarının yıkılmasını hızlandırmak için bütün gücünü kullanmak göreviyle yüz yüzedirler."

"James Joll'un 'II. Enternasyonal' adlı çalışması, hala kendi alanında tek inceleme olma özelliğini koruyor. Her ne kadar II. Enternasyonal, bugün tarihin tozlu sayfalarında kalmış görünse bile, bugünkü Avrupa'nın siyasal yaşamında asla silinmeyecek izler bıraktı. Marksist gelenekten uzaklaşsa bile, bu akım hala Avrupa toplumlarının kaderinde belirleyici bir rol oynuyor. Özellikle, savaş bulutlarının yeniden dünya üzerinde toplandığı şu günlerde, II. Enternasyonal'in Stutgart ve Basel Kongrelerinde aldığı savaş ve militarizm karşıtı kararlar çok daha büyük bir önem taşıyor. II. Enternasyonal'in bu kararları hayata geçiremeyişi, dünya savaşlarının fişekleyicisi oldu. Aynı zamanda, dünya işçi hareketi içindeki bölünmeyi getirdi. Ama her şeye karşın, II. Enternasyonal'in toplumsal talepleri, süreç içinde emekçi sınıfların kalıcı kazanımlarına dönüştü. Ve işte bugün küreselleşme ile tehdit altına giren de, bu kazanımlar ve dünya barışıdır. II. Enternasyonal önderlerinin, kendi barışçıl hedeflerine sahip çıkamayıp, sosyal şövenizme teslim olmaları, bir felakatler zincirinin başlangıcı oldu."

II. Enternasyonal

James Joll

BELGE YAYINLARI

ISBN 975-344-275-0

9 789753 442756